

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

Türkiye’de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi:
Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi Faz II

Kadın Mülteciler ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Haritalama ve İzleme Çalışması

Cavidan Soykan
Kristen Biehl
Ceki Hazan

Türkiye’de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi Faz II
Kadın Mülteciler ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması

Bu proje Avrupa Birliği tarafından finanse edilmektedir.

Türkiye’de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi:
Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi Faz II

Kadın Mülteciler ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

Haritalama ve İzleme Çalışması

Cavidan Soykan
Kristen Biehl
Ceki Hazan

CEİD YAYINLARI:

Kadın Mülteciler ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği
Haritalama ve İzleme Çalışması

ISBN: 978-625-7666-13-8

Kaynak gösterilmek kaydıyla yararlanılabilir.

CEİD ADRES

Yıldızevler Mahallesi 721. Sokak, No: 4/9 Çankaya/Ankara – Türkiye

Tel: 0 312 440 04 84

www.ceid.org.tr

www.ceidizler.ceid.org.tr

1. Basım:

Temmuz 2021

Kapak/İç Tasarım/Baskı: Elma Teknik Basım Matbaacılık Tic. Ltd. Şti.

İvedik OSB Matbaacılar Sitesi

1516/1 Sokak No:35

Yenimahalle/Ankara

Tel: +90.312 • 229 92 65

“Bu yayın Avrupa Birliği’nin maddi desteği ile hazırlanmıştır. İçerik tamamıyla Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği’nin (CEİD) sorumluluğu altındadır ve Avrupa Birliği’nin görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.”

CAVİDAN SOYKAN: Lisans eğitimini Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünde, yüksek lisans eğitimini ise aynı fakültede, İnsan Hakları Merkezi’nde araştırma görevlisiyken insan hakları hukuku alanında yazdığı teziyle tamamlamıştır. Türkiye’nin sığınma sistemi üzerine yazdığı teziyle doktora derecesini ise Essex Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nden almıştır. İki dönem Mülteci-Der yönetiminde bulunmuş ve Türkiye’nin pek çok farklı şehrinde saha çalışmaları yapmıştır. Uluslararası insan hakları hukuku, Türkiye’de mülteci hakları, göç ve sığınma üzerine eğitimler vermiştir. Aynı konularda yayınlanmış makale, rapor ve eğitim materyalleri bulunmaktadır. Çalışmalarını Kasım 2020’den itibaren Osnabrück Üniversitesi Göç Araştırmaları ve Kültürlerarası Çalışmalar Enstitüsü’nde (IMIS) uzaktan misafir araştırmacı olarak sürdüren Soykan’ın başlıca ilgi alanları; zorunlu göçün feminist siyaseti, uluslararası mülteci hukuku, sınır çalışmaları ve mültecilerin insan hakları mücadelesidir.

KRİSTEN BIEHL: 2018 yılından itibaren Sabancı Üniversitesi Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesinde doktoralı öğretim üyesi ve Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Mükemmeliyet Merkezinde araştırmacı olarak çalışmaktadır. Lisans eğitimini Sosyal Antropoloji ve Kalkınma Çalışmaları alanında SOAS Londra Üniversite’sinden (2005), yüksek lisansını Sosyoloji alanında Boğaziçi Üniversitesi’nden (2008), doktorasını da Sosyal Antropoloji alanında Oxford Üniversite’sinde tamamladı. 15 yıldır hem akademik hem profesyonel olarak Türkiye’ye göçleri konu edinen pek çok araştırmalar yürüttü. Başlıca araştırma ilgi alanları arasında uluslararası göçlerden kaynaklı kentsel değişimlerin ve farklılıklarla bir arada yaşama süreçlerinin etnografik incelemesi, ve iltica, entegrasyon ve sosyal uyum program ve politikalarının yönetim açısından analizi yer almaktadır.

CEKİ HAZAN: Lisansını Utrecht Üniversitesi’nde Toplumsal ve Siyasal Bilimler alanında tamamladıktan sonra yüksek lisanslarını Oxford Üniversitesi’nde Mülteci ve Zorunlu Göç Çalışmaları ve Hong Kong Üniversitesi’nde Eğitim Bilimleri alanlarında yaptı. Mülteciler başta olmak üzere kadın ve gençler üzerine Türkiye ve Ruanda’da sivil toplum alanında eğitim çalışmaları ve araştırmalar yürütmektedir.

TEŞEKKÜR

Bu raporun yazımında süpervizörlük desteği sağlayan Prof. Dr. Gülay Toksöz’e ve Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği, Türkiye’de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi yürütücülerinden Prof. Dr. Funda Cantek’e katkılarından dolayı çok teşekkür ederiz. Ayrıca raporun hazırlanması sürecinde farklı aşamalarda bize destek sağlayan Begüm Selici, Fehime Ceren Akçabay, Gönül Telek, İnci Solak Akman, Kıvılcım Turanlı, Mert Koçak, Ogün Demirci ve Özge Karlık’a emeklerinden ötürü teşekkür ederiz.

Raporda yer alan Türkiye için toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı, mülteci kadınlar için önerilen göstergeler setinin hazırlanmasında, bu konudaki uzmanlığı ile bize yol gösteren Eşit Haklar İzleme Derneği’nden Nejat Taştan’a da ayrıca teşekkürlerimizi sunmak isteriz.

ÖNSÖZ

Bu rapor, Türkiye’de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi (CEİDizler) kapsamında hazırlanan tematik haritalama ve toplumsal cinsiyet eşitliğini (TCE) izleme göstergeleri geliştirme çalışmasının bir ürünüdür. Proje ilk olarak 2017 yılında başlamış ve 2019 yılında tamamlanmıştır. Halen, Proje’nin 2020-2022 yılları arasında sürececek olan ikinci aşaması yürütülmektedir. Proje’nin yazım sürecinde, Türkiye’de TCE alanında çalışan çok sayıda kurum ve kişi ile toplantılar yapılmış, bu toplantılar sonucunda Türkiye’de TCE politikalarının geldiği noktada, bağımsız izleme ve değerlendirme mekanizmaları geliştirilmesinin hayati önemde olduğu kanısına varılmıştı. Bunun için yapılacak en önemli işlerden birisi, o tarihe kadar TCE’yi hayata geçirmeye yönelik olarak geliştirilmiş ulusal mevzuat ve eylem planları uygulamasının etkinliğini ölçebilecek ve değerlendirebilecek bağımsız bir izleme mekanizmasının kurulmasıydı. Bunun yanında, TCE’yi gerçekleştirmeye ilişkin uygulamaların sistematik biçimde tarafsız ve bağımsız olarak izlenebilmesini kolaylaştıracak, bilimsel ve teknik gereklere uygun araçlar geliştirilmesinin önemi de ortaya çıkmıştı. Bu çabaların sürdürülebilir olması için kurumsallaşmak gerekliydi. Proje yazılırken ulaşılmaması gereken hedeflerinden biri de, bu kurumsallaşmayı sağlamak oldu.

Türkiye’de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi’nin 1. Faz’ı bu hedefler doğrultusunda biçimlendi. Mart 2017’de uygulanmaya başlayan Proje, temel olarak, TCE için geliştirilmiş uluslararası norm ve standartların Türkiye’deki mevzuat, uygulama ve izleme politikalarına içerilmesini desteklemeyi; TCE ile ilgili sorun alanlarını haritalama çalışmaları ile raporlamayı; bu alanlara özgü izleme göstergeleri geliştirerek bağımsız, bilimsel ve ana-akımlaştırılmış bir izleme stratejisinin Türkiye’de kurumsallaşmasına katkıda bulunmayı; TCE’yi izleme alanında kamu-sivil işbirliğini ve gösterge temelli izleme kapasitesini geliştirmeyi hedefledi.

Projenin ilk fazında, bu amaçlar doğrultusunda 10 tematik alanda haritalama raporları ve izleme göstergeleri hazırlandı. Bu alanlar: eğitim, sağlık, istihdam, siyasal kararlara katılım, kenttsel haklar/hizmetler, medya, spor ve din hizmetlerine erişimde TCE ve kadınlara yönelik toplumsal cinsiyet temelli şiddet idi. Projenin çok önemli ve değerli çıktıları, ilgili alanlardaki sayısız veri ve kaynağı konuyla ilgilenen her kesimin erişimine sunabilmek için Cinsiyet Eşitliği İzleme Merkezi kurularak, dokümanların yükleneceği bir e-kütüphane oluşturuldu.

Projenin ilk fazının yarattığı olumlu izlenim ve kazanımların etkisiyle, 2020-2022 tarihleri arasında Türkiye’de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi (CEİDizler) başlığıyla, ikinci faz hayata geçirilmiştir. Avrupa Birliği tarafından finanse edilen projenin temel hedefi, ilk fazda olduğu gibi, toplumsal cinsiyet eşitliğinin yaygın olarak gerçekleşmesi ve katılımcı demokrasinin güçlendirilmesidir. Bunun için hak temelli çalışan sivil toplum kuruluşlarının, yerel yönetimlerin, kamu yararına çalışan örgütlerin, akademinin ve sendikaların hak temelli izleme kapasitelerini artırmak, ilgili paydaşlar arasındaki işbirliğini güçlendirmek ve hak temelli izlemenin bilimsel temelde yapılması için bilgi üretmek amaçlanmıştır. Bir başka hedef de, göstergelere dayalı cinsiyet eşitliği izlemesi ile ilgili mevcut bilgiler ve kaynakların

geliştirilmesi, bu kaynaklara erişimin yaygınlaştırılmasıdır. Bu amaçlar doğrultusunda, 6 yeni başlıkta tematik alan raporu hazırlanmıştır. CEİDizler Projesi kapsamında hazırlanan 6 yeni tematik alan raporu şunlardır: **Bilim, Teknoloji, Mühendislik ve Matematik Disiplinlerinde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği (STEM)**; Adalete Erişimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği; **Gelir, Yoksulluk ve Sosyal Adalet Alanında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği**; Kadın Mülteciler ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği; **Erkekler, Erkeklikler ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği**; Yaşlılık ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği.

Bu raporlarda da önceki fazda hazırlanan raporlar gibi, ilgili alanda izleme göstergeleri hazırlanmıştır. Göstergeler verisi olan ve yıllar içinde izlenebilen göstergeler ile henüz verisi olmayan ancak olması gerektiği için önerilen göstergeler olarak ayrıştırılmıştır. Yeni 6 tematik alan raporunun tam metinleri, basılı hale getirilmelerinin yanında, ana metinleri, Türkçe ve İngilizce geniş özetleri CEİM e-kütüphane aracılığıyla konuyla ilgili geniş kitleye ulaştırılmıştır. İlk 10 tematik alan raporuyla birlikte bu 6 rapor da, online eğitim materyaline dönüştürülmüş ve bunlar da CEİM e-portala yüklenmiştir.

Proje çıktılarının uzun vadede kalıcı olabilmesi, TCE duyarlı izleme çalışmalarında kullanılabilmesi geniş toplum kesimlerinin katkısı ile mümkün olmaktadır. Projenin çeşitli aşamalarında farklı kişi ve kurumlardan bu yönde destek aldık. Başta, uzun ve zorlu bir yolu birlikte yürüyen proje ekibi olmak üzere, haritalama raporlarını ve göstergeleri titiz ve yoğun emek gerektiren bir çalışmayla tamamlayan uzmanların katkılarını minnetle anıyoruz. Bu projenin ve tematik alan raporlarının, Türkiye’de katılımcı demokrasinin güçlendirilmesine katkıda bulunmasını diliyoruz.

Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği

Yönetim Kurulu

İÇİNDEKİLER

TABLO ve ŞEKİLLER.....	10
KISALTMALAR.....	12
YÖNETİCİ ÖZETİ.....	15
I. GİRİŞ	23
A. İltica Hakkı	26
B. Uluslararası Mülteci Hukukunda Kadının ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Yeri	28
II. NORMLARIN VE STANDARTLARIN BELİRLENMESİ SÜRECİNDE ULUSLARARASI BELGELER.....	35
A. Tematik Alanla İlgili Birleşmiş Milletler (BM) Belgeleri.....	35
1. BM Şartı	35
2. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi	36
3. BM Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi.....	36
4. BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi.....	39
5. BM Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına ilişkin Uluslararası Sözleşme	41
6. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi	44
7. BM İşkence ve Diğer Zalimane, Gayri İnsani ya da Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme	45
8. BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW).....	48
9. BM Engellilerin Hakları Sözleşmesi.....	54
10.1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi	57
B. Tematik Alanla İlgili Avrupa Konseyi Belgeleri	59
1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	59
2. Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleyle Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi).....	63

3. İşkencenin ve Gayriinsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi ve (Komitesi).....	70
C. Normların Belirlenmesi.....	72
D. Standartların, Ölçütlerin ve İyi Örneklerin Belirlenmesi	75
1. Tüm Göçmen, Mülteci, Vatansız ve İnsan Ticareti Mağduru Kişilerin İnsan Hakları Üzerine Amerikalılar-Arası İnsan Hakları Komisyonu’nun Yayınladığı İlkeler	76
2. Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu	78
3. COVID 19 Pandemisinde İnsan Hareketliliği ve İnsan Hakları Göçmenler, Mülteciler ve Diğer Yerlerinden Edilmiş Kişilerin Korunması İçin İlkeler ve Standartlar.....	84
4. BM Küresel Mülteci Mutabakatı	84
III. TÜRKİYE BAĞLAMININ MEVCUT DURUM ANALİZİ: NORMATİF-POLİTİK YAPI	87
A. Yerel Mevzuatın Haritalaması: Mevzuatın İlgili İnsan Hakları Belgeleriyle Uyumunun Tespiti (Yapısal İzleme).....	87
B. İlgili Politikaların Haritalaması: Politika Belgelerinin İnsan Hakları Belgeleriyle Uyumunun Tespiti (Yapısal İzleme).....	102
1. Kalkınma Planları	102
2. Kamu Kurum ve Kuruluşları ve İlgili Politikalar	103
3. Proje İllerinde Mahalli İdareler ve İlgili Politikalar	112
C. Sivil Toplum Örgütleri ve Diğer Kamusal Aktörlerin Kapasitelerinin Haritalaması (Yapısal İzleme)	116
1. Çeşitli Alanlarda Çalışan STK’lar.....	117
2. Göç ve Mülteciler Alanında Çalışan STK’lar	123
3. Kadınlarla Çalışan STK’lar.....	128
4. LGBTİ+lar ile Çalışan STKlar	133
5. Cinsel Sağlık Çalışan STK’lar.....	135
6. Meslek Kuruluşları.....	136
7. Birleşmiş Milletler Kuruluşları.....	137

IV. GÖSTERGE VE VERİ KAYNAKLARI	143
V. TÜRKİYE’DE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ HARİTALAMASI.....	145
VI. GÖSTERGELER.....	153
1. Türkiye’de Verisi Toplanmakta Olan ve/veya Kullanılan Mülteci Kadınlar ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ile İlgili Göstergeler	153
2. Türkiye’de Kullanılması Önerilen Mülteci Kadınlar ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ile İlgili Göstergeler	154
VII. İLGİLİ TEMATİK ALAN İÇİN KAVRAMLAR VE TEKNİK TERİMLER LİSTESİ	165
KAYNAKÇA.....	169
EKLER.....	185
EK 1: İnsan Hakları ile İlgili Uluslararası Sözleşmeler	185
EK 2: Diğer Uluslararası Belgeler	186
EK 3: Mevzuat Listesi	187
EK 4: İlgili STK’lar ve Uluslararası Kuruluşlar	188

TABLO ve ŞEKİLLER

Tablo 1: Türkiye Mevzuatı	92
Tablo 2: Türkiye’de İlgili Kurumların Politika Belgelerinde Göç ve Toplumsal Cinsiyet.....	112
Tablo 3: Mültecilere Yönelik ve Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Kamu Kurumu Projeleri	113
Tablo 4: Kamu Kurumları Tarafından Hazırlanan ve Mültecileri Konu Edinen Raporlar.....	114
Tablo 5: Türkiye’de Mahalli İdarelerin Politika Belgelerinde Göç ve Toplumsal Cinsiyet....	118
Tablo 6: Çeşitli Alanlarda Çalışan STK’ların Kadın Mülteci Hakları İzleme Kapasitelerinin Haritalaması	125
Tablo 7: Göç ve Mülteciler Çalışan STK’ların Kadın Mülteci Hakları İzleme Kapasitelerinin Haritalaması	129
Tablo 8: Kadınlarla Çalışan STK’ların Kadın Mülteci Hakları İzleme Kapasitelerinin Haritalaması	134
Tablo 9: LGBTİ+lar ile Çalışan STK’ların Kadın Mülteci Hakları İzleme Kapasitelerinin Haritalaması	136
Tablo 10: Cinsel Sağlık Çalışan STK’ların Kadın Mülteci Hakları İzleme Kapasitelerinin Haritalaması	138
Tablo 11: Meslek Kuruluşlarının Kadın Mülteci Hakları İzleme Kapasitelerinin Haritalaması	139
Tablo 12: Birleşmiş Milletler Kuruluşlarının Kadın Mülteci Hakları İzleme Kapasitelerinin Haritalaması	144
Tablo 13: Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyet Dağılımı	149
Tablo 14: Türkiye’de Verisi Toplanan Mevcut Gösterge Değerleri.....	153
Tablo 15: Eğitim - Geçici Koruma.....	155
Tablo 16: İstihdam - Geçici Koruma	155
Tablo 17: Sağlık - Geçici Koruma.....	155
Tablo 18: Sığınma Sistemine Erişim, Ülkeye Kabul	156
Tablo 19: Mülteci Statü Belirleme Mülakatı ve Süreçlerinde TCE Açısından Dikkat Edilecek Hususlar	158
Tablo 20: Ülke İçinde Şiddetten Korunma.....	159
Tablo 21: Sağlık Hakkı.....	160

Tablo 22: Eğitim Hakkı	161
Tablo 23: Çalışma Hakkı	162
Tablo 24: Geri Gönderme Yasağı	163
Tablo 25: Geri Gönderme Merkezlerinde Uyulması Gereken Standartlar	164
Şekil 1: 20.01.2021 İtibariyle Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler	148

KISALTMALAR

1951 Cenevre Sözleşmesi	BM Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi
1967 Protokolü	Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi’ne Ek Protokol
AB	Avrupa Birliği
ASHB	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
AFAD	Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
AİHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AK	Avrupa Konseyi
BKH	Binyıl Kalkınma Hedefleri
BM	Birleşmiş Milletler
BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
CEDAW	Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi)
CEİD	Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği
CPT	European Convention for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (İşkencenin ve Gayri İnsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelelerin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi)
CTCDŞ	Cinsel ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet
ÇHS	Çocuk Haklarına Dair Sözleşme
ÇSGB	Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
EC	European Commission (Avrupa Komisyonu)
ECHO	European Commission Humanitarian Aid (Avrupa Sivil Koruma ve İnsani Yardım Operasyonları)
EHS	Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme
Eurostat	European Statistics (Avrupa İstatistik Ofisi)
ESKHS	Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi
ExCom	UN Executive Committee (BMMYK Programı İcra Komitesi)
GAP	Güneydoğu Anadolu Projesi
GGM	Geri Gönderme Merkezi
GIAHKS	Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunması Sözleşmesi

GİGM	Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
GREVIO	Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence (Kadınlara Karşı Şiddet ve Ev İçi Şiddete Karşı Uzman Eylem Grubu)
Hevi-LGBTİ	Hak, Eşitlik, Varoluş İçin LGBTİ Dayanışma Derneği
IAOKS	Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme
ILO	The International Labor Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)
IOM	International Organization for Migration (Uluslararası Göç Örgütü)
İGAM	İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi Derneği
İHD	İnsan Hakları Derneği
İKGV	İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı
İKS	İşkence ve Diğer Zalimane Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme
İstanbul Sözleşmesi	Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi
KADAV	Kadınlara Dayanışma Vakfı
KADEM	Kadın ve Demokrasi Derneği
KAOS GL	Kaos Gey ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği
KÇD	Kadın Çalışmaları Derneği
KDV	Kadın Dayanışma Vakfı
KEDV	Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı
KİH-YÇ	Kadının İnsan Hakları-Yeni Çözümler Derneği
KSGM	Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü
KSHS	Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi
LGBTİ+	Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans, İnterseksüel
MAEK	Mültecilerin Adalete Erişiminin Kolaylaştırılması Projesi
MAZLUMDER	İnsan Hakları ve Mazlumlar için Dayanışma Derneği
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MHD	Mülteci Hakları Merkezi Derneği
Mülteci-Der	Mültecilerle Dayanışma Derneği
RESLOG	Yerel Yönetişimde Rezilyans Projesi
RSD	Refugee Status Determination (Mülteci Statüsü Belirleme)
SGDD-ASAM	Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği

SIDA	Swedish International Development Cooperation Agency (İsveç Kalkınma Ajansı)
SIHHAT	Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Sağlık Statüsünün ve Türkiye Cumhuriyeti Tarafından Sunulan İlgili Hizmetlerin Geliştirilmesi Projesi
SPoD	Sosyal Politikalar, Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği
SPT	UN Subcommittee on Prevention of Torture (BM İşkenceyi Önleme Alt Komitesi)
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
SUY	Sosyal Uyum Yardımı Programı
ŞÖNİM	Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri
TCE	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TİHEK	Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu
TMMOB	Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TTB	Türk Tabipler Birliği
TBB	Türkiye Barolar Birliği
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UDHR	UN Universal Declaration of Human Rights (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi)
UGKDD	Uluslararası Göçmen Kadınlarla Dayanışma Derneği
UİGM	Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü
UN	United Nations (Birleşmiş Milletler)
UN Charter	Birleşmiş Milletler Şartı
UN Women	Birleşmiş Milletler Kadın Birimi
UNDP	UN Development Programme (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı)
UNFPA	The UN Refugee Agency (Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu)
UNHCR	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
YUKK	Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu
WFP	Dünya Gıda Programı
WHO	World Health Organization (Dünya Sağlık Örgütü)

YÖNETİCİ ÖZETİ

1. Bu raporun temel amacı Türkiye’nin 1951 Mülteci Sözleşmesi’ndeki coğrafi sınırlamasına bağlı olarak doğan hukuki boşluğa rağmen; kadın mültecilere, kız çocuklarına ve bazı bakımlardan da LGBTI+ mültecilere Türkiye’nin iltica sistemi içerisinde toplumsal cinsiyet eşitliği ve ayrımcılıkla mücadele açısından uygulanması gereken uluslararası normları ve standartları ortaya koymaktır. İkinci olarak, ülkemizde geçerli olan mevzuat ve kamu politikaları ile bir karşılaştırma yapılarak, bu alanda sivil toplum örgütleri tarafından izleme yapılabilmesi için Türkiye’ye özgü göstergeler geliştirmek hedeflenmiştir. Böylelikle alanda çalışan sivil toplum örgütlerinin, hem izleme yapması kolaylaşacak, hem de kadın ve kız çocuğu mültecilerin Türkiye’deki haklarına eşit koşullarda erişmeleri ve ayrımcılık ile mücadele ve cinsiyet eşitliğinin sağlanması için kurumsal kapasitelerini arttırmaları kolaylaşacaktır. Sivil toplum örgütlerinin savunuculuklarının güçlenmesi ile de, kadın ve kız çocuğu mülteciler konusunda kamu politikalarına müdahale etme ve kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliği yapma imkanları artacaktır.
2. Uluslararası hukukta göç ve iltica alanına dair bölgesel ve ulusal gelişmeler çok parçalı ve sorunlu bir yapının ortaya çıkmasına yol açmıştır. 1951 Mülteci Sözleşmesi ve Ek Seçmeli 1967 Protokol’ü, diğer BM ve AK insan hakları sözleşmeleri gibi bir bireysel şikayet ya da devletler açısından bir izleme yöntemi öngörmemektedir. Sözleşme ile kurulan bir üst denetleme organı da bulunmamaktadır. Bunun sebebi göç konusunun uluslararası hukukta bir ulus egemenliği/toprak bütünlüğü meselesi olarak görülmesidir denebilir.
3. İlticanın kendisinin uluslararası hukukta hiç bir zaman bir tanımı yapılmamıştır. II. Dünya Savaşı’ndan sonra kabul edilen uluslararası insan hakları hukukunun en temel belgesi BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’ne 14. Madde ile giren **iltica hakkı, ‘herkesin zulüm karşısında başka memleketlere iltica etmek ve bu memleketler tarafından mülteci muamelesi görmek hakkına haiz olduğunu’** söylemektedir. Burada tanımlanan şekli ile iltica aramak bir haktır ama bu hakkın tanınması ve mülteci statüsü verilmesi ulus devletin egemenlik yetkisine bırakılmıştır.
4. Buna rağmen, uluslararası insan hakları hukukundaki sözleşmelerden doğan denetim organları, vatandaş olmayanlar açısından -giriş, ikamet, haklara erişim, sınırdışı edilmeden korunma- gibi geniş bir alanda zamanla bağlayıcı olan kararlar, tematik yorumlar ve ilkeler geliştirmişlerdir. Bunlardan en önemlisi de kaynağını uluslararası hukukta mutlak bir yasak olan işkence yasağından alan **geri göndermeme -non-refoulement- ilkesidir.** 2010’lu yıllara geldiğimizde ise artık insan hakları hukukunun bireyleri koruma adına devlet egemenliğine karşı daha fazla istisna getirdiğine tanık oluyoruz. Uluslararası içtihatındaki gelişmeler, devletin geri göndermeme ilkesine uymasını sağlamanın ötesine geçip, ona artık birtakım pozitif ödevler de yüklemeye doğru evrilmiştir. Bunlardan başta gelen kazanımlara örnek olarak, kadınlar ve kız çocuklarının ‘hassas grup’ tanımı içerisinde yer alması ve vatandaş olmayanlara koruma amaçlı mültecilik dışında hukuki statülerin tanınması verilebilir.

5. Yine de, konumuz açısından bakacak olursak, uluslararası mülteci hukukunda kadın ve kız çocuklarının ve genel olarak da zorunlu göç alanında **‘cinsiyet’ meselesinin sorun-sallaştırılması 1990’lı yılları bulmuştur** (Edwards, 2010). Bunun ilk ve öncelikli nedeni, 1951 Mülteci Sözleşmesi’nin erkek egemen bir zihniyet ile hazırlanmasıdır. Bugün artık uluslararası gündemde kadın ve kız çocukları önemli bir yer tutuyorsa, bunda feminist teorinin ve kadın hakları aktivistlerinin rolü büyüktür. 1951 Mülteci Sözleşmesi metni toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama açısından herhangi bir özel düzenleme içermemektedir.
6. 1951 Mülteci Sözleşmesi’nin uygulanmasından sorumlu İcra Komitesi (ExCom) 1985 yılında **39 No’lu Kadın Mülteciler ve Uluslararası Koruma başlıklı kararı almıştır**. Bu kadın mülteciler konusunda uluslararası hukukta alınan ilk karardır. Bu karara göre; kadın ve kız çocuğu mülteciler dünya mülteci nüfusunun çoğunluğunu oluşturur ve uluslararası koruma anlamında özel sorunları vardır. Bu sorunlar onların **fiziksel şiddet, cinsel istismar ve ayrımcılığa daha sık maruz kalmalarından, hassas konularından kaynaklanır**. 1989 yılında da eğitim programlarına kadın mültecilerin özel ihtiyaçlarının katılması için çalışmalar başlatmıştır. 1990 yılının Temmuz ayında STK’lar, BMMYK, UNICEF ve diğer BM kurumlarından oluşan bir uzmanlar komitesi toplanmıştır ve kadın mülteciler üzerine ilk kapsamlı plan kabul edilmiştir. Böylelikle uluslararası hukukta kadınlara yönelik yaklaşımın, onları artık mağdur ve hassas olarak görmekten, bağımsız aktörler ve ekonomik failer olarak görmeye doğru evrildiğini söyleyebiliriz.
7. 2002 yılında BMMYK mülteci statüsü belirleme mülakatlarında Sözleşme’ye taraf devletlerin yetkililerine yardımcı olmak için konuyla ilgili iki kılavuz kabul etmiştir. Bunlar **Cinsiyet Temelli Zulüm Üzerine İlkeler ile 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü’ne Göre Madde 1A(2) Kapsamında Belli Bir Sosyal Gruba Mensubiyet Üzerine İlkeler**’dir. İlkinde BMMYK açıkça Sözleşme’de tanımlanmasa da, **cinsiyetin de zulüm için bir temel sayılması gerektiğini** belirtmiştir.
8. 2004 sonrası dönemde ise, BM ve BMMYK çapında toplumsal cinsiyetin anaakımlaştırılması politikaları etkin olmuştur. 2015 yılında yaşanan ve bir milyondan fazla kişinin kara ve deniz yoluyla Türkiye ve Yunanistan üzerinden Batı Avrupa’ya ulaşması nedeniyle “Avrupa’nın Göç Krizi” olarak tanımlanan olaydan sonra, 19 Eylül 2016 tarihinde BM Genel Kurulu, ilk kez bu derece geniş çaptaki göçmen ve mülteci hareketlerini konu alan özel bir toplantı düzenlemiştir ve sonucunda da **Göçmen ve Mülteciler Üzerine New York Deklarasyonu** kabul edilmiştir. Bu belge daha ziyade var olan hukuki sözleşmelerin önemini tekrar altını çizmiş ama aynı zamanda iki yeni bağlayıcı olmayan Küresel Mutabakat hazırlanmasını öngörmüştür; biri mülteciler üzerine, diğeri ise güvenli, kurallı ve düzenli göç üzerine. **Mülteci Mutabakatı, ev sahibi ülkelerin güçlü karşı çıkışları sonucu yerel entegrasyonun ‘egemen devletin kararı’ olduğu vurgulamıştır. Öte yandan gönüllü geri dönüş için illa ki, menşe ülkede siyasi bir çözüme erişilmesinin beklenilemeyeceği de metinde ifade edilmiştir**. Belgenin Türkiye için politika anlamında kolaylık sağladığını söyleyebiliriz. Geçici koruma altında bulunan ve BMMYK tarafından gönüllü geri dönüş prosedürü izlenmesi yapılmadan geri gönderilen binlerce Suriyeli, özellikle de kadın ve çocuklar, bu durumdan doğrudan etkilenmiştir. Mutabakat’ı kadın mülteciler açısından incelersek, ilk başta söylenmesi

gereken nokta, **sistemdeki açıklar nedeniyle belgenin cinsiyet eşitsizliğini güçlendirme potansiyeli olduğudur çünkü uygulaması tamamen devletlere bırakılmıştır.**

Sonuç olarak Mülteci Mutabakatı: 1) kadın ve kız çocuklarını özel ihtiyaçları olan bir grup olarak tanımlayıp, onları B bölümünde ‘destek ihtiyacı duyulan alan’ 2) ‘kadınları katmak’, ‘özellikle kız çocukları’ gibi ifadelerle eğitim, iş, kurs ve koruma gibi acil eylem gerektiren alanlara yerleştirmektedir. Bu da kadınları-kat-karıştır olarak tanımladığımız 1980lerin düşünce tarzının bu alanda çalışan koruma görevlilerinde hakim olduğunu bize göstermektedir.

9. Mülteci kadınlar ve toplumsal cinsiyet eşitliği meselesi uluslararası hukukta görüldüğü üzere oldukça uzun bir süre ihmal edilmiştir. Ancak sığınmacıların mülteci statüsü alana kadar giriş yaptıkları devletin topraklarında yabancı/(düzensiz) göçmen statüsünde bulduklarını düşünecek olursak, **genel olarak insan hakları sözleşmeleri ve özel olarak da kadın hakları için hazırlananlar, toplumsal cinsiyet eşitliğine ve ayrımcılık yasağına dair genel hükümler içeren tüm uluslararası metinler, sığınmacı ve mülteci kadınlara da uygulanmalıdır.** İnsan hakları sözleşmelerinin varlık nedeni taraf olan devletin yargı yetkisi içerisindeki herkesin (vatandaş olmayanların da) ilgili haklardan yararlanmasını sağlamaktır.
10. Raporda, BM ve AK başlıkları altında, konuyla doğrudan ilgili temel normlar ile standartları belirleyen belgeler incelenmiştir. Türkiye’nin taraf olduğu ve doğrudan kadın mültecilere uygulanması gereken BM Sözleşmeleri ve onların denetim organları ile aldığı kararlar ve yorumları incelenmiştir. Daha sonra İstanbul Sözleşmesi, AİHS ve CPT standartları AK başlığı altında aktarılmıştır. Tüm bu aktarım sonucunda da kadın, kız çocuğu ve LGBTİ+ mültecilere uygulanması gereken normların neler olduğu belirlenmiştir.
11. BM Koruma sistemi içerisinde 1951 Mülteci Sözleşmesi dışında, ‘herkese’ dair geniş haklar içeren Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmeleri, ayrımcılık yasağı açısından Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme, ‘geri gönderme yasağı’ni genişleten Çocuk Hakları Sözleşmesi, kısaca İşkence Karşısı Sözleşme, Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi ve Engellilerin Hakları Sözleşmesi incelenmiştir. Avrupa Konseyi sistemi içerisinde ise başta geri gönderme yasağı açısından AİHS ve AİHM içtihadı, İstanbul Sözleşmesi ve Avrupa İşkencenin Önlenmesi Komitesi’nin kapalı mekanlar (Geri Gönderme Merkezleri gibi) için geliştirdiği standartlar aktarılmıştır.
12. Tüm bu Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerden kadın ve kız çocuğu mülteciler açısından tekrar eden birtakım **normlar** belirlenmiştir. Bunlar; eşitlik, toplumsal cinsiyet eşitliği, kesişimsel ayrımcılık yasağı, geri gönderme yasağı, cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet yasağıdır.
13. Ayrıca normlar dışında, alanda esas alınabilecek standartlar açısından 2019 Aralık ayında kabul edilen ve hem göçmen ve mülteci hem de vatansızları kapsamı açısından, ‘Tüm Göçmen, Mülteci, Vatansız ve İnsan Ticareti Mağduru Kişilerin İnsan Hakları Üzerine Amerikalılar-Arası İnsan Hakları Komisyonu’nun Yayınladığı İlkeler’e bakılmıştır. Ayrıca bu bölümde Pekin Eylem Platformu kapsamında göçmen ve mültecilerle ilgili hükümlere değinilmiş ve **Covid-19 Pandemisi** sürecinde üzerinde pek çok uzman

göç ve mülteci hukukçusunun çalıştığı ve altına imza attığı ‘İnsan Hareketliliği ve İnsan Hakları Göçmenler, Mülteciler ve Diğer yerlerinden Edilmiş Kişilerin Korunması için 14 İlke’nin konumuzla ilgili maddelerine yer verilmiştir. Bu bölüm en son ‘BM Mülteci Mutabakatı’nın ilgili hükümlerinin çevirisi ile tamamlanmaktadır.

14. Raporla Türkiye’de kadın mülteciler ve toplumsal cinsiyet eşitliğine dair mevcut durum bilgileri de farklı mevzuat, politikalar ve aktörler çerçevesinde paylaşılmaktadır. İlk olarak yerel mevzuatın bir önceki bölümde paylaşılan insan hakları standart ve normları ile uyumunun tespit edilmesini içeren yapısal izleme kapsamında Türkiye’de ilgili kanun ve yönetmelikler incelenmiştir. İlk başta belirtilmesi gereken nokta alandaki temel kanun olan **YUKK’ta kadın mültecilere ilişkin özel bir düzenleme bulunmamasıdır**. Temel haklar üzerine olduğu için kanun ile düzenlenmesi gereken **geçici koruma da bir Yönetmelik ile düzenlenmiş ve o da kadınlarla ilgili ayrı özel hükümler içermektedir**. YUKK da, Geçici Koruma Yönetmeliği de, kadınları ve toplumsal cinsiyete dair düzenlemelerini **‘özel ihtiyaç sahibi grubu’** tanımlaması içinde yapmıştır. Bu aslında açıkladığımız üzere, 1951 Mülteci Sözleşmesi çerçevesine uygun ama eksik bir yaklaşımdır. İnsan hakları hukukunun tamamlayıcılığı tartışmasından hareketle, İstanbul Sözleşmesi’nin 60. ve 61. Maddeleri iç hukuk hükmü olarak tüm iltica süreci boyunca uygulanmalıdır. Bu da, toplumsal cinsiyete duyarlı ülkeye kabul usullerinin ve destek hizmetlerinin oluşturulmasının yanı sıra, toplumsal cinsiyet yönergelerini ve mülteci statüsünün belirlenmesi ve uluslararası koruma için başvuruyu da kapsayan, toplumsal cinsiyete duyarlı sığınma usullerini oluşturmak demektir. İlticaya erişim aşamasından itibaren, daha sınırdaki kadınların karşılaştıkları ilk personelden, başvurusunu alan ve mülteci statüsü belirleme işlemini gerçekleştiren kişiye kadar tüm personelin ve hatta alanda destek hizmeti sunan ve haklar konusunda bire bir mültecilerin muhatap olduğu herkesin bu konuda eğitilmesi gerekmektedir. 1951 Mülteci Sözleşmesi’nde sayılmasa da, **‘kadına karşı şiddet’** mültecilik için sayılan zulüm tehdidi içinde değerlendirilmelidir. Aynı şekilde **şiddet mağduru (devlet dışı özel kişi veya ajanlardan gelse bile)** bir kadın hayatının tehlikede olacağı bir ülkeye kesinlikle **geri gönderilmemelidir**.

Ülkeye kabul koşulları açısından bakarsak, CEDAW’ın yorum kararları ve GREVIO’nun Türkiye raporunda da belirtildiği üzere, şiddet görmüş bir kadın ve/veya kız çocuğunun sınırdaki bu konuda korumaya alınması, ilticaya erişiminin kolaylaştırılması ve sınırdaki görevli personelin toplumsal cinsiyet konusunda eğitilmesi büyük önem taşımaktadır. Düzensiz giriş yapmış olsa da, kadın sığınmacıların (idari) gözetime alınması (havalimanı ve karakollar dahil) hem CPT hem de CEDAW açısından son çare olmalı, yine ilticaya erişim ve bu konudaki seçenek ve hakları konusunda bilgilendirilmeleri gerekmektedir. **Kadına karşı şiddetin -türlü biçimleri ile- koruma gerektiren ve sağlayan bir zulüm biçimi** olduğu bilgisi mutlaka kadınlara verilmelidir. Onlarla ilgilenen personelin özellikle kadın olması ve cinsiyet ve toplumsal cinsiyet temelli şiddet konusunda eğitim almış olması gerekmektedir.

Özellikle cinsel ve toplumsal cinsiyet temelli şiddet yasağı gereği, kadın başvurucunun aile bireylerinin yanında anlatamayacaklarını kendini rahat hissedeceği bir ortamda, bu konuda eğitilmiş kadın personele anlatabilmesi sağlanmalıdır. Ancak yine bu konuda mevzuatta özel bir düzenleme bulunmamaktadır. Uluslararası koruma başvuru süreci

ve geçici korumanın devamında **kadın ve kız çocuklarının şiddetten ve kötü muameleden korunması, şiddet ile ülke içinde karşılaşmaları halinde gerekli huku-ki, psiko-sosyal ve şiddetten korunma amaçlı mekanizmalar hakkında** toplumsal cinsiyet eşitliği ve eşitlik normları açısından yapılmış bir düzenleme ilgili mevzuatta bulunmamaktadır.

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi **mülteci ve sığınmacılara barınma sağ-lama konusunda devlete ödev yüklemektedir.** Onun dışında Irk Ayrımcılığı Komitesi ve Engelli Hakları Komitesi de, **bu sözleşme ile birlikte barınma, evlenme, eğitim, sağlık, çalışma hakları konusunda eşitlik ve kesişimsel ayrımcılık yapmama konu-sunda devlete ödevler yüklemektedir.** Kız çocuklarının eğitim hakkına eşit erişimi, kadın mültecilerin sağlık hizmetlerinden özellikle de üreme sağlığı ile ilgili düzenleme-lerden eşit yararlanması gerekir. Çalışma hakkından yararlanma, belli sınırlamalar olsa da, kadın mülteciler açısından yaşamlarını devam ettirebilmeleri, tek başlarına ayakta kalabilmeleri için bir gerekliliktir. **Yine evlenme ve boşanma hakları da uluslararası insan hakları hukukunda eşitlik normu gereği hem vatandaş olanlar hem de ol-mayanlar açısından tanınmıştır.** Bu konuda hukuki düzenlemeler iç hukukta olmasına rağmen **önemli olan bu hakların kullanımı ve ihlallelerin önlenmesidir.**

YUKK’ta Aralık 2019’da yapılan düzenleme ile uluslararası koruma başvuru sahiplerinin **sağlık hizmetlerinden yararlanması bir yıl ile sınırlandırılmıştır.** Yine OHAL döneminde sınırdışı ile ilgili yapılan düzenlemeler (Madde 54) ile uluslararası hukuk açısından aktardığımız **geniş kapsamlı geri gönderme yasağı ciddi anlamda delinmiştir.** YUKK Madde 42’ye göre ise; mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma ve insani ikamet izni sahipleri vatandaşlığa en yakın hukuki statü olan uzun dönem ikamet iznine geçiş yapamazlar. Vatandaşlık Kanunu’nda da bu konuda özel bir düzenleme yoktur. Sadece ülkeye **mali olarak yatırım yapanların ve zaruri görülenlerin vatandaşlık alabilmesine dair hükümler vardır.** Bu hükümlere dayanılarak geçici koruma altındaki Suriyelilere Türk vatandaşlığı kazandırıldığı bilinmektedir. Bu da uluslararası koruma başvuru sahipleri ile geçici koruma altındaki Suriyeli mülteciler arasında bir ayrım yaratmakta ve bu iki farklı statüye sahip grupların arasında hukuksal eşitsizlik doğurmaktadır.

15. Yasal mevzuat incelemesinden sonra, özellikle 2011 yılı itibariyle artan Suriyeli mülteci nüfusu ile beraber ülke genelinde yoğun olarak gündeme gelen mültecilik konusunun kamu kurumları, mahalli idareler ve sivil toplum örgütleri açısından nasıl ele alındığı, toplumsal cinsiyet eşitliğine ne ölçüde yer verildiği politika belgeleri, program, proje ve rapor çalışmaları çerçevesinde analiz edilmiştir. Kamu kurumlarının misyon ve vizyonları, stratejik plan ve varsa eylem planları, ayrıca konuyla ilgili uyguladıkları projeler ve yayımladıkları raporlar kullanılan tanımlamaların da farklı olacağı öngörülerek ‘göçmen, mülteci, yabancı, Suriyeli, geçici koruma, uluslararası koruma’ gibi farklı anahtar kelimeler aratarak taranmıştır. Elde edilen bilgiler daha sonra toplumsal cinsiyet duyarlılıkları temelinde incelenmiştir. Bu bölümde öne çıkan başlıca bulgu, **Türkiye’de hem merkezi ve yerel yönetim kurumları hem de sivil toplum kuruluşları nezdinde mültecilere yönelik oldukça fazla program ve proje faaliyetleri görülmesine rağmen, bunların esas olarak hizmet sunumu ve hizmetlere erişimi artırma şeklini aldığı, sistemli bir izleme faaliyetinin olmadığıdır.**

16. **Kamu kurumları nezdinde İç İşleri Bakanlığı dışındaki diğer kurumların misyon ve vizyonlarında göçle ilgili herhangi bir düzenleme olmamasının yanında**, konunun artık pek çok kurumun strateji belgelerinde yer almaya başladığı görülmektedir. Fakat **göçün yanında toplumsal cinsiyet duyarlılığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü dışında diğer kurumlar tarafından ele alınmamaktadır**. Bunun haricinde strateji belgelerinde mülteciler ile ilgili dil birliği olmaması dikkat çekicidir. Örneğin, sağlık alanında ‘göçmen’, eğitimde ‘geçici sığınmacı’ gibi farklı tanımlamalar kullanıldığı görülmektedir.
17. Mültecilerin yoğun olarak ikamet ettiği ve CEİD projesinde yer alan illerde çalışan **Belediye Birlikleri ve Büyükşehir Belediyelerinin** stratejik plan ve projelerine bakıldığında ise **kentlere yönelen göç olgusunun uzun bir zamandır Stratejik Planlar’da yer aldığı, fakat çoğunlukla bir tehdit olarak algılandığı görülmektedir**. Yakın zamana kadar da bu olgudan tamamen iç göçler çerçevesinde bahsedilmektedir. 2020 yılı itibarıyla ise ‘Suriyeliler’ konusunun planlamalarda belirginleştiği görülmektedir.
18. Türkiye’de mültecilere yönelik yoğun çalışmalar yürüten çeşitli sivil toplum örgütleri, meslek kuruluşları ve Birleşmiş Milletler kuruluşlarının toplumsal cinsiyet eşitliği izleme kapasiteleri, yürütmekte olduğu projeler ve yayınladıkları raporlar çerçevesinde değerlendirildiğinde, özellikle eğitim ve sağlık alanında kamusal hizmetlere erişimi ve çalışma hayatına katılımı arttırmaya, ayrıca sosyal uyumu desteklemeye yönelik projelere yoğunluk verdikleri, yayınladıkları rapor çalışmalarında da çeşitli alanlarda mevcut duruma dair tabloyu aktarmalarının yanında **izleme bakımından yetersiz kaldıkları tespit edilmiştir**.
19. Rapor kapsamında incelenen bir diğer konu da mülteciler ve toplumsal cinsiyet eşitliğine dair gösterge ve veri kaynaklarıdır. Uluslararası alana bakıldığında öncelikle bu tematik alana dair herhangi bir **küresel endeks listelemesi görülmemektedir, cinsiyetlendirilmiş ve düzenli tutulan veri kaynaklarının oldukça yetersiz olduğunu söylemek mümkündür**.
20. **Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği** sığınmacı ve mültecilere dair verileri yayınlayan başlıca kurumlardandır. **Uluslararası Göç Örgütü’ne** (IOM) bağlı Küresel Göç Data Analiz Merkezi tarafından geliştirilen ve yönetilen **Migration Data Portal** websitesi de uluslararası göç alanında farklı kurum ve kuruluşlarca hazırlanan farklı veri kaynaklarını sistemli bir şekilde ve birçok farklı tematik başlıklar altında görsel haritalama da kullanılarak bir araya getirmektedir. Bunlar dışında **EUROSTAT** Avrupa Birliği’nde 2008 yılından itibaren yapılan sığınma başvurularına dair detaylı veriler sunmaktadır.
21. Bu veri kaynakları temel olarak farklı statülere göre yerinden edilmiş nüfuslar, sığınma süreçlerinin coğrafyası (gelen ve gidilen ülkeler) ve başvuru süreçlerine (kararlar, verilen statüler) dair bilgiler sunmakta, fakat **toplam nüfus dışında cinsiyetlendirilmiş veriler bulunmamaktadır**.
22. Bir sonraki bölümde Türkiye’nin iltica sisteminin tanımladığı uluslararası koruma ve geçici koruma statüleri çerçevesinde ülkede yaşayan kadın mültecilerin mevcut durumunu ortaya koyan çeşitli veriler ve rapor çalışmaları incelenmiştir. **Türkiye’de bulunan 3.6 milyon Suriyeli ve 330 bin diğer ülke vatandaşı sığınmacı ve mülteci arasında kadınlar ortalama %45’lik bir kesimi oluşturmaktadır**.

23. 2017 yılında yapılan bir çalışmaya göre Türkiye’de yaşayan Suriyeli mülteciler içinde **reisi kadın olan hane sayısı oranı %22’dir** ve bu hanelerin geçim kaynakları kısıtları nedeniyle **zarar görebilirlik düzeyleri, reisi erkek olan hanelere kıyasla daha hassastır**, negatif başa çıkma yöntemlerine (riskli işlerde çalışma, çocuk işçiliği ve evliliği gibi) başvurma ihtimalleri daha yüksektir. Bir başka çalışmaya göre de **hassas grup olarak tanımlanabilecek (ör. Dul, boşanmış, evlenmemiş) Suriyeli mülteci kadınların üçte birinden fazlası derin yoksulluk içinde yaşamaktadır**, kadınlar ekonomik geçimleri için erkeklere ve/ya maddi desteklere bağımlı kalmaktadır.
24. Bunun nedenlerinden biri **Suriyeli kadınların işgücüne katılım oranlarında ki düşüklükten kaynaklanmaktadır**. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı verilerine göre **Türkiye’de çalışma izni alan Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşları arasında sadece %7’sinin kadın** olduğu görülmektedir. Türkiye’de mültecilerin kayıtdışı sektörde yoğun olarak çalıştıkları bilinmektedir, buna rağmen kadınların bu sektörde de çalışma oranlarının düşük olduğunu söylemek mümkün. Yine Suriyelilere dair yapılan farklı anket çalışmalarına göre **gelir getirici bir işe sahip kadınların oranı %10-15 arasında değişmektedir**. Bunun nedenleri arasında dil bilmeme, çocuk bakma yükümlülükleri, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet gibi nedenler belirtilmiştir.
25. Milli Eğitim Bakanlığı verilerine göre örgün eğitim alanında Suriyeli mülteci çocukların **okullaşma oranları artan yaşla beraber düşüş göstermekte**, 2019 yılı verilerine göre okul öncesi, ilkokul, ortaokul ve lise için sırasıyla **%25, %80, %79 ve %40** olduğu görülmektedir. Örgün eğitime erişimi sağlanan öğrenciler içinde kız çocukları %49 ve erkek çocukları %51 oranındadır. Okullaşma oranlarına kademeli olarak bakıldığında ilk ve ortaokul düzeyinde kız ve erkek çocukları arasında ciddi bir fark görülmezken, lisede erkeklerin çalışmaları gerektiği için, okula devam eden kız çocuklarının sayısının görece daha yüksek olduğu görülmektedir. Farklı raporlara göre kız çocukları **toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık, erken yaşta evlilik, aile baskısı, çalışma, ev ve bakım sorumlulukları** gibi sebeplerden dolayı eğitimden mahrum kalmaktadır. Yüksek Öğrenim Kurumunun 2019-2020 öğretim yılı verilerine göre **yüksek öğrenimde kayıtlı olan Suriye uyruklu öğrencilerin %36’sı kadındır**, buna kıyasla Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü’nin istatistiklerine göre 2014-2019 yılları arasında **yaygın eğitim programlarından yararlananlar arasında Suriyeli kadınlar %60 ile çoğunluktadır**.
26. Yine farklı raporlara göre Suriyeli mülteci kadınlar **cinsel ve üreme sağlığı, hijyen, aile planlaması, beden ve ruh sağlığı gibi konularda yeterli destek alamamaktadır**. TNSA (2018) raporuna göre **Suriyeli kadınların %64’ünün aile planlaması, %93’ü doğum öncesi bakım ve %90’nın doğum sonrası bakım aldıkları görülmektedir**. Farklı rapor çalışmalarında ise kadınların cinsel ve üreme sağlığı alanında yeterli bilgiye sahip olmadıkları, ve de **ekonomik, sosyal ve kültürel engeller** gibi nedenlerden dolayı hijyen materyallerine ulaşmak, düzenli olarak sağlık kontrolü yaptırmak gibi cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerine ulaşamadıkları görülmektedir.
27. Mülteci kadınların Türkiye’de maruz kaldığı pek çok **cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet türü** bulunmaktadır. Farklı rapor çalışmalarına göre, mülteci kadınlar erkeklere göre **gündelik ayrımcılığı ve ırkçılığı daha çok hissetmektedirler**. Türkiye’ye

geldikten sonra **fiziksel ve cinsel şiddet sarmalı içinde yaşadıkları**, özellikle de **erken ve zorla evlendirme ve çoklu evliliklere maruz kaldıkları görülmektedir**. TNSA (2018) raporu bulgularına göre 25-49 yaş grubundaki Suriyeli kadınların **%38’i 18 yaşından ve %12’si 15. doğum günlerinden önce evlenmektedir**, halen evli olan Suriyeli kadınlar içinden de **%10’u eşlerinin kendilerinden başka eşleri de olduğunu beyan etmiştir**. Buna ek olarak mülteci ve sığınmacı kadınların ve kızların (özellikle 15-20 yaşları arasındakiler) temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için **seks işçiliği yapmaya mecbur kaldıklarından** da bahsedilmektedir. Mülteci kadınların bu şiddete maruz kalmalarının en önemli iki nedeni cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet odaklı **destek mekanizmalarının nasıl işlediğine dair bilgi eksikliği** ve **dil engeli** olduğu belirtilmektedir. Bu konuyla ilgili sivil toplumun da yeterli desteği sağlayamadığı görülmektedir. IGAM’ın 2020 yılında *Türkiye’de Mülteci Barındırmaya dair Güzel Uygulama Örnekleri* raporuna göre incelenen **STK projelerinin sadece %3’ü mülteci kadınlara karşı şiddet alanında çalışmalar yürütmektedir**.

28. Türkiye’de bulunan Suriyeli ve diğer ülke vatandaşları kadın mültecilere dair yürütülen raporlama çalışmalarına bakıldığında neredeyse tamamen **Suriyeli kadınlara odaklı oldukları** görülmektedir, dolayısıyla **uluslararası koruma altında olan kadın mültecilerin durumuna dair bilgi çok daha sınırlıdır**. Eğitim, sağlık, sosyal hizmetler gibi alanlara erişim ile ilgili çokça (nitel ağırlıklı) bilgi sağlanırken **iltica süreçlerine ve adalete erişim noktasında yeterli veri bulunmamaktadır**. İltica hakkının en temel ögesi olan **geri gönderme yasağı**, ayrıca Türkiye’de bazı koşullarda mültecilere yönelik de uygulanan **idari gözetim ve sınır dışı süreçlerinin kadınlar açısından nasıl deneyimlendiğine dair veriler oldukça kısıtlıdır**.
29. Göstergeler bölümünde Türkiye’de ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının izleme yapabilmek için çok az düzenli veri tuttuğu bulunmuştur. Varolan veriler içinde de kamuya açık olan çok azdır. Alanda farklı STKların yaptığı nicel ve nitel araştırmalardan elde edilen farklı veriler bulunmaktadır. Bu nedenle Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası sözleşmelerden yola çıkarak, **verisi toplanması gereken farklı haklara ilişkin göstergeler geliştirilmiştir**. Bunlar; **sığınma sistemine erişim, mülteci statüsü belirleme mülakatında kullanılacak toplumsal cinsiyet temelli kriterler, ülke içinde şiddetten korunma, eğitim hakkı, sağlık hakkı, çalışma hakkı, geri gönderme yasağı ve geri gönderme merkezlerinde uygulanacak standartlara dairdir**.

I. GİRİŞ

Kadın mülteciler konusu, bu konuyu düzenleyen uluslararası sözleşme ve belgelerde yıllarca ihmal edilmiştir. Türkiye de **Birleşmiş Milletler 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi**’ne (1951 Mülteci Sözleşmesi) **coğrafi sınırlama** ile taraf olduğu için **kadın mülteciler** özel bir uygulama konusu olmamıştır. 1967 yılında kabul edilen Ek Protokol ile Sözleşme’nin orijinalindeki zaman sınırlaması (1951’den önce Avrupa’da meydana gelen olaylar ile sınırlı) tamamen kaldırılmıştır. Coğrafi bir alan ile (Avrupa) sınırlı uygulanması da kaldırılrsa da, Protokol’ü imzalayan devletlere bir seçenek tanınmıştır. Önceden 1951 Mülteci Sözleşme’ni imzalayan devletlerin Birleşmiş Milletlere (BM) bu sınırlamayı kaldırdıklarına dair bir bildirimde bulunması gerekmektedir. Bugün dünyada bu sınırlama ile Sözleşme’ye taraf olan sadece dört devlet kalmıştır ve bunlardan biri de Türkiye’dir.¹

Türkiye bu coğrafi sınırlama nedeniyle sadece **Avrupa Konseyi** (AK) üyesi ülkelerden olan başvuruculara **mülteci** statüsü vermektedir. Bu nedenle Türkiye’de statü ve haklara erişim açısından **Avrupalı olmayan sığınmacılar** ve konumuz itibarıyla de, **kadın sığınmacılar** açısından uluslararası hukuk anlamında bir boşluk bulunmaktadır. 1999 yılında Avrupa Birliği (AB) Adaylık Süreci’ne girilmesi ile, 2001 yılında AB ile Katılım Ortaklığı Belgesi imzalanmış ve Türkiye ilk Ulusal Programı’nı kabul etmiştir. 2003 yılında güncellenen Ulusal Program ile de, Kopenhag siyasi ve ekonomik kriterlerinin yanı sıra, AB müktesebatına uyum sağlanması için yerine getirilecek kısa ve orta vadeli hedefler planlanmıştır.² **Siyasi kriterler açısından yerine getirilmesi gerekli şartlardan bir tanesi de, göç ve iltica alanında AB müktesebatına uyum için bir yasal düzenleme yapılması gerekliliğidir.** Türkiye bu kapsamda başladığı çalışmaları 2012 yılında tamamlamış ve göç ve iltica konusundaki ilk kapsamlı yasal düzenlemesini 4 Nisan 2013 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde kabul etmiştir. Ancak yasa teşkilatlanma ve hazırlık süreci nedeniyle Resmi Gazete’de yayımlanmasından bir yıl sonra yürürlüğe girmiştir. Yasanın başlığının Ulusal Program’da planlananın aksine **Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu** olmasının nedeni göç ve ilticanın tek bir metinde düzenlenmesidir. Türkiye, müktesebata uyum sürecinde bir şart olmasına ve diğer AB üyesi adaylar kaldırmasına rağmen,³ **1951 Mülteci Sözleşmesi**’ndeki **coğrafi sınırlamayı** kaldırmamıştır. Bunun sonucu olarak da Avrupalı olmayan sığınmacılara verilmek üzere ‘şartlı mülteci’ adıyla yeni bir statü yaratmak zorunda kalmıştır (Soykan, 2012: 41- 42).

Bugün Türkiye’de uluslararası koruma başvurusunda bulunmuş neredeyse tüm sığınmacı kadın ve kız çocukları ile LGBTİ+’lar bu geçici statüyü kazanmak için yıllar süren bir prosedüre ve sınırdışı edilmemek için hukuk sisteminin belirlediği ödevlerine uymak zorundadır. 1951 Mülteci Sözleşmesi’ne göre kadın sığınmacıların en temel güvencesi, Türkiye’nin taraf olduğu diğer uluslararası insan hakları sözleşmeleri ile de bağlı olduğu **geri göndermeme ilkesidir.** Bu ilke

1 Bu ülkeler Kongo, Madagaskar, Monako ve Türkiye’dir: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetailsII.aspx?src=IND&mtmsg_no=V-2&chapter=5&Temp=mtmsg2&clang=_en#EndDec (Son Erişim Tarihi: 21.05.2020)

2 Türkiye AB Adaylık Sürecine ilişkin kronoloji için <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1428>

3 Bu konuda örnek olarak Malta ve Macaristan verilebilir.

artık uluslararası hukukta kabul gören bir teamül kuralı olmuştur. Bunun anlamı, devletler bu ilkeyi kapsayan insan hakları sözleşmelerine taraf olmasalar bile, uluslararası hukukta bu kural ile bağılırlar.

Geri göndermeme ilkesi sadece geçici nitelik taşıyan şartlı mültecilik statüsü için değil, aynı zamanda 2014 yılında çıkarılan bir yönetmelik ile düzenlenen **Geçici Koruma Statüsü** için de geçerlidir. Nisan 2011’den itibaren başlayan zorunlu göç hareketi ile Türkiye’ye gelen Suriyeli mülteciler⁴ de, nitelik olarak geçici süreli ve temelde sadece geri göndermeme ilkesine dayanan bir korumaya tabidirler. Uluslararası hukukta çatışma ve savaş nedeniyle meydana gelen toplu zorunlu göç hareketlerine uygulanan bir sözleşme bulunmamaktadır. Türkiye bu nedenle Suriyeli mülteciler için kendi ulusal düzenlemesini hazırlamıştır.

Sonuç olarak ortaya bir tarafında Avrupalı olmayan sığınmacıların başvurduğu ve YUKK ile AB adaylık süreci sonucunda düzenlenen **uluslararası koruma**; diğer tarafında ise Suriye’den çatışma ve iç savaş sonucu toplu olarak kaçan mültecilerin içinde yer aldığı **geçici koruma** düzenleri ortaya çıkmıştır.

Bu ikili rejimin temel özelliği, ister Suriyeli olsun; ister İran, Irak veya Afganistan kökenli, **başvuru yapmış tüm kadınlara geçici bir koruma sağlaması, ve haklar tanımaktan çok ödevler yüklemesidir. Her iki koruma sistemini düzenleyen ulusal metinler kadın mültecilere, kız çocuklarına ve LGBTİ+’lara dair toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlayan veya koruma sürecinde onların özel ihtiyaçlarını dikkate alan özel hükümler içermemektedir. YUKK’ta sadece özel ihtiyaç sahipleri terimi içerisinde refakatsiz çocuk ve kadınlara ilişkin ifadeler geçmektedir.**

Ancak yine teamül hukukunun parçası olan BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, **BM Şartı**, Türkiye’nin taraf olduğu 2014 yılında yürürlüğe giren ve kadın mülteciler için özel düzenlemeler içeren İstanbul Sözleşmesi, **Avrupa Konseyi**’nin insan hakları sözleşmeleri ve denetim mekanizmaları, **Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi** başta olmak üzere **BM koruma sistemi** içerisinde yer alan insan hakları sözleşmeleri ve bu sözleşmeler ile kurulan yargısal olmayan denetim mekanizmalarının bireysel veya kolektif başvuru sonucu aldığı kararlar, yine taraf olunan diğer BM sözleşmelerinin ilgili hükümlerinin yorumları ile denetim organlarının tavsiye kararları Türkiye’deki **kadın ve LGBTİ+ mülteciler** açısından Anayasa’nın 90. Maddesi gereği bağlayıcıdır.

Bu konuda özellikle **Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) Programı** İcra Komitesi, kısa adıyla **ExCom’un** tavsiye kararları ve BMMYK’nın kadın mülteciler açısından Sözleşme’deki zulüm tanımının cinsel ve cinsiyete dayalı şiddet konusunda -SGBV- geniş yorumlanması için hazırladığı güncellenen **El Kitapçığı** da, YUKK ve Geçici Koruma Yönetmeliği’nde toplumsal cinsiyete ve kadın-erkek eşitliğine dair özel düzenlemeler olmasa da, hem devlet organları hem de bu alanda kadın mülteciler ile bire bir çalışan kamu görevlileri açısından dikkate alınması gereken belgelerdir.

4 Rapor boyunca kategorik olarak kullanılacaktır.

Bu raporun ilk amacı uluslararası mülteci hukuku açısından Türkiye’nin coğrafi sınırlamasına bağlı olarak yukarıda tanımlanan boşluğa rağmen; kadın mültecilere, kız çocuklarına ve bazı bakımlardan da LGBTI+ mültecilere Türkiye’nin iltica rejimi içerisinde toplumsal cinsiyet eşitliği ve ayrımcılıkla mücadele açısından uygulanması gereken uluslararası normları ve standartları ortaya koymaktır. Sonrasında ülkemizde geçerli olan mevzuat ve kamu politikaları ile bir karşılaştırma yapılarak, bu alanda sivil toplum örgütleri tarafından izleme yapılabilmesi için, Türkiye’ye özgü göstergeler geliştirmek hedeflenmiştir. Böylelikle alanda çalışan sivil toplum örgütlerinin, izleme yapabilmesi kolaylaşacak, kadın ve kız çocuğu mültecilerin Türkiye’deki haklarına eşit koşullarda erişmeleri ve ayrımcılık ile mücadele ve cinsiyet eşitliğinin sağlanması için kurumsal kapasitelerini arttırmaları kolaylaşacaktır. Sivil toplum örgütlerinin savunuculuklarının güçlenmesi ile de, kadın ve kız çocuğu mülteciler konusunda kamu politikalarına müdahale etme ve kamu kurum ve kuruluşları ile işbirliği yapma imkanları artacaktır. Sonuç olarak, mülteciler ve özellikle de kadın mültecilerin uğradığı ayrımcılık ve eşitsizliklerin önlenmesi amaçlanmaktadır.

Uluslararası hukukta göç ve iltica alanına dair bölgesel ve ulusal gelişmeler çok parçalı ve sorunlu bir yapının ortaya çıkmasına yol açmıştır. 1951 Mülteci Sözleşmesi ve Ek Seçmeli 1967 Protokol’ü, diğer BM ve AK insan hakları sözleşmeleri gibi bir **bireysel şikayet ya da devletler açısından bir izleme yöntemi** öngörmemektedir. Sözleşme ile kurulan bir üst denetleme organı da bulunmamaktadır. **Bunun sebebi daha ziyade göç konusunun uluslararası hukukta bir ulus egemenliği/toprak bütünlüğü meselesi olarak görülmesidir diyebiliriz.** Buna rağmen, uluslararası insan hakları izleme organları, vatandaş olmayanlar açısından -giriş, ikamet, haklara erişim, sınırdışı edilmeden korunma- gibi geniş bir alanda zamanla bağlayıcı olan içtihat, tematik kararlar ve ilkeler geliştirmişlerdir. Bunlardan en önemlisi de kaynağını uluslararası hukukta **mutlak bir yasak olan (savaş zamanı dahil) işkence yasağından alan geri göndermeme -non-refoulement- ilkesidir.** 2010’lu yıllara geldiğimizde ise artık insan hakları hukukunun bireyleri koruma adına devlet egemenliğine karşı daha fazla istisna getirdiğine tanık oluyoruz. Uluslararası içtihatındaki gelişmeler, devletin geri göndermeme ilkesine uymasını sağlamanın ötesine geçip, ona artık birtakım pozitif ödevler de yüklemeye doğru evriliyor. **Bunlardan ilk başta gelen kazanımlara örnek olarak, iltica prosedüründe usuli hakların tanınması, örneğin kadınlar ve kız çocuklarının ‘hassas grup’ tanımı içerisinde yer alması ve vatandaş olmayanlara koruma amaçlı mültecilik dışında hukuki statülerin tanınması verilebilir** (Gil-Bazo, 2015: 2).

Her ne kadar uluslararası insan hakları izleme organları, mülteci hukuku açısından bir teamül oluşturmasa ve (özellikle de BM insan hakları denetim mekanizmaları/organlarının kararlarının bağlayıcı olmaması nedeniyle) sığınma başvurularının reddi, ikamet ve vatandaşlığa alınma açısından vakaları incelemeye bir yetkileri olmasa da, yine de geliştirdikleri ilkelerin ülkeleri giderek mültecilere karşı daha fazla pozitif sorumluluk almaya ittiklerini söyleyebiliriz (Gil-Bazo, 2015: 3). Özellikle üçüncü bölümde göreceğimiz gibi, Türkiye her ne kadar 1951 Mülteci Sözleşmesi’ne coğrafi sınırlama ile taraf olması nedeniyle sığınmacılara mülteci statüsü tanımasa da, hem BM hem AK nezdinde neredeyse temel tüm insan hakları sözleşmelerine taraf bir ülkedir. Bu durumda coğrafi sınırlama mülteci statüsü alamamış kişilere ve bu çalışma özelinde kadın başvuruculara birtakım hak ve sorumlulukların yerine getirilmemesi için devlet açısından bir engel teşkil etmemelidir. Bu çalışmanın en temel argümanı da budur diyebiliriz:

Uluslararası insan hakları hukuku, mülteci hukukunun kadın ve kız çocuklarının korunması, ayrımcılığa uğramaması, hak ve hizmetlere erişimde toplumsal cinsiyet eşitliği açısından geride kalmamaları ve cinsel ve cinsiyete dayalı şiddete uğramamaları açısından yeterli gelmediği hallerde derhal devreye sokulmalı ve uygulanmalıdır.

Bu bölümde öncelikle iltica hakkının nasıl ortaya çıktığı açıklanacaktır. Daha sonra Türkiye’nin de içinde yer aldığı BM sisteminde iltica hakkını düzenleyen ve dünyada alanda temel uluslararası metin sayılan 1951 Mülteci Sözleşmesi’ndeki mülteci tanımı aktarılacaktır. Son olarak da, 1951 Mülteci Sözleşmesi’nin kabulünden sonra konuyu geniş kapsamda tekrar ilk kez ele alan, ve fakat taraf devletler açısından Sözleşme gibi bağlayıcı olmayan **2018 BM Göç ve Mülteci Mutabakatları**na kadar olan dönemde uluslararası hukukta toplumsal cinsiyet (eşitliği) meselesi ve kadın mültecilerin yeri tartışılacaktır.

A. İltica Hakkı

İltica hakkı ulus devlet öncesi zamanlara, Antik Yunan şehir devletleri zamanına dayanır. O dönem bir hukuk düzeni yokken, intikam veya karşı saldırıdan korunmak için genellikle seküler olmayan bir gücün/tanrıların korumasına sığınmak demek olan iltica, devletin koruma rolünde tekelleşmesi ile iki egemen devlet/güç arasında ve farklı yargı yetkileri altında işleyen bir kuruma dönüşmüştür. Roma İmparatorluğu döneminde gelişen hukuk sistemi ve egemenliğin tek elde olması nedeniyle işlerliğini yitirmiştir. Ancak daha Roma İmparatorluğu’nun yıkılması ile kilise Orta Çağ’da sığınılan bir kuruma dönüşmüş ve hatta iki farklı yargı yetkisi de aranmaz olmuştur. Ama tabii, kilisenin otoritesini tanımayanlar, örneğin Yahudiler bu kurumdan yararlanamamıştır (Schuster, 2003: 41-43).

Otuz Yıl Savaşları’nı bitiren 1648 Vestfalya Anlaşması teoride bugünkü ulus devlet sistemini kuran anlaşma olarak bilinmektedir. Siyaset bilimcilere göre, böylelikle egemen devletler ve farklı yargı yetkilerinden oluşan bugünkü dünya düzeni ortaya çıkmıştır. Bu barış anlaşması bugünkü bilinen anlamda ilticanın temel unsurlarının işlev kazanmasını sağlamıştır. Devletlerin toprak bütünlüğü norm olarak kabul edilmiş ve sınırlarından kimin gireceği bir egemenlik sorunu olarak tanımlanmıştır. Bu karar her zaman devletin çıkarı doğrultusunda, onun bir lütfu gibi kabul edilmiştir. O dönem için tek eksik kalan nokta, bunun liberal devletlerin mültecilere borçlu olduğu bir sorumluluk olduğu fikridir, özellikle de siyasi mülteciler açısından. Bu düşünce de Fransız devrimi ile anlam kazanmıştır. Bundan sonra iltica açıkça devletin meşruiyetine ya da en azından görünüşteki meşruiyetine bağlanmıştır (Schuster, 2003: 46).

Her iki Dünya Savaşı da pek çok insanın yerinden olmasına yol açmıştır. **1920’de kurulan Milletler Cemiyeti ile devletler yetki vererek 1921’de Mülteciler Yüksek Komiserliğinin kurulmasını sağlamışlardır. Komiserlik daha ziyade insani hizmette bulunmuş ve özellikle kaçan Rus ve Ermenilerin ABD ve Kanada’ya seyahatini kolaylaştırmak için ‘Nansen pasaportları’nı sağlamıştır.** Bu pasaportlar sadece kimlik yerine geçen belgelerdir, iltica garantisi tanımamıştır. Bu pasaportlara sahip en çok kişiyi kabul eden iki ülke Fransa ve ABD bunu bir emek ithali olarak görmüştür. İki savaş arası dönemde, Avrupa devletlerinin Avrupa değer ve normları doğrultusunda geliştirdiği koruma politikaları on yıllarca etkisini sürdürmüştür. Milletler Cemiyeti Yüksek Komiserinin en önemli görevi bir mülteci tanımı yapmak olmuştur.

Mülteci, menşe ülkesini terk eden ve bir ülkenin korumasından yararlanmayan olarak belirlenmiş ve özel olarak bireylere uygulanması gerekmemiştir ama uluslararası bir sınır geçmek hep bir gereklilik olmuştur. Bu durum 1930larda İspanya, İtalya ve Almanya’da faşistlerin iktidara gelmesi ile değişmemiştir. Hazırlanan 1933 tarihli Mültecilerin Uluslararası Statüsüne Dair Sözleşme’yi sadece sekiz devlet onaylamıştır (Schuster, 2003: 53-54).

Bugün geçerli olan mülteci tanımı Soğuk Savaş döneminin iki kutuplu siyasi ikliminde hazırlanmıştır. Mülteci tanımı da, bu iki farklı ideolojinin birbirine üstünlük kurmaya çalıştığı bir düzende iltica ve yeniden yerleştirmenin çözüm olarak sunulmasıyla yapılmıştır. Tanım, tam da Doğu Bloku’nun BM’yi boykot ettiği 1949-1951 döneminde yapılmıştır. Sovyetler Birliği açısından bakıldığında, kendi ülkesinden göç eden düşmanlarını korumayı amaçlayan bir örgüte katkı sağlaması çok anlamsızdır. **Sonuç olarak, 1951 Mülteci Sözleşmesi Batılı devletlerin ideolojik pozisyonlarını düşünsel düzeyde paylaşanları koruma amaçlı kullanılmış ve bu nedenle de daha ziyade siyasi ve medeni hakların ihlalini temel almıştır. Mülteci sorunu geçici ve çözülebilir gibi düşünülmüş halbuki, yirminci yüzyılın kendisi bile bunun devam eden tarihsel bir sorun olduğunun göstergeleri (Rusların, Ermenilerin, Yahudilerin, Yunanların ve Türklerin kitlese hareketleri) ile dolu olmuştur.** Yine de kabul gören norm, insanların yerleşik, toprağa bağlı bir devlet düzeni içinde yaşamasıdır. İltica edenler de sonunda kendi ülkelerine geri dönecektir (Schuster, 2003: 99-101).

1951 Mülteci Sözleşmesi hazırlanırken, İngiltere ve Belçika başta olmak üzere Avrupa ülkeleri hazırlanan Sözleşme’nin kapsamının evrensel olması gerektiğini savunmuştur. Eğer Avrupalı olmayan devletler, Avrupa dışından gelecek kişilere haklar garanti edecekse, aynı dünyanın geri kalanındaki devletler için de söz konusu olmalıdır ama **Temsilci Kişiler Konferansı’nda bu yaklaşım reddedilmiştir: “1 Ocak 1951’den önce Avrupa’da meydana gelen olaylar sonucunda” ifadesi kabul görmüştür** (Schuster, 2003: 103). Mülteci tanımı da şöyle olmuştur: “...sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahsa uygulanacaktır.”

Sözleşme’de taraf devletlere iki şık tanınmıştır. Buna göre, kısım A, Madde 1’deki “1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar” ifadesi, ya, (a) “1 Ocak 1951’den önce Avrupa’da meydana gelen olaylar”; veya, (b) “1 Ocak 1951’den önce Avrupa’da veya başka bir yerde meydana gelen olaylar” anlamında anlaşılacak ve her Taraf Devlet bu Sözleşme’yi imzaladığı, tasdik ettiği veya ona katıldığı sırada bu Sözleşme’ye göre taahhüt ettiği yükümlülükler bakımından bu ifadenin kapsamını belirten bir beyanda bulunacaktır. **Türkiye 1961 yılında taraf olurken (a) şıkkını seçmiş ve daha sonra bu coğrafi sınırlamayı kaldırmak için bir bildirimde bulunmamıştır.** 1967 yılında ise Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 1951 Sözleşmesi’nde bazı değişiklikler öngören Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşmesi’ne Ek Protokol’ü kabul etmiştir. 1967 Protokolü’nün sözleşmeye getirdiği en önemli düzenleme; sözleşmedeki mülteci tanımında yer alan “1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar sonucunda” ifadelerinin

çıkarılarak zamansal sınırlamanın kaldırılması fakat **coğrafi sınırlamanın ülkelerin tercihine bırakılmasıdır.**

Aslında **ilticanın kendisinin uluslararası hukukta hiç bir zaman bir tanımı yapılmamıştır.** II. Dünya Savaşı’ndan sonra kabul edilen uluslararası insan hakları hukukunun en temel belgesi BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’ne **14. Madde ile giren iltica hakkı, ‘herkesin zulüm karşısında başka memleketlere iltica etmek ve bu memleketler tarafından mülteci muamelesi görmek hakkına haiz olduğunu’** söylemektedir. Burada tanımlanan şekli ile **iltica aramak bir haktır ama bu hakkın tanınması ve mülteci statüsü verilmesi ulus devletin egemenlik yetkisine bırakılmıştır.** Ulus devletler, sadece teritoryal sınırları içerisinde yapılan iltica başvurularını değerlendirmek zorundadır. Günümüzde mültecilerin yaşadığı pek çok sorun da, ulus devletlerin sığınmacıların sınırlarından girişini önlemek ve bu hakkın kullanımını sınırı geçmeden engellemek veya geçtikten sonra da kırpma amacıyla geliştirdiği düzenleme ve denetleme pratikleri nedeniyle yaşanmaktadır.

B. Uluslararası Mülteci Hukukunda Kadının ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Yeri

Uluslararası mülteci hukukunda kadın ve kız çocuklarının ve genel olarak da zorunlu göç alanında ‘cinsiyet’ meselesinin sorsallaştırılması 1990’lı yılları bulmuştur (Edwards, 2010). Bunun ilk ve öncelikli nedeni, 1951 Mülteci Sözleşmesi’nin erkek egemen bir zihniyet ile hazırlanmasıdır. Bugün artık uluslararası gündemde kadın ve kız çocukları önemli bir yer tutuyorsa, bunda feminist teorinin ve kadın hakları aktivistlerinin rolü büyüktür (Kuttner, 1997: 19; Edwards, 2010: 22). **Sözleşme metni toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama açısından herhangi bir özel düzenleme içermemektedir. Öyle ki, 1950’lerden itibaren dünyadaki mülteci nüfusunun yarısından çoğunu kadınlar oluştursa da, Sözleşme taslağını hazırlayanlar arasında bir tane bile kadın temsilci yer almamıştır.** Bunda II. Dünya Savaşı sonrası dönemde Sözleşme’de geçen zulüm ifadesinin erkek egemen odaklı topluma özgü yorumlanması, diğer bir deyişle sadece erkeklerin siyasi nedenlerle ülkelerini terk etmek zorunda kaldığı ve mülteci statüsü tanınması için gereken şartlar sayılırken, esas siyasi zulmün taslağın temelini oluşturması etkili olmuştur (Johnsson, 1989: 222).

Zaten Sözleşme’deki mülteci tanımına bakacak olursak, tanımda geçen ifadelerin sıfat olarak İngilizce karşılıklarının hep [he/his] erkeği işaret eden ifadeler olduğu görülecektir:

“...owing to wellfounded fear of being persecuted for reasons of race, religion, nationality, membership of a particular social group or political opinion, is outside the country of his⁵ nationality and is unable or, owing to such fear, is unwilling to avail himself of the protection of that country; or who, not having a nationality and being outside the country of his former habitual residence...”

Sonuç olarak, mültecinin kendisi tanımı gereği aslında hep erkek olarak düşünülmüştür. Sonrasında Sözleşme’deki zamansal sınırlamayı kaldıran 1967 Ek Protokolü gibi 1969 Afrika

5 Vurgu yazarlar tarafından yapılmıştır.

Birliği Örgütü Mülteci Sorunlarının Özel Yönlerini Düzenleyen Sözleşme de kadınlara özel bir düzenleme içermemektedir. Hatta 1951 Mülteci Sözleşmesi’nin devletler tarafından yorumlanmasına yardım amacıyla hazırlanan **BMMYK El Kitabı da kadınlardan bahsetmemektedir.**

1951 Mülteci Sözleşmesi’nin hazırlanmasından 2010 yılına kadar olan dönem dört başlıklı incelenmiştir. İlki 1950-1985 arası kadınların temel mülteci metinlerine ilk kez dahil edildiği dönemdir. Daha sonra **1985’ten günümüze kadınlara özel ihtiyaçları olan belli bir sosyal grup olarak odaklanılmıştır. 1997’den 2004 ortalarına dek geçen süre toplumsal cinsiyetin anaakımlaştırılması dönemidir denilebilir. Sonrasında bu dönem “yaş, cinsiyet ve çeşitliliğin anaakımlaştırılması” olarak anılır olmuştur.** Son dönem hala gelişme aşamasında olsa da, 2009’dan sonra dikkatlerin tekrar mülteci erkekler ve oğlan çocuklarına ve topluluklarına çevrildiğini görüyoruz. Cinsiyet stereotipleştirmesi, kısıtlılıkları ve sadece şiddet uygulayan değil, şiddet mağduru olarak da erkeklere bakıldığı bir zaman dilimi ile de karşı karşıyayız artık (Edwards, 2010: 22). Bu dönemler çok net olmasa ve kimi zaman iç içe geçse de, aşağıda açıklayacağımız tarihsel süreç açısından yol gösterici olacaktır.

Birinci dönemde ilk adım Meksika’da 1975’de yapılan *BM Dünya Kadın On Yılı: Eşitlik, Kalkınma ve Barış Konferansı* ile atılmıştır. Bu konferansta kabul edilen eylem planında ülke içinde yerinden olan kadınlar ve göçmenler ifadesi geçse de, henüz mülteci kadın ifadesi yoktur. 1980 Kopenhag ara konferansında BMMYK ve diğer kurumlar için kadın mültecilere yönelik tavsiye kararları çıkmıştır. **BMMYK, diğer BM örgütleri ile birlikte kadınların özel ihtiyaçlarına yönelik program yapması konusunda harekete geçirilmiştir ama konu olarak kadınların neden kaçmak ve mülteci olmak zorunda olduklarına odaklanılmamıştır.** 1985’te BM Kadın On Yılı’nın bitimi için Nairobi’de düzenlenen konferansta ise yine kadınların özel ihtiyaçlarına yönelik programlar geliştirilmesi gündeme gelmiştir (Osaki, 1997: 13).

Aynı yıl 1951 Mülteci Sözleşmesi’nin uygulanmasından sorumlu Yürütme Komitesi (ExCom) **39 No’lu Kadın Mülteciler ve Uluslararası Koruma başlıklı kararı almıştır.** Bu kadın mülteciler konusunda uluslararası hukukta alınan ilk karar olması açısından oldukça önemlidir. Bu karara göre; kadın ve kız çocuğu mülteciler dünya mülteci nüfusunun çoğunluğunu oluşturur ve uluslararası koruma anlamında özel sorunları vardır. Bu sorunlar onların **fiziksel şiddet, cinsel istismar ve ayrımcılığa daha sık maruz kalmalarından, hassas konularından kaynaklanır. Bu nedenle devletler BMMYK tarafından mülteci kadınların özellikle eğitsel ve gelir elde etme anlamında kendi başına yeterli olması için başlatılan programları desteklemelidir. Kadın mülteciler kendi sorunlarının belirlenmesinde ve çözümünde söz sahibi olmalıdır.** Ayrıca bu kararda ilk kez devletlerin, egemenlik hakları doğrultusunda, içinde yaşadıkları toplumun ahlaki değerlerini çiğnediğinden insanlıkdışı veya kötü muamele gören ve koruma amacıyla sığınma arayan kadınlara 1951 Mülteci Sözleşmesi’nin 1 A(2)’de düzenlenen mülteci tanımı gereği **‘belli bir sosyal gruba’ mensubiyetten statü vermekte özgür oldukları belirtilmiştir.**⁶ 1984 yılında Avrupa Parlamentosu ise aynı konuda bir karar almış ve statü verip vermemeyi üye devletlere bırakmıştır (Kuttner, 1997: 17). Cinsiyete dayalı zulmü devletlerin o dönem veya sonrasında yaptığı ulusal düzenlemelerde mülteci statüsü tanımada kullanma, o

6 UN Executive Committee of the High Commissioner’s Programme (EXCOM). (1985). **Conclusion No. 39 (XXXVI), para. (k), Refugee Women and International Protection No. 39 (XXXVI) - 1985.** 18 October 1985. Bkz: <https://www.refworld.org/docid/3ae68c43a8.html> (Son Erişim Tarihi:17.06 2020).

devletlerin taraf oldukları insan hakları sözleşmelerini uygulama konusundaki kararlılığını göstermesi açısından önemlidir. **Ancak bu kararlar, yine de, biyolojik cinsiyetin kendisinin bir zulüm sebebi sayılmaması nedeniyle uluslararası mülteci hukukunda kadınlar açısından bir eksiklik.**

1985’teki kadın mülteciler üzerine bu ilk kararından sonra, ExCom 1988 yılında **54 No’lu Kadın Mülteciler başlıklı bir karar daha kabul etmiştir.**⁷ Bu kararda kadınların fiziksel güvenlik ve cinsel istismar açısından tehlikelere açık olduğu belirtilmiş; önce BMMYK’nın bu konuda ofis olarak program ve planlar geliştirmesi ve çalışanlarını eğitmesi istenmiştir. **BMMYK, Kadın Mülteciler kararı üzerine İdari Komite’yi kurmuştur.** 1989 yılında da eğitim programlarına kadın mültecilerin özel ihtiyaçlarının katılması için çalışmalar başlatmıştır. **1990 yılının Temmuz ayında STK’lar, BMMYK, UNICEF ve diğer BM kurumlarından oluşan bir uzmanlar komitesi toplanmıştır ve kadın mülteciler üzerine ilk kapsamlı plan kabul edilmiştir. Böylelikle uluslararası hukukta kadınlara yönelik yaklaşımın, onları artık mağdur ve hassas olarak görmekten, bağımsız aktörler ve ekonomik failer olarak görmeye doğru evrildiğini söyleyebiliriz.**

Bu gelişmeyi ise bir yıl sonra **1991’de Kadın Mültecilerin Korunması için İlkeler** başlığını taşıyan yaklaşık otuz sayfalık bir kitapçığın kabul edilmesi izlemiştir. 1993’te Viyana’da toplanan *BM İnsan Hakları Üzerine Dünya Konferansı*’nda kabul edilen raporda kadın ve kız çocuklarının savaş ve çatışma koşullarında cinsiyete dayalı ayrımcılık ve tacize maruz kaldığının da altı çizilmiştir. Bunu daha sonra BM 1995 Pekin Konferansı izlemiştir. BM’nin bu Dördüncü Kadın Konferansı’na kadın hakları savunucularının yaptığı eylem ve kampanyalar damga vurmuş ve Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı kabul edilmiştir. Sonrasında da **1995 yılında BMMYK tarafından Koruma ve Mültecilere Karşı Cinsel Şiddete Çözüm Üzerine İlkeler**⁸ yayınlanmıştır. **1996 yılında BMMYK ‘Cinsiyet-Temelli Zulüm’ başlığı ile bir sempozyum düzenlemiş ve artık devletlere karşı bu konuda daha güçlü bir pozisyon takınmıştır.** BMMYK’nın bu kurumsal tavrı alması ve cinsiyet temelli zulmün mülteci statüsünün kazanılmasında bir kriter olarak uluslararası hukukta norm olarak tanınması gerektiğini belirtmesi ve devletleri bu konuda ulusal düzeyde düzenleme yapmaya davet etmesi çok önemli bir gelişmedir. Bunun üzerine harekete geçen ilk ülkeler **Hollanda, Fransa ve Almanya** olmuştur. **Bu üç ülke cinsel şiddeti Sözleşme’deki zulüm kavramı altında yorumlamaya başlamıştır. O dönem için sadece Almanya cinsiyeti başlı başına bir zulüm nedeni olarak kabul etmiştir** (Kuttner, 1997: 18-19).

Kadın mülteciler üzerine sonraki büyük adım BMMYK’nın 2001’de ilan ettiği beş taahhüt olmuştur. Bunlar; kadın ve kız çocuklarının karar alma süreçlerine katılımı (özellikle kamp hayatı için), kadın mültecilerin kayıtlarının alınması ve belgelenmesi, cinsel ve cinsiyete dayalı şiddet ile -SGBV- aile içi şiddet de dahil olmak üzere mücadele etmek, kadınların gıda dağıtımına katılımını sağlamak ve onlara hijyenik malzeme sağlamayı öncelik haline getirmek. Bu taahhütlerden sonra ise 2002 yılında BMMYK mülteci statüsü belirleme mülakatlarında (RSD) Sözleşme’ye

7 UN Executive Committee of the High Commissioner’s Programme (EXCOM). (1988). **Conclusion No. 54 (XXXIX) Refugee Women-1988.** 10 October 1988. No. 54 (XXXIX), Bkz: <https://www.refworld.org/docid/3ae68c4370.html> (Son Erişim Tarihi: 17.06.2020)

8 Bu ilkeler 2008 yılında güncellenmiştir.

taraf devletlerin yetkililerine yardımcı olmak için konuyla ilgili iki kılavuz kabul etmiştir. Bunlar **Cinsiyet Temelli Zulüm Üzerine İlkeler ile 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü’ne Göre Madde 1A(2) Kapsamında Belli Bir Sosyal Gruba Mensubiyet Üzerine İlkeler**’dir. İlkinde BMMYK açıkça Sözleşme’de tanımlanmasa da, cinsiyetin de zulüm için bir temel sayılması gerektiğini belirtmiştir. **Avustralya, Kanada, ABD ve İngiltere bu konuda ülkesel kılavuzlar hazırlamışlardır. AB’nin de bu konuda 2004/83/EC sayılı bir Vasıf Yönergesi bulunmaktadır. 1991 kitapçığı da 2008 yılında ‘Kadın ve Kız Çocuklarının Korunması El Kitabı’** adıyla güncellenmiştir (Martin, 2017: 24-26).

Bu kılavuzların ve kavramsal kabullerin etkileri çok farklı olmuştur. **Cinsiyet temelli zulmün örneğin ev içi şiddeti, tecavüzü ve cinsel şiddeti, kadın sünnetini, zorla evlendirmeyi, kadın ticaretini ya da içinde yaşanılan toplumun ahlaki normlarını aşmayı içerdiği söylenebilir.** Ancak feminist görüşlere sahip olmak da siyasi bir zulüm sebebi olabilir. Sözleşme erkek ege-men bir zihniyetle hazırlandığı için kadınların siyasi nedenlerle, örneğin örgüt lideri ya da siyasi bir hareketin mensubu olmak gibi, ülkelerini terk edebileceği düşünülmemiştir. 2004 yılında **41 farklı Avrupa ülkesinin iltica sisteminin analizini kapsayan bir çalışma sonunda cinsel şiddet iddiası ile zulüm görüp koruma arayan kadınların sadece yüzde 41.5’nin mülteci statüsünün onaylandığı görülmüştür. Araştırma kapsamında ülkelerin üçte birinden çoğunun devlet dışı ajanlar eliyle görülen zulmü 1951 Mülteci Sözleşmesi kapsamında kabul etmediği anlaşılmıştır.** Ülkelerin üçte ikisi, sosyal ve kültürel normlara uymamayı kadınlar açısından zulüm kabul etmemiştir. Bunun da ötesinde, sadece üçte biri kadınları veya belirli bir kadın grubunu ‘belli bir sosyal gruba mensubiyet’ tanımı içerisinde görüp statü tanımıştır. ABD içtihadı da ne yazık ki farklı değildir. Ek olarak, **BMMYK Dahili Kaçış/Yer Değiştirme Alternatifi Üzerine Kılavuz**’un temel varsayımı da, eğer devlet kaynaklı ise zulüm korkusunun ülke çapında olduğu yönündedir. Bu varsayım erkek sığınmacılara avantaj sağlarken, daha ziyade devlet dışı ajanların şiddetine maruz kalan kadın sığınmacıların dezavantajına olmaktadır (Edwards, 2010: 30-31).

2004 sonrası dönemde ise, BM ve BMMYK çapında toplumsal cinsiyetin anaakımlaştırılması politikaları etkin olmuştur. Bu yaklaşım da politika belgelerine ‘mülteci kadın’ teriminin katılıp karıştırılması anlamına geldiği için eleştirisi konusu olmuştur. Bu yıllarda artık feminist düşüncenin bir ağırlığı ve hareketin bir birikimi olsa da, **toplumsal cinsiyet kavramı BM belgelerinde politik anlam taşıyan ve sistem değişimini hedefleyen bir terimden ziyade, nötr bir kavram olarak yer almıştır. Ayrıca biyolojik olarak cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları arasındaki ayrımın yok edildiği ve politikalara erkeklerin de katılması ile cinsiyet eşitliği hedefinden uzaklaştığı yönünde eleştiriler de gelmiştir** (Edwards, 2010: 36-37).

2015 yılında yaşanan ve bir milyondan fazla kişinin kara ve deniz yoluyla Türkiye ve Yunanistan üzerinden Batı Avrupa’ya ulaşması nedeniyle “Avrupa’nın Mülteci Krizi” olarak tanımlanan olaydan sonra, mülteci hukukunda bir kriz yaşandığından ve 1951 Mülteci Sözleşmesi’nin yeni dönemin ihtiyaçlarına cevap veremediğinden söz edilir olmuştur. 19 Eylül 2016 tarihinde BM Genel Kurulu, tarihinde ilk kez bu derece geniş çaptaki göçmen ve mülteci hareketlerini konu alan özel bir toplantı düzenlemiş ve sonucunda da **Göçmen ve Mülteciler Üzerine New York Deklarasyonu** kabul edilmiştir. Bu belge daha ziyade var olan hukuki sözleşmelerin öneminin

tekrar altını çizmiş ama aynı zamanda iki yeni Küresel Mutabakat hazırlanmasını öngörmüştür; biri mülteciler üzerine, diğeri ise güvenli, kurallı ve düzenli göç üzerine. Fakat her iki mutabakat da, hukuken bağlayıcı olmayacak, taraf olan devletlere sadece ulusal düzeyde politika oluşturma anlamında yol gösterici bir nitelik taşıyacaktır. Deklarasyon kadın mülteci ve göçmenler için cinsel ve cinsiyete dayalı şiddet ile mücadeleyi (SGBV) öngörüyor, **cinsel ve üreme sağlığı hizmetlerine erişimi sağlamayı ve çoklu ve kesişen ayrımcılık ile mücadeleyi** önceliyordu. Deklarasyon her ne kadar insan hakları temelli yazılmış olsa da, ilerleyen iki yıl içinde süreç yabancı düşmanı ve sağ popülist hükümet söylemleri ile farklı bir yöne kaymıştır. Aralık 2017’de ABD süreçten tamamen çekildiğini açıklamıştır. AB ise göçmen işçilere karşı ulusal işçilerin çıkarlarını savunan demagoglara tartışmalarda alan sağlamış; Macaristan ise final taslağı hazır hale geldiğinde Temmuz 2018’de süreçten çekildiğini açıklamıştır (Gottardo ve Cymant, 2019: 69). İki Mutabakat da, Deklarasyon hedeflerinden sapmalarla Aralık 2018’de göç alanındaki en güncel uluslararası (bağlayıcı olmayan) belgeler olarak kabul edilmişlerdir.

Sonuç olarak, **toplumsal cinsiyet anaakımlaştırması sürecin başında temel prensiplerden olsa da, süreç sonunda Güvenli, Kurallı ve Düzenli Göç Mutabakatı metni tüm göçmen kadınların cinsel ve üreme sağlığı başta olmak üzere sağlık hizmetlerine erişimine değinmemiştir. Metin LGBTİ+ göçmenlerin haklarından bahsetmediği gibi, cinsel yönelim temelli ayrımcılığa da hiç değinmemiştir.** Metin, sınırlar ve ilk varış noktası için kadınlara özel düzenlemeler içermediği gibi, idari gözetim altına alınan ve sığınmacı olma ihtimali olan göçmen kadınlar için cinsiyete duyarlı kılavuz ilkeler de sağlamamıştır. Sadece cinsiyete duyarlı geri dönüş ve entegrasyon konularını ele alıp, **en temel mülteci hukuku ilkesi geri gönderme yasağına doğrudan bir referans da yapmamaktadır** (Gottardo ve Cymant, 2019: 76-79).

Mülteci Mutabakatı’na bakacak olursak, ev sahibi ülkelerin **güçlü karşı çıkışları sonucu yerel entegrasyonun ‘egemen devletin kararı’ olduğu vurgulandı. Öte yandan gönüllü geri dönüş için illa ki, menşe ülkede siyasi bir çözüme erişilmesinin beklenilemeyeceği de metinde ifade edildi** (Ferris ve Martin, 2019: 8). Bu maddenin 1951 Sözleşmesi’ne coğrafi sınırlama ile taraf olan Türkiye için politika anlamında kolaylık sağladığını söyleyebiliriz. Geçici koruma altında bulunan ve BMMYK tarafından gönüllü geri dönüş prosedürü izlenmesi yapılmadan geri gönderilen binlerce Suriyeli, özellikle de kadın ve çocuklar, bu durumdan doğrudan etkilendiler.⁹ **Mutabakat’ı kadın mülteciler açısından incelersek, ilk başta söylenmesi gereken nokta, sistemdeki açıklar nedeniyle belgenin cinsiyet eşitsizliğini güçlendirme potansiyeli olduğudur çünkü uygulaması tamamen devletlere bırakılmıştır.**

2015-2018 arasını katılımcı gözlem metodu ile takip eden akademisyenler Hennebry ve Petrozziello’ya göre, toplumsal cinsiyete çözüm oluşturmanın temel bir ilke olarak anaakımlaştırılması her iki Mutabakat metninde de istikrarsız ve yapay durmaktadır (2019: 120). Mülteci Mutabakatı cinsiyet konusundaki taahhüdünü en başta, Eylem Programı’nda yapmakta ve bunun cinsiyet eşitliğini desteklemek, kadın ve kız çocuklarını güçlendirmek, her türlü cinsel ve cinsiyete dayalı şiddeti, insan ticaretini, cinsel sömürü ve taciz ile kötü pratikleri sonlandırmak

⁹ Bu konudaki ilkeler ve içtihat bir sonraki bölümde BM Sözleşme-içi denetim mekanizmaları incelenirken açıklanacaktır. Türkiyeli yetkililer 315.000 Suriyelinin kendi rızası ile son birkaç yıl içinde ülkelerine geri dönüş yaptığını açıkladı fakat Uluslararası Af Örgütü raporu bunun tam tersini ortaya koydu. Raporda geri dönen ve görüşme yapılan Suriyeliler kendilerine ülkelerinin durumu ve güvenliği ile ilgili yanlış bilgi verildiğini ve ‘gönüllü geri dönüş’ evrakını imzalamaya zorlandıklarını ifade ettiler (Af Örgütü, 2019: 5).

olduğunu belirtmektedir (Küresel Mülteci Mutabakatı, 13). Daha sonra metinde (74)’de kadınların insan haklarının gerçekleştirilmesi ve anlamlı katılımlarının sağlanması (75) üzerine maddeler gelmektedir. **Sonuç olarak Mülteci Mutabakatı: 1) kadın ve kız çocuklarını özel ihtiyaçları olan bir grup olarak tanımlayıp, onları B bölümünde ‘destek ihtiyacı duyulan alan’ 2) ‘kadınları katmak’, ‘özellikle kız çocukları’ gibi ifadelerle eğitim, iş, kurs ve koruma gibi acil eylem gerektiren alanlara yerleştirmektedir.**¹⁰ Bu da kadınları-kat-karıştır olarak tanımladığımız 1980lerin düşünce tarzının bu alanda çalışan koruma görevlilerinde hakim olduğunu bize göstermektedir. **Toplumsal cinsiyete çözüm oluşturma ifadesi** metinde bir kez geçmekte ve yerine **toplumsal cinsiyet hassasiyeti** tercih edilmektedir. Hennebry ve Petrozziello’ya göre, bu terim illa ki, cinsiyet eşitliğini hedeflememekte, aksine ancak toplumsal cinsiyete çözüm oluşturma yaklaşımı seçilirse eşitsizliğin sebepleri işaret edilmekte ve ancak o zaman zararlı cinsiyet rollerinin, normlarının ve ilişkilerinin dönüştürülmesi söz konusu olabilmektedir (2019: 124).

10 Bu maddelerin neler olduğunu D başlığı altında Standartlar kısmında bulabilirsiniz.

II. NORMLARIN VE STANDARTLARIN BELİRLENMESİ SÜRECİNDE ULUSLARARASI BELGELER

Yukarıda tarihçesi aktarılan ve alanda dünyada temel belge olan BM 1951 Mülteci Sözleşmesi’ni, Türkiye coğrafi sınırlama ile imzalamış ve Ek Protokol’ü tanıırken de, bu sınırlamayı kaldırmamıştır. Bir sonraki bölümde Türkiye’deki mevzuat analizi yapılırken de görüleceği üzere, AB adaylık süreci doğrultusunda hazırlanan ve ülkenin ilk iltica yasası olan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK) da coğrafi sınırlama temel alınarak hazırlanmıştır. **Halbuki bu sınırlamanın kaldırılması, AB müktesebatının kabulünde üyelik kriterleri arasında göç ve iltica alanında bir şart olarak tanımlanmıştı.**

Tarihçede açıkladığımız üzere, mülteci kadınlar ve toplumsal cinsiyet eşitliği meselesi uluslararası hukukta oldukça uzun bir süre ihmal edilmiştir. Ancak sığınmacıların mülteci statüsü alana kadar giriş yaptıkları devletin topraklarında **yabancı/(düzensiz) göçmen statüsünde bulduklarını düşünecek olursak, genel olarak insan hakları sözleşmeleri ve özel olarak da kadın hakları için hazırlananlar, toplumsal cinsiyet eşitliğine ve ayrımcılık yasağına dair genel hükümler içeren tüm uluslararası metinler, sığınmacı ve mülteci kadınlara da uygulanmalıdır. İnsan hakları sözleşmelerinin varlık nedeni taraf olan devletin yargı yetkisi içerisinde herkesin (vatandaş olmayanların da) ilgili haklardan yararlanmasını sağlamaktır.** Tematik olarak her sözleşmenin belli bir konusu/koruma alanı vardır. Taraf bir devlet, imzaladığı sözleşmeden doğan yükümlülükleri bakımından topraklarındaki sığınmacı ve mültecilerin korunmasından ve o haklardan yararlanmasından da sorumludur. Aşağıda sırasıyla BM ve AK başlıkları altında, konuyla doğrudan ilgili temel normlar ile standartları belirleyen belgeler incelenecektir. İlk başlık altında, tarihçede açıklandığı için 1951 Mülteci Sözleşmesi daha kısa olarak sonda yer alacak ve önce doğrudan kadın mültecilere uygulanması gereken BM Sözleşmeleri ve onların denetim organları ile aldığı kararlar ve yorumları incelenecektir. Tüm bu aktarım sonucunda da kadın, kız çocuğu ve LGBTİ+ mültecilere uygulanması gereken normların tarihsel olarak nasıl ortaya çıktığını ve neler olduğunu göreceğiz.

A. Tematik Alanla İlgili Birleşmiş Milletler (BM) Belgeleri

1. BM Şartı

Birleşmiş Milletler Şartı, uluslararası örgütlenme konusundaki Birleşmiş Milletler Konferansı’ndan sonra 26 Haziran 1945’de yürürlüğe girmiştir. 26 Haziran 1945 tarihinde San Francisco’da imzalanmış ve 110. Madde’ye uygun olarak 24 Ekim 1945’de yürürlüğe girmiştir. Türkiye Antlaşma’yı Milletlerarası Adalet Divanı Statüsü’yle birlikte 15 Ağustos 1945’te onaylamıştır. 4801 Sayılı Onay Kanunu 24 Ağustos 1945 gün ve 6902 Sayılı Resmi Gazete’de yayınlanmıştır. Şartın Amaç ve İlkeler bölümünde yer alan 1. Maddesi’nin 3. Fıkrası **ayrımcılık yasağı**nı düzenlemektedir.

Madde 1/3: Ekonomik, sosyal, kültürel ve insancıl nitelikteki uluslararası sorunları çözmeye ve ırk, **cinsiyet**, dil ya da din ayrımı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygının geliştirilip güçlendirilmesinde uluslararası işbirliğini sağlamak...

2. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi

10 aralık 1948’de BM Genel Kurulu’nda kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, II. Dünya Savaşı sonrası dönemde BM’nin kuruluşu ile birlikte insan onurunun, barışın, özgürlük ve adaletin hakim olacağı bir dünya hedefi ile kaleme alınmıştır. Savaş sonrası yaşanan büyük yıkımın etkisi ile ve tekrar aynı olayların dünya tarihinde tekrarlanmaması için üye devletlerin, BM ile işbirliği içinde, insan haklarının ve temel özgürlüklerin evrensel olarak saygı görmesi ve gözetilmesini sağlamayı taahhüt ettikleri bir metin olarak, bağlayıcı olmasa da, kendinden sonraki bütün çalışmalara temel olmuştur. İşkence yasağı gibi bazı hükümleri de uluslararası hukukta “buyruk kural” **jus cogens** niteliği kazanmıştır (Aybay, 2015: 45). **Sığınma arama hakkının** ilk geçtiği uluslararası metin de bu metindir. **14. Madde sığınma aramak herkesin hakkıdır** der ama bu hakkın tanınması, sığınılan devletin kişiyi önce topraklarından içeri kabul etmesine, sonrasında da koruma tanımına (mülteci statüsü vermesine) bağlıdır.

Madde 2- Herkes, ırk, renk, **cinsiyet**, dil, din, siyasal veya başka bir görüş, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğuş veya herhangi başka bir ayırım gözetmeksizin bu Bildirge ile ilan olunan bütün haklardan ve bütün özgürlüklerden yararlanabilir. Ayrıca, ister bağımsız olsun, ister vesayet altında veya özerk olmayan ya da başka bir egemenlik kısıtlamasına bağlı ülke yurttaşı olsun, bir kimse hakkında, uyuşunda bulunduğu devlet veya ülkenin siyasal, hukuksal veya uluslararası statüsü bakımından hiçbir ayırım gözetilmeyecektir.

Madde 14/1- Herkesin zulüm altında başka ülkelere **sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı** vardır.

3. BM Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi

Her ne kadar BM Şartı ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ile insan hakları kavramının içinin doldurulması için önemli adımlar atılmış olsa da ‘insan onuruna ve değerine, erkeklerle kadınların hak eşitliğine’, ‘ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımcılığının önlenmesine’ dair ilkelerin dışında ayrıntıya girilmemiştir. Bu alanda eksikliği tamamlayan en önemli gelişme “İkiz Sözleşmeler” olarak da anılan Kişisel ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi’nin 1966 yılında kabul edilmesi olmuştur. Türkiye her iki sözleşmeyi de 2000 yılında imzalayıp, TBMM’de 4 Haziran 2003 tarihinde onaylamıştır.

Bu sözleşmede doğrudan **‘vatandaş’ ifadesi ile atıf yapılan (siyasi) hükümler dışındaki toplanma, ifade, düşünce, vicdan ve din özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü ile yaşam hakkı, hukuk önünde eşitlik, kişi olarak tanınma, mahremiyet, adil yargılanma hakkı, özgürlük ve güvenlik hakkı gibi haklar uluslararası koruma altında düzenlenen statü sahipleri (mülteciler) ve diğer koruma altındaki gruplar (geçici koruma) için de geçerlidir.** Sözleşmenin kadın mülteciler açısından özellikle dikkate alınması gereken hükümleri ise şunlardır:

Sözleşmenin iç hukukta uygulanması ve ayrımcılık yasağı

Madde 2/1- Bu Sözleşmeye Taraf her Devlet, bu Sözleşmede tanınan hakları ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya diğer bir fikir, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğum veya **diğer bir statü gibi her hangi bir nedenle ayrımcılık yapılmaksızın, kendi toprakları üzerinde bulunan ve egemenlik yetkisine tabi olan bütün bireyler** için güvence altına almayı bu ve haklara saygı göstermeyi taahhüt eder.

Cinsiyet Eşitliği

Madde 3- Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, bu Sözleşmede yer alan **bütün kişisel** ve siyasal hakların **kullanılmasında eşit haklar sağlamayı** taahhüt eder.

İşkence yasağı (Mutlak bir haktır, savaş zamanında bile sınırlandırılmaz.)

Madde 7- Hiç kimse işkenceye veya zalimane, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele veya cezaya maruz bırakılamaz. Ayrıca hiç kimse, serbest iradesi olmadan tıbbi veya bilimsel bir deneye tabi tutulamaz.

Tutulanların hakları

Madde 10- Özgürlüğünden yoksun bırakılan **herkes, insani muamele ve insanın doğuştan sahip olduğu insanlık onuruna saygı görme** hakkına sahiptir.

Yabancıların sınırdışı edilmelerine karşı usuli güvenceler

Madde 13 - Bir Devletin ülkesinde hukuka uygun olarak bulunan bir yabancı ancak, hukuka uygun olarak verilmiş bir sınırdışı etme kararı gereğince ve ulusal güvenliğin zorlayıcı şartları hariç, sınırdışı etme kararına karşı itiraz etmesine ve bu itirazının önünde temsil edilebileceği yetkili bir makam veya yetkili makamın görevlendirdiği bir kişi ve kişiler tarafından denetlenmesi imkanı verilmesi halinde sınırdışı edilebilir.

İnsan Hakları Komitesi

Birleşmiş Milletler Koruma Sistemi içerisinde yer alan tematik sözleşmelerin çoğunun aynı zamanda bireysel şikayet de alabilen, ancak yargı organı sayılmayan bir komitesi vardır. BM Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi’nin denetim organı da, Türkiye’nin de 2006 yılında taraf olduğu Ek Seçmeli Protokol ile kurulan **İnsan Hakları Komitesi’dir**. Ek Protokol’e taraf devletlerin yargı yetkisi içerisindeki herkes Sözleşme’deki haklarının ihlali iddiası ile bireysel şikayette bulunabilir. Taraf olan devletler Komite’ye belli aralıklarla (genelde dört yılda bir) Sözleşme’deki hakların uygulanması hakkında bir rapor sunar. Rapor usulü tüm tematik sözleşmeler için geçerli bir denetim usulüdür. Türkiye Komite’ye şimdiye kadar 17 Mart 2011 tarihli ancak ilk sunması gereken tek bir periyodik rapor sunmuştur. Bu raporda mülteciler de sadece 13. Madde bağlamında geçmektedir. Rapora göre, Türkiye 1951 Mülteci Sözleşmesi ve coğrafi sınırlamaya göre iltica başvurularını değerlendirmekte; sınırdışı kararlarının hem BM hem de AK Sözleşmeleri tarafından kabul edilen **işkence yasağı** kapsamında değerlendirildiğini ifade etmekte; İç İşleri Bakanlığı’nın BMMYK ile düzenli veri paylaştığını ve IOM ve STK’lar ile işbirliği içinde çalıştığını ifade etmektedir. Henüz YUKK yürürlüğe girmediği için de, raporda

onun hazırlık çalışmalarından söz edilmektedir. **Ancak kadın mülteciler ve cinsiyet eşitliği ile ayrımcılık yasağı bağlamında ele alınmamaktadır** (154-172 para).¹¹ Ayrıca Komite(ler), Sözleşme maddelerinden bazılarının daha açık ve anlaşılabilir olması ve uygulanmasının kolaylaşması için **Genel Yorumlar da yayınlar**. Yukarıda bahsi geçen maddeler açısından bakacak olursak, Komite **3. Madde’ye dair 28 No’lu Genel Yorumunda** kadınların özellikle iç ve uluslararası silahlı çatışma durumlarında cinsel ve cinsiyete dayalı şiddete, tecavüze ve kaçırılmaya karşı korunması için gerekli önlemlerin alındığından ilgili devletin Komite’yi haberdar etmesi gerekliliğinden bahsetmiştir (8 para). Devletlerin aynı zamanda yabancı kadınların 13. Madde bağlamında sınırdışı işlemlerine karşı gerekli itirazları sunabilmelerini sağlamakla yükümlü olduğu belirtilmiştir. **Bu bağlamda yabancı kadınlar sınırdışı itirazlarında cinsiyete dayalı şiddet ile ilgili de iddia da bulunabilirler (17 para).**

Bireysel şikayet mekanizması açısından örnek bir Komite kararına da değinmek yerinde olacaktır. *M.I. v İsveç* kararı¹² **cinsel yönelim, zorla evlilik** ve Bangladeş’e sınırdışını içermektedir. Başvurucu lezbiyen olduğunu iddia etmektedir ve bunu öğrenen ailesi onu İsveç’te yaşayan bir Bengalli ile zorla evlendirmek istemiştir. Evlilik başvurusunun isteğine aykırı bir şekilde 2 Ocak 2006’da gerçekleşmiştir. Ancak çift İsveç’te yerleştikten sonra, eşi cinsel yönelimini öğrenmiştir ve başvurusuyu zorla Bangladeş’e geri yollamıştır. Başvurucu dönünce bir partner ile yaşamaya başlamıştır. İddiasına göre, İslami bir öğrenci topluluğuna, üye kazandırma karşılığı gelir elde etme amaçlı çalışmaya başlamışlardır. Ancak lezbiyen olması nedeniyle polis baskını ile gözaltına alınmış ve gözaltında kaba dayak ve cinsel saldırıya maruz kalmıştır. Bu arada partneri söz konusu topluluk tarafından kaçırılmış ve nerede olduğu bilinmemektedir. Bunun üzerine Mayıs 2008’e kadar ikamet izni olduğu için başvuru İsveç’e dönmüş ve iltica talebinde bulunmuştur, ancak talebi reddedilmiştir. Sınırdışı kararına karşı başvuru iddialarını Komite önünde Sözleşme’nin **işkence yasağını** düzenleyen 7. Maddesi kapsamında sunmuştur

Komite başvuru başına gelenler ile ilgili yeterli kanıt sunmadığı için, geri gönderilmesi durumunda ciddi hayati bir risk ile karşılaşacağı iddiasını önce inandırıcı bulmamıştır. Yine de Bangladeş’te LGBTI+ların cezai müeyyideye tabi olması, baskı ile karşılaşması ve zorla evlendirildiklerine dair bilgiler olması nedeniyle İsveç’in, başvurusunun sınırdışı edilmesi durumunda karşılaşabileceği hayati riskleri dikkatli değerlendirmede ve polis tarafından görebileceği kötü muameleyi ve sağlık durumuna ve psikolojisinin etkilendiğine dair sunduğu sağlık raporlarını iltica başvurusunu değerlendirirken iyi değerlendirmede sonucuna varmıştır. Bu nedenle Komite’ye göre, özellikle polisin kötü muamele ihtimali nedeniyle, başvuru menşe ülkesine geri gönderilmesi durumunda iddia edilen risk altında kalacaktır. **Komite’ye göre, Bangladeş Ceza Kanunu’nda homoseksüelliğin cezalandırılmış olması, LGBTI+ların etiketlendiği ve ayrımcılığa uğradığı için kötü muameleye maruz kalma ihtimali açısından yeterli bir kanıt sayılmalıdır. Bu nedenle eğer başvuru Bangladeş’e sınırdışı edilirse, İsveç Sözleşme’nin 7. Maddesini ihlal etmiş olacaktır. Bu karar İnsan Hakları Komitesi’nin sınırdışı vakalarının da işkence yasağını cinsel yönelim açısından uyguladığı ilk karar olmuştur.**

11 UN Human Rights Committee (HRC). (2011). **Consideration of reports submitted by States parties under article 40 of the Covenant : International Covenant on Civil and Political Rights : initial reports of States parties : Turkey**. 13 April 2011. CCPR/C/TUR/1. Bkz: <https://www.refworld.org/docid/506436e82.html>, (Son Erişim Tarihi: 25.06.2020)

12 UN Human Rights Committee (HRC). (2013). **M.I. v. Sweden - Views adopted by the Committee at its 108th session (8-26 July 2013)**. 26 September 2013. Comm. No. 2149/2012. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1429>

4. BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi

İkiz Sözleşmelerden bu ikincisi de 10 Temmuz 2003 tarihinde Bakanlar kurulu kararı ile onaylanmıştır ve Türkiye açısından bağlayıcı temel insan hakları sözleşmelerinden biridir. 1951 Mülteci Sözleşmesi, ekonomik ve sosyal haklar açısından mültecilere sınırlı sayıda hak tanımış, ancak entegrasyon ve mültecilerin vatandaşlığa alınması konusunda devletlerin gerekli çabayı göstermesi gerektiğini de ifade etmiştir (M.34). Aynı Sözleşme’nin 7. Maddesi’ne bakacak olursak;

“1. Bu Sözleşme’nin daha uygun hükümler içerdiği durumlar hariç tutulmak koşuluyla, her Taraf Devlet, mültecilere, genel olarak yabancılara uyguladığı muameleyi uygulayacaktır.”

Ancak bir önceki başlıkta söz edildiği üzere 19 Eylül 2016 tarihinde **Göçmen ve Mülteciler Üzerine New York Deklarasyonu**’nun BM Genel Kurulu’nda kabul edilmesi ile Sözleşme’nin denetim organı Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, Sözleşme’deki hakların göçmen ve mültecilere nasıl uygulanacağı konusunda bir açıklama yayınlamıştır.¹³ Bu açıklamaya göre, uluslararası toplum bir yandan savaş ve çatışma zulmünden kaçan kişilerin sorunlarına nasıl eğileceğine çözüm ararken, söz konusu kişilerin transit olarak buldukları ve/veya hedef olarak vardıkları ülkelerde ekonomik, sosyal ve kültürel haklardan yararlanmaları da büyük önem taşımaktadır. Öyle ki, **taraf bir devletin sınırları içerisinde bulunan herkes Sözleşme’de tanınan haklardan yararlanma hakkına sahiptir ve bu kişinin düzensiz göçmen olması durumunda bile geçerlidir.** Her ne kadar 1951 Mülteci Sözleşmesi taraf devletlere Sözleşme’deki ekonomik ve sosyal hakların gerçekleştirilmesi için geniş bir takdir yetkisi tanımış olsa da; **Türkiye de coğrafi sınırlamayı kaldırmadığı için hiç bir sığınmacıya mülteci statüsü tanımasa da, yine de Sözleşme’de sayılan hakların 1951 Mülteci Sözleşmesi’ni tamamlayacak şekilde yorumlanması gerekmektedir (3 para).** Ekonomik, Sosyal, Kültürel Haklar Sözleşmesi’nin 2. Maddesi’nin 1. Paragrafına göre, taraf devletler Sözleşme’deki hakları kaynakları ölçüsünde aşamalı olarak gerçekleştirecektir. Ancak bu yargı yetkisi altındaki kişilerin haklarını güvenceye almak için eyleme geçmelerini geciktirmekte bir sebep olamaz. Sözleşme doğrudan etkide bulunması gereken birtakım yükümlülükler öngörür ve bu yükümlülükler vatandaşlar için olduğu kadar mülteciler, sığınmacılar ve göçmenler için de geçerlidir (4 para). Öyle ki, **Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi’nin 20 No’lu Genel Yorumuna göre, kaynak yetersizliği farklı muamele ve ayrımcılık yapmak için geçerli bir gerekçe olarak kabul edilemez (13 para). Komite açıkça ayrımcılığın hukuki bir statüye sahip olup olmama üzerinden yapılamayacağını da ifade etmiştir. Vatandaşlık Sözleşme’deki haklara erişim için bir önkoşul olarak alınamaz (30 para).**¹⁴ Aynı zamanda **18 No’lu Genel Yorumu**na göre de, 1951 Mülteci Sözleşmesi ile tüm mültecilere tanınan serbest meslek icra etme hakkı dışında da, **mültecilerin ve entegrasyonunda önemli bir rol oynayan iş piyasasına erişim ve eğitim hakkı konularında vatandaşlarla aralarında bir ayrımcılık yapılmamalıdır.** Bu aynı zamanda mültecilerin yardım kuruluşları ve devlete olan bağımlılığını azaltma anlamında büyük önem taşımaktadır (31 para).¹⁵

13 UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR). (2017). **The Duties of States Towards Refugees and Migrants under the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights Statement.** 24 February 2017. E/C.12/2017/1. Bkz: <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1429>

14 UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR). (2009). **General comment No. 20: Non-discrimination in economic, social and cultural rights (art. 2, para. 2, of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights).** 2 July 2009. E/C.12/GC/20. Bkz: <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1431>

15 UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR). (2006). **General Comment No. 18: The right to work.** 6 February 2006. E/C.12/GC/18. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1432>

Madde 2

1. Bu Sözleşme’ye Taraf her Devlet, münferiden ve ekonomik ve teknik plan başta olmak üzere uluslararası yardım ve işbirliği yoluyla, mevcut kaynakların azamisini kullanarak, bilhassa yasal düzenleme suretiyle alınacak tedbirleri de içerecek şekilde her türlü uygun yöntem vasıtasıyla, bu Sözleşme’de tanınan hakların tam olarak kullanılmasını aşamalı olarak sağlamak amacıyla tedbirler almayı taahhüt eder.

2. Bu Sözleşme’ye Taraf Devletler, bu Sözleşme’de belirtilen hakların **ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka fikir, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğum ya da başka bir statü bakımından herhangi bir ayrım gözetilmeksizin uygulanmasını taahhüt ederler.**

3. Gelişmekte olan ülkeler, insan haklarını ve kendi ulusal ekonomilerini dikkate alarak, bu Sözleşme’de tanınan ekonomik hakları hangi ölçüde yabancılara da vereceklerini belirleyebilirler.

Madde 3

Bu Sözleşme’ye Taraf Devletler, bu Sözleşme’de belirtilen bütün ekonomik, sosyal ve kültürel hakları kullanmada **kadınlarla erkeklere eşit hak sağlamakla yükümlüdürler.**

Madde 7

(i) Adil ücretler ve eşit işlere, hiç bir ayrım yapılmaksızın eşit ödeme, özellikle kadınlara, kendilerine sunulan çalışma koşullarının erkeklerin koşullarından daha aşağı olmayacağı ve aynı iş için aynı ücreti alacakları konusunda güvence verilmesi;

Madde 11

1. Bu Sözleşme’ye Taraf Devletler, herkesin, yeterli beslenme, giyim ve konut da dahil olmak üzere, kendisi ve ailesi için yeterli bir yaşam düzeyine sahip olma ve yaşam koşullarını sürekli geliştirme hakkına sahip olduğunu kabul ederler. Taraf Devletler bu hususta hür rızaya dayalı uluslararası işbirliğinin temel önemini kabul ederek, bu hakkın gerçekleşmesini güvence altına almak için uygun tedbirler alacaklardır.

2. Bu Sözleşme’ye Taraf Devletler, **herkesin açlıktan kurtulma temel hakkını kabul ederek,** münferiden ve uluslararası işbirliği yoluyla, özel programları da içeren gerekli tedbirleri....alacaklardır

Madde 12

(d) Hastalık durumunda herkese tıbbi hizmet ve tıbbi bakım sağlayacak koşulların yaratılması.

Madde 13

1. Bu Sözleşme’ye Taraf Devletler, herkesin eğitim görme hakkına sahip olduğunu kabul ederler. Taraf Devletler, eğitimin, insanın kişiliğinin ve onur duygusunun tam olarak gelişmesine yönelik olacağı ve insan hakları ile temel özgürlüklere saygıyı güçlendireceği hususunda mutabıktırlar. Taraf Devletler, ayrıca, eğitimin, herkesin özgür bir topluma etkin bir şekilde katılmasını sağlayacağı, tüm uluslar ve tüm ırksal, etnik ve dinsel gruplar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu geliştireceği ve Birleşmiş Milletler’in barışın korunmasına yönelik faaliyetlerini güçlendireceği hususlarında mutabıktırlar.

2. Bu Sözleşme’ye Taraf Devletler, bu hakkın tam olarak gerçekleştirilmesi amacı ile aşağıdaki hususları kabul ederler:

(a) İlköğretim herkes için zorunlu ve parasız olacaktır;

(d) İlköğretim görmemiş ya da ilköğretimi tamamlamamış olanlar için temel eğitim elden geldiğince teşvik edilecek veya yoğunlaştırılacaktır.

Bu sözleşme açısından Komite’nin vurguladığı en önemli nokta, Sözleşme’deki her bir hakkın temel özünün korunması ve taraf devletin yargı yetkisi altındaki herkese ayırım yapılmaksızın uygulanmasıdır. Bu vurgunun sebebi gelişmekte olan ülkelerin sürekli olarak Madde 2.3’te belirtilen istisnayı ileri sürmeleridir. **Geçmişte genel yorumda bulunduğu hakların özü olarak nitelenenler örneğin, aç kalmama, suya ve diğer temel maddelere erişim, zorunlu ilaçlara erişim ve eğitim hakkı açısından ‘temel eğitim standartları’nı sağlama ödevini içermektedir.**

Komite’nin 24 Şubat 2017 tarihli açıklamasında ayrıca sığınmacıların, özellikle de hassas gruptan sayılanların **(yalnız çocuklu kadın, LGBT+ gibi) kaydının alınmasının** öneminden bahsedilmektedir. Bu devletlerin **statü tanımalarını bekleyecek bir durum değildir çünkü iltica aşamasında eğitim, sağlık haklarına ve iş piyasasına erişim ancak kayıt ile mümkün olabilmektedir (11 para). Aynı şekilde sağlık personeli ve kamu görevlileri tarafından ayırım yapılmaksızın göçmen ve sığınmacıların sağlık hizmetlerine erişimini sağlamak da taraf devletin bir ödevidir (12 para).** Komite ayrıca **göçmen ve mülteci kadın ve kız çocuklarının cinsel ve cinsiyete dayalı şiddet görme ve tacize uğrama ihtimallerinden dolayı hassas konumlarının altını çizmiş ve özellikle sınırdışı durumuna maruz kalmamak için bu konuda bildirimden kaçınabileceklerini ve devletin bu konuda gerekli özeni göstermesi gerektiğini ifade etmiştir (16 Para).** Son olarak Komite taraf devletlere **göçmen ve mülteciler konusunda yeterli veri toplamadıkları ve periyodik raporlama yapmadıkları** için uyarıda bulunmuştur (17 Para).

5. BM Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme

BM Genel Kurulu tarafından 21 Aralık 1965 yılında kabul edilip, 4 Ocak 1969 tarihinde yürürlüğe giren Sözleşme’yi Türkiye 13 Ekim 1972’de imzalamış ama çok geç bir tarihte 13 Mayıs 2002’de Bakanlar Kurulu kararı ile kabul etmiştir. Bu gecikmenin sebebi İkiz Sözleşmeler de olduğu gibi, AB’nin siyasi kriterlerine uyum sağlanması gerekliliğidir. Bu Sözleşme **tüm tematik sözleşmelerden önce kabul edilmiş ilk sözleşme** olması itibarıyla önemlidir. BM, bu sözleşmeden iki yıl önce, Genel Kurul’da 1904 sayılı (XVIII) VE 20 Kasım 1963 tarihli kararla *Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması BM Bildirgesi*’ni kabul etmiştir. Sözleşme bu bildirmede sayılan ilkeleri gerçekleştirmek için ve bu amaçla olabildiğince hızlı bir şekilde hazırlanmıştır. Önemi de, ayrımcılık yasağını iş ve meslek ile eğitim alanlarında düzenleyen Uluslararası Çalışma Örgütü’nün 1958 ve UNESCO’nun 1960 tarihli sözleşmelerine göndermede bulunmasıdır (Gülmez, 2004: 175).

Sözleşme’nin çalışmamızla ilgili olabilecek maddeleri ayrımcılık yasağı kapsamında değerlendirilebilir. Giriş kısmında da belirttiğimiz üzere, **mülteci hukukunun coğrafi sınırlama nedeniyle eksik kaldığı durumlarda, diğer insan hakları sözleşmeleri tamamlayıcı, ve hatta eğitim, sağlık ve çalışma hakkı gibi temel haklar açısından iç hukukta uygulanabilir norm olarak kabul edilmelidir.** Sözleşme’nin özellikle **5. Maddesi evlenme, konut, eğitim, çalışma ve sağlık hakkı** açısından **“herkes için” “eşitlik hakkının” temel alınmasını ve ırk ayrımcılığının ortadan kaldırılmasını öngörmektedir. Bu madde Türkiye’de bulunan göçmenler, sığınmacılar, geçici koruma altındaki Suriyeliler ve şartlı mülteciler için bağlayıcı niteliktedir.**

Madde 1: Irk Ayrımcılığı Tanımı

1. Bu Sözleşmedeki “ırk ayrımcılığı” terimi siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel veya kamusal yaşamının her hangi bir alanında, insan hakları ve temel özgürlüklerin eşit ölçüde tanınmasını, kullanılmasını veya bunlardan yararlanılmasını kaldırma veya zayıflatma amacına sahip olan veya bu sonuçları doğuran ırk, renk, soy, ulusal veya etnik kökene dayanarak her hangi bir ayırma, dışlama, kısıtlama veya ayrıcalık tanıma anlamına gelir.

2. Bu Sözleşme, bu Sözleşmeye Taraf bir Devletin vatandaşlar ile vatandaş olmayanlar arasında yaptığı ayırma, dışlama, kısıtlama veya ayrıcalık tanıma hallerine uygulanmaz.

Madde 2: Irk Ayrımcılığının Tasfiye Edilmesi İçin Alınacak Tedbirler

1. Taraf Devletler ırk ayrımcılığını kınar ve hiç gecikmeden her türlü ırk ayrımcılığını elverişli bütün araçlarla tasfiye eden ve bütün ırklar arasında anlayışın geliştiren bir politika izlemeyi taahhüt ederler. Bu amaçla:

a) Her bir Taraf Devlet, kişilere, kişi guruplarına veya kurumlara karşı ırk ayrımcılığı şeklindeki her hangi bir eylem veya uygulamaya girmemeyi ve bütün kamu makamları ile ulusal veya yerel kamu kuruluşlarının bu yükümlülüğe uygun davranmalarını sağlamayı taahhüt eder...

Madde 5: Irk Ayrımcılığının Tasfiye Edilmesi İçin Tanınan Haklar

Sözleşmeci Devletler, bu Sözleşmenin ikinci maddesinde yer alan temel yükümlülüklerine uygun olarak, her türlü ırk ayrımcılığını yasaklamayı ve tasfiye etmeyi, ve herkesin ırk, renk veya ulusal veya etnik köken ayrımcılığına maruz kalmadan, özellikle aşağıdaki hakları kullanırken hukuk önünde eşitlik hakkını güvence altına almayı taahhüt eder:

a) Yargı yerleri ve adalet dağıtan her türlü organ önünde eşit muamele görme hakkı;

b) Kişi güvenliği hakkı ile, Hükümet görevlileri veya başka bir birey grubu veya kuruluşu tarafından yapılan şiddete ve müessir fiile karşı Devlet tarafından korunma hakkı;

.....

d) Diğer kişisel haklar, özellikle:

(iii) Vatandaşlık hakkı;

(iv) Evlenme ve eşini seçme hakkı;

(vii) Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü hakkı;

(viii) Fikir ve ifade özgürlüğü hakkı;

- (ix) Barışçıl bir biçimde toplanma ve örgütlenme özgürlüğü hakkı;
- e) Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar:
- (iii) Konut hakkı;
- (iv) Sağlık, tıbbi bakım, sosyal güvenlik ve sosyal hizmetlerden yararlanma hakkı;
- (v) Eğitim ve öğrenim hakkı

Sözleşme’nin izleme organı olan, Irk Ayrımcılığının Tasfiyesi Hakkında Komite’nin aldığı **30 No’lu Tavsiye Kararı**’na göre, taraf devletler, özellikle de ‘barınma’ başta olmak üzere ‘vatan- daş ve vatandaş olmayanlar için yeterli barınma hakkının eşit bir şekilde garanti altına alınması ve ırk ayrımının mekânsal olarak önlenmesi, emlakçıların vatandaş olmayanlara karşı ayrımcı uygulamalarda bulunmaması için’ onların ekonomik, sosyal ve kültürel haklarını, kullanmasının önündeki her türlü engeli ortadan kaldırmak için gerekli önlemleri almalıdır (29-32 para).¹⁶ Ayrıca Komite’nin 5. Madde ile ilgili **22 No’lu Genel Tavsiye kararı** doğrudan 1951 Mülteci Sözleşmesi ve 1967 Ek Protokolü bağlamında alınmıştır. Buna göre, Komite daha önce aynı madde ile ilgili aldığı **20 No’lu kararının 48. Paragrafına** atıf yaparak, Sözleşme’nin taraf devletlere medeni, siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel hakların kullanımında ırk ayrımcılığını ortadan kaldırma ve yasaklama ödevi yüklediğini belirtmiştir.¹⁷

Türkiye periyodik olarak Komite’ye şimdiye kadar altı rapor sunmuş ve son rapor sunma tarihini de bir yıl kadar geciktirmiştir. 11 Ocak 2016 tarihinde Komite’nin vardığı sonuçlara konumuz açısından bakacak olursak, raporda **Suriyeli ve Iraklı mültecilere özel bir bölüm** ayrıldığını görmekteyiz (33 para vd.). Komite, devlet tarafından alınan önlemlere rağmen **mültecilerin ırkçı ayrımcılığa uğrama riskinden, Suriyelilerin yetersiz barınma koşullarına sahip olmasından, çalışma izni sahibi olamamalarından, Suriyeli kadınların kamplarda insan ticareti ve şiddet mağduru olmalarından, Suriyeli çocukların anadillerine ve eğitime yetersiz erişimi olmasından endişe duyduğunu ifade etmiştir. Komite devlete nefret söylemi dahil Suriyeli ve Iraklı mültecileri korumak için gerekli önlemleri almasını, çalışma izni sağlamasını, Suriyeli çocukların anadillerini öğrenebilme dahil eğitime erişebilmesini ve kamplarda yaşayan mülteci kadınlar dahil olmak üzere mülteci kadınların insan ticareti ve şiddetten korunması için gerekli önlemlerin alınması gerektiğini belirtmiştir. Türkiye mültecilerin haklarını tanıması için mutlaka 1951 Mülteci Sözleşmesi’ndeki coğrafi sınırlamasını kaldırmalıdır. Ayrıca düzensiz göçmen ve sığınmacıların tutulduğu geri gönderme merkezlerinin koşulları iyileştirilmeli, bu gruplar için tutulma son çare olmalıdır. Türkiye ayrıca YUKK’un uygulamasını iyileştirmelidir. Yine egemenlik sınırları içerisinde yaşayan Afrika kökenli ve siyah göçmen ve sığınmacıların ve aynı şekilde Avrupalı göçmenlerin durumu hakkında yeterli ve düzenli bilgi sağlamalıdır (33-36 para).¹⁸**

16 CERD/C/64/Misc.11/rev.3, The Committee on the Elimination of Racial Discrimination, 2004 (Son Erişim Tarihi: 07.07.2020).

17 **General recommendation XXII on article 5 of the Convention** (Son Erişim Tarihi: 25.6.2020) **on refugees and displaced persons**, Forty-ninth session (1996), Contained in document A/51/18

18 UN Committee on the Elimination of Racial Discrimination (CERD). (2016). **Concluding observations on the combined fourth to sixth periodic reports of Turkey**. 11 January 2016. CERD/C/TUR/CO/4-6. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1433>

6. BM Çocuk Hakları Sözleşmesi

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilmiş ve 2 Eylül 1990 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye Sözleşme’ye 4 Nisan 1995 tarihinde taraf olmuştur. Sözleşme her ne kadar çocuk hakları üzerine olsa da, denetim organı olan Çocuk Hakları Komitesi’nin aldığı (yargısal olmayan) yorum kararları ile mülteci hukukundaki **geri göndermeme ilkesinin** daha geniş bir kapsamda yorumlanabilmesi için mümkün olabilmektedir. Sözleşme ile, bu alanda kabul edilen ‘çocuğun yüksek yararı’ ilkesi gereğince, mülteci çocuklar için geçerli olan **geri gönderme/sınırdışı etme yasağını ebeveynler**, konumuz açısından **anne olan kadınlar** açısından 22. Madde bağlamında genişletmiştir.

Madde 2

1. Taraf Devletler, bu Sözleşmede yazılı olan hakları kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, kendilerinin, ana babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin tanırlar ve taahhüt ederler.

2. Taraf Devletler, çocuğun ana-babasının, yasal vasilerinin veya ailesinin öteki üyelerinin durumları, faaliyetleri, açıklanan düşünceleri veya inançları nedeniyle her türlü ayırımı veya cezaya tâbi tutulmasına karşı etkili biçimde korunması için gerekli tüm uygun önlemleri alırlar.

Madde 22

1. Taraf Devletler, ister tek başına olsun isterse ana babası veya herhangi bir başka kimse ile birlikte bulunsun, mülteci statüsü kazanmaya çalışan ya da uluslararası veya iç hukuk kural ve usulleri uyarınca mülteci sayılan bir çocuğun, bu Sözleşmede ve insan haklarına veya insani konulara ilişkin ve söz konusu Devletlerin taraf oldukları diğer Uluslararası Sözleşmelerde tanınan ve bu duruma uygulanabilir nitelikte bulunan hakları kullanması amacıyla koruma ve insani yardımdan yararlanması için gerekli bütün önlemleri alırlar.

2. Bu nedenle, Taraf Devletler, uygun gördükleri ölçüde, Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve onunla işbirliği yapan hükümetlerarası ve hükümet dışı yetkili başka kuruluşlarla bu durumda olan bir çocuğu korumak, ona yardım etmek, herhangi bir mülteci çocuğun ailesi ile yeniden bir araya gelebilmesi için ana-babası veya ailesinin başka üyeleri hakkında bilgi toplamak amacıyla işbirliğinde bulunurlar. Herhangi bir nedenle kendi aile çevresinden sürekli ya da geçici olarak ayrı düşmüş bir çocuğa bu Sözleşmeye göre tanınan koruma, aynı esaslar içinde, ana-babası ya da ailesinin başkaca üyelerinden hiçbirisi bulunmayan çocuğa da tanınacaktır.

BM Çocuk Hakları Komitesi’nin 16 Kasım 2017 tarihinde **BM Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunması Sözleşmesi**’nin denetim organı olan aynı adlı Komite ile ortaklaşa yaptığı Sözleşme’nin **22. Maddesi’ne dair Genel Yoruma**¹⁹ göre, taraf devletler

19 UN Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families (CMW). (2017). **Joint general comment No. 3 of the Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families and No. 22 (2017) of the Committee on the Rights of the Child on the general principles regarding the human rights of children in the context of international migration**. 16 November 2017. CMW/C/GC/3-CRC/C/GC/22. Bkz: <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1434>

Sözleşme’de tanınan hakları çocuğun yüksek yararı’ ilkesi gereği, ne kendilerinin ne de ebeveynlerinin mülteci, sığınmacı, vatansız, düzenli-düzensiz göçmen kısacası, göç ile ilgili statülerine bağlı olmaksızın uygulayacaklardır. Devletlerin Sözleşme’den doğan yükümlülüklerinden kaçmak için sınır (kapısı), havalimanı, uluslararası sular ve transit alanlarda göç kontrolü mekanizmalarını devreye soktuğu bilinmektedir. Bu anlamda egemenlik yetkisi altındaki herkesin, özellikle de kız çocuklarının haklarına saygı gösterme ve uygulama gerekliliği bu ortak Yorum ile tekrar vurgulanmıştır. **Komite özellikle çocuk göçmen ve sığınmacıları ilgilendiren hakların mutlaka iç hukuka yedirilmesi gerektiğini belirtir** (9-13 para).

Komite özellikle göç konusundaki veri eksikliğine ve bilgi toplanması gerekliliğine dikkat çekmiştir. Yaş, cinsiyet, etnik köken, engellilik gibi kesişimsel ayrımcılığı ortaya koyabilecek veriler düzenli toplanmalı, BM denetim organlarına rapor edilmeli ve hak temelli bir analiz ile sivil toplum örgütlerinin de katılımı ile bu alanda göstergeler geliştirilmesi için çalışılmalıdır (16 para). BM Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunması Sözleşmesi’nin 1. ve 7. Maddelerinde düzenlenen ayrımcılık yasağı göç politikaları söz konusu olduğunda temel ilke olmalıdır (21 para). Komite ayrıca ‘çocuğun yüksek yararı’ ilkesinin göç ve iltica süreçlerinin her aşamasında değerlendirilmesi gerektiğini vurgulayıp, bu ilkenin özellikle anne veya babası idari gözetime alınan veya hakkında sınırdışı kararı alınıp uygulanacak kişiler açısından mutlaka dikkate alınması gerektiğini belirtmektedir. Çocuğu ailesinden ayırabilecek her kararda bu ilke esas alınmalıdır. Geri dönüş veya gelinen ülkeye yeniden entegrasyon durumlarında **Komite dönecek ülkenin güvenliğinin, eğitim, sağlık ve hatta hukuk sisteminin şiddetten korunma anlamında yeterli olup olmadığının yine çocuğun yüksek yararı açısından düşünülüp, taraf devletçe bağımsız izlemesinin yapılması gerektiğini vurgulamaktadır** (32/c, d, e, k para).

Komite tekrar **geri gönderme yasağı/non-refoulement’in temel bir insan hakları hukuku ilkesi** olduğunu vurgulayarak, devletlerin yargı yetkisi içerisindeki kişileri geri döndüremeyen bir zarara, zulme, işkenceye ve ağır insan hakları ihlaline uğrama ihtimali olan bir yere geri gönderemeyeceğini vurgulamaktadır. Öyle ki, sınırdan durdurulan bir çocuk ve ailesi bu türden bir tehlikenin var olduğu bilinen bir ülkeye geri döndürülemez ve bu tehlikenin 1951 Mülteci Sözleşmesi tanıdığı gereği illa ki devletten gelmesi şartı aranmaz. Devlet dışı ajanların tehdidi veya devletin bu konudaki etkisizliği de mutlaka değerlendirmeye alınmalıdır (46 para). Görüldüğü üzere, her iki Komite’nin 2015 ‘mülteci krizi’ olarak adlandırılan göç hareketi sonrası yaptığı **bu ortak Genel Yorum mülteci hukukundaki geri gönderme yasağını oldukça geniş bir şekilde yorumlamıştır. Bu yorum Türkiye’nin her iki Sözleşme’ye de taraf olması nedeniyle mutlaka iç hukukunda dikkate alması gereken bir yorumdur.**

7. BM İşkence ve Diğer Zalimane, Gayri İnsani ya da Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme

Daha önce de bahsettiğimiz üzere insan hakları hukukunda ve hatta savaş zamanı geçerli olan insancıl hukukta da **mutlak yasak olan tek ve en temel uluslararası hukuk ilkesi, işkence yasağıdır.** Mülteci hukukunda da bu yasak yukarıda ayrıntılı bir şekilde açıkladığımız üzere **geri gönderme yasağının** temelini oluşturmaktadır. Kısa adıyla **BM İşkence Karşısı Sözleşme**

10 Aralık 1984 tarihinde kabul edilmiş ve 26 Haziran 1987’de yürürlüğe girmiştir. Türkiye Sözleşme’ye 2 Ağustos 1988 gibi görece erken bir tarihte taraf olmuştur. Konumuz açısından Sözleşme’nin ilgili hükümleri şöyledir;

Madde 1

1.Sözleşme amaçlarına göre, işkence terimi, bir şahsa veya bir üçüncü şahsa, bu şahsın veya üçüncü şahsın işlediği veya işlediğinden şüphe edilen bir fiil sebebiyle, cezalandırmak amacıyla bilgi veya itiraf elde etmek için veya ayırım gözeten herhangi bir sebep dolayısıyla bir kamu görevlisinin veya bu sıfatla hareket eden bir başka şahsın teşviki veya rızası veya muvafakatiyle uygulanan fiziki veya manevi ağır acı veya ızdırap veren bir fiil anlamına gelir. Bu yalnızca yasal müeyyidelerin uygulanmasından doğan, tabiatında olan veya arizi olarak husule gelen acı ve ızdırabı içermez.

2. Bu madde, konu hakkında daha geniş uygulama hükümleri ihtiva eden herhangi uluslararası bir belge veya milli mevzuata helal getirmez.

Madde 3

1. Hiç bir Taraf Devlet bir şahsı, işkenceye tabi tutulacağı tehlikesinde olduğuna dair esaslı sebeplerin bulunduğu kanaatini uyandıran başka devlete geri göndermeyecek, sınır dışı etmeyecek veya iade etmeyecektir. 2. Bu gibi esaslı sebeplerin bulunup bulunmadığını tayin maksadıyla, yetkili merciler, söz konusu devlette mümkün olduğu kadar sistemli biçimde yaygın, açık seçik ve kültüvî insan hakları ihlalleri bulunup bulunmadığı dahil tüm ilgili hususları göz önünde tutacaktır.

Taraf devletlerin Sözleşme’den doğan yükümlülüklerini izleme amacıyla da 17. Madde ile İşkencenin Önlenmesi Komitesi kurulmuştur. Bu Komite’nin görevlerinden biri de, taraf devletlerin Sözleşme’den doğan yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini denetlemek amacıyla dört yılda bir sundukları raporları incelemektir. Komite’nin ayrıca Sözleşme’ye göre üç farklı denetim usulü daha vardır. Devletler arası şikayet, bireysel şikayet ve ülkede sistematik işkence olduğuna dair güvenilir kanıtlar olması durumunda ilgili ülkeden rapor istemek ve ziyaret yoluyla araştırma yapmak. Türkiye taraf olduğu 1988 yılından itibaren şimdiye kadar, sonuncusu 2018 yılında olmak üzere beş adet periyodik rapor sunmuştur. **27 Aralık 2018 tarihli son rapora** bakacak olursak, 3. Madde kapsamında, bir önceki rapor döneminde de vurgulandığı üzere, Komite Türkiye’nin **geri gönderme yasağı kapsamında sığınma başvurusunda bulunanlara yeterli prosedürel²⁰ (ilticaya erişim, bireysel başvuruların değerlendirilmesi ve işkence görmüş sığınmacıların süreçte tanımlanması vb.) garantilerin uluslararası standartlar doğrultusunda sağlandığı yönünde devletten bir bilgi aktarımı olmadığını vurgulamıştır.**²¹ Aynı zamanda 1951 Mülteci Sözleşmesi’ne getirilen **coğrafi sınırlamanın kaldırılması için gerekli adımların atılması talep edilmiştir.** Devletten Nisan 2016’da güney sınırlarında gerçekleştiği iddia edilen sığınmacılara ateş açılması vakalarına dair bilgi istenmiştir.

20 Kadın başvurucular açısından standartların neler olması gerektiği ile ilgili ilkeler 1951 Mülteci Sözleşmesi başlığı altında aktarılacaktır.

21 UN Committee Against Torture. (2008). **Specific information on the implementation of articles 1-16 of the Convention, including with regard to the Committee’s previous recommendations.** 27 December 2018. CAT/C/TUR/QPR/5, (Son Erişim Tarihi: 27.07.2020).

Ayrıca, AB ile Türkiye arasında yapılan anlaşma gereği 20 Mart 2016 sonrasında geri gönderilenlere devlet iltica prosedürüne erişim tanındığını iddia etmiş ve hiç bir geri gönderme veya toplu sınır dışı vakası yaşanmadığını belirtmiştir. Komite bu konuda sayı ve bilgi talep etmiştir. 20 Mart sonrası geri gönderilenlerden kaç kişi ilticaya erişebilmiş, başvuru yapabildiği bilinmemektedir. Komite başvuru yapanların kaçının şartlı mültecilik veya ikincil koruma aldığı da sormuştur. Özellikle de geri gönderilmeleri halinde hayati risk taşıyanların ve/veya işkence görme ihtimali olanların kaçının başvurusu alınmış ve statü verilmiştir. Komite bu son raporunda, 2016’da sorulmuş olsa da, bu konuda devletin herhangi bir bilgi vermediğini vurgulamıştır (21-22 para).

Komite’nin **2 No’lu Genel Yorumu’nda** da, **ayrımcılık yasağı** kesin bir dille vurgulanmıştır.²² Irk, renk, etnisite, yaş, dini inanç, siyasi düşünce, menşe ülke ve sosyal grup, **cinsiyet ve cinsel yönelim, transseksüel kimlik**, ruhsal veya diğer her türlü engellilik, sağlık durumu ayrımı yapılmaksızın, işkence riski altında bulunan **her tür hassas grubun, mülteci ve sığınmacılar dahil**, Sözleşme’ye göre **işkence ve kötü muameleden korunma yükümlülüğü doğrultusunda işkenceye karşı önleyici tedbirler kapsamında da değerlendirilmesi gerekir.** Komite bu konuda **devletlerin özellikle kadınlar konusunda yeterli bilgi vermediğini ve raporlama yapmadığını vurgulamıştır.** Komite’ye göre **cinsiyet** çok önemli bir faktördür. **Kadın ve kız çocukları özellikle özgürlüklerinden yoksun bırakılarak, göçmen statüsü, ırk, cinsel yönelim, vatandaşlık, din gibi kesişimsel birtakım belirleyici faktörler nedeniyle kötü muamele ve işkenceye daha açık hale gelebilirler. Kadınların özgürlüğünden yoksun bırakıldığı durumlarda, sağlık açısından tedaviye erişim, üreme sağlığı ile ilgili ve devlet dışı ajanların uygulayabileceği şiddet durumları konusunda daha hassas davranılması gerekir. Kadınlar kadar erkekler ve oğlan çocukları da cinsel şiddete, tecavüze maruz kalabilir.** Taraf devletler bu tür durumların farkında olup, gerekli önleyici tedbirleri almakla yükümlüdür (21-22 para).

Komite **3. No’lu genel Yorumu’nda** da, sığınmacı ve mülteciler dahil hassas gruptan sayılabileceklerin rehabilitasyon imkanlarına erişiminin sağlanması gerekliliğinden söz etmektedir (15 para).²³ Komite’nin **4 No’lu Yorumu** da yargı yetkisi açısından önem taşımaktadır.²⁴ Komite’ye göre, **geri gönderildiği takdirde hayatı risk altında olan kişi, risk devam ettiği süre sınır dışı edilemez. İdari gözetime almak bu durumda istisnai ve son tercih olmalıdır. İdari gözetime almanın haklı bir gerekçesi olmalı ve düzenli olarak bu karar bir otorite tarafından değerlendirilmelidir.** Her vaka kendi içinde değerlendirilmeli, şeffaf bir süreç yönetilmeli, toplu sınır dışı eğer bireysel bir risk durumu söz konusu ise geri gönderme yasağının ihlali sayılmalıdır. İdari gözetim koşulları, süresiz ve sınırsız kapatma, destek programlarından sığınmacıları yoksun bırakma gibi yollarla, kişileri hayati risk altında olacakları ülkeye geri dönüşü kabul etmeye zorlamamalıdır (9-14 para).

22 UN Committee Against Torture. (2008). **General Comment No. 2 Convention Against Torture and Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment.** 24 January 2008. CAT/C/GC/2. Bkz: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=1&DocTypeID=11, (Son Erişim Tarihi: 29.07.2020)

23 UN Committee Against Torture. (2012). **General Comment No.3 Convention Against Torture and Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment.** 13 December 2012. CAT/C/GC/3. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1436>

24 UN Committee Against Torture. (2017). **General Comment No. 4 on the implementation of article 3 of the Convention in the context of article 22.** 4 September 2018. CAT/C/GC/4. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1435>

Bir sonraki başlıkta ele alacağımız kısa adı İşkence Karşıtı Komite (**CPT**) olan Avrupa Konseyi’nin işkenceyi önleme mekanizması başarılı olunca, Sözleşme’ye getirilen ek bir Protokol ile 2006 yılında **BM İşkenceyi Önleme Alt-Komitesi (SPT)** kurulmuştur. SPT’nin en önemli özelliği taraf devletlerde özgürlüğünden yoksun bırakılmış kişilerin bulunduğu tüm mekanlara ziyarette bulunma yetkisinin olmasıdır. **Türkiye bu Protokol’e de taraftır.** Taraf olan her devlet aynı yükümlülüğü gerçekleştirecek ve işkenceye karşı caydırıcı etkide bulunacak ulusal bir önleme mekanizması oluşturmak ile de yükümlüdür. **Bu ulusal kurumun göçmen ve mültecilerin tutulduğu, geri gönderme merkezi dışında havaalanı, polis ve jandarma karakolu gibi mekanlara da habersiz ziyaret yetkisi bulunmaktadır. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK)** BM’ye bu Protokol kapsamında ulusal önleme mekanizması olarak bildirilmiştir.

SPT Türkiye ile ilgili ilk periyodik raporunda **ulusal önleme mekanizmasının zayıflığını** vurgulamıştır. Her ne kadar ülkeler kendi ihtiyaçları doğrultusunda bir kurum yapılandırmakta özgür olsalar da, **bu kurumun Protokol’ün kılavuz ilkeleri ve insan haklarının korunması ve geliştirilmesi konusunda ulusal kurumların bağımsızlığını ve statüsünü belirleyen Paris İlkeleri doğrultusunda kurulmuş olması gerekmektedir (para. 18). Kurumun izlemenin yanı sıra koruma, önleme ve insan hakları alanında farkındalık yaratma çalışmaları yapabilmesi için iç hukukta pek çok değişiklik yapılması ve kapatılma mekanlarına erişiminin mümkün kılınması için Ceza Usulü Muhakemeleri Kanunu’nda değişiklik yapılması gerekmektedir, yoksa kurumun önleme işlevini yerine getirmesi mümkün görünmemektedir (21 para).** Komite bu ziyaretinde TİHEK ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü personeli ile görüşmeler yapmış olsa da, **göçmen veya mültecilerin özgürlüğünden yoksun bırakıldığı herhangi bir mekanı ziyaret etmemiştir.**²⁵

8. BM Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)

Her ne kadar diğer tematik sözleşmelerde ayrımcılık yasağı ve kadın-erkek eşitliğine dair hükümler olsa da, özellikle cinsiyet temelli ayrımcılığın ortadan kaldırılması ve önlenmesi için ayrı bir sözleşmeye ihtiyaç duyulmuştur. Daha önce bahsettiğimiz BM Kadın On Yılı Konferansı’nda (1975) böyle bir sözleşmenin gerekliliği üzerinde durulmuştur. BM Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi 3 Eylül 1981 tarihinde yürürlüğe girmiş ve Türkiye tarafından da 11 Haziran 1985 tarih ve 3232 sayılı Kanunla uygun bulunmuştur. Sözleşme’nin konumuz açısından ilgili hükümlerine bakacak olursak,

Madde 1. Kadınlara karşı ayrımcılığın tanımı

Bu Sözleşmenin amacı bakımından **“kadınlara karşı ayrımcılık” terimi siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel, kişisel veya diğer alanlardaki kadın ve erkek eşitliğine dayanan insan haklarının ve temel özgürlüklerin, medeni durumları ne olursa olsun kadınlara tanınmasını, kadınların bu haklardan yararlanmalarını veya kullanmalarını engelleme**

25 The Subcommittee on Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (SPT). (2019). **Report on the visit made by the Subcommittee on Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment for the purpose of providing advisory assistance to the national preventive mechanism of Turkey.** 12 December 2019. CAT/OP/TUR/1. Bkz: https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Countries.aspx?CountryCode=TUR&Lang=EN, (Son Erişim Tarihi: 01.08.2020).

veya hükümsüz kılma amacını taşıyan veya bu sonucu doğuran cinsiyete dayalı her hangi bir ayırım, dışlama veya kısıtlama anlamına gelir.

Madde 2. Hukuki alanda tedbirler alma yükümlülüğü

.....(Özellikle)

d) Kadınlara karşı ayrımcılık niteliğindeki bir eylem veya uygulamadan kaçınmak ve kamu kurum ve kuruluşların bu yükümlülüğe uygun davranmalarını sağlamak; e) Her hangi bir kişi, **kurum veya kuruluş tarafından kadınlara karşı ayrımcılık yapılmasını önlemek için gerekli her türlü tedbiri almak;** f) Kadınlara karşı ayrımcılık oluşturan mevcut yasaları, hukuki düzenlemeleri, gelenekleri ve uygulamaları değiştirmek veya kaldırmak için gerekli her türlü tedbiri almak;

Madde 3. Siyasal, ekonomik ve kültürel alanlarda tedbir alma yükümlülüğü

Taraf Devletler kadınların tam olarak gelişmelerini ve ilerlemelerini sağlamak üzere, erkeklerle eşitlik temeline dayanan insan haklarını ve temel özgürlüklerini güvence altına almak ve kullanmalarını sağlamak amacıyla, mevzuat çıkarmak da dahil her alanda ve özellikle siyasal, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda gerekli her türlü tedbiri alır.

Madde 4. Geçici olarak alınan özel tedbirler

1. Erkekler ile kadınlar arasındaki eşitliği fiilen gerçekleştirmeyi hızlandırmak için Taraf Devletlerin aldıkları geçici tedbirler, bu Sözleşmede tanımlanan bir ayrımcılık şeklinde görülemez; ancak bunlar hiç bir şekilde eşitlikçi olmayan veya farklı türden standartların sürdürülmesi sonucunu doğuramaz; fırsat ve muamele eşitliğini sağlama amacı gerçekleştirmede bu tedbirlerin uygulanmasına son verilir.

Madde 6. Kadın satışının yasaklanması

Taraf Devletler her hangi bir biçimde kadın satışını ve kadınların fahişeleştirilerek istismar edilmelerini son erdirmek için mevzuat çıkarmak da dahil, gerekli her türlü tedbiri alır.

Madde 10. Eğitim hakkı

Taraf Devletler eğitim alanında kadınların erkeklerle aynı haklara sahip olmalarını sağlamak için kadınlara karşı ayrımcılığı tasfiye etmek üzere gerekli her türlü tedbiri ve kadınlarla özellikle erkeklerin eşitliğine dayanan aşağıdaki tedbirleri alır:

a) Meslek ve sanat rehberliği verilmesinde, kentsel alanlarda olduğu gibi kırsal alanlarda da eğitim kuruluşlarına girme ve bu kuruluşlardan diploma almada eşit şartların sağlanması; bu eşitlik okul öncesi eğitim ile genel, teknik, mesleki ve yüksek teknik eğitimde, ve her çeşit mesleki öğretimde sağlanır;

d) Burs ve diğer eğitim yardımlarından yararlanmada aynı imkanlar sağlanır;

e) Erkekler ile kadınlar arasında var olan eğitim açığını mümkün olan en kısa sürede kapatmayı amaçlayan yetişkinler için programlar ile **okuma yazma programları da dahil, sürekli eğitim programlarına katılmaları konusunda aynı imkanlar sağlanır;**

f) Kız öğrencilerin okuldan ayrılma oranlarının düşürülmesi ve okuldan erken ayrılan kızlar ve kadınlar için eğitim programları düzenlenir;

h) Aile planlaması hakkında bilgi ve tavsiyeler dahil, aile sağlığını ve iyiliğini sağlayamaya yardımcı olacak özel bazı eşitsel bilgiler verilir.

Madde 11. Çalışma hakkı

1. Taraf Devletler istihdam alanında erkekler ile kadınların eşitliğini sağlayacak şekilde kadınlara karşı ayrımcılığı tasfiye etmek için kadınlara aynı hakları ve özellikle aşağıdaki hakları tanır:

a) Her insanın vazgeçilmez bir hakkı olan çalışma hakkı;

c) Mesleğini ve işini serbestçe seçme hakkı, meslekte ilerleme hakkı, iş güvenliğine sahip olma ve hizmet karşılığı imkanlardan ve menfaatlerden yararlanma hakkı ile, çıraklık eğitimi, ileri düzeyde mesleki eğitim ve bilgi yenileme eğitimi gibi mesleki eğitim ve yenileme eğitimi alma hakkı;

f) Sağlığın korunması ve doğurganlık yeteneğinin korunması da dahil, çalışma şartlarında güvenlik hakkı;

Madde 12. Sağlık hakkı

1. Taraf Devletler sağlık alanında erkekler ile kadınların eşit şekilde, aile planlaması hizmetleri de dahil sağlık hizmetlerinden yararlanmalarını sağlamak üzere kadınlara ayrımcılığı tasfiye etmek için gerekli her türlü tedbiri alır.

Madde 14. Kırsal alandaki kadınların hakları

1. Taraf Devletler kırsal alanda yaşayan ve kayıt dışı sektörlerde çalışarak ailelerinin ekonomik yaşamlarına önemli katkıda bulunan **kadınların karşılaştıkları özel sorunları dikkate alır** ve bu Sözleşmenin hükümlerinin **kırsal alanda yaşayan kadınlara uygulanmasını sağlamak için gerekli her türlü tedbiri alır.**

b) Aile planlamasında bilgilendirme, danışmanlık ve hizmet verme de dahil, yeterli sağlık hizmetinden yararlanma hakkı; .....

d) Okuma-yazma ile ilgili öğretim de dahil, teknik yeterliliklerini artırmak için halka açık olan ve geliştirmeye yönelik hizmetler ile birlikte her türlü resmi veya gayri resmi eğitim ve öğretimden yararlanma hakkı;

h) Özellikle konut, sağlık, aydınlanma, içme suyu, ulaşım ve iletişim hizmetleriyle ilgili yeterli yaşam standartlarından yararlanma hakkı.

Madde 15. Hukuk önünde eşitlik hakkı

1. Taraf Devletler kadınların erkeklerle hukuk önünde eşitliğini kabul eder.

Madde 16. Evlenme ve aile ilişkileri alanındaki haklar

1. Taraf Devletler evlilik ve aile ilişkileri ile ilgili bütün konularda kadınlara karşı ayrımcılığı tasfiye etmek için gerekli her türlü tedbiri alır ve özellikle erkeklerle kadınların eşitliğini öngören aşağıdaki hakları tanır:

a) Evlenmede aynı hakka sahip olma;

b) Serbestçe eş seçmede ve serbest ve kendi rızasıyla evlenmede aynı hakka sahip olma;

Sözleşme’nin 17. Maddesi ile **Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesi Komitesi** kurulmuştur. Bu Komite hem Sözleşme maddeleri ile ilgili genel yorumlar yapar, hem de ülkelerden Sözleşme’nin uygulanması ile ilgili gelen periyodik devlet raporlarını (yine dört yılda bir) inceler. Sözleşmeye **Ek İhtiyari Protokol**’ü Türkiye 2000 yılında imzalayıp, 30 Temmuz 2002 tarihinde onaylamıştır. Bu Protokolün getirdiği iki önemli yenilik ‘bireysel şikayet mekanizması’ ve Komite’ye tanınan ‘inceleme’ yetkisidir.

İhtiyari Protokol, Sözleşme’de tanınmış haklarının ihlal edildiği iddiasını taşıyan kişilere veya böyle kişilerden oluşan gruplara, Komite önünde doğrudan başvuru yapma hakkını tanımaktadır. ‘İnceleme hakkı’ kapsamında Komite’ye verilen yetki, İhtiyari Protokole taraf olan ülkelerde Sözleşme’deki hakların “vahim” veya “sistemik” ihlal edildiği yönünde güvenilir bilgi alındığı zaman, Komite tarafından o devlete yönelik bir inceleme başlatılabilir. Böyle bir inceleme için konuya ilişkin doğru ve sağlıklı bilgi alma amacı ile Komite tarafından ilgili devlete işbirliği yapma ve ülkeye ziyaret düzenlenmesi gibi talepler sunulabilecektir.

Türkiye Sözleşme’ye taraf olduğundan beri yedi kez periyodik rapor sunmuştur. Bu raporlardan Komite tarafından en son değerlendirilen 25 Temmuz 2016 tarihli olana bakacak olursak, 14. paragraftan itibaren mülteci ve sığınmacı kadınların durumu ele alınmaktadır.²⁶ 2016 yılı için Komite kampların hijyen, sağlık, kız çocukların eğitim hakkının sağlanmaması, gıda-barınma-sınma gibi temel ihtiyaçların karşılanmaması ve ekonomik açıdan kendine yeterli olma açısından imkan sağlamaması konularında bir değerlendirmesini yapmıştır. **Komite özellikle 15-20 yaş arası genç mülteci kız çocuğu ve kadınların temel ihtiyaçlarını karşılamak için fuhuşa sürüklenmesi, kadın mültecilerin gördüğü şiddetin ve özellikle de cinsel şiddetin devlet tarafından rapor edilmemesi ve bu ihlallere karşı gerekli destek mekanizmalarının yokluğu** konusunda uyarıda bulunmuştur. Komite yine, **mülteci kadın ve kız çocuklarının Türkiye ve Suriyeli erkeklerle zorla evlendirilmesi, sosyoekonomik veya koruma amaçlı ikinci evliliklerin yapılması** gibi sorunların çözülmesi gerektiğini belirtmiştir. Komite devleti acil olarak bu sorunları çözmeye davet etmiştir. Komite, taraf devletten

- Biran önce kız çocuğu ve kadın mültecilerin sağlık, örgün ve yaygın eğitim ve kendi kendine yetebilecek geçim kaynaklarına kavuşturulmasını,
- Kamu gücünü kullananların Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler, özellikle de cinsiyete dayalı şiddet ve cinsel şiddet konusunda düzenlemeler içerenler açısından uyulması gereken kuralları öğrenmeleri için kapasite geliştirme programları hazırlanmasını ve bu görevi yürütenlere kadın ve kız çocuğu mültecileri bu şiddet biçimlerinden korumak için eğitimler verilmesini,
- Kadın mülteci ve sığınmacıların şiddete karşı koruyucu mekanizmalar konusunda ve cinsel ve cinsiyete dayalı şiddete karşı yargı yoluna nasıl başvurabilecekleri hakkında bilgilendirilmesini talep etmiştir (15 para).

Komite kız çocuğu ve kadın mültecilerin insan ticaretine sürüklendiğini ve bunun devlet tarafından önlenmesi gerektiğinin altını çizmiştir (39 para). Eğitim alanında ise mülteci kız çocukların sadece Suriye müfredatı görüyor oluşu o dönem için Komite tarafından eleştiri konusu olmuştur

26 UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women (CEDAW). (2016). **Concluding observations on the seventh periodic report of Turkey**. 25 July 2016. CEDAW/C/TUR/CO/7. Bkz: <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1437>

(43/a para). Eğitim alanında mülteci kız çocukları arasında okula devam oranında ciddi düşüş olduğu vurgulanmış ve eğitim hakkına erişimin sağlanması gerektiği belirtilmiştir (44/d).

Komite’nin bir de mülteci kadınları içeren genel yorumlarına bakacak olursak, **30. No’lu Genel Tavsiye Kararı**’nda²⁷ çatışma durumlarının mülteci kadınları daha da etkilediğini vurgulamış ve özellikle cinsiyete dayalı şiddetin mülteci kadınlar açısından yerinden edilme sürecinin her aşamasında yaşanabileceğini belirtmiştir. Çatışmadan kaçış, yerleşme ve yeniden geri dönme süreçlerinde bu durum göz önünde bulundurulmalıdır (53 para). Mülteci kadınlar, erkeklere göre daha farklı ihtiyaçlara sahip olacaktır. Toplumsal cinsiyete duyarlı politikalar geliştirmek bu anlamda önem taşımaktadır. Komite özellikle cinsiyete dayalı şiddet vakalarında adalet erişim ve vaka sayıları ile ilgili istatistiki bilgi toplanması gerekliliği üzerinde durmuştur. Mülteci kadınların bu durumda tıbbi, hukuki ve psiko-sosyal destek alabilmeleri önem taşımaktadır. Bu konuda devletler yeterli kaynak ayırmalıdır (57 para). Çocuk yaşta ve zorla evliliklerin önüne geçilmesi yine büyük önem taşımaktadır ve devletler bu konuda gerekli önlemleri almakla yükümlüdür. **Sığınmacı kadınların ilticaya erişimde yaşadıkları diğer bir önemli sorun 1951 Sözleşmesi’nin erkek odaklı kuruluşu nedeniyle cinsiyet temelli zulmü ispat noktasında olabilmektedir. Bu konuda ilgili (sınırdaki görevli) personelin eğitimi büyük önem taşımaktadır.** Özellikle kamp ortamında yaşanan cinsiyet temelli şiddet vakalarının cezasız kalmaması ve soruşturulup, sorumluların cezalandırılması benzer olayların önüne geçmek için ciddi bir caydırıcı etkide bulunacaktır. Bir diğer sorun çatışma durumlarında **kaçan kadınların kimliklerini yanına almamaları ve vatansız duruma düşme ihtimalleridir.** Bu durum onların sağlık ve çalışma hakkına erişimlerine, geçimlerini sağlayabilmelerine engel olmamalıdır. Bireysel olarak kadın mülteci ve sığınmacıların kaydının alınması çok önemlidir. **Bu ilerde evlenme, boşanma ve doğacak çocukları açısından da sorunların çıkmasına engel olacaktır. Cinsiyete dayalı şiddet gibi zorla ve küçük yaşta evlilikler de cezalandırılmalıdır. Bu durum kadınların özgürce eşlerini seçme haklarına engel teşkil eder. Ayrıca zorla hamilelik ve kürtaj da Sözleşme’de düzenlenen haklara aykırıdır** (62-64 para).

Komite’nin bu konudaki bir diğer önemli metni **32. No’lu Genel Tavsiye Kararı**’dır.²⁸ Bu kararda belirtildiği üzere, açıkça metin içinde yer almasa da, kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasında etkide bulunmak Sözleşme’nin temel hedeflerinden biridir (5 para). Kadınlara yönelik toplumsal/biyolojik cinsiyet temelli ayrımcılık ayrılmaz bir şekilde kadınları etkileyen ırk, etnisite, din veya inanç, sağlık, yaş, sınıf, kast ile birlikte lezbiyen, biseksüel ve transseksüel olmaya da bağlıdır ve devletler bu türden **kesişimsel ayrımcılıkları** da önlemeli ve yasaklamalıdır (6 para). **Komite özellikle kadınların yerinden edilme, sığınma arama, entegrasyon, geri dönüş ve yeniden yerleştirme deneyimlerinin ve vatansız olanların yaşadıkları göz önüne alındığında, devletlerin temel ödevinin kendi yargı yetkisi içerisindeki sığınma arayan, mülteci ve vatansız kadınların bu Sözleşme’deki haklarının devlet ve özel kişiler tarafından ihlal edilmemesinden sorumlu olduğunun altını çizmektedir** (7 para). Sığınmacı, mülteci ve

27 UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women (CEDAW). (2013). **General recommendation No. 30 on women in conflict prevention, conflict and post-conflict situations**. 1 November 2013. CEDAW/C/GC/30. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1437>

28 UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women (CEDAW). (2014). **General recommendation No. 32 on the gender-related dimensions of refugee status, asylum, nationality and statelessness of women**. 5 November 2014. CEDAW/C/GC/32. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1439>

vatansız kadınlar açısından devletin ödevi, kadınlara yönelik doğrudan ve dolaylı ayrımcılığa sebebiyet verecek devlet görevlileri, ajanları, kurum personelinin veya devlet adına hareket eden kişilerin bu ödevle yükümlü olduğundan emin olmaktır. Devletler aynı zamanda bu gruptaki kadınlara karşı devlet dışı kişiler tarafından işlenen hak ihlallerinde mümkün olan en kısa sürede suç işleyenleri yakalamak ve yargılamak ile yükümlüdürler (8 para).

1951 Mülteci Sözleşmesi cinsiyet eşitliği veya kadın ve kız çocuklarına yönelik özel hükümler içermediği için, bu Sözleşme hükümleri onu tamamlayıcı niteliktedir. Bu durumda iş bu Sözleşme, yerinden edilme sürecinin her aşamasında toplumsal cinsiyete ve biyolojik cinsiyete dayalı ayrımcılığı yasaklama amaçlı uygulanmalı ve özellikle de, mülteci statüsü belirleme (RSD), geri dönüş, yeniden yerleştirme ve entegrasyon süreçlerinde esas alınmalıdır (11 para). Bu Genel Tavsiye Kararı, taraf devletlere 1951 Mülteci Sözleşmesi’ndeki mülteci statüsü için sayılan beş kriteri mülakat sırasında değerlendirirken cinsiyet perspektifi uygulamayı yükümlü kılar. Özellikle cinsiyet belli bir sosyal gruba mensubiyet için temel alınmalı ve devletler kendi iç hukuklarında cinsiyetin zulüm görme tehdidi sayılması için gerekli düzenlemeleri yapmalıdırlar (13 para).

Cinsiyet temelli zulüm, kadınlara kadın oldukları için yöneltilen zulüm türlerinden biridir. Komite sığınma arama ve mültecilikte kadınlara karşı şiddetin kadınlara yönelik yasaklanmış ayrımcılık türleri arasında en ağır şekillerinden biri olduğunun altını çizmiştir. Bu türden bir şiddet; kadın sünneti, zorla evlendirme, sözde namus cinayetleri ve buna bağlı ölüm tehditleri, kadın ticareti, asit saldırıları, tecavüz, diğer her türlü cinsel saldırı, ciddi formda ev içi şiddet, ölüm cezası, adalet sisteminden kaynaklı diğer türde fiziki şiddet, feminist veya diğer türde fikirlere sahip olmaktan kaynaklı siyasi ve dini zulüm, toplumsal ve ahlaki normlara göre dayatılan cinsiyet kalıplarının dışına çıkmak ve bundan ötürü cezalandırılmak olabilir (15 para). Toplumsal cinsiyet temelli sığınma başvuruları ırk, etnisite, din veya inanç, sağlık, yaş, sağlık, sınıf, kast ile birlikte lezbiyen, biseksüel ve transseksüel olma (LGBTİ+) ile de keşif edilebilir.

1951 Mülteci Sözleşmesi her ne kadar cinsiyet ifadesine mülteci tanımında yer vermemiş olsa da, özellikle ulusal pek çok iltica sistemi bu sayılan durumları dikkate almamakta ve ‘erkek ege-men’ bir bakış açısı ile mülteci statü değerlendirmesi yapılabilmektedir. Kadınların kadın olmaktan kaynaklı deneyimlerinin önemsenmemesinden Komite endişe duymaktadır. Örneğin, sadece erkek başvuruçunun evin reisi olarak kaydının alınması ve mülakat yapılması, kadınlara kadın mülakatçı atanmaması **ya da kadın başvuruçuların ailenin erkek üyelerinin önünde mülakat vermesi gibi durumlar Komite tarafından endişe verici bulunmaktadır** (16 para).

Son olarak bu Tavsiye Kararı, **geri göndermeme ilkesi açısından kadınların bu sayılan özel durumlarının dikkate alınmasını** (17-23 para) ve hiç bir kadının hayatının veya fiziksel bütünlüğünün tehlikede olacağı, işkence ve/veya kötü muameleye uğrayacağı, özgürlük ve güvenliğinin tehdit edileceği, ciddi şekilde cinsiyete dayalı zulüm veya cinsel şiddete maruz kalacağı ülkeye geri gönderilemeyeceğini veya sınırdışı edilemeyeceğini taraf devletlere bir ödev olarak hatırlatmaktadır (23 para). Ayrıca **iltica sürecinin başından sonuna dek kadına yönelik ayrımcılığın kamusal ve özel alanda -adli yardıma erişim, hukuki temsil ve destek- hukuk**

önünde eşitliğin sağlanması için devletler gerektiğinde pozitif önlemler de almalıdır (32 para). Kabul koşullarında toplumsal cinsiyet duyarlılığı sağlanmalı; işkence, kötü muamele ve travma mağdurları ve diğer her türlü hassas grup tanımı içine giren kadın ve kız çocuklarının özel ihtiyaçları dikkate alınmalıdır.

Sığınmacı kadınların gözetimine (idari gözetim) alınmasının kaçınılmaz olması halinde, tutulma mekanlarında kadın görevlilerin bulundurulması, kadın ve erkek sığınmacıların (aile olanlar için ayrı birimler olması kaydıyla) ayrılması ve o mekanda çalışan herkesin toplumsal cinsiyet duyarlılığı ilkesi doğrultusunda bir eğitimden geçirilmesi gerekmektedir (34 para). Devletler özellikle kadınların aileden ayrı tek başlarına da iltica başvurusunda bulunabileceğini ulusal mevzuatlarında kabul etmelidir (42 para).

Sınır görevlilerinin ve polislerin kadın mülteciler ve sığınmacılarla çalışırken toplumsal cinsiyete duyarlılık kazanmaları ve ayrımcılık yasağını uygulamaları ve onların bu konuda kurallara uyup uymadığının izlenmesi büyük önem taşır (44 para). Devletler engelli kadın sığınmacı ve kız çocukları, travma mağdurları, insan ticareti/zorla fuhuş mağdurları, cinsel şiddet ve işkence mağdurlarını erken tespit sistemleri geliştirmelidir (46 para). Genel bir kural olarak emziren kadınların ve hamilelerin (idari) gözetim altına alınmasından kaçınılmalı ve alternatifler düzenlenmelidir (49 para).

9. BM Engellilerin Hakları Sözleşmesi

3 Mayıs 2008 tarihinde kabul edilen bu BM tematik sözleşmesine Türkiye 28 Eylül 2009 tarihinde onay vermiştir. 3 Aralık 2009 tarihli ve 5825 sayılı onay kanunu ile de Sözleşme iç hukukta etkin hale gelmiştir. Sözleşme’nin konumu açısından ilgili hükümlerine bakacak olursak,

Madde 1 Amaç

Bu Sözleşme’nin amacı, engellilerin tüm insan hak ve temel özgürlüklerinden tam ve eşit şekilde yararlanmasını teşvik ve temin etmek ve insanlık onurlarına saygıyı güçlendirmektir. Engelli kavramı diğer bireylerle eşit koşullar altında topluma tam ve etkin bir şekilde katılımlarının önünde engel teşkil eden uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal bozukluğu bulunan kişileri içermektedir.

Madde 2 Tanımlar

İşbu Sözleşme’nin amaçları açısından;

“Engelliliğe dayalı ayrımcılık” siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni veya başka herhangi bir alanda insan hak ve temel özgürlüklerinin tam ve diğerleri ile eşit koşullar altında kullanılması veya bunlardan yararlanılması önünde engelliliğe dayalı olarak gerçekleştirilen her türlü ayırım, dışlama veya kısıtlamayı kapsamaktadır. Engelliliğe dayalı ayrımcılık makul düzenlemelerin gerçekleştirilmemesi dahil her türlü ayrımcılığı kapsar. “Makul düzenleme”, engellilerin insan haklarını ve temel özgürlüklerini tam ve diğer bireylerle eşit şekilde kullanmasını veya bunlardan yararlanmasını sağlamak üzere belirli bir durumda ihtiyaç duyulan, ölçüsüz veya aşırı bir yük getirmeyen, gerekli ve uygun değişiklik ve düzenlemeleri ifade eder.

Madde 3 Genel İlkeler

İşbu Sözleşme’nin dayandığı ilkeler şunlardır:

- (a) Kendi seçimlerini yapma özgürlükleri ve bağımsızlıklarını da kapsayacak şekilde, kişilerin insanlık onuru ve bireysel özerkliklerine saygı gösterilmesi;
- (b) Ayrımcılık yapılmaması;
- (c) Engellilerin topluma tam ve etkin katılımlarının sağlanması;
- (d) Farklılıklara saygı gösterilmesi ve engellilerin insan çeşitliliğinin ve insanlığın bir parçası olarak kabul edilmesi;

(e) Fırsat eşitliği;

(f) Erişilebilirlik;

(g) Kadın-erkek eşitliği;

- (h) Engelli çocukların gelişim kapasitesine ve kendi kimliklerini koruyabilme haklarına saygı duyulması

Madde 4 Genel Yükümlülükler

1. Taraf Devletler engelliliğe dayalı herhangi bir ayrımcılığa izin vermeksizin tüm engellilerin insan hak ve temel özgürlüklerinin eksiksiz olarak yaşama geçirilmesini sağlamak ve engellilerin hak ve özgürlüklerini güçlendirmekle yükümlüdür. Bu amaç doğrultusunda Taraf Devletler;

- (a) Bu Sözleşme’de tanınan hakların uygulanması için gerekli tüm yasal, idari ve diğer tedbirleri almayı;
- (b) Yürürlükte mevcut, engelliler aleyhinde ayrımcılık teşkil eden yasalar, düzenlemeler, gelenekler ve uygulamaları değiştirmek veya ortadan kaldırmak için gerekli olan, yasama faaliyetleri dahil uygun tüm tedbirleri almayı;
- (c) Tüm politika ve programlarda engellilerin insan haklarının korunmasını ve güçlendirilmesini dikkate almayı; (d) Bu Sözleşme’yle bağdaşmayan eylemler veya uygulamalardan kaçınmayı ve kamu kurum ve kuruluşlarının bu Sözleşme’ye uygun davranmalarını sağlamayı;
- (e) Kişiler, örgütler veya özel teşebbüslerin engelliliğe dayalı ayrımcı uygulamalarını engellemek için gerekli tüm uygun tedbirleri almayı;

Madde 5 Ayrımcılık Yapılmaması ve Eşitlik

1. Taraf Devletler herkesin hukuk önünde ve karşısında eşit olduğunu ve ayrımcılığa uğramaksızın hukuk tarafından eşit korunma ve hukuktan eşit yararlanma hakkına sahip olduğunu kabul eder.
2. Taraf Devletler engelliliğe dayalı her türlü ayrımcılığı yasaklar ve engellilerin herhangi bir nedene dayalı ayrımcılığa karşı eşit ve etkin bir şekilde korunmasını güvence altına alır.
3. Taraf Devletler **eşitliği sağlamak ve ayrımcılığı ortadan kaldırmak üzere engellilere yönelik makul düzenlemelerin yapılması için gerekli tüm adımları atar.**

4. Engellilerin **fili eşitliğini** hızlandırmak veya sağlamak için gerekli özel tedbirler işbu Sözleşme amaçları doğrultusunda ayrımcılık olarak nitelendirilmez.

Madde 6 Engelli Kadınlar

1. Taraf Devletler engelli **kadınlar ile kız çocuklarının çok yönlü ayrımcılığa maruz kalmakta olduğunu kabul eder** ve bu bakımdan onların tüm insan hak ve temel özgürlüklerinden tam ve eşit koşullarda yararlanmalarını sağlamaya yönelik tedbirleri alır.

2. Taraf Devletler kadınların tam gelişimi, ilerlemesi ve güçlenmesini ve bu Sözleşme’de belirtilen insan hak ve temel özgürlüklerini kullanmalarını ve bunlardan yararlanmalarını sağlamak için gerekli tüm tedbirleri alır.

Madde 7 Engelli Çocuklar

1. Taraf Devletler, **engelli çocukların diğer çocuklarla eşit bir şekilde tüm insan temel hak ve özgürlüklerinden tam olarak yararlanmasını sağlamak için gerekli tüm tedbirleri alır.**

2. Engelli çocuklarla ilgili tüm eylemlerde çocuğun en çıkarının gözetilmesine öncelik verir.

3. Taraf Devletler engelli çocukların kendilerini etkileyen her konuda diğer çocuklarla eşit koşullar altında görüşlerini serbestçe ifade etme hakkına sahip olmalarını, yaşları ve olgunluk seviyelerine göre görüşlerine önem verilmesini ve onlara bu hakkın tanınması için engeline ve yaşına uygun destek sunulmasını sağlar.

Sözleşme’de aynı zamanda sömürü, şiddet ve istismara maruz kalmama, sağlık, çalışma, eğitim ve istihdam, bağımsız yaşayabilme ve topluma dahil olma, kişisel hareketlilik, yeterli yaşam standardı ve koruma gibi hükümler de kadın ve kız çocuğu mülteciler açısından uygulanması gereken hükümlerdir.

Sözleşme 34. Maddesi ile **Engelli Hakları Komitesi** kurulmuştur. Taraf devletler periyodik olarak Komite’ye her dört yılda bir Sözleşme’nin uygulanması ile ilgili rapor sunmakla yükümlüdür. Türkiye’nin bir sonraki rapor dönemi Ekim 2023 içindir. Bundan önceki 2015 yılındaki rapora Komite’nin verdiği yanıt²⁹ engelli mülteci kadınlar açısından bakacak olursak, Komite diğer BM sözleşme organı komitelerin yorumlarındaki gibi Türkiye’nin bu konuda çok az bilgi sağlamasından endişe duyduğunu ifade etmiştir. İltica ve mülteci statüsü belirleme süreci boyunca prosedürel olarak ne gibi olanaklar sağlandığı konusunda yeterli ülke bilgisi yoktur. Engelli sığınmacı ve mültecilerin hakları konusunu STK’lar ile birlikte ele alan ve onlara destek mekanizması öneren kamu politikalarının yokluğuna da Komite dikkat çekmiştir (para. 38). **Komite, özellikle engelli mültecilerin yaş, cinsiyet ve etnik köken bilgisinin ayrıştırılarak tutulması gerektiğini, iltica süreci boyunca prosedürel haklar anlamında onlar için kabul merkezleri olması gerektiğini, barınma ve diğer haklar konusunda anlayabilecekleri bir şekilde bilgi verilmesi (işaret dili gibi) gerektiğini, erişim için teknik destek sağlanmasını ve barınma imkanının kamu kurumları tarafından bir politika olarak kabul edilmesi gerektiğini**

29 UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD). (2018). **Concluding observations on the initial report of Turkey**. 1 October 2019. CRPD/C/TUR/CO/1. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1440>

belirtmiştir. Tüm bu konularda özellikle kadın mültecilerin durumunun daha da hassas olduğunun altı çizilmiştir (39 para).

Komite, Sözleşme henüz görece yeni olduğu için çok fazla genel yorum kararı almamıştır. **3 No’lu Genel Yorumu**³⁰ kadın ve kız çocuklarına ilişkindir. Bu metne baktığımızda, daha önce de bahsettiğimiz **kesişimsel ayrımcılığın** tanımı yapılmış ve bunun için dikkate alınması gereken faktörler arasında **göçmen, sığınmacı veya mülteci statüsüne sahip olan kadınlar** da sayılmıştır. Engelli kadınlar homojen bir grup değildir (4 para). Engelli mülteci ve sığınmacı kadınlar ekstra zorluklar ile karşılaşır. Özellikle sağlık sistemi söz konusu olduğunda bu ayrımcılık daha da katmerlenir (39 para). Aynı şekilde şiddete uğrama ihtimalleri de diğer engelli kadınlardan daha yüksek olabilir (49 para). Mülteci kamplarında hijyenik ped gibi ürünlere erişim ve üreme sağlığı ile ilgili bilgi alma konusunda engelli mülteci kadınların sorun yaşaması muhtemeldir. Yalnız engelli bir kadının acil bir durumda kampı terk etmesi çok zor olacaktır (50 para). Komite’nin bir diğer genel yorumu da **6 No’lu eşitlik ve ayrımcılık yasağı** üzerine olandır.³¹ Bu yorumda da kadın mülteci ve sığınmacılara dair bir önceki yorumda bahsettiğimiz konular geçmektedir. Farklı olarak, yüksek sayıda sığınmacı ve mülteci ve göçmen alan ülkelerin, **engelli kadın ve kız çocuklarının formel hukuki başvuru mekanizmasına erişimini kolaylaştıracak önlemler almaları gerektiği** ve özellikle de psiko-sosyal ve zihinsel engelleri olanların daha da dikkatle kabul ve iltica sistemine erişiminin sağlanması gerektiği belirtilmiştir. Devletler mutlaka bu kişilere hukuki yardım, destek ve rehabilitasyon sağlamalıdır. İltica alanında koruma hizmetleri mutlaka engelli, cinsiyet ve yaş duyarlı olmalıdır (73/p para).

10. 1951 Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi

1951 Mülteci Sözleşmesi’ni incelemeyi sona bırakmamızın nedeni bu bölümün başında da ifade ettiğimiz gibi aslında insan hakları hukukunun kapsama alanının mülteci hukukundan çok daha geniş olmasıdır. Türkiye yukarıda sırasıyla açıkladığımız BM tematik sözleşmelerine taraftır. Bu durumda Anayasa’nın 90. Maddesi gereği hem onlarla, hem de onların genel yorum ve tavsiye kararları, denetim organlarının içtihat olarak nitelendirebileceğimiz başka devletler açısından aldığı bireysel başvuru kararları ile de bağlıdır. **Tüm bu karar ve yorumlardan çıkarılabilecek norm ve standartlar, Türkiye’nin 1951 Mülteci Sözleşmesi’ni coğrafi sınırlama ile uygulaması yüzünden çok önemlidir.** Bunun nedeni de, bu sınırlamanın uygulamada Türkiye’de sözleşmeye göre statü tanınan mültecilere sadece belli -sınırlı- haklar tanıyor oluşudur. **Türkiye’nin bu sınırlaması nedeniyle sağladığı uluslararası koruma, üçüncü bir ülkeye yerleştirme gerektirmesi nedeniyle geçici niteliktedir. Geçici koruma da zaten Türkiye’nin geri gönderme yasağı ile kendini bağlı tuttuğu ve uluslararası hukukta belli bir süreyle sınırlı olması gereken tamamlayıcı nitelikte bir koruma türüdür. Dünyada bu konuda herhangi bir bağlayıcı belge olmadığı için de, Türkiye kendi düzenlemesini yapmış ve Ekim 2014 yılından itibaren ikili bir sistem oluşturmuştur.**

30 UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD). (2016). **General comment No. 3 (2016) on women and girls with disabilities**. 25 November 2016. CRPD/C/GC/3. Bkz: <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1442>

31 UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD). (2018). **General comment No. 6 (2018) on equality and non-discrimination. Committee on the Rights of Persons with Disabilities**. 26 April 2018. CRPD/C/GC/6. Bkz: <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1441>

Türkiye 1951 Mülteci Sözleşmesi’ni 29 Ağustos 1961 yılında onaylamış, gerekli belgelerin BM’ye teslimi ile Sözleşme iç hukukta 1962 yılında geçerlilik kazanmıştır. Sonradan zamansal ve coğrafi sınırlamayı kaldıran 1967 Protokolü’nü ise 5 Ağustos 1968 yılında onaylamıştır. **Sözleşme’ye taraf olan devletlere tanınan bir seçenek olan coğrafi sınırlama 1967 yılında kabul edilen Ek Protokol’e taraf olmaya rağmen, eğer devlet tarafından bildirimde bulunulmazsa geçerliliğini korumaktadır.** İlk başta da ifade ettiğimiz gibi uluslararası hukukta mülteci tanımını içeren ilk sözleşme bu sözleşmedir ama toplumsal cinsiyet açısından değerlendirdiğimizde kullandığı ifadeler, tanıma esas olarak II. Dünya Savaşı sonrasında dünyadaki güç dengeleri gereği, siyasi/politik nedenlerle ülkesini terk etmek zorunda olan bir ‘erkeği’ esas almıştır. Sözleşme toplumsal cinsiyet açısından, kabulünden bugüne dek daha önce tartıştığımız gibi³² ‘kadın mültecilerin’ sadece kadın olmaktan kaynaklanan ülkeyi terk etme/kaçma nedenini mülteci statüsü almak için bir kriter olarak tanımlamamıştır. Bu konuda mülteci statüsü almak için sözleşmede sayılan beş kriterden **‘belli bir sosyal gruba mensubiyet’** esas alınmaktadır.

Sözleşme’deki **mülteci tanımı beş kriterden birinin kapsamına girmeye dayandırılmıştır ve zulüm gören ya da bu risk altında olan kişinin yaşadığı ülkenin toprakları dışında bulunması gerekmektedir. Bu statü bireysel görüşme sonucunda subjektif ve objektif risk değerlendirmesi sonucu tanınmaktadır. BMMYK El Kitabı’nda bir kimsenin Sözleşme’deki tanıma uygun kriterleri taşıdığı andan itibaren mülteci sayıldığı, bu nedenle de mülteci statüsünün kurucu değil “açıklayıcı” nitelikte olduğu kabul edilmektedir. Devletlerin ya da BMMYK’nın sığınmacılar ile yaptığı mülteci statüsü belirleme görüşmelerinden (RSD) ve bireylere tanıdıkları statülerden bağımsız olarak 1951 Mülteci Sözleşmesi’nde sıralanan beş sebebe dayalı olarak haklı zulüm korkusu altında yaşadığı yerin dışında bulunan ve oraya geri dönemeyen kişiler bu durum oluşturduğu andan itibaren mülteci sayılmalıdır.**

BMMYK Tüzüğü’nün 9. maddesinin izin verdiği üzere Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi ve Ekonomik ve Sosyal Konseyi kararları ile mülteci tanımı genişletilerek BMMYK’nın yetki alanı artırılmıştır. Sonuç olarak günümüzde, BMMYK Tüzüğü, BM Güvenlik Konseyi, Konsey ve İcra Komitesi (**ExCom**) kararları ile mülteci tanımına dahil edilen gruplar; dar ve geniş anlamda **mülteciler, vatansızlar, sığınmacılar, ülke içinde yerinden edilmiş kişiler zulüm tehdidi altında olduğu için yaşadığı yeri terk etmek zorunda kalan ve ülkesinden kaçan ya da ülkesinde yerinden edilenlerden ayrıldıkları bölgeye geri dönmek istemeyen herkesi** kapsamaktadır. BMMYK’nın yetki kapsamına giren kişiler sadece devletler tarafından resmi mülteci statüsü verilen kişiler değildir. Bu kişiler, yaşadığı yerden kaçarak başka bir devletin yetki alanına giren ve sığınma talebinde bulunan kişilerdir.

Kadın mülteciler açısından BMMYK tarafından ve Türkiye’de (RSD), mülteci statü belirleme mülakatlarında esas alınması gereken ilkeler, **Cinsiyet Temelli Zulüm Üzerine İlkeler** ile **1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü’ne Göre Madde 1A(2) Kapsamında Belli Bir Sosyal Gruba Mensubiyet Üzerine İlkeler**’dir. Ayrıca ilk kez 1991 yılında yayınlanan ve 2008 yılında güncellenen **Kadın ve Kız Çocuklarının Korunması El Kitabı** bu konuda yol gösterici niteliktedir. El Kitabı çok önemli olmasına rağmen BMMYK tarafından açık erişimde internet üzerinden paylaşılmamıştır. **Cinsiyet Temelli Zulüm Üzerine İlkeler**e göre, BMMYK açıkça

32 Bu konunun ayrıntıları için Uluslararası B bölümü Mülteci Hukukunda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadının Yeri başlığına bakılabilir.

Sözleşme’de tanımlanmasa da, **cinsiyetin de zulüm** için bir temel sayılması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca bir sonraki bölümde ele alacağımız üzere, Türkiye’nin bu alanda taraf olduğu İstanbul Sözleşmesi’nin 60 ve 61. Maddelerinin iç hukukta GİGM personeli tarafından kadın sığınmacı ve mültecilere tüm iltica süreci boyunca uygulanması gerekir. Sözleşme doğrudan kadın mültecilere dair hükümler içermese de, önemli maddelerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Madde A.

İş bu Sözleşme’nin amaçları bakımından **“mülteci”** kavramı:

(2) 1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve **ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için** vatandaşı olduğu, ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahsa uygulanacaktır.

7. Madde

1. Bu Sözleşme’nin daha uygun hükümler içerdiği durumlar hariç tutulmak koşuluyla, her Taraf Devlet, mültecilere, genel olarak yabancılara uyguladığı muameleyi uygulayacaktır.

22. Madde

1. Taraf Devletler, mültecilere, temel eğitim konusunda, vatandaşlarına uyguladıkları muamelenin aynısını uygulayacaklardır.

31. Madde

1. Taraf Devletler, hayatlarının veya özgürlüklerinin, madde 1’de gösterilen şekilde tehdit altında bulunduğu bir ülkeden doğrudan gelerek izinsizce kendi topraklarına giren veya bu topraklarda bulunan mültecilere, gecikmeden yetkili makamlara başvurarak yasadışı girişlerinin veya bulunuşlarının geçerli nedenlerini göstermeleri koşuluyla, yasadışı yollardan girişleri veya bulunuşlarından dolayı ceza vermeyeceklerdir.

33. Madde

1. Hiçbir Taraf Devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade (“refouler”) etmeyecektir.

B. Tematik Alanla İlgili Avrupa Konseyi Belgeleri

1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

İnsan hakları sözleşmelerinin mülteci hukuku ile ilişkisini bu bölümün başında açıklamıştık. Türkiye’nin 1951 Mülteci Sözleşmesi’nde koruduğu coğrafi sınırlama nedeniyle BM ve AK üyesi bir ülke olması, taraf olduğu tüm insan hakları sözleşmelerinde öznesi ‘herkes’ olan hükümleri Türkiye’deki göçmen, sığınmacı ve kategorik olarak mülteciler açısından bağlar.

Türkiye’de en çok ve en sık kullanılan uluslararası bölgesel insan hakları mekanizması/organı olması anlamında Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AHİM) de konumuz açısından önem taşımaktadır. Ancak bu Mahkeme’nin önündeki ihlalleri incelemek için esas aldığı Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) daha ziyade insan haklarında birinci kuşak olarak nitelendirdiğimiz kişisel, siyasal hakların sınırlı bir bölümünü korumaktadır. Bu sınırlı haklar listesi, daha sonra yürürlüğe giren protokollerle genişletilmiştir. Sözleşme, 11. ve 14. Ek Protokoller ile bugünkü halini almış ve ilk kabul edilen metin güncellenmiştir. Ayrıca tek başına belli hakları düzenleyen ek protokoller de vardır. Ancak bu yeni protokollerle kabul edilen hakların geçerli olması için Sözleşme’ye taraf devletin her seferinde yeni çıkan protokolü onaylaması gerekmektedir. Bunlardan da siyasi olanlar, daha çok önce BM sistemindeki tematik sözleşmelerini anlatırken de, ifade ettiğimiz gibi vatandaşlar açısından geçerlidir.

Bir önceki bölümde diğer haklar tematik olarak ayrıntılı bir şekilde incelendiği için burada sadece konumuz açısından en önemli olan ve kadın mültecileri ilgilendiren Sözleşme ve Ek Protokol hükümlerine yer verilecektir.

Sözleşme, Avrupa Konseyi üyesi devletlerin dışişleri bakanları tarafından Roma’da 4 Kasım 1950 tarihinde imzalanmış ve 3 Eylül 1953 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye, Sözleşme’yi 4 Kasım 1950 tarihinde imzalamıştır. 10 Mart 1954 tarih ve 6366 sayılı Onay Kanunu, 19 Mart 1954 tarih ve 8662 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Onay belgeleri, 18 Mayıs 1954 tarihinde Avrupa Konseyi Genel Sekreterliği’ne tevdi edilmiş ve Sözleşme, Türkiye bakımından bu tarihte yürürlüğe girmiştir.

MADDE 3 İşkence yasağı

Hiç kimse işkenceye veya insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele veya cezaya tabi tutulamaz.

MADDE 5 Özgürlük ve güvenlik hakkı

1. Herkes özgürlük ve güvenlik hakkına sahiptir. Aşağıda belirtilen haller dışında ve yasanın öngördüğü usule uygun olmadan hiç kimse özgürlüğünden yoksun bırakılamaz:

---

d) Bir küçüğün gözetim altında eğitimi için usulüne uygun olarak verilmiş bir karar gereği tutulması veya yetkili merci önüne çıkarılmak üzere yasaya uygun olarak tutulması;

---

f) Kişinin, usulüne aykırı surette ülke topraklarına girmekten alıkonması veya hakkında derdest bir sınır dışı ya da iade işleminin olması nedeniyle yasaya uygun olarak yakalanması veya tutulması;

2. Yakalanan her kişiye, yakalanma nedenlerinin ve kendisine yöneltilen her türlü suçlamanın en kısa sürede ve anladığı bir dilde bildirilmesi zorunludur.

4. Yakalama veya tutulma yoluyla özgürlüğünden yoksun kılınan herkes, tutulma işleminin yasaya uygunluğu hakkında kısa bir süre içinde karar verilmesi ve, eğer tutulma yasaya aykırı ise, serbest bırakılması için bir mahkemeye başvurma hakkına sahiptir.

5. Bu madde hükümlerine aykırı bir yakalama veya tutma işleminin mağduru olan herkes tazminat hakkına sahiptir.

MADDE 13 Etkili başvuru hakkı

Bu Sözleşme’de tanınmış olan hak ve özgürlükleri ihlal edilen herkes, söz konusu ihlal resmi bir hizmetin ifası için davranan kişiler tarafından gerçekleştirilmiş olsa dahi, ulusal bir merci önünde etkili bir yola başvurma hakkına sahiptir. MADDE 14 Ayrımcılık yasağı Bu Sözleşme’de tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir duruma dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin sağlanmalıdır.

MADDE 14 Ayrımcılık yasağı

Bu Sözleşme’de tanınan hak ve özgürlüklerden yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasal veya diğer kanaatler, ulusal veya toplumsal köken, ulusal bir azınlığa aidiyet, servet, doğum başta olmak üzere herhangi başka bir duruma dayalı hiçbir ayrımcılık gözetilmeksizin sağlanmalıdır.

İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme ile bu Sözleşme’ye ek birinci Protokol’de tanınmış bulunan haklardan ve özgürlüklerden başka haklar ve özgürlükler tanıyan Protokol No. 4 (16 Eylül 1963 - Türkiye 19 Ekim 1992’de imzalamasa da onaylamadığı için taraf değil.)

MADDE 4

Yabancıların topluca sınır dışı edilmeleri yasağı Yabancıların toplu olarak sınır dışı edilmesi yasaktır.

İnsan Hakları Ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme’ye Protokol No. 7 (22 Kasım 1984 - Türkiye 14 Mart 1985’te imzalamış ve 1 Ağustos 2016’da onaylamış.)

MADDE 1 Yabancıların sınır dışı edilmelerine ilişkin usuli güvenceler

1. Bir devletin ülkesinde kurallara uygun olarak ikamet eden bir yabancı, yasaya uygun şekilde verilmiş bir kararın uygulanması dışında sınır dışı edilemez ve bu durumda bir kimse,

a) sınır dışı edilmesine karşı gerekçeler öne sürebilme,

b) durumunu yeniden inceletme,

c) yukarıdaki amaçlarla, yetkili bir merci önünde veya bu merci tarafından tayin edilecek biri ya da birileri önünde kendini temsil ettirme hakkını haiz olacaktır.

İnsan Hakları Ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme’ye Protokol No. 12 (4 Kasım 2000 - Türkiye 14 Nisan 2001’de imzalamış ama onaylamadığı için taraf değiliz.)

MADDE 1 Ayrımcılığın genel olarak yasaklanması

1. Hukuken temin edilmiş olan tüm haklardan yararlanma, cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi veya diğer kanaatler, ulusal ve sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensup olma, servet, doğum veya herhangi bir diğer statü bakımından hiçbir ayrımcılık yapılmadan sağlanır.

2. Hiç kimse, 1. paragrafta belirtildiği şekilde hiçbir gerekçeyle, hiçbir kamu makamı tarafından ayrımcılığa maruz bırakılamaz.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin Konuyla İlgili İçtihadı

Konuyla ilgili AHİM içtihadına baktığımızda karşımıza daha çok 3. Madde üzerinden sınırdışıya karşı yapılan başvurular çıkıyor. Öncesinde **AHİM’in 31 Ağustos 2020’de güncellenen ayırıcılık yasağı içtihadını** açıkladığı kitapçığına bakacak olursak, AİHS her ne kadar sığınma aranma hakkını içermese de, burada göç ile ilgili verilen kararlar olduğunu görüyoruz (para. 213-216).³³ Mahkeme, ısrarla Sözleşme’nin bir yabancıya başka bir ülkenin topraklarına girme yetkisi vermediğini vurgulamıştır. Yine de **aile birleşimi veya çocukların ebeveynleri ile ilişkisi** söz konusu olduğunda, vakanın Sözleşme ve Protokollerinin kapsamına girebileceğini kabul etmiştir. Sözleşme’nin özel ve aile hayatına saygıyı düzenleyen 8. Maddesi aile birleşimini gerekli kılmasa da, uygulanan bir göç kontrolü mekanizması ayırıcılık yasağı ile birlikte bu hakkın ihlali anlamına gelebilir (Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. the United Kingdom, 1985, § 71; Biao v. Denmark [GC], 2016, § 118). Hatta 2016 yılında aldığı bir kararda ulusal içtihadın heteroseksüel çiftler için izin verip, homoseksüel çiftler için aile birleşimine izin vermesini de ayırıcılık yasağına aykırı bulmuştur (Pajić v. Croatia). (Hode and Abdi v. the United Kingdom, 2012) vakasında ise, süresiz oturma izni sahibi bir göçmenin sonradan mülteci statüsü başvurusu yapmış eşinin aile birleşiminden yararlanması konusunda farklı bir yorum da bulunmuş ve bunun ulusal çıkarlar gereği meşru bir sınırlama olduğunu ifade etse de, sonuçta ihlal bulmuştur.

Sınırdışı kararları açısından bakacak olursak, ilginç bir karara değinmek yerinde olacaktır.³⁴ Bunlardan bir tanesi **refakatsiz bir küçük kız ve sekiz aylık hamile olarak** Belçika’ya gelip, iltica başvurusunda bulunan bir Nijerya vatandaşıdır.³⁵ Sonuçta iki tarafından da Büyük Daire’ye başvurmasına rağmen dostane çözümle sonuçlanan vaka, kadın mülteciler açısından önem taşıyan konular barındırmaktadır. Başvurucu ülkeye vardığında on yedi yaşında olduğu için bir vasi tayin edilmiştir ve iltica işlemleri sırasında AB’nin bu aralar yürürlükten kalkan Dublin II Yönergesine göre; var olan Eurodac sisteminde Malta’dan giriş yaptığı ve orda parmak izi verip, iltica başvurusunda bulunduğu anlaşılmıştır. Yine de, Belçika’da kalma başvurusu kabul edilmiştir. Başvurusu 2009 yılında, ülkeye geldikten iki yıl sonra ikinci çocuğunu doğurunca Yabancılar Ofisi tarafından yeniden incelemeye alınmıştır. Başvurusundaki tutarsızlıklar nedeniyle ve Malta’dan nasıl Belçika’ya geldiğini açıklayamadığı için başvurusu 2010’da reddedilmiştir. Bu arada başvuru aynı babadan üçüncü çocuğuna HIV pozitif iken hamile kalmıştır. Zaten ülkeye giriş yaptıktan sonra hasta olduğu anlaşılmış ve hem kendisi hem de ilk çocuğuna tedavi uygulanmıştır. Psiko-sosyal destek ve barınma desteği ile maddi destek de verilmiştir. Başvurucu durumu çok ağır olsa da, üçüncü çocuğunu da 2012 yılında doğurmuştur. Çocuklarının üçü de aynı şekilde anneleri ile birlikte tedavi görmüştür. Başvurucu, iltica başvurusu yaptığı sırada sağlık durumu nedeniyle tıbbi sebeplerle kalma hakkı talebinde bulunmuştur. Başvurusu reddedilince, Malta makamlarına orada bulunduğu sıradaki sağlık durumu

33 Council of Europe/European Court of Human Rights. (2020). **Guide on Article 14 of the Convention (prohibition of discrimination) and on Article 1 of Protocol No. 12 (general prohibition of discrimination)**. 31 August 2020. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1443>

34 AHİM karar arama motoru HUDOC’ta yaptığımız tarama sonuçlarına göre kadın mülteciler üzerine sınırdışı ve bununla bağlantılı 3. Madde İşkence ve Kötü Muamele Yasağı (geri gönderme ilkesinin temeli) ile ilgili üç karara rastladık. Yukarıda ele aldığımızın dışında diğerlerinin künyeleri şu şekildedir: N. and Others against the United Kingdom. **Application no. 16458/12**. 15 March 2012. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1444>

35 S.J. v. Belgium, ECtHR, **Application no. 70055/10**. 19 March 2015. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1445>

sorulmuştur. İltica başvurusunun reddi üzerine yaptığı itiraz sırasında hem tedavi gördüğü hastaneden hem de kendisine barınma ve psikolojik destek sağlayan STK’lardan mektuplar da sunmuştur ama sonuç olarak itirazı da Nijerya’da da aynı tedavileri alabileceği iddiası ile 2010 yılında Kasım ayında reddedilmiştir. Başvurucu acil ibaresi ile Yabancılar Ofisi’ne, AİHS’nin 3., 8. ve 13. Maddelerinin ihlali iddiası ile başvuru yapmıştır ve sınırdışının durdurulması için de ihtiyati tedbir kararı talep etmiştir. Başvuru dosyası Belçika Danıştay’ına kadar gitmiştir.

Devlet hala Nijerya’da başvurucu açısından hayati bir tehlike bulunmayacağını ve aynı tedaviyi orada da görebileceği iddiasında ısrar ederken, AHİM başvurusunun Büyük Daire’ye taşınması sonrası dostane çözüm teklifinde bulunmuş ve tam Strasbourg’da duruşmalı yargılama için gün verilmişken, başvurucu ve üç çocuğuna da vatandaşlığa en yakın statü olan süresiz ikamet izni vermiştir. Bunun üzerine dava kayıttan dostane çözümle düşmüştür. Bu vaka açısından ilginç olan başvurusunun **refakatsiz hamile ve HIV pozitif bir genç kız olarak iltica başvurusunda bulunmasına**, diğer bir deyişle **ayrımcılık yasağı açısından tam da birden fazla açıdan keşimsel ayrımcılığın öznesi olması ve doğan üç çocuğunun da HIV pozitif olmasına rağmen, Belçika devletinin onu ve çocuklarını sınırdışı etmek istemesidir. Dostane çözüm ile sonuçlanmasa, hem 3. hem de 8. Madde açısından Mahkeme’den ihlal çıkma ihtimalinin yüksek olacağını söylemek zor olmayacaktır.**

2. Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)

Madde 4 - Temel haklar, eşitlik ve ayrımcılık yapılmaması

1 Taraflar herkesin, özellikle de kadınların, gerek kamu gerekse özel alanda şiddete maruz kalmaksızın yaşama hakkını yaygınlaştırmak ve korumak için gerekli olan yasal ve diğer tedbirleri alacaklardır.

2 Taraflar, kadınlara karşı her türlü ayrımcılığı kınayacak ve ayrımcılığı önlemek üzere, özellikle aşağıdakiler dahil olmak üzere, gerekli yasal ve diğer tedbirleri alacaklardır:

- ulusal anayasalarında veya ilgili diğer mevzuata kadın erkek eşitliği ilkesini dahil edecek ve bu ilkenin uygulamada gerçekleştirilmesini temin edeceklerdir;
- yerine göre, yaptırımların uygulanması yolu da dahil olmak üzere, kadınlara karşı ayrımcılığı yasaklayacaklardır;
- kadınlara karşı ayrımcılık yapan yasa ve uygulamaları yürürlükten kaldıracaklardır.

3 Taraflar bu Sözleşme hükümlerinin, özellikle de mağdurların haklarını korumaya yönelik tedbirlerin, cinsiyet, toplumsal cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi veya başka tür görüş, ulusal veya sosyal köken, bir ulusal azınlıkla bağlantılı olma, mülk, doğum, cinsel yönelim, toplumsal cinsiyet kimliği, sağlık durumu, engellilik, medeni hal, göçmen veya mülteci statüsü veya başka bir statü gibi, herhangi bir temele dayalı olarak ayrımcılık yapılmaksızın uygulanmasını temin edeceklerdir.

4 Kadınların toplumsal cinsiyete dayalı şiddete karşı korunması için gerekli olan özel tedbirler, bu Sözleşme hükümlerince ayrımcılık olarak sayılmayacaktır.

Madde 60 - Toplumsal cinsiyete dayalı iltica talepleri

1 Taraflar kadına yönelik, toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin, Mültecilerin Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi 1A(2) Maddesi anlamında zulüm olarak ve tamamlayıcı/ ikincil korumayı gerektiren ciddi bir hasar biçimi olarak tanınabilmesini temin etmek üzere gerekli yasal veya diğer tedbirleri alacaklardır.

2 Taraflar, Sözleşme’de tanımlanan tüm gerekçelerin toplumsal cinsiyete duyarlı bir şekilde yorumlanmasını ve bu gerekçelerden herhangi biri veya bir kaçını nedeniyle zulüm görme tehlikesi söz konusuysa, başvuru sahiplerine, yürürlükteki ilgili hukuki vasıtalara göre mülteci statüsünün tanınmasını temin edeceklerdir.

3 Taraflar iltica başvurusu yapanlar için toplumsal cinsiyete duyarlı ülkeye kabul usullerinin ve destek hizmetlerinin yanı sıra, toplumsal cinsiyet yönergelerini ve mülteci statüsünün belirlenmesi ve uluslararası koruma için başvuruyu da kapsayan, toplumsal cinsiyete duyarlı sığınma usullerini oluşturmak için gerekli yasal veya diğer tedbirleri alacaklardır.

Madde 61 - Geri göndermeme

1 Taraflar, uluslararası hukuk çerçevesindeki yükümlülükleri uyarınca geri göndermeme ilkesinin tanınması için gerekli yasal veya diğer tedbirleri alacaktır.

2 Taraflar statüsü ve ikamet durumuna bakılmaksızın, korumaya muhtaç, kadına yönelik şiddet mağdurlarının hayatlarının risk altında olabileceği veya işkenceye veya insanlık dışı muameleye veya cezalandırılmaya maruz kalabilecekleri hiçbir ülkeye hiçbir durum altında iade edilmeyeceklerini güvence altına almak üzere gerekli yasal veya diğer önlemleri alacaklardır.

11 Mayıs 2011 tarihinde İstanbul’da imzaya açılan ve bu nedenle kısaca İstanbul Sözleşmesi olarak anılan sözleşmeyi ilk imzalayan ülkelerden biri olan Türkiye, 14 Mart 2014 tarihinde metni onaylamış ve Sözleşme iç hukukta 1 Ağustos 2014’te geçerli hale gelmiştir. Kadına Yönelik Şiddet ve Ev İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi, kadına yönelik şiddet konusunda bağlayıcılığa sahip ilk uluslararası sözleşme olma özelliğini taşımaktadır. Bu nedenle yalnızca Sözleşmeyi onaylayan ilk devlet olan Türkiye açısından değil, Avrupa Konseyine üye tüm diğer devletler bakımından da son derece önemli bir yere sahiptir.

Sözleşme metni kadınlara yönelik her türlü şiddetin önlenmesi, kadınların her türlü şiddetten korunması, kadınlara yönelik şiddetin failerin kovuşturulması, yargılanması ve cezalandırılması için oldukça yüksek standartlar belirlemektedir. İstanbul Sözleşmesi’nin iç hukukta geçerli olması nedeniyle, 1951 Mülteci Sözleşmesi’nin mülteci tanımında geçen **zulüm** ifadesinin artık Türkiye’de **toplumsal cinsiyete dayalı** bir şekilde yorumlanması gerekmektedir.

İstanbul Sözleşmesi 60. Madde’ye göre, iltica başvurusu yapanlar için toplumsal cinsiyete duyarlı **kabul usullerinin** yanı sıra destek (**kadın çevirmen gibi**) hizmetlerinin sağlanması ve toplumsal cinsiyet yönergelerinin ve mülteci statüsünün belirlenmesi ve uluslararası koruma başvurusunu da kapsayan **toplumsal cinsiyete duyarlı sığınma usullerini** geliştirmeye yönelik gerekli hukuki veya diğer tedbirlerin alınması gerekir. **61. Maddeye göre ise, taraf devletler**

statü ve ikamet durumuna bakmaksızın, korumaya muhtaç, ‘kadına yönelik şiddet’ mağdurlarının hayatlarının risk altında olabileceği veya işkence veya insanlık dışı muameleyle veya cezalandırılmaya maruz kalabilecekleri hiç bir ülkeye hiç bir durumda iade edilmeyeceklerini güvence altına almak için gerekli, yasal ve diğer önlemleri almak zorundadırlar. Bu hüküm de mülteci hukukunda geri gönderme yasağını genişleten bir diğer insan hakları hukuku normu olmuştur.

Sözleşme aynı zamanda sözleşme hükümlerinin gereklerinin yerine getirilip getirilmediğini denetlemek için oluşturulacak ve kadına yönelik şiddet alanında uzman üyelerden oluşan Kadınlara Karşı Şiddet ve Ev İçi Şiddete Karşı Uzman Eylem Grubu (GREVIO) adlı organın kuruluşunu, görevlerini ve işleyişini de düzenlemektedir. GREVIO’nun görevi Sözleşme’nin Taraf Devletler tarafından nasıl uygulandığını izlemektir. GREVIO gerekli gördüğünde, Sözleşme’nin kavramları veya temaları üzerine genel tavsiyeler kabul edebilir. Taraflar Komitesi ise GREVIO’nun raporlarının ve sonuç gözlemlerinin takibini yapar ve ilgili Taraf Devletlere tavsiyelerde bulunur.

İstanbul Sözleşmesi her bir Taraf Devletin hazırlayacağı bir temel raporun değerlendirilmesiyle başlar ve dönemsel olarak bu değerlendirme tekrarlanır. Taraf devletler, GREVIO’nun hazırladığı soru formu veya diğer bilgi isteklerine yönelik olarak raporunu hazırlar. GREVIO bu rapordaki bilgileri, diğer ilintili Avrupa Konseyi kurumları ve Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Komitesi gibi diğer uluslararası sözleşmeler çerçevesinde kurulan yapılar ve sivil toplum kuruluşları tarafından sunulan bilgileri de dikkate alarak değerlendirir. Sunulan bilgileri yeterli bulmazsa GREVIO ülke ziyaretleri de düzenleyebilir. Yetkili kurumlarla diyalog sürecini takiben sonuç raporunu kabul eder ve ilgili Taraf Devlete ve Taraflar Komitesi’ne raporu iletir.

Sözleşme’nin izlenmesinin bir diğer yöntemi ise, Sözleşme kapsamında yer alan herhangi bir şiddet eyleminin söz konusu ülkede ciddi, yaygın ve süreklilik arz eden bir örüntü arz ettiğine ve bunun önlenmesi için adım atılması gerektiğine dair güvenilir verinin GREVIO’ya ulaştığı durumlarda başlatılabilecek özel ve acil bir soruşturma yöntemidir. Böyle bir durumda GREVIO Taraf Devlet’in özel bir rapor sunmasını talep edebilir. Kendisine ulaşan bilgiyi göz önünde bulundurarak bir veya daha fazla GREVIO üyesini soruşturma yürüterek rapor hazırlamakla görevlendirebilir. Taraf Devlet’in onayıyla bu soruşturma süreci bir ülke ziyaretini de kapsayabilir. GREVIO tarafından incelendikten sonra bulgular ilgili Taraf Devlete ve gerekli görülürse Taraflar Komitesi ile Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’ne yorum ve tavsiyelerle birlikte iletir. İstanbul Sözleşmesi’nin izlenmesine dair önemli bir yenilik ise Taraf Devletlerin izleme sürecine kendi ulusal parlamentolarını da katma ve GREVIO raporlarını parlamentoya sunma yükümlülüğüdür. Benzer şekilde Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi de belirli aralıklarda Sözleşme’nin uygulanması konusunda bir değerlendirme yapmaya davet edilmektedir.

Rapor mekanizması için GREVIO’nun ilk değerlendirme dönemi 2016’da başlamış ve Türkiye de ilk raporunu 2017’de sunmuştur. Alanda çalışan STKların gölge raporlarını da değerlendiren GREVIO, Ocak 2017’de iletmiş olduğu ankette Türkiye’den şu alanlarda durum tespiti ve değerlendirme beklediğini iletmiştir: **bütünleşik politika ve veri toplama (1), önleme (2), koruma ve destekleme (3), maddi hukuk (4), soruşturma, kovuşturma ve usul hukuku ile koruma tedbirleri (5) ve göç ve iltica (6).**

15 Ekim 2018 tarihinde yayınlanan GREVIO Türkiye İlk Değerlendirme Raporu’na ayrımcılık ya-sağı, eşitlik ve iltica alanı açısından son bakacak olursak, şu değerlendirmeleri bulabiliriz.³⁶

GREVIO sözleşme yükümlülükleriyle tam olarak uyumlu olması amacıyla iyileştirmeler gerekti-ren bir çok alan tanımlamıştır. Bunlar arasında -engelli kadınlar, lezbiyen kadınlar, göçmen ve mülteci kadınlar dahil- **kesişimsel ayrımcılığa maruz kalan ve kalabilecek olan kadınları etkileyen şiddetin önlenmesi ve mücadele edilmesi için tedbirlerin** yanı sıra çocukların desteklenmesi ve korunmasına ilişkin tedbirler de yer almaktadır. Rapordan ilgili kısımları baş-lık olarak ele alacak olursak;

Kesişimsel ayrımcılık

Sözleşme’nin 4. maddesinin 3. fıkrasına göre, tarafların, Sözleşme kapsamındaki yükümlülük-lerini, herhangi bir ayrımcılık yapmadan yerine getirmesi gerekmektedir. Bu hüküm, **AİHS’in 14. maddesi ve AİHS’nin 12 sayılı Protokolünde yer alan listeden hareketle açık uçlu bir ayrımcılık temelleri listesi sunar ve cinsiyet, cinsel yönelim, cinsel kimlik, yaş, sağlık du-rumu, engellilik, medeni durum ve göçmen veya mülteci statüsü veya diğer statülere de değinir (13 para)**

Entegre politikalar ve veri toplama

GREVIO, ... engelli kadınlar, şiddete maruz kalan veya annelerine yönelik şiddete şahit olan çocuklar, lezbiyen kadınlar, **kayıtlara geçmemiş göçmen kadınlar dahil göçmen ve mülteci kadınların ihtiyaçlarına cevap verilmesi için ek tedbirler benimsenmesi gerektiğini dü-şünmektedir (45 para)**

GREVIO, kadına yönelik şiddete koordineli yanıtın, aşağıdaki nitelikleri taşıması için yetkili ma-kamları, daha fazla tedbir almaya güçlü biçimde teşvik eder:

b. ...kesişimsel ayrımcılığa maruz kalan veya kalabilecek kadınlar, ... ülke içinde yerinden edilmiş kadınlar ve kayıtlara geçmemiş göçmen kadınlar dahil göçmen ve mülteci kadınlar ol-mak üzere tüm mağdur gruplarının spesifik ihtiyaçlarına cevap verilmesi.

Profesyonel kadroların eğitimi

Sosyal hizmet görevlileri ve tercümanlar dahil, kadın sığınmacılar ve mültecilerle çalışan personelin Madde 15’te gerekli görüldüğü üzere konuyla ilgili çok az eğitim aldığı gö-rülmektedir. Eğitim eksikliği, prosedürün farklı düzeylerinde yansımakta olup bu durum kadın sığınmacılara ilişkin alınan kararların ve sunulan hizmetlerin kalitesini zayıflatabilir (121 para).

36 Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi İzleme Mekanizması Sekreteryası (2018). **GREVIO (İlk) Değerlendirme Raporu TÜRKİYE (Gayriresmi Çeviri)**. GREVIO/ Inf(2018) 6. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/1134/grevio-rapor-turkce.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Son Erişim Tarihi: 15.10.2020)

GREVIO, Türk yetkili makamlarının, **sığınmacılar, göçmenler ve mülteciler, geçici koruma altındaki mültecilerle çalışan sosyal hizmet görevlileri, karar alıcılar ve tercümanlar için İstanbul Sözleşmesi’nde ele alınan tüm şiddet türleri hakkında sistematik ve zorunlu hizmet içi eğitim başlatmasını güçlü bir şekilde teşvik eder (122 para).**

Zorla evlendirme

Çocuk evlilikleri acil durumlarda dramatik olarak artar...Türkiye, bu olayı Suriye savaşını izleyen büyük mülteci akınıyla yaşadı. 2014 yılında yürütülen bir BMMYK araştırması,³⁷ **Türkiye’deki Suriyeli mülteci kız çocuklarının ortalama evlilik yaşı aralığının 13 ila 20 yaş arasında olduğunu göstermektedir. Katılımcıların pek çoğu eğer paraları olsaydı kızlarının bu kadar genç yaşta evlenmesine izin vermeyeceklerini belirtmişlerdir (237 para).**

GREVIO, Türk yetkili makamlarını aşağıdaki hususlar konusunda ısrarla teşvik eder:

a. (...)

g. Mülteci nüfusu dahil olmak üzere çocuk yaşta ve zorla evliliklerin önlenmesi ve bunlarla mücadele edilmesi için kapsamlı politikalar ve önlemler geliştirilmesi. Bu tür politikalar, çocuk ve zorla evliliklerin altında yatan sosyal, ekonomik ve kültürel etmenlerini ele almalı ve ebeveynlerin, okullarda ve topluluklarda, bir partneri serbestçe seçme hakkını ve çocuk yaşta ve zorla evliliğin yasadışı olduğunu temel alan bilgilendirme kampanyaları içermelidir (245 para).

Göç ve iltica

Göç ve iltica alanında, İstanbul Sözleşmesinin temel koşulu, **ikametgah durumu yasalarının ve iltica prosedürlerinin, istismar edildiği ilişkiler yaşayan ya da cinsel şiddete, sömürüye ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin diğer biçimlerine maruz kalan kadınların gerçeklerinin arka plana atılmamasını sağlamaktır...** Diğer taraftan iltica prosedürleri, **toplumsal cinsiyete duyarlı olmalı ve kadınların hikayelerini tam olarak açıklamasına izin vermeli ve zulmün sebepleri toplumsal cinsiyete duyarlı bir şekilde yorumlanmalıdır.** Bu ancak, sığınmacılar için olan **kabul prosedürleri ve destek hizmetlerinin, kadın mağdurların ihtiyaçlarına veya şiddet riskine karşı duyarlı olması durumunda başarılabilir (Madde 60) (321 para).**

Türkiye, 1951 Mülteci Sözleşmesi’ne “coğrafi sınırlama” getirmekte ve **“Avrupalı olmayan” ülkelerden gelen mültecilerin Türkiye’de uzun vadeli yasal bütünleşme olasılığını reddetmektedir.** Bununla birlikte, Türkiye, Nisan 2013’te ... Yabancılar ve Uluslararası Koruma (YUKK) hakkında kapsamlı ve bağlayıcı iç hukuk düzeyinde yeni bir Kanun kabul etmiştir. Yeni yasada, göç ve iltica taleplerini üstlenecek yeni, sivil bir Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) oluşturuldu (323 para). Bu durum, yararlanıcılara yasal olarak kalma hakkı, üçüncü ülkeye yerleştirilene

37 Bkz. UN High Commissioner for Refugees (UNHCR). (2016). **Evaluation of UNHCR’s Emergency Response to the influx of Syrian Refugees into Turkey.** March 2016. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1446>

kadar geri göndermeden korunma ve ücretsiz sağlık hizmetleri de dahil olmak³⁸ üzere bir dizi temel hak ve hizmete erişim hakkı vermektedir.

2018 Mart sonu itibarıyla, kayıtlı **Suriyeli kadın vatandaş sayısı 1.632.508’dir**. Ancak yetkili makamların hemen hemen ülkedeki tüm Suriyelilerin kayıt altına alındığı görüşüne rağmen, kayıtlı olmayan Suriyeliler dikkate alındığında, kadın sayısının daha fazla olduğu düşünülmektedir. BMMYK’nın bir çalışmasına³⁹ göre **Türkiye dünyadaki ülkeler içinde en fazla mülteciyi ağırlayan ülkedir** ve benzer biçimde **Türkiye, ulusal nüfus büyüklüğüne göre barındırılan mülteci sayısı bakımından dünyanın dördüncü ülkesi** olmuştur (326 para).

Bu rapor genelinde GREVIO, hizmetlere erişim sorununa ilişkin endişelerini belirtmiştir ve burada sadece zorlukların **mülteciler için, dil engeli sebebiyle de olsa, bu hizmetlerin sunulabileceği şehir merkezlerinden uzakta bir kampta barındırıldığı için ve bazı durumlarda belgesiz ve Türkiye’deki Suriyeli sürgün topluluğa bağımlı kaldığından dolayı şiddetlenmiş olduğunu ifade etmek ister** (329 para).

GREVIO ile yapılan görüşmeler sırasında yetkililer, Suriyeli kadınların ilk önce GiGM’ye başvurmak zorunda olan kayıt dışı Suriyeli kadınlar hariç olmak üzere, Türk vatandaşları ile eşit koşullarda sığınaklara sahip olduklarını belirtti. **Ancak, STK’ların kaynakları, Suriyeli kadınların, dil engeli nedeniyle ve Türk hukuk sistemi hakkında bilgi eksikliğinden, destek alma imkanından habersiz olduklarını ve yaptıkları zaman, ŞÖNİM’lere erişimde sorunlar yaşadıklarını ve bazen de konukevlerine değil, geçici merkezlere gönderildiğine işaret ediyor**⁴⁰ (330 para).

GREVIO ayrıca, savaş bölgesinden kaçan kadın mültecilerin şiddete ve çatışma durumlarında ve özellikle de hareket halindeyken genellikle bir silah olarak kullanılan cinsel taciz ve ne yazık ki ailelerin genç kızları korumanın bir yolu olarak gördükleri zorla evlilikte kendini gösteren, özellikle cinsel şiddete karşı savunmasız olduklarını belirtiyor. Dahası, bu gibi durumlarda kadınlar son derece hassas bir durumdadır ve gidecek herhangi bir yere sahip olmadıkları korkusuyla aile içi şiddetten kaçma ya da kaçma girişiminde bulunma olasılıkları yoktur. Hem hükümet hem de STK kaynakları, özellikle geçici merkezlerde yaşayanlar arasında, Suriye nüfusu arasında erken ve zorla evliliklerin yaygın olduğunu bildirdi⁴¹ (332 para).

Toplumsal cinsiyete dayalı iltica talepleri (Madde 60)

Her ne kadar YUKK, 1951 Mülteci Sözleşmesi anlamı dahilinde, **kadına yönelik şiddeti bir zulüm biçimi olarak açıkça tanımasa da yetkili makamlar, bu türden şiddet mağdurlarının,**

38 Bu konuda yapılan değişiklikler için bkz: Yapısal İzleme Bölümü

39 Bkz: UN High Commissioner for Refugees (UNHCR). (2016). **UNCHR Mid-Year Trends 2016 Report**. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1447>

40 İstanbul Sözleşmesi İzleme Platformu tarafından onaylanan gölge raporunun 62. sayfasına bakınız. İstanbul Sözleşmesi İzleme Platformu (2017). **Shadow NGO Report on Turkey’s First Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence**, <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1139> .

41 Ayrıca Göç ve Mülteciler üzerine Avrupa Konseyi Genel Sekreteri Özel Temsilcisi Büyükelçi Tomáš Boček’in keşif heyeti raporuna bkz. **Report of the fact-finding mission to Turkey by Ambassador Tomáš Boček, Special Representative of the Secretary General on migration and refugees, 30 May - 4 June 2016**, https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=0900001680699e93 , (Son Erişim Tarihi: 20.08.2020)

“belirli bir sosyal grup” üyelikleri nedeniyle zulüm görme korkusuna sahip kişiler olarak düşünölebileceğini belirtmektedir (339 para).

YUKK’nin 3. Maddesine göre, **tüm prosedürlerde, hak ve menfaatlerde genel bir öncelikten yararlanan “özel ihtiyaçları olan kişiler”, “Refakatçisi olmayan çocuklar, engelli kişiler, yaşlılar, hamile kadınlar, küçük çocuklu bekar ebeveynler, işkence, tecavüz ve diğer psikolojik, fiziksel veya cinsel şiddet biçimlerinin mağdurlarını içerir. Ayrıca, söz konusu hüküm kapsamında, işkence, cinsel taciz veya diğer ciddi psikolojik, fiziksel veya cinsel şiddet mağdurları gerekli tıbbi tedaviyi alma hakkına sahiptir (340 para).**

Sığınmacılar, özellikle sağ kalım, cinsiyet, aile içi şiddet ve kadın cinsel organının sünnet edilmesi gibi hassas konular için maruz kalma riskine sahip oldukları veya maruz kaldıkları her türlü toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ile ilgili şikâyette bulunmak konusunda önemli kültürel ve sosyo-ekonomik engellerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Ayrıca, **ilgili kişiler, Türkiye’deki hakları, sevk mekanizmaları ve mevcut hizmetler ile ilgili kısıtlı anlayışa sahiptirler. Dil engelleri de en önemli engeller arasındadır (341 para).**

Toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve mevcut yardım hizmetleri hakkında kadın ve kızlara bilgi sağlanmasını da içeren toplumsal cinsiyete duyarlı kabul prosedürlerinin geliştirilmesi, mağdurların korumaya erişimini sağlamak konusunda kilit önemdedir. YUKK’nin 70. Maddesine göre, kayıt sırasında, başvuru sahiplerine, sığınma başvurusu yapanlara ilişkin haklarına ve yükümlülüklerine olduğu kadar **ilgili prosedürlere ilişkin bilgi de verilmelidir; başvuru sahibi tarafından talep edildiği takdirde, kayıt ve statü belirleme görüşmelerinde çeviri hizmeti sağlanacaktır. Buna ek olarak, yasa, uluslararası koruma başvuruları ve statü sahiplerinin STK’lar tarafından sağlanan hukuki yardım ve danışmanlık hizmetlerini talep etmede serbest olduğunu kabul eder. Bu hükümleri toplumsal cinsiyete duyarlı bir bakış açısıyla uygulamak için, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet konusunda vaka yöneticilerinin eğitimi ve kadın tercümanların işe alınması gibi, gerekli kapasiteyi sağlamak üzere çaba sarf edilmesine rağmen, GREVIO, bu prosedürlerin, kadınlara karşı şiddet olaylarının ortaya çıkmasına izin vermeye yönelik olduğuna dair çok az kanıt gördü. Ayrıca, toplumsal cinsiyete dayalı şiddete bağlı nedenlere dayanarak sığınma taleplerinin ne sıklıkla karşılandığını veya bu taleplerin kaçının reddedilebileceğini gösteren herhangi bir veri bulunmamaktadır (342 para).**

GİGM’nin toplumsal cinsiyete duyarlı unsurları gelişmekte olan uygulamalara dahil etmesine yardımcı olmak için toplumsal cinsiyet kılavuzlarının hazırlanması ve uygulanması birinci derecede önemlidir. Bu kılavuzlar, travmanın tanınmasının yanı sıra kültürel ve dini duyarlılıklara ya da kişisel faktörlere karşı farkındalık ve duyarlılığın artırılmasını da kapsamalıdır. Bu çabaları sürdürürken, yetkili makamlar, kadın sivil toplum örgütlerinin, gözetim altındaki mağdurlar da dahil olmak üzere mağdurlara ilgili hukuki yardım ve danışmanlık hizmetleri sağlamadaki rolünü desteklemelidir (343 para) GREVIO, Türk yetkili makamlarını, uzman kadın STK’larla iş birliği içinde, idari gözetim altındakiler de dahil olmak üzere **tüm kadın sığınmacıların kadına yönelik şiddet vakalarını bildirebilmelerini sağlamak için toplumsal cinsiyete duyarlı prosedürler, kılavuzlar ve destek hizmetleri geliştirmelerini teşvik etmektedir. Bu alandaki ilerlemeler, toplumsal cinsiyete dayalı şiddete bağlı iddiaların sayısı hakkında ilgili veriler toplanarak ölçülmelidir (345 para).**

Geri Göndermeme

GREVIO, hamile kadınlar ve engelli kadınlar da dahil olmak üzere kadınların sınır dışı etme merkezlerinde keyfi nedenlerle gözaltına alındıklarına ve/veya işkence, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele veya cezaya maruz kalma riski olan ülkelere dönüşlerini kabul etmeye zorlandıklarına ilişkin bilgileri doğrulayamadı⁴² (346 para). GREVIO, Türk yetkili makamlarını, statüleri veya ikametleri ne olursa olsun, korumaya muhtaç olan şiddet mağdurları, hayatlarının risk altında olduğu veya işkence, insanlık dışı veya aşağılayıcı muameleye veya cezaya maruz kalabilecekleri herhangi bir ülkeye herhangi bir koşulda geri dönmemesi için kanunda yer alan geri göndermeme ilkesinin uygulanmasına saygı gösterilmesini sağlamak için gerekli tüm önlemleri almaya güçlü bir şekilde teşvik eder (348 para).

3. İşkencenin ve Gayriinsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi ve (Komitesi)

1989 yılında kabul edilen İşkencenin ve Gayriinsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi esas olarak, kısa adıyla Avrupa İşkencenin Önlenmesi Komitesi (CPT) olarak ifade edilen denetim mekanizmasını kuran bir sözleşmedir. CPT özgürlüklerinden yoksun bırakılmış kişilerin nasıl bir muameleye tabi tutulduklarını değerlendirmek üzere gözetim yerlerine ziyaretler düzenler. Gözetim yerleri, ceza ve ıslahevleri, polis karakolları ile konumuz açısından yabancı uyruklu göçmen, sığınmacı ve mültecilerin tutulduğu merkezleri içermektedir.

Sözleşme uyarınca, CPT heyetlerinin gözetim yerlerine sınırsız erişim ve buralarda herhangi bir kısıtlamaya tabi olmaksızın dolaşma hakları vardır. Özgürlüklerinden yoksun bırakılan kişilerle özel görüşme yapabilirler ve bilgi verebilecek konumda olan herkesle serbestçe iletişim kurabilirler.

CPT her ziyaretten sonra ilgili Devlete ayrıntılı bir rapor gönderir. Bu raporda bulgularını, önerilerini, görüşlerini ve bilgi isteklerini iletir. Komite aynı zamanda bu raporda ele alınan konularla ilgili taraf devletten ayrıntılı bir cevap da ister. Bu raporlar ve verilen cevaplar, ilgili devletlerle oluşturulan sürekli diyalogun da bir parçasıdır. Sözleşme açısından iki konu vurgulanmaktadır: birincisi, Avrupa’yı kapsamaması, ve ikincisi de sadece “işkence”yi değil, “insanlık dışı veya onur kırıcı muamele ve ceza” olarak nitelendirilebilecek tüm durumları kapsamamasıdır. Türkiye de Sözleşme’yi 26 Şubat 1988’de imzalayıp, 1 Şubat 1989’da onaylamıştır. Komite’nin belli kapatılma mekanları veya özneleri üzerine kabul ettiği standartlar vardır.⁴³

İlk olarak ‘Gözetim Altında Tutulan Yasadışı Göçmenler’⁴⁴ bilgi notuna bakarsak, bir yabancı uyruklu, ülkeye yasa dışı yollardan girdiği...yabancılar yasasını ihlal ettiği (iddiasıyla) için özgürlüğünden yoksun bırakılabilir. Genellikle bu gözaltı, Avrupa Konseyine üye devletlerin çoğunda

42 İnsan Hakları İzleme Örgütü’nün Şubat 2018 tarihli bir raporunda, sınırda, atış mühimmatından dayaklara ve tıbbi yardımın reddedilmesine kadar değişen şiddet vakaları belgelendi. Bkz. İnsan Hakları İzleme Örgütü (2018). **Submission by Human Rights Watch to the Committee on Economic, Social and Cultural Rights concerning Mexico 63rd plenary session February 2018.** <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1448>

43 Bunun tam listesine şu adresten ulaşmak mümkündür: <https://www.coe.int/en/web/cpt/standards> (Son Erişim Tarihi: 20.09.2020)

44 Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamelenin veya Cezanın Önlenmesi Komitesi (CPT). (2017). **Gözetim Altında Tutulan Yasa Dışı Göçmenler.** Mart 2017. CPT/Inf (2017) 3. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1449>

idari bir gözaltı türü olan **‘göçmenlerin gözaltına alınması’** olarak nitelendirilir. Bizde ise YUKK’a göre **idari gözetim** adı verilmektedir. AİHS’nin 5. Maddesinin fıkraları uyarınca, bu özgürlükten yoksun bırakma biçimine, söz konusu işlemin ya sınırdışı etmek ya da ülkeye izinsiz girişi engellemek amacıyla yapılması koşuluyla izin verilmektedir. Yasa dışı göçmenleri özgürlüklerinden yoksun bırakmak ne keyfi ne de yabancılar yasasının ihlalinin (iddiası) otomatik bir sonucu olmalıdır. Bir başka deyişle göçmenlerin gözaltına alınması istisnai, orantılı ve nihayet yasa dışı göçü önlemek üzere alınması gereken münferit bir tedbir olmalıdır. Göçmenlerin gözaltına alınması bu uygulamanın idari yapısı göz önüne alınarak cezai nitelikte olmamalıdır: Bu bir yaptırım ya da ceza değildir. Türkiye çok fazla düzensiz yolla ülkeye giren sığınmacı, mülteci barındıran bir ülkedir. **En önemli sorunlardan biri de idari gözetime alınanların sığınmaya erişiminde yaşanmaktadır. Yasadışı göçmen olarak muamele gören bu kişilerin iltica sistemi ve başvuru yolları (prosedürel haklar) konusunda bilgilendirilmesi gerekir.**

“Sığınmacılar” -iltica başvuruları reddedildiğinde ve ülkedeki oturma izinleri iptal edildiğinde bu tanıma girmelerine rağmen- “yasa dışı göçmen” değillerdir. Sığınmacılar, başvurularının sonucunu beklerken, istisnai bir önlem olarak özgürlükleri kısıtlandığında, onlara, statüleriyle uyumlu, yasa dışı göçmenlere verilen güvencelerin ötesinde bir dizi güvence sağlanmalı ve uluslararası koruma başvurusu yapmamış olan yabancı uyruklulardan ayrı tutulmalıdırlar.

CPT kişilerin yabancılar yasası kapsamında bir **zaman sınırlaması olmadan** ve belirsiz bir özgür kalma beklentisiyle **uzun süre gözaltında tutulmasının kolaylıkla insanlık dışı muamele** olarak değerlendirilebileceği görüşündedir. Düzenlemeler, gözaltındaki yasa dışı göçmenlerin bir avukat veya bir doktora sürekli danışabilmesine ve STK temsilcilerinin, aile fertlerinin ve diledikleri diğer kişilerin ziyaretlerini kabul edebilmelerine ve onlarla telefon irtibatı kurabilmelerine olanak tanıyacak şekilde yapılmalıdır. Ayrıca gözaltında tutulan yasa dışı göçmenler bu hukuk yolundan açıkça haberdar edilmelidir. Tutukluluk halinin devam etmesi gereği bağımsız bir merci tarafından düzenli aralıklarla gözden geçirilmelidir. **Hem kadın hem erkek personelin varlığı** gözaltı ortamı açıdan olumlu bir etki yaratabilir ve gözaltı merkezine belirli bir normallik getirebilir.

İşkence kurbanlarını ve hassas durumdaki diğer kişileri tespit etmeyi hedefleyen özel tarama prosedürleri uygulanmalı ve uygun bakım sağlanmalıdır. Bu bağlamda CPT hassas durumdaki bazı insan kategorileri için tutuklamanın anlamlı alternatifleri olması gerektiğini düşünür. **Bu kategoriler diğerlerinin yanı sıra, işkence kurbanları, insan kaçakçılığı kurbanları, çocuklar, küçük çocuklu aileler, yaşlılar ve engelli kişilerdir.** Çocuklar, istisnai olarak, aileleriyle birlikte bir gözaltı merkezine konulduğunda, özgürlük mahrumiyeti mümkün olduğunca kısa süreli olmalıdır. Anne (ya da çocuğun bakımından sorumlu bir başka kişi) ve çocuk, özel ihtiyaçlarının karşılandığı bir kurumda birlikte kalmalıdır.

‘Özgürlüğünden Yoksun Bırakılan Kadınlar’⁴⁵ bilgi notuna bakarsak, devletin özgürlüğünden mahrum insanlar için üstlendiği bakım görevi, bu kişileri onlara zarar vermek isteyebilecek kişilere karşı korumayı da içerir. İlke olarak, özgürlüğünden mahrum kadınlar, aynı kurumda kalan

45 Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamelenin veya Cezanın Önlenmesi Komitesi (CPT) (2000). Özgürlüğünden Mahrum Edilen Kadınlar. 2000. CPT/Inf(2000)13-part. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1450>

erkeklerden fiziksel olarak ayrı yerlerde tutulmalıdır. Bazı ülkelerde (her ikisi de özgürlüğünden mahrum olan) çiftler için bir arada kalış düzenlemeleri ve/veya cezaevlerinde belirli dereceye kadar her iki cinsin bir araya geldiği sistemler yapılmaya başlanmıştır. Komite, özgürlüğünden mahrum kadınların ihtiyaçlarının erkeklerinkinden önemli ölçüde farklı olduğuna, hijyen ve sağlıkla ilgili konulara da dikkat çekmek istemektedir (30 para). Kadınlara özel hijyen ihtiyaçları da uygun biçimde ele alınmalıdır. Temizlik ve banyo imkanlarına kolay erişim, kan lekeli giysilerin güvenli bir biçimde atılmasının yanı sıra, kadın bağı ve tampon gibi hijyenik eşyaların sağlanması da özellikle önemlidir. Özgürlüğünden mahrum kadınlar söz konusu olduğunda, bakımda eşdeğerlik prensibine uymak, jinekoloji dahil kadınlara ait sağlık sorunları hakkında eğitim almış doktor ve hemşirelerin sağlık hizmeti sunmasını sağlamayı gerektirir (31 para).

Ayrıca meme ve rahim kanseri taramaları gibi kadınlara özel konularda önleyici sağlık hizmetleri toplumda sunulduğu oranda özgürlüğünden mahrum kadınlara da sunulmalıdır. Bakımda eşdeğerlik, toplumda olduğu gibi gözaltı yerlerinde de kadınların vücudunun bütünlüğüne saygı duyulması hakkına sahip olması anlamına gelmektedir. “Ertesi sabah alınan hap” ve/veya gebeliğin ileri aşamalarında kürtaj için kullanılan diğer imkanlar özgür kadınlara sunulduğu oranda, özgürlüğünden mahrum kadınlara da aynı şartlar altında sunulmalıdır (30-33 para).

CPT son 2016, 2017, 2019 Türkiye ziyaretlerinde Geri Gönderme Merkezleri’ne ziyarette bulunmamıştır. Ancak 2015 yılında düzenlediği ziyaretinde Ankara, Aydın, Edirne, İstanbul-Kumkapı, İzmir, Tekirdağ, Van GGMlerini ve İstanbul Havalimanı transit yolcu alanındaki tutulma mekanını ziyaret etmiştir. 12 Haziran 2015 tarihi itibariyle ziyaret edilen GGMlerde tutulan kişi sayısı 2211 kişi olarak verilmiştir, bu kişilerin 485’i kadındır.

Bu ziyaret, bir SPT ulusal önleme mekanizması olarak tanımlanan TİHEK ve BMMYK eşliğinde gerçekleştirilmiştir.⁴⁶ Hazırlanan rapora kadın sığınmacı - mülteciler açısından bakacak olursak, özellikle açık havaya çıkma süresinin kısa oluşu ve Atatürk havalimanındaki mekan-
da **ailelelerin küçük çocukları ile beş aya kadar uzun süreler** tutulduğu tespit edilmiştir. **Komite İzmir GGM’de kadınlardan erkek personel tarafından cinsel tacize uğradıkları ifadeleri ile karşılaşmıştır.** Ziyaret sırasında Komite kadın personelin bulunmadığını not etmiştir. **Komite Edirne GGM’de kadın ve çocuklara karşı biber gazı kullanıldığını ve bunun kötü muamele yasağının ihlali olduğunu ifade etmiştir. Bazı merkezlerin hijyen ve sağlık koşulları tutulmaya uygun değildir. Ankara GGM’de (hamile) kadın ve çocuklara yetersiz gıda sağlandığı tespit edilmiştir. CPT bütün merkezlerde, özellikle de kadın ve çocuklara karşı kapalı bir odanın içinde biber gazı kullanımının kesinlikle kullanılmamasını tavsiye etmiştir** (60 para).

C. Normların Belirlenmesi

CEİD tarafından yayınlanan “Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Mekanizması İzleme Modeli” çalışmasında, normlar, standartlar ve göstergeler tanımlanmıştır. Buna göre normlar;

46 Council of Europe (2015). **Council of Europe Anti-torture Committee Visits Turkey.** <https://www.coe.int/en/web/cpt/-/council-of-europe-anti-torture-committee-visits-turkey> (Son Erişim Tarihi: 20 09. 2020)

‘izlemeye konu olan alana ilişkin, hak temelli mücadele içinde üretilen, üzerinde uzlaşmış ve geniş kesimlerce kabul görmüş temel değerlerdir. Bu anlamda, çoğu kez uluslararası hukuka yansıyan ve hukuksal metinlerde (anlaşmalar, sözleşmeler, tavsiyeler, mahkeme kararları vb.) yer bulan değerlerdir. Kadın hareketinin uzun soluklu mücadelesinin kazanımlarının yansımaları olan bu hukuksal çerçeve ve bununla ilişkili olarak geliştirilen normlar, küresel, bölgesel, bağlayıcı ya da tavsiye niteliğinde, geniş perspektifli ya da bir konuya vurgu yapan nitelikte olabilir.’ (s. 27)

Yukarıda Türkiye’nin taraf olduğu, iç hukukta geçerli olan uluslararası hukuk kurallarını aktardık. Mülteci hukuku açısından 1951 Sözleşmesi’ne Türkiye’nin koyduğu coğrafi sınırlama nedeniyle **bir uygulama boşluğu** bulunmaktadır. Bu nedenle de alanda, özellikle de **kadın mülteciler üzerine izleme ve hak temelli bir mücadele verilebilmesi, ihlallerin önlenbilmesi ve uygulamada iyileştirmeye gidilebilmesi** için üzerinde geniş kesimlerce uzlaşılan birtakım normların her zaman akılda tutulması yerinde olacaktır. Bunlar şöyle sıralanabilir;

Eşitlik

İnsan hakları alanında en temel ilke eşitlik ilkesidir. İnsan Hakları Evrensel Beyanname’sinin ilk maddesi ‘Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğarlar.’ diyerek başlar. Aynı şekilde Bildirge’deki hakların kapsamını genişletip, bağlayıcı hale getirmek için hazırlanan İkiz Sözleşmelerden Kişisel Siyasal ve Haklar Sözleşmesi de 3. Maddesi’nde haklardan yararlanmada devletlere kadın-erkek eşitliğini sağlama ödevi yüklemiştir. Aynı şekilde Ekonomik, Sosyal, Kültürel Haklar Sözleşmesi de, devletlerin Sözleşme’de belirtilen bütün ekonomik, sosyal ve kültürel hakların kullanımında kadınlarla erkeklere eşit hak sağlamakla yükümlü olduğunu belirtmiştir. BM tematik sözleşmelerinin konumuzla ilgili çoğunda daha ilk başta bu konuda bir hüküm bulunmaktadır. Engellilerin Hakları Sözleşmesi, örneğin kadınlara ayrı özel düzelmeler içerdiği gibi fiili eşitlik üzerine de hükümler barındırmaktadır.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

AK Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Strateji Belgesi’ne (2014-2017) göre, ‘toplumsal cinsiyet eşitliği, kadın ve erkeğin kamusal ve özel hayatın bütün alanlarında eşit ölçüde görünürlüğü, güçlendirilmesini, sorumluluk almasını ve katılımını ifade eder. Aynı zamanda kadınlarla erkekler arasında kaynak dağılımında eşitliği de ifade eder.’ Henüz hedeflenen eşitlik ile kadınların yaşadığı gerçeklik arasında kopukluk vardır. Gerçek eşitliğin sağlanabilmesi için kadınların her türlü ayrımcılıktan ve şiddet riskinden kurtulmuş olarak yaşayabilmesi, ekonomik, siyasi, sosyal ve kültürel yaşama ve karar alma süreçlerine katılabilmesi gerekir (1 para).⁴⁷

‘Kadın ile erkek arasındaki eşitsiz güç dengesinin en aşikar dışavurumu ise; hem bir insan hakkı ihlali hem de toplumsal cinsiyet eşitliği engeli olan kadına karşı şiddettir. Cinsiyet ilişkilerinin değiştirilmesi, kadının güçlendirilmesi, negatif geleneksel cinsiyetçi kalıp yargıların kırılması; cinsiyet eşitliğinin hayata geçirilmesinin ve bu eşitliğin erkekler dahil toplumun tamamının yararına gelecek nesillere aktarılmasının temel anahtarıdır’ (2 ve 3 para).

47 Bkz. **Avrupa Konseyi Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Strateji Belgesi (2014-2017)**. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/747>

Anayasa’nın 10. Maddesi eşitlik ilkesini düzenlemektedir. Buna göre; ‘Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz.’ Bu maddedeki eşitlik ilkesi iki şekilde anlaşılmaktadır. **Mutlak eşitlik (şekli hukuki eşitlik):** Kanunların genel ve soyut nitelik taşıması yani kapsadığı herkese eşit olarak uygulanması. **Nisbi eşitlik:** Aynı durumda bulunan kişilerin aynı işleme tâbi tutulmasıdır. Bu şu anlama gelir ki, *farklı* durumlarda bulunan kişiler, *farklı* işlemlere tâbi tutulabilirler. Diğer bir ifadeyle, nispî eşitlik anlayışına göre, eşit olmayanlara farklı kuralların uygulanması eşitlik ilkesine aykırı değildir. Bu ilkeye göre, kişinin hakları ve ödevleri, yetkileri ve sorumlulukları, durumunu, niteliğine yaptığı işe göre değişebilecektir (Gözler, 2000: 180-189).

Bir de **dönüştürücü eşitlik**ten söz etmek mümkündür. **CEDAW’a göre**, sözleşme hem giriş bölümünde hem de 5. Maddesi ile devletlere bu konuda ödev yüklemektedir. Madde taraf devletlere; a) Her iki cinsten birinin aşağı veya üstün olduğu veya erkekler ile kadınların basma kalıp rollere sahip oldukları düşüncesine dayanan bütün önyargılar ve gelenekler ile her türlü uygulamayı tasfiye etmek amacıyla erkeklerin ve kadınların sosyal ve kültürel davranış tarzlarını değiştirmek ödevini yüklemektedir.

(Kesişimsel) Ayrımcılık Yasağı

Başta İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve BM Kişisel ve Siyasal Hakları Sözleşmesi olmak üzere tematik sözleşmelerin hepsi, AHS 14. Madde ayrımcılığı yasaklamaktadır. Bu ilkeye göre, herkes, ırk, renk, **cinsiyet**, dil, din, siyasal veya başka bir görüş, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğuş veya herhangi başka bir ayırım gözetmeksizin Bildirge ile ilan olunan bütün haklardan ve bütün özgürlüklerden yararlanabilir. Ayrıca, ister bağımsız olsun, ister vesayet altında veya özerk olmayan ya da başka bir egemenlik kısıtlamasına bağlı ülke yurttaşı olsun, bir kimse haklarında, uyruğunda bulunduğu devlet veya ülkenin siyasal, hukuksal veya uluslararası statüsü bakımından hiçbir ayırım gözetilmeyecektir.

Ayrıca CEDAW’ın verdiği tavsiye kararlarından ve Engelli Hakları Komitesi’nin yorumlarından, İstanbul Sözleşmesi’nin 5. Maddesi’nden karşımıza bir başka norm çıkmaktadır. **Kesişimsel ayrımcılığa** göre kadınlara yönelik toplumsal/biyolojik cinsiyet temelli ayrımcılık ayrılmaz bir şekilde kadınları etkileyen ırk, etnisite, din veya inanç, sağlık, yaş, sınıf, kast ile birlikte lezbiyen, biseksüel ve transseksüel olmaya da bağlıdır ve devletler bu türden **kesişimsel ayrımcılıkları** da önlemeli ve yasaklamalıdır. Hatta GREVİO Türkiye raporu, aktardığımız gibi, AHS’in 14. maddesi ve AHS’nin 12 sayılı Protokolünde yer alan listeden hareketle açık uçlu bir ayrımcılık temelleri listesi olmalı ve cinsiyet, cinsel yönelim, cinsel kimlik, yaş, sağlık durumu, engellilik, medeni durum ve göçmen veya mülteci statüsü veya diğer statülere de ayrımcılık başlığında birlikte/bir arada düşünölmelidir demektedir.

Geri Gönderme Yasağı (Non-refoulement)

İnsan hakları hukukunda en temel, **mutlak yasak işkence yasağı**dır. Bu yasak öyle ki, savaş zamanında geçerli olan insancıl hukukta bile temel bir ilkedir. Mülteci hukukundaki en temel ilke de geri göndermeme ilkesi/yasağıdır. **1951 Mülteci Sözleşmesi’nin 33. Maddesi’nde**

düzenlenen bu ilkeye göre; ‘Hiçbir Taraf Devlet, bir mülteciyi, ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir sosyal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatı ya da özgürlüğü tehdit altında olacak ülkelerin sınırlarına, her ne şekilde olursa olsun geri göndermeyecek veya iade (“refouler”) etmeyecektir. İşkence yasağı üzerinden düşünenecek olursak bu ilke işkence ve kötü muamele yasağının olduğu AİHS 3. Maddesi’nde, İstanbul Sözleşmesi 61. Madde’de, özel olarak BM İşkence ve Diğer Zalimane, Gayri İnsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme’nin yine 3. Maddesinde ve diğer tematik BM sözleşmelerinde düzenlenmiştir. En geniş yorumunu BM Çocuk Hakları Komitesi yapmıştır. Komite, 2017 yılında yaptığı **3 No’lu Genel Yorumunda, geri gönderme yasağı/non-refoulement’in temel bir insan hakları hukuku ilkesi** olduğunu vurgulayarak, **devletlerin yargı yetkisi içerisindeki kişileri geri dönülemez bir zarara, zulme, işkenceye ve ağır insan hakları ihlaline uğrama ihtimali olan bir yere geri gönderemeyeceğini vurgulamaktadır.** Öyle ki, sınırda durdurulan bir çocuk ve ailesi bu türden bir tehlikenin var olduğu bilinen bir ülkeye geri döndürülemez ve bu tehlikenin 1951 Mülteci Sözleşmesi tanımı gereği illa ki devletten gelmesi şartı aranmaz. Devlet dışı ajanların tehdidi veya devletin bu konudaki etkisizliği de mutlaka değerlendirmeye alınmalıdır (46 para)

Cinsel ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet Yasağı

CEDAW Komitesi’nin 32 No’lu yorumu bu yasağı çok iyi ve geniş bir şekilde tanımlamıştır. **Cinsiyet temelli zulüm, kadınlara kadın oldukları için yöneltilen zulüm türlerinden biridir. Komite sığınma arama ve mültecilikte kadınlara karşı şiddetin kadınlara yönelik yasaklanmış ayrımcılık türleri arasında en ağır şekillerinden biri olduğunun altını çizmiştir. Bu türden bir şiddet; kadın sünneti, zorla evlendirme, sözde namus cinayetleri ve buna bağlı ölüm tehditleri, kadın ticareti, asit saldırıları, tecavüz, diğer her türlü cinsel saldırı, ciddi formda ev içi şiddet, ölüm cezası, adalet sisteminden kaynaklı diğer türde fiziki şiddet, feminist veya diğer türde fikirlere sahip olmaktan kaynaklı siyasi ve dini zulüm, toplumsal ve ahlaki normlara göre dayatılan cinsiyet kalıplarının dışına çıkmak ve bundan ötürü cezalandırılmak olabilir** (15 para). Aynı şekilde bu konudaki BMMYK tarafından yayınlanan *Cinsiyet Temelli Zulüm Üzerine İlkeler ile 1951 Sözleşmesi ve 1967 Protokolü’ne Göre Madde 1A(2) Kapsamında Belli Bir Sosyal Gruba Mensubiyet Üzerine İlkeler* de bu konuda yol göstericidir.

İstanbul Sözleşmesi alanda şiddet temelli hazırlanan bağlayıcı ilk sözleşme olması anlamında önemlidir ve 4. Maddesi ile taraf devletlere herkesin, özellikle de kadınların, **gerek kamu gerekse özel alanda** şiddete maruz kalmaksızın yaşama hakkını yaygınlaştırmak ve korumak için gerekli olan yasal ve diğer tedbirleri alma ödevi yüklemektedir.

D. Standartların, Ölçütlerin ve İyi Örneklerin Belirlenmesi

Dünyada insan haklarının korunması ve geliştirilmesi için küresel -BM- gibi organların yanı sıra, bölgesel uluslararası organlar da bulunmaktadır. Bunlardan biri de, bizim de taraf olduğumuz 1949 yılında kurulmuş olan Avrupa Konseyi’dir. Bu nedenle alandaki normları çıkarırken Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası insan hakları belgelerini ve onların denetim organlarının esas aldığı karar ve yorumları kullandık. Ancak dünyada Amerika ve Afrika’ya özgü bölgesel

insan hakları örgütlenmeleri de mevcuttur. Bunlardan bir tanesi de Amerikan Devletleri Örgütü ve Amerikalılararası İnsan Hakları Sistemi’dir.

Sistemde AHİM gibi bireysel başvuru alan bir Mahkeme, bir de Komisyon bulunmaktadır. Komisyon da raportörler aracılığı ile izleme, koruma ve geliştirme ödevlerini yerine getirmektedir. Son dönemde göç alanında hazırlanan en kapsamlı insan hakları metinlerinden birini bu Komisyon hazırlayıp, ilan etmiştir. **Metin tüm göçmen, sığınmacı, mülteci, vatansız ve hatta insan ticareti mağdurlarını kapsamaktadır ve 7 Aralık 2019’da ilan edilmiştir. İlkeler olduğu için bağlayıcı değildir ama göçmen ve mülteci tanımından, uluslararası korumaya ve refakat-li ve refakatsiz küçüğe kadar pek çok tanımını ilk kez toplu olarak içinde barındırmaktadır ve alanda tüm bu gruplar için ortak standartlar çıkarmaktadır.**⁴⁸ Bu ilkeler alandaki diğer tüm ilkelerin, normların karşılaştırılması ile Georgetown Üniversitesi, uluslararası örgütler, siviltoplum örgütleri ve BMMYK’nın katılımı ile bir yıllık bir süreç sonunda hazırlanmıştır. Burada ilkelerin bir kısmına yer verebileceğiz.

1. Tüm Göçmen, Mülteci, Vatansız ve İnsan Ticareti Mağduru Kişilerin İnsan Hakları Üzerine Amerikalılar-Arası İnsan Hakları Komisyonu’nun Yayınladığı İlkeler

İlke 8: Toplumsal cinsiyet perspektifi ve farklılaştırılmış yaklaşım

Devletlerin uyguladığı göç kanunları ve politikaları; **kadınlar, erkekler, çocuklar ve her iki cinsin gençleri ve LGBT+lar tarafından karşılaşılan farklı etkilerin yanı sıra insan hareketliliği konusunda karşılaşılan farklı olumsuz etkilerin yanı sıra belirli riskleri göz önünde bulunduran bir toplumsal cinsiyet perspektifini içermelidir.**

İlke 12: Ayrım Yapmama ve Eşit Koruma

Göçmenler de dahil olmak üzere tüm insanlar yasa karşısında eşittir ve göçmen statüsü dahil olmak üzere herhangi bir türde veya zeminde hiçbir ayrımcılık olmadan yasa tarafından eşit şekilde korunma hakkına sahiptir.

Yasa her türlü ayrımcılığı yasaklamalı ve ırk, renk, cinsiyet, dil, din veya inanış, siyasi veya başka fikirler, ulusal ve sosyal köken, ekonomik durum, doğum, mülkiyet, medeni durum, cinsel yönelim, toplumsal cinsiyet kimliği veya ifadesi, etnik grubu, engelliliği, milliyeti veya vatansızlığı, göçmenlik veya ikamet durumu, yaşı, uluslararası sınırları geçme nedenleri veya yolculuk koşulları veya otoriteler tarafından bulduklarında içinde buldukları durum gibi herhangi bir zeminde ayrımcılığa karşı göçmenlere eşit ve etkili koruma garantisi etmelidir.

Yalnızca ayrımın yasal bir amaca uygun olarak gerçekleştirildiği, ayrımın objektif bir gerekçesinin olduğu, kullanılan araçlar ve gözetilen amaçlar arasında makul bir **ölçülülük**

48 Inter-American Commission on Human Rights (2019). **Inter-American Principles on the Human Rights of All Migrants, Refugees, Stateless Persons and Victims of Human Trafficking**. Resolution 04/19 approved by the Commission on December 7, 2019. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1451>

bulunduğu durumlarda kabul ve reddetmenin düzenlenmesi de dahil olmak üzere göçmenlere muamelede farklılıklara izin verilebilir.

Göçmenlere karşı **ayrımcılığı ve yabancı düşmanlığını önlemek amacıyla devletler çok kültürlü toplulukları desteklemek, ayrımcılık ve yabancı düşmanlığıyla mücadele etmek amacıyla eğitim ve farkındalık kampanyaları gibi pozitif önlemleri uygulamalıdır.** Devletler aynı zamanda **her türlü ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve nefret söylemi eylemlerini önlemeli, soruşturmalı ve cezalandırmalıdır.**

İlke 13: Damgalama, ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve ilgili hoşgörüsüzlüğü önleme ve bunlara karşı koruma

Göçmenler; damgalanma, stereotipler, önyargılar ve hoşgörüsüz davranışlar olmadan yaşama hakkına sahiptir.

Devletler; göçmenlik statüleri, milliyetleri, milliyetlerinin olmaması veya insani insanlık onurlarını zedeleyen herhangi bir duruma dayalı olarak kişilere karşı damgalama, ön yargı, hoşgörüsüz davranışlar ve suç olarak görmeyi kalıcılaştıran ayrımcı durumları önlemek, ortadan kaldırmak, tersine çevirmek veya değiştirmek için tüm olumlu ve makul önlemleri almalıdır.

İlke 14: Şiddetin tüm biçimlerinin yasaklanması

Devletler göçmenlere karşı işlenen suçları **önlemek, soruşturmak, sorumlu olanları cezalandırmak ve bu suçların kurbanlarının zararını karşılamalıdır. Onları gerek devlet kurumları gerekse bireyler, gruplar ya da özel kurumlar tarafından gerçekleştirilen her türlü şiddetten ve istismardan korumak için önleyici önlemler alınmalıdır.**

Devletler; göçmen kadınlara, erkeklere, kız çocuklarına, erkek çocuklarına ve LGBTI bireylere yer değiştirmenin tüm aşamalarında ve herhangi bir türde aktör tarafından cinsel veya toplumsal cinsiyet esaslı her türlü şiddeti önlemek, soruşturmak ve cezalandırmakla sorumludur.

İlke 16: Hassas/savunmasız durumdaki göçmenlerin korunması

Bunun ayrımcılık ve yapısal dışlanma durumlarıyla ilgili olduğu kabul edilmelidir, bu nedenle Devlet müdahalelerinde kişilerin memleketlerinde de sahip oldukları ve insan mobilitesi kapsamındaki statüleriyle ağırlaşarak geçtikleri ve vardıkları ülkelerde daha fazla ayrımcılık ve dışlanmaya maruz kalma risklerini arttıran insani özel hassasiyetlerini/savunmasızlıklarını dikkate almalıdır.

Bu gruplar diğerleriyle birlikte **düzensiz göçmenleri, vatansız insanları ve devletsizlik riski altındaki kişileri, lezbiyen, gay, biseksüel, transseksüel, interseks (LGBTI) bireyleri veya normatif olmayan cinsiyet beyanı olan bireyleri, kadınları, hamile kadınları, ırkları veya dinleri açısından hassas/savunmasız grupları, engelli bireyleri, işkence görmüş olanları, yaşlı yetişkinleri, özgürlüğünden alıkonulmuş bireyleri ve diğerlerini içerir,** bu nedenle gerekli koruma ve desteğin yanı sıra göçmenin özel ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli muameleye eriştiklerinden emin olmak için atılması gereken adımlar vardır.

İlke 22: Uyraklık

Her bireyin başka bir devlette vatandaşlık hakkı yoksa, **sınırlarında doğduğu Devletin vatandaşlığına hakkı vardır ve kişi aksi takdirde vatansız olacağından Devletler aynı zamanda vatandaşlık hakkını garanti etmelidir.**

İlke 24: Evlilik ve Vatandaşlık

Ne evlilik ne de evliliğin sonlanması eşin veya çocuklarının vatandaşlığı üzerinde otomatik olarak olumsuz bir etki oluşturmamalıdır. **Ebeveynler çocuklarının vatandaşlığıyla ilgili olarak cinsiyetlerinden bağımsız olarak eşit haklardan yararlanmalıdır. Devletler toplumsal cinsiyete bağlı ayrımcılık içermeyen vatandaşlık kanunları uygulamalıdır.**

İlke 26: Vatandaşlığa Kabul

Devletler keyfi olmayan sınırlamalar ve koşullara uygun olarak ve yasa tarafından oluşturulmuş uygun sürece göre göçmenlerin vatandaşlığa kabulünü sağlamalıdır.

İlke 55: Sığınma ve İltica

Devletin topraklarında olsa da olmasa da, bir devletin yargı bölgesinde, otoritesinde veya etkili denetiminde olduğu sürece **her sığınmacının adil ve etkili mülteci statüsü belirleme prosedürlerine erişim hakkı vardır.**

İlke 57: Uluslararası Korumaya İhtiyacı Olan Kişilerin Tanımlanması

Devletler özellikle **risk altında olan ve uluslararası koruma ihtiyaçlarına sahip olma ihtimali olan kişilerin tanımlandığından ve uygun sığınma otoritelerine veya koruma prosedürlerine yönlendirildiklerinden emin olmalıdır.**

Yetkililer aynı zamanda örneğin **göçmen toplama kamplarında ve havaalanları da dahil olmak üzere topraklarına giriş noktalarında, kişinin kendi dilinde mülteci statüsü ve herhangi bir tamamlayıcı koruma da dahil olmak üzere sığınma hakkının varlığı ve uluslararası koruma talep etme prosedürü ile ilgili bilgileri etkili ve anında erişim sağlamalıdır.**

İlke 61: Ailelerin Ayrılmasının Yasaklanması

Devletler **ailelerin topraklarına girmesine izin vermeyi reddetmemeli veya gençlerin ya da çocukların üstün yararı için gerekmediği takdirde sürecin herhangi bir aşamasında onları ayırmamalıdır.**

Prensip, devletler aileleri sınır dışı etme veya ülkeden çıkarma işlemlerinden kaçınmalıdır. Sınır dışı etme veya ülkeden çıkarma durumlarında aile birliği ve çocuğun ya da adolesenin en iyi çıkarları yön verici ilkeler olmalıdır.

2. Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu

Uluslararası mülteci hukukunda kadının ve toplumsal cinsiyetin yerini tartıştığımız bölümden hatırlayacağınız üzere, 1995 yılında Kadınlar Üzerine Dördüncü Dünya Konferansı Pekin’de toplanmıştı. O sırada 1979 yılında kabul edilmiş olan CEDAW ve 1993 yılında ilan edilen Kadına

Karşı Şiddetin Tasfiye Edilmesi Deklarasyonu (DEVAW), toplumsal cinsiyetin küresel hukuki bir çerçevesinin oluşturulması için zemin hazırlamış oldu. CEDAW Komitesi 1982 yılında faaliyetlerine başladı ve 1992 yılına kadına karşı şiddetle ilgili **ilk 19 No’lu ilk Genel Yorumunu** kabul etti. 1994 yılında BM Şartı’ndan kaynaklanan özel usullerden biri olarak **Kadına Karşı Şiddet Özel Raportörü** atandı. **1995 yılında da Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu kabul edildi ve kadın hakları ve kadına karşı şiddet üzerine on iki alan belirlendi.** Konferans sonucunda ortaya çıkan ve 189 ülke tarafından kabul edilen **Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu TBMM tarafından da 15 Eylül 1995 tarihinde onaylanmıştır.**⁴⁹ Pekin Eylem Platformu CEDAW Komitesi’ni izleme yapması için görevlendirdi. Pekin Konferansı’ndan beri her beş yılda bir devletlerin bu konudaki taahhütlerine uyumu için de BM Kadının Statüsü Komisyonu sorumludur. Bu belgeye göre, hükümetler; ‘cinsiyete dayalı bir bakış açısının bütün politika ve programlarına yansıtılacağını garanti ederek bu Eylem Platformunu uygulamayı kabul ve taahhüt ederler’ (38 para).

Temel ilkeleri, kadın ve kız çocuklarının haklarının aynı zamanda insan hakları olduğunun tüm devletlerce kabul edilmesi ve yaygınlaştırılması ile onlara karşı ırk, yaş, dil, etnik köken, kültür, din veya özürllük temelli her tür ayrımcılığın kaldırılmasıdır. Eylem Platformu hükümetler dışında özellikle kadın örgütlerinin ve feminist grupların artan gücünü, değişim için bir ivme kabul etmektedir (26 para). **Eylem Platformu ile kritik alanlar belirlenmiş ve stratejik hedefler konulmuştur.** Bu hedefleri gerçekleştirmesine katkı sunacaklar da **hükümetler, hükümet dışı kuruluşlarla özel sektörün dahil olduğu siviltoplum (kadın örgütleri)dir. Hedefler ve buna yönelik eylemler için belirlenen temel alanlar ise; yoksulluk, eğitim, sağlık, kadınlara yönelik şiddet, silahlı çatışma durumları, ekonomi, yetki ve karar alma süreçlerine kadınların katılımı, kadınların ilerlemesinde kurumsal mekanizmalar, çevre, medya ve kız çocuklarıdır. Bu hedefler için ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyler belirlenmiştir.**

Eylem Platformuna baktığımızda bu saydığımız alanlarda göçmen, mülteci ve yerinden edilmiş kadınlara yönelik birtakım hedefler ve bunlara bağlı eylemlere de yer verildiğini görüyoruz. Bunlar;

Bölüm V. Stratejik Hedefler

46. Eylem Platformu, kadınların ırk, yaş, dil, etnik köken, kültür, din veya özürllük, yerli halktan olmak ya da başka statüden olmak gibi faktörler yüzünden tam eşitlik ve ilerlemeye ulaşmada engellerle karşılaştığını kabul eder... **Mülteci kadınlar**, ülke içinde yerinden edilmiş kadınlar, yerinden edilmiş diğer kadınlar, **iç göçmen kadınlar ve göçmen işçi kadınlar dahil, dış göçmen kadınlar** için bazı ek engeller vardır.

A. Kadınlar ve Yoksulluk

Stratejik hedef A.1 Yoksulluk içindeki kadınların ihtiyaçlarına ve çabalarına cevap veren makroekonomik politikaları ve kalkınma stratejilerini gözden geçirmek, benimsemek ve uygulamak.

49 Tam metin resmi çeviri için bkz: <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/733/ekutuphane2.2.1.1.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
(Son Erişim Tarihi: 05.02.2021).

58. Hükümetler tarafından:

(ı)... ülke içinde yerinden edilmiş kadınların ekonomik fırsatlara tam olarak ulaşmasını ve **göçmen ve mülteci kadınların** vasıflarıyla becerilerinin kabul edilmesini sağlamak;

60. Ulusal ve uluslararası hükümet dışı kuruluşlar ve kadın grupları tarafından:

(a) Akademik kurumlar, hükümet dışı kuruluşlar, taban örgütleri ve kadın grupları dahil kalkınma sürecine katılan bütün tarafları, sosyal kalkınmanın öncelikle Hükümetlerin sorumluluğu olduğunu kabul ederek, kırsal kesimden ve yerli halktan kadınlar, aile reisi kadınlar, genç kadınlar ve yaşlı kadınlar, **mülteci ve göçmen kadınlar** ve özürlü kadınlar gibi en dezavantajlı ve en yoksul gruplara yönelik yoksulluk karşıtı programların etkinliğini geliştirmek için harekete geçirmek;

B. Kadınların Eğitimi ve Öğrenimi

Stratejik hedef B.3. Kadının mesleki eğitime, bilim ve teknolojiye ulaşabilirliğini ve eğitimi sürdürmesini geliştirmek.

(k) Çok az veya hiç eğitim görmemiş yetişkin kadınların, özürlü kadınların, **belgeli göçmen, mülteci** ve yerinden edilmiş kadınların, istihdam imkanlarını geliştirecek bütün uygun düzeylerdeki kaliteli eğitim ve öğrenime ulaşabilirliklerini sağlamak.

D. Kadınlara Yönelik Şiddet

116. Bazı kadın grupları, örneğin azınlık grubuna mensup kadınlar, yerli kadınlar, **mülteci ve göçmen kadınlar, kadın göçmen işçiler**, kırsal veya uzak topluluklarda yaşayan yoksul kadınlar, muhtaç kadınlar, kurumlardaki veya hapishanelerdeki kadınlar, kız çocuklar, özürlü kadınlar, yaşlı kadınlar, yerinden edilmiş kadınlar, memleketine iade edilmiş kadınlar, yoksulluk içinde yaşayan kadınlar ve **silahlı çatışma, düşman işgali, sıcak savaş, iç savaş, rehin alma dahil terörizmle karşı karşıya kalan kadınlar şiddete karşı özellikle korunmasızdırlar.**

Yapılacak Eylemler

124. Hükümetler tarafından:

(g) Kadına yönelik şiddetle ilgili bütün politika ve programlara cinsiyete dayalı bir bakış açısını ana görüş olarak yerleştirmek için faal ve görünür bir politika izlemek, yasaları uygulamakla görevli olanlar, emniyet mensupları, adli, tıbbi ve sosyal çalışmacılar, azınlıklarla, **göçmen ve mültecilere ilişkin konularla ilgilenenler gibi bu politikaları uygulamakla sorumlu olanların, kadına yönelik şiddetin nedenleri, sonuçları ve mekanizmalarına ilişkin bilgi ve anlayışlarını artırmayı hedefleyen program ve önlemleri etkin bir şekilde teşvik etmek, desteklemek ve uygulamak...**

126. Hükümetler, iş verenler, sendikalar, toplum ve gençlik örgütleri ve uygun olduğunda hükümet dışı kuruluşlar tarafından:

(d)... **mülteciler, ülke içinde ve dışında yerinden edilmiş kadınlar, özürlü kadınlar ve kadın göçmen işçiler gibi** şiddete karşı korunmasız durumdaki kadınlar başta olmak üzere, halihazırdaki yasaları uygulamak ve uygun olduğunda kadın göçmen işçiler için hem ayrıldıkları hem de gittikleri ülkelerde yeni yasalar oluş turmak dahil, **kadına yönelik şiddeti ortadan kaldıracak özel önlemler almak.**

128. Mülteci Kadınların Korunmasına **İlişkin UNHCR ilkelerinin ve Mültecilere Yönelik Cinsel Şiddete Tepki ve Şiddetin Önlenmesi’ne ilişkin UNHCR ilkelerinin** yayılmasını ve uygulanmasını teşvik etmek.

E. Kadınlar ve Silahlı Çatışma

133. ...Savaştan harap olmuş ve işgal edilmiş bölgelerde büyük çaplı insan hakları ihlalleri ve etnik temizlik politikaları hâlâ sürdürülmektedir. Bu uygulamalar, diğer şeylerin yanı sıra, **uluslararası korumaya ihtiyaç duyan büyük bir çoğunluğu mülteci ve yerinden edilmiş kadınlar, ergenlik çağındaki kızlar ve çocuklar olan,** ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin kitlesel akışına yol açmıştır. Genellikle kadın ve çocuk olan sivil kurbanların sayısı, çoğu kez savaşta ölen askerlerin sayısından fazladır...

136. ... Aynı zamanda **kadınlar da,** Mültecilerin Statüsü’ne ilişkin 1951 Sözleşmesinde ve 1967 Protokolünde tek tek belirtilen bütün nedenlerden dolayı ve cinsel şiddet veya cinsiyete dayalı diğer **yöntemlerle zulüm görme dahil, zulüm korkusunun sonucu olarak ülkelerini terketmeye zorlanabilirler, ve bu terketme sırasında, iltica ettikleri ve yeniden yerleştikleri ülkelerde, kendi memleketlerine iade sırasında ve sonrasında, şiddete ve istismara karşı korunmasız durumda olmaya devam ederler.** Hak talebi bu tip bir zulme dayandırıldığında, kadınlar iltica ettikleri bazı ülkelerde mülteci olarak tanınmakta zorluklarla karşılaşmaktadırlar.

137. Mülteci, yerinden edilmiş ve göçmen kadınlar çoğu durumda güç, dayanıklılık ve beceriklilik gösterirler ve yeniden yerleştikleri ülkelere veya geri döndüklerinde kendi ülkelerine olumlu katkıda bulunabilirler. Bu durumdaki kadınların, kendilerini etkileyen kararlara uygun şekilde dahil edilmeleri gerekmektedir.

Stratejik hedef E. 5. Mülteci kadınlara, uluslararası korumaya ihtiyaç duyan diğer yerinden edilmiş kadınlara ve ülke içinde yerinden edilmiş kadınlara koruma, yardım ve eğitim sağlamak.

147. (a) Kadınların, mülteci kadınlara, uluslararası korumaya ihtiyaç duyan diğer yerinden edilmiş kadınlara ve ülke içinde yerinden edilmiş kadınlara, mülteci kamplarının ve kaynakların idaresi dahil pek çok konuda, yardım sağlayan kısa vadeli ve uzun vadeli projelerin ve programların planlama, düzenleme, uygulama, izleme ve değerlendirmesine tam olarak katılmalarını güvence altına alacak adımlar atmak; mülteci ve yerinden edilmiş kadınlarla kız çocuklarının sunulan hizmetlere doğrudan ulaşabilmesini sağlamak;

(c) **Mülteci kadınların, uluslararası korumaya ihtiyaç duyan diğer yerinden edilmiş kadınların** ve ülke içinde yerinden edilmiş kadınların yer değiştirmeleri ve kendi ülkelerine dönmeleri sırasında, rehabilitasyon programları dahil, güvenliklerini ve fiziksel bütünlüklerini koruyacak adımlar atmak; mülteci veya yer değiştirmiş kadınları şiddetten koruyacak etkili önlemler almak; **tarafsızlığa dikkat ederek bu türden şiddet hareketlerini soruşturmak ve sorumlularını adalete teslim etmek;**

(d) Mültecilere haksızlık yapılmaması ilkesini tam olarak kabul ederek ve bu ilkeye kesinlikle uyararak, mülteci ve yerinden edilmiş **kadınların güvenlik ve bütünlük içinde, isteyerek**

kendi ülkelerine dönme haklarını ve geri dönüşlerinden sonra korunma haklarını garanti altına alacak bütün gerekli adımları atmak...

(f)... özel ihtiyaçlarını, kaynaklarını ve potansiyellerini göz önüne alan acil yardım ve diğer uzun vadeli yardımlar için mali ve diğer türden kaynak sağlamasını güvence altına almak; **koruma ve yardım sağlarken, kadın ve kız çocuklarının uygun ve yeterli yiyeceğe, suya ve barınmaya, eğitime, sosyal hizmetlere ve üreme sağlığı, anne-çocuk bakımı ve tropical hastalıklarla mücadele hizmetlerinin dahil olduğu sağlık hizmetlerine eşit ulaşılabilirliğini güvence altına almak** için onlara yönelik ayrımcılığı ortadan kaldıracak bütün gerekli önlemleri almak;

(h)...**iltica ve sığınma talebinde bulunan ve bekleme sürecinde olan kadınlarla erkeklere eşit davranılması** ve eşit imkanlar sunulması için uluslararası kuralları uygulamak ve mülteci statüsü talebi, cinsel şiddet yoluyla veya cinsiyete dayalı diğer yöntemlerle zulüm görme dahil, Mültecilerin Statüsü’ne ilişkin 1951 Sözleşmesi’nde ve 1967 Protokolünde belirtilen nedenlerle zulüm görme korkusuna dayanan kadınları mülteci olarak tanımayı düşünen, ve cinsel saldırı gibi hassas veya acı veren konularda kadınlarla görüşme yapmak için başta kadın görevliler olmak üzere özel eğitim görmüş görevlilere başvurmak;

(l) **Mülteci statüsü tanınmış kadınlara, uygun olduğunda, dil eğitimi dahil mesleki/profesyonel eğitim, küçük ölçekli girişimleri planlama ve geliştirme eğitimi ve işkence ile travma kurbanları için rehabilitasyon** programlarını da içeren, **kadına yönelik şiddetin bütün biçimlerine ilişkin danışmanlık** hizmeti vermek.

F. Kadınlar ve Ekonomi

Stratejik hedef F.5 Mesleki ayrımı ve istihdama ilişkin her türlü ayrımcılığı ortadan kaldırmak.

(p) Yabancı eğitim ve lisansların daha çok tanınması ve çalışma piyasası eğitiminin, dil eğitimini de kapsayan bütünsel bir yaklaşımla ele alınması yoluyla belgeli göçmen kadınların (Mültecilerin Statüsü’ne ilişkin 1951 Sözleşmesi’ne göre mülteci statüsü onaylanmış kadınlar dahil) **verimli bir şekilde istihdamını kolaylaştırmak**.

I. Kadınların İnsan Hakları

226. Mülteci kadınların, uluslararası korumaya ihtiyaç duyan diğer yerinden edilmiş kadınların ve ülke içinde

yerinden edilmiş kadınların göç etmesine neden olan unsurlar, erkekleri etkileyen unsurlardan farklı olabilir. Bu kadınlar göçleri sırasında ve sonra, insan haklarının ihlal edilmesine karşı korunaksız durumda olmaya devam ederler.

Stratejik hedef I.1. Bütün insan hakları belgelerini özellikle de Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’ni bütünüyle uygulayarak kadının insan haklarını yaygınlaştırmak ve korumak.

231 (h) İnsan haklarının, özellikle **katliam, etnik temizlik, savaş durumlarında kadınlara sistematik tecavüz, mülteci akınları ve diğer yer değiştirmeler gibi kitlesel ihlallerini ve mülteci, yerinden edilmiş ve geri dönen kadınların belirli insan hakları tacizlerine maruz kalabildikleri gerçeğini göz önüne alarak**, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek

Komiserliği ile Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği arasında, kendi ayrı görev alanları içerisinde, etkin bir işbirliği oluşturmak;

(i) Mülteci ve yerinden edilmiş kadınların, göçmen kadınların ve göçmen kadın işçilerin kendi insan hakları ve yararlanabilecekleri başvuru mekanizmaları konusunda bilgi sahibi olmalarını güvence altına alacak uygun önlemler almak.

Dünya genelinde 2020 itibarıyla BM, Afrika Birliği Örgütü ve Amerikan Devletleri Örgütü ve bizim de dahil olduğumuz Avrupa Konseyi içerisinde kadın hakları üzerine yedi adet mekanizma bulunmaktadır. Bütün bu mekanizmalar taraf devletlerinden **Pekin Eylem Platformu**’nu da dik-kate almalarını talep etmektedir. Bütün bu mekanizmalar kompleks bir ilişki içinde birbirini ta-mamlar niteliktedir. **Eylem Platformu’nun 25. Yılı Adına Hazırlanan Analize** kadın mülteciler açısından bakarsak ise şu ifadeler geçmektedir.⁵⁰

Küresel veya bölgesel olarak kadınların insani hakları çerçeveleriyle ilgili devletlerin taahhütlerinin uygulanmasını izlemeleri ve desteklemeleri için Pekin Eylem Planı, 2030 Ajandası ve BM ve kadın haklarıyla ilgili bölge araçları da dahil olmak üzere bu bağımsız uzman mekanizmalarına güvenilmektedir. **Bu mekanizmalar dinamik ve karmaşık bir ilişki aracılığıyla bu çabaların uygulanmasında birbirlerine destek olur ve birbirlerini tamamlar.**

Kadınların toplumsal cinsiyete bağlı şiddetten korunmasında kesişimselliğin kabul edilmesi ve ele alınması gerekir.

Kadınların şiddet deneyimleri ırkları, renkleri, dinleri, siyasi veya başka görüşleri, milli veya sosyal kökenleri, mülkleri, medeni durumları, cinsel yönelimleri, HIV/AIDS durumları, göçmen veya sığınmacı statüsü, yaş ve engellilik gibi etkenlerle şekillenmektedir. **Sonuç olarak müdahaleler uygun şekilde belirli kadın gruplarının hedeflendiği önlemleri içermelidir.**

Sağlık alanında kadınlara karşı ayrımcılığı ortadan kaldırmak

BM Kadın ve Kız Çocuklarına Karşı Ayrımcılık üzerine Çalışma Grubu (WGDAW) aynı zamanda belirli kadın gruplarına, azınlık gruplardaki kadınlara, kırsaldaki ve yerli kadınlar, yaşlı kadınlar, genç yetişkinler de dahil olmak üzere kız çocukları, çatışma veya çatışma sonrası durumlardaki kadınlar, göçmen ve sığınmacı kadınlar, ülke içinde yerlerinden edilmiş kadınlar ve vatansız kadınlar, engelli kadınlar, LGBTI+ kadınlardan oluşan özel gruplara özellikle dikkat göstermektedir.

50 UN Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, with the Office of the High Commissioner for Human Rights. **25 Years In Review of the Beijing Platform for Action - OHCHR.** <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1452>

3. COVID 19 Pandemisinde İnsan Hareketliliği ve İnsan Hakları Göçmenler, Mülteciler ve Diğer Yerlerinden Edilmiş Kişilerin Korunması İçin İlkeler ve Standartlar

İçinde yaşadığımız Korona Pandemisi döneminde devletler özellikle göçmen ve mültecilere yönelik ulusal düzeyde sert tedbirler almaya yönelmiş ve hakları en çok ihlal edilen gruplardan biri de bu grup olmuştur. Göç ve mülteci hukuku alanında çalışan ve bu konuda uzmanlığı dünyada Kabul görmüş akademisyenlerin bir araya gelip, yazdığı ilkelere, alanda uzman bin kişi de imza koymuştur. Burada konumuz açısından en önemli olanlara yer veriyoruz. Devamını *The New School Zolberg Institute on Migration and Mobility* websitesinde bulabilirsiniz.⁵¹

1. Eşit muamele ve ayrımcılık yapmama

COVID-19’a müdahale eden devlet politikaları göçmenlik veya vatandaşlık durumlarından veya yerlerinden edilmelerinden bağımsız olarak tüm bireylere **eşit ve ayrımcılık içermeyen bir tedavi garanti etmelidir.**

3. Damgalama, ırkçılık ve yabancı düşmanlığı ile mücadelede devletin yükümlülükleri
Devletler, söz konusu **damgalamanın milliyet veya göçmenlik durumuyla ilişkili olduğu durumlarda, kendi eylemlerinin veya başkalarının eylemlerinin bireyleri damgalamadığından veya kendi asıl ya da algılanan sağlık durumları nedeniyle kişilere karşı şiddeti kışkırtmadığından emin olmalıdır.**

11. Toplumsal cinsiyetle ilgili değerlendirmeler

Devletler yerlerinden edilmiş **kadınların, kız çocuklarının ve cinsiyet uyumsuzluğu olan insanların haklarının korunmasını sağlamalı ve (COVID-19 pandemisi bağlamında) onların sağlığına, güvenliklerine, sağlık durumlarına yönelik tehditleri belirlemeli ve azaltmalıdır**

4. BM Küresel Mülteci Mutabakatı

Daha önce tarihçe kısmında açıkladığımız üzere 2015 yaz aylarında yaşanan ‘Avrupa’nın Göç Krizi’ olarak tanımlanan hareketlilik sonrası, mülteci hukukunda bir kriz yaşandığından ve 1951 Mülteci Sözleşmesi’nin yeni dönemin ihtiyaçlarına cevap veremediği üzerine bir tartışma başlandı. **19 Eylül 2016 tarihinde BM Genel Kurulu tarihinde ilk kez, bu derece geniş çaptaki göçmen ve mülteci hareketlerini konu alan özel bir toplantı düzenlendi ve Göçmen ve Mülteciler Üzerine New York Deklarasyonu kabul edildi.** Bu belge daha ziyade var olan hukuki sözleşmelerin öneminin tekrar altını çiziyor ama aynı zamanda iki yeni Küresel Mutabakat hazırlanmasını öngörüyordu; biri mülteciler üzerine, diğeri ise güvenli, kurallı ve düzenli göç üzerine. **Fakat her iki mutabakat da, hukuken bağlayıcı olmayacak, taraf olan devletlere sadece ulusal düzeyde politika oluşturma anlamında yol gösterici bir nitelik taşıyacaktı.**

Mülteci Mutabakatı **cinsiyet konusundaki taahhüdünü en başta, Eylem Programı’nda yapmakta ve bunun cinsiyet eşitliğini desteklemek, kadın ve kız çocuklarını güçlendirmek,**

51 Bkz: The New School Zolberg Institute on Migration and Mobility, <https://zolberginstitute.org/covid-19/> (Son Erişim Tarihi: 20.09.2020).

her türlü cinsel ve cinsiyete dayalı şiddeti, insan ticaretini, cinsel sömürü ve taciz ile kötü pratikleri sonlandırmak olduğunu belirtmektedir (Küresel Mülteci Mutabakatı⁵² 13). Daha sonra metinde (74)’de kadınların insan haklarının gerçekleştirilmesi ve anlamlı katılımlarının sağlanması (75) üzerine maddeler gelmektedir. Sonuç olarak Mülteci Mutabakatı: 1) kadın ve kız çocuklarını özel ihtiyaçları olan bir grup olarak tanımlayıp, onları B bölümünde ‘destek ihtiyacı duyulan alan’ 2) ‘kadınları katmak’, ‘özellikle kız çocukları’ gibi ifadelerle eğitim, iş, kurs ve koruma gibi acil eylem gerektiren alanlara yerleştirmektedir. 74. Paragraftan itibaren bakarsak;

Kadınlar ve kız çocukları

74. Kadınlar ve kız çocukları geniş sığınmacı durumları bağlamında müdahalelerin adaptasyonunu **gerektiren belirli toplumsal cinsiyetle ilgili bariyerlerle karşılaşabilirler.** İlgili uluslararası enstrümanlarla ve ulusal düzenlemelerle uyumlu olarak, devletler ve ilgili paydaşlar, sığınmacı ve ev sahibi topluluklarda **kadınları ve kız çocuklarını güçlendirmek ve insani haklarından tam olarak yararlanmalarını desteklemek ve aynı zamanda hizmetlere ve fırsatlara erişim eşitliği sağlamak için politikalar ve programlar oluşturmalı ve uygulamalıdır,** bu sırada da erkeklerin ve erkek çocuklarının özel ihtiyaçlarını ve durumlarını da dikkate almalıdır.

75. Bu kadınların ve kız çocuklarının liderliğini ve anlamlı katılımlarını arttıracak katkıları ve ulusal ve yerel topluluk temelli kadın örgütlerinin katılımını ve kurumsal kapasitelerini arttırmayı ve ilgili tüm bakanlıkları içerir. Kadınların ve kız çocuklarının, cinsel istismar ve sömürü, cinsel ve toplum cinsiyete dayalı şiddet ve zararlı uygulamalardan korunması dahil, adalete erişimini, emniyetini ve güvenliğini güçlendirmeye yönelik kaynaklar ve uzmanlık gerekmektedir. Aynı şekilde kadın sağlık çalışanlarının işe alınması ve görevlendirilmesi de dahil olmak üzere yaş-engellilik ve toplumsal cinsiyete duyarlı sosyal ve sağlık hizmetlerine erişimi kolaylaştırmak için destek olmak da gereklidir. Kadınların ve kız çocuklarının faillliğini güçlendirecek önlemler, kadınların ekonomik güçlenmesini teşvik etmek ve kadınların ve kız çocuklarının eğitime erişimini desteklemek (orta ve yüksek öğrenim dahil) teşvik edilecektir.

82. Nüfus ve doğum kayıtları devletlerin topraklarında yaşayan insan sayısı hakkında doğru bilgiye sahip olmasına yardımcı olur ve **sığınmacı kadınlar, kız çocukları ve özel ihtiyaçları olan diğerleri de dahil olmak üzere koruma ve çözümler için önemli bir araçtır.** Vatandaşlık verilmesiyle sonuçlanmak zorunda olmasa da doğumun kayıt altına alınması yasal bir kimlik oluşturmaya ve vatansızlık riskini önlemeye yardımcı olur.

92. Yeniden yerleştirme programları

Risk altındaki kadınlar ve kız çocukları da dahil olmak üzere yeniden yerleştirilen sığınmacılar için güçlü kabul ve entegrasyon hizmetlerine yatırım yapmak; ve risk altındaki kadınları ve kız çocuklarını içeren yeniden yerleşim için acil durum işlemleri için acil durum transit tesislerinin veya diğer düzenlemelerin kullanımı.

52 Birleşmiş Milletler Küresel Mülteci Mutabakatı (2018). **UN Global Compact on Refugees** <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1453>

99. İlgili devlet kurumlarının, yerel toplulukların ve **sivil toplumun kapasitesi yerel entegrasyon sürecini desteklemek üzere güçlendirilecektir (örn. Belgelendirme sorunlarını ele almak için; kadınları ve kız çocuklarını içeren dil ve mesleki eğitimi kolaylaştırmak için)**. Saygı ve iyi ilişkileri destekleyen programlara destek verilecektir. Sığınmacıların entegrasyonuna yönelik geçim fırsatlarına erişimi yerel iş piyasası değerlendirmeleri ve beceri profilleri dikkate alınarak kadınlar ve genç yetişkinler dahil sığınmacılara ev sahipliği yapan bölgelerdeki ekonomilerin analizi aracılığıyla kolaylaştırmak da desteklenecektir.

106. Devletler ve ilgili paydaşlar, **kadınlar ve engelli insanlar ve gençler de dahil olmak üzere mültecilerin Küresel Mülteci Forumlarına anlamlı katılımlarını, gelişme üzerine perspektiflerinin dahil edilmesini de sağlayarak kolaylaştıracaktır**. Küresel Mülteci Mutabakatının farklı unsurlarının uygulanmasında, BMMYK tarafından geliştirilen ve **herkesin erişebileceği, dijital bir platform üzerinden iyi uygulamaların yaş, toplumsal cinsiyet, engellilik ve çeşitlilik perspektifinin paylaşılmasını sağlayacaktır**.

Sonuç olarak, özellikle son on yılda Suriye’de meydana gelen iç çatışmalar sonucu Batı Avrupa’ya doğru 2015 yazı ile birlikte artan sığınma amaçlı göç, AB üyesi ülkelerin sığınma ve göç mevzuatlarında haklar anlamında daraltıcı birtakım değişikliklere gitmelerine neden olmuştur. İyi örneklerden biri olarak gösterilen ve Anayasası’nda ‘iltica hakkı’nı bir zamanlar barındırmış olan Almanya bile son beş yılda göç ve iltica alanındaki mevzuatınca iltica hakkı sonrasında tanınan prosedürel haklar ile sağlık gibi diğer haklar ve iş piyasasına erişimde ciddi anlamında kısıtlamalara gitmiştir. Uluslararası koruma dışında Suriyeli mülteciler için sayının artmaya devam etmesi ile değişikliğe gidilerek tamamlayıcı koruma usulleri uygulanmaya başlanmıştır. Bu anlamda bu süreç ve sonrasında özellikle kadın mülteciler açısından iyi bir örnek olarak gösterilebileceğimiz bir ülke bulmakta zorlandık. AB mevzuatının kendisinde de, incelediğimizde aile birleşimi hükümleri dışında özel olarak kadınlara ve onların sığınma sürecindeki ihtiyaçlarına yönelik özel düzenlemelere rastlamadık.

III. TÜRKİYE BAĞLAMININ MEVCUT DURUM ANALİZİ: NORMATİF-POLİTİK YAPI

A. Yerel Mevzuatın Haritalaması: Mevzuatın İlgili İnsan Hakları Belgeleriyle Uyumunun Tespiti (Yapısal İzleme)

Bu bölümde, raporda sunulmuş olan insan hakları sözleşmeleri, onların denetim organları ve aldıkları kararlar doğrultusunda mülteci -kadınlara- ilişkin kullanılan ve sıklıkla altı çizilen normların Türkiye’deki (kadın) mültecilere dair mevzuat ile ne kadar uyumlu oldukları incelenecektir. Aşağıdaki tabloda, mevzuatın ilgili maddesi ve ilişkili olduğu normlar verilmiştir. Tablodan izlenebileceği üzere ilgili kanun ve yönetmelikler, uluslararası insan hakları belgelerinde öne çıkan eşitlik, toplumsal cinsiyet eşitliği, (kesişimsel) ayrımcılık yasağı, geri gönderme yasağı, cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet yasağı normları ile uyumları açısından incelenmiştir.

İlk başta belirtilmesi gereken nokta **alandaki temel kanun olan YUKK’ta kadın mültecilere ilişkin özel bir düzenleme bulunmamasıdır. Temel haklar üzerine olduğu için kanun ile düzenlenmesi gereken geçici koruma da bir Yönetmelik ile düzenlenmiş ve o da kadınlarla ilgili ayrı özel hükümler içermemektedir.** YUKK da, Geçici Koruma Yönetmeliği de, kadınları ve toplumsal cinsiyete dair düzenlemelerini **‘özel ihtiyaç sahipleri’** tanımlaması içinde yapmıştır. Bu aslında açıkladığımız üzere, 1951 Mülteci Sözleşmesi çerçevesine uygun ama eksik bir yaklaşımdır. **Uluslararası mülteci hukuku ile insan hakları hukuku arasındaki birbirini tamamlayıcılık** açısından değerlendirirsek, başta toplumsal cinsiyet eşitliği ve ayrımcılık yasağı normları olmak üzere **geri gönderme yasağı** konusunda da Türkiye’nin ikili sığınma sistemi pek çok açık barındırmaktadır.

Her şeyden önce, İstanbul Sözleşmesi’nin 60. ve 61. Maddeleri iç hukuk hükmü olarak tüm iltica süreci boyunca uygulanmalıdır. Bu da, toplumsal cinsiyete duyarlı ülkeye kabul usullerinin ve destek hizmetlerinin oluşturulmasının yanı sıra, toplumsal cinsiyet yönergelerini ve mülteci statüsünün belirlenmesi ve uluslararası koruma için başvuruyu da kapsayan, toplumsal cinsiyete duyarlı sığınma usullerini oluşturmak demektir. İlticaya erişim aşamasından itibaren, daha sınırdaki kadınların karşılaştıkları ilk personelden, başvurusunu alan ve mülteci statüsü belirleme işlemini gerçekleştiren kişiye kadar tüm personelin ve hatta alanda destek hizmeti sunan ve haklar konusunda bire bir mültecilerin muhatap olduğu herkesin bu konuda eğitilmesi gerekmektedir. 1951 Mülteci Sözleşmesi’nde sayılmasa da, **‘kadına karşı şiddet’** mültecilik için sayılan zulüm tehdidi içinde değerlendirilmelidir. **Aynı şekilde şiddet mağduru (devlet dışı özel kişi veya ajanlardan gelse bile) bir kadın hayatının tehlikede olacağı bir ülkeye kesinlikle geri gönderilmemelidir.** Bu konularda YUKK ve Geçici Koruma Yönetmeliği’nde açık hüküm yoktur.

Ülkeye kabul koşulları açısından bakarsak, CEDAW’ın yorum kararları ve GREVIO’nun Türkiye raporunda da belirtildiği üzere, şiddet görmüş bir kadın ve/veya kız çocuğunun sınırdaki bu konuda korumaya alınması, ilticaya erişiminin kolaylaştırılması ve sınırdaki görevli personelin toplumsal cinsiyet konusunda eğitilmesi büyük önem taşımaktadır. Bir diğer sorun da **dil sorunudur**. Bu konuda daha **kabul aşamasından başlayarak farklı dillerde bilgilendirici el kitapçıkları hazırlamak ve tüm kadınların hem Türkiye’deki ikili iltica sisteminin işleyişi, hem de sonrasında haklara erişimi ve ülke içinde şiddetten korunma mekanizmaları ve bunlara erişim yolları hakkında bilgilendirilmesi gerekmektedir**. Türkiye mevzuatında bu konuda da hükümler bulunmamaktadır.

Düzensiz giriş yapmış olsa da, kadın sığınmacıların (idari) gözetime alınması (havalimanı ve karakollar dahil) hem CPT hem de CEDAW açısından son çare olmalı, yine ilticaya erişim ve bu konudaki seçenek ve hakları konusunda bilgilendirilmeleri gerekmektedir. **Kadına karşı şiddetin -türlü biçimleri ile- koruma gerektiren ve sağlayan bir zulüm biçimi olduğu bilgisi mutlaka kadınlara verilmelidir. Onlarla ilgilenen personelin özellikle kadın olması ve cinsel ve toplumsal cinsiyet temelli şiddet konusunda eğitim almış olması gerekmektedir**. Gözetim altında kadın ve erkekler ayrı tutulmalı, aileler mümkünse ayrılmamalıdır. **Kadınların tutulduğu bölümlerde özel eğitilmiş kadın personel görev almalıdır**. Kadınların üreme sağlığı ve kadın hastalıkları ile ilgili gerekli bilgi ve hijyenik materyallere erişimi sağlanmalı, özellikle hamile kadınların kontrollerinin yapılması ve doktora erişiminden emin olunması gerekmektedir. Bu konularda da yine mevzuatta herhangi bir özel düzenleme bulunmamaktadır.

Mevzuatta **kabul ve barınma merkezlerinden** söz edilse de, hassas grup tanımı içinde değerlendirilen kadınların kalabileceği kabul ve barınma merkezleri Kanunun yürürlüğe girmesinin üzerinden altı yıl geçmiş olmasına rağmen açılmamıştır.

Gözetim aşamasından başlayarak **iltica sürecinin tamamında** ve özellikle de **mülteci statüsünü belirleme mülakatı aşamasında** kadın başvuru sahiplerinin eğer isterlerse aile bireylerinden **ayrı kaydının alınması**, erkeğin hikayesinin ailenin reisi olarak tüm başvuru dosyasında belirleyici olmaması önemlidir. Özellikle cinsel ve toplumsal cinsiyet temelli şiddet yasağı gereği, kadın başvuru sahibinin aile bireylerinin yanında anlatamayacaklarını kendini rahat hissedeceği bir ortamda, bu konuda eğitilmiş kadın personele anlatabilmesi sağlanmalıdır. **Ancak yine bu konuda mevzuatta özel bir düzenleme bulunmamaktadır**. Uluslararası koruma başvuru süreci ve geçici korumanın devamında **kadın ve kız çocuklarının şiddetten ve kötü muameleden korunması, şiddet ile ülke içinde karşılaşmaları halinde gerekli hukuki, psiko-sosyal ve şiddetten korunma amaçlı mekanizmalar hakkında bilgi sahibi olmaları eşitlik normu ve ayrımcılık yasağı açısından önemlidir**. Yine bu konularda toplumsal cinsiyet eşitliği ve eşitlik normları açısından yapılmış bir düzenleme ilgili mevzuatta bulunmamaktadır. **Ancak İstanbul Sözleşmesi hükümleri açısından bu iç hukukta bir zorunluluktur**.

Haklar açısından bakacak olursak, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi barınma dahil pek çok ekonomik ve sosyal hak açısından tamamlayıcı hükümler içermektedir. Bir kere **mülteci ve sığınmacılara barınma sağlama konusunda Komite devlete ödev yüklemektedir**. Onun dışında **İrk Ayrımcılığı Komitesi ve Engelli Hakları Komitesi de, bu sözleşme ile birlikte barınma, evlenme, eğitim, sağlık, çalışma hakları konusunda eşitlik ve kesşimsel ayrımcılık yapmama konusunda devlete ödevler yüklemektedir**. Kız çocuklarının eğitim

hakkına eşit erişimi, kadın mültecilerin sağlık hizmetlerinden özellikle de üreme sağlığı ile ilgili düzenlemelerden eşit yararlanması gerekir. Çalışma hakkından yararlanma, belli sınırlamalar olsa da, kadın mülteciler açısından yaşamlarını devam ettirebilmeleri, tek başlarına ayakta kalabilmeleri için bir gerekliliktir. **Yine evlenme ve boşanma hakları da uluslararası insan hakları hukukunda eşitlik normu gereği hem vatandaş olanlar hem de olmayanlar açısından tanınmıştır. Özellikle savaş koşullarından kaçan Suriyeli kadın mülteciler eşlerinin gaipliğini ispatlamakta zorlanmakta, bu yüzden boşananamamakta ve Medeni Kanun’a aykırı ikincil evlilikler gerçekleşmektedir. Yoksulluk da, Suriyeli küçük yaşta kız çocuklarının aileleri tarafından kimi zaman yoksulluktan kurtulma amaçlı, kimi zaman da kötü niyetli olarak çocuk yaşta evlendirilmesine neden olmaktadır. Bu konuda hukuki düzenlemeler iç hukukta olmasına rağmen önemli olan bu tip ihlallerin önlenmesidir.**

YUKK 1951 Mülteci Sözleşmesi’ndeki coğrafi sınırlamayı gerekçe göstererek **haklardan ziyade, koruma başvuru sahiplerine ödevler yüklemektedir. Hatta sisteme Türkiye’nin taraf olduğu ve mültecilere tanınması gereken haklar açısından bakacak olursak, bir yükümlülükler sistemi demek yanlış olmayacaktır.** En son Aralık 2019’da yapılan düzenleme ile uluslararası koruma başvuru sahiplerinin sağlık hizmetlerinden yararlanması bir yıl ile sınırlandırılmıştır. Yine **OHAL döneminde sınırdışı ile ilgili yapılan düzenlemeler (Madde 54) ile uluslararası hukuk açısından aktardığımız geniş kapsamlı geri gönderme yasağı ciddi anlamda delinmiştir.**⁵³ Ayrıca YUKK 60. Maddede düzenlenen gönüllü geri dönüş ile ilgili hükümler CEDAW yorumları ve GREVIO Türkiye raporunda belirtildiği gibi İstanbul Sözleşmesi’nin 61. Maddesi ile uyumlu değildir.

Her ne kadar 1951 Mülteci Sözleşmesi taraf devletlere şart koşmasa da, **Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi** mültecilerin iş piyasasına ve bu sayede, koruma kazandıkları devlette entegrasyona erişimleri için gerekli düzenlemelerin yapılması gerektiğini ifade etmiştir. **YUKK Madde 42’ye göre ise; mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma ve insani ikamet izni sahipleri vatandaşlığa en yakın hukuki statü olan uzun dönem ikamet iznine geçiş yapamazlar.** Vatandaşlık Kanunu’nda da bu konuda özel bir düzenleme yoktur. Sadece ülkeye **mali olarak yatırım yapanların ve zaruri görülenlerin** vatandaşlık alabilmesine dair hükümler vardır. **Bu hükümlere dayanılarak geçici koruma altındaki Suriyelilere Türk vatandaşlığı kazandırıldığı bilinmektedir. Bu da uluslararası koruma başvuru sahipleri ile geçici koruma altındaki Suriyeli mülteciler arasında bir ayırım yaratmakta ve bu iki farklı statüye sahip grupların arasında hukuksal eşitsizlik doğurmaktadır. Öte yandan Suriyeli mültecilerin vatandaşlık kazanmasında açık ve yazılı kriterler olmadığı için, bu aynı zamanda onlar arasında da bir ayrımcılığa sebep olmaktadır.**

Sonuç olarak Türkiye’deki ikili iltica sistemi tamamen geçicilik üzerine kuruludur diyebiliriz. Suriyeli mültecilerin de, uluslararası koruma başvurusu sahibi olanların da en temel güvencesi **geri gönderme yasağıdır.** Ancak o da OHAL döneminde yapılan değişiklik ile delinmiş ve uluslararası **koruma başvuru sahibi ve statü kazanmış kişilerin bile eğer terör ile ilişkilendirilirse sınırdışı edilebileceği hükme bağlanmıştır. Ayrıca kamu düzeni, sağlığı ve güvenliğini sağlamak için de bu kişiler sınırdışı edilebilir.**

53 Bkz: Mülteci Hakları Koordinasyonu Geri Göndermeme İlkesi Hakkında Tutum Belgesi <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1454>

Kanun	İlgili Madde/Metin	İlişkili Norm
TÜRKİYE CUMHURİYETİ ANAYASASI Kanun No: 2709 Kabul tarihi: 18/10/1982	MADDE 10 - Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. (Ek fıkra: 7/5/2004-5170/1 md.) Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. (Ek cümle: 7/5/2010-5982/1 md.) Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz. (Ek fıkra: 7/5/2010-5982/1 md.) Çocuklar, yaşlılar, özürlüler, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri ile malul ve gaziler için alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı sayılmaz. ..... Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde (...) kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar.	Eşitlik ve Ayrımcılık yasağı
	MADDE 17 - Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir. Tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tabi tutulamaz. Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz.	İşkence yasağı ile bağlantılı olarak Geri gönderme yasağı
	MADDE 90- Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle ve milletlerarası kuruluşlarla yapılacak anlaşmaların onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisinin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır. ...Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası anlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. (Ek cümle: 7/5/2004- 5170/7 md.) Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası anlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası anlaşma hükümleri esas alınır.	Taraf olunan uluslararası insan hakları sözleşmelerinin iç hukukta uygulanması gerekliliği Normlara uyum
TÜRK MEDENİ KANUNU Kanun No: 4721 Kabul tarihi: 22/11/2001	MADDE 124 - Erkek veya kadın onyedinci yaşını doldurmadıkça evlenemez. Ancak, hâkim olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple onaltı yaşını doldurmuş olan erkek veya kadının evlenmesine izin verebilir. Olanak bulundukça karardan önce ana ve baba veya vasi dinlenir. MADDE 126- Küçük, yasal temsilcisinin izni olmadıkça evlenemez. MADDE 127- Kısıtlı, yasal temsilcisinin izni olmadıkça evlenemez. 3. Mahkemeye başvurma MADDE 128- Hâkim, haklı sebep olmaksızın evlenmeye izin vermeyen yasal temsilciyi dinledikten sonra, bu konuda başvuran küçük veya kısıtlının evlenmesine izin verebilir. B. Evlenme engelleri --- II. Önceki evlilik 1. Sona erdiğinin ispatı a. Genel olarak MADDE 130- Yeniden evlenmek isteyen kimse, önceki evliliğinin sona ermiş olduğunu ispat etmek zorundadır. b. Gaiplik durumunda MADDE 131- Gaipliğine karar verilen kişinin eşi, mahkemece evliliğin feshine karar verilmedikçe yeniden evlenemez. Kaybolanın eşi evliliğin feshini, gaiplik başvurusuyla birlikte veya ayrıca açacağı bir dava ile isteyebilir. Ayrı bir dava ile evliliğin feshi, davacının yerleşim yeri mahkemesinden istenir.	Cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet yasağı (erkek ve zorla evlilikler) Ayrımcılık yasağı

Tablo 1: Türkiye Mevzuatı (Devam)

Kanun	İlgili Madde/Metin	İlişkili Norm
TÜRK MEDENİ KANUNU Kanun No: 4721 Kabul tarihi: 22/11/2001	2. Evlenmenin yapılamaması MADDE 140- Evlenme koşullarının bulunmadığının anlaşılması veya belgelerin verilmesinden başlayarak altı ayın geçmesi hâlinde, evlendirme memuru evlenme törenini yapamaz. MADDE 141- Evlenme töreni, evlendirme dairesinde evlendirme memurunun ve ayırt etme gücüne sahip ergin iki tanığın önünde açık olarak yapılır. Ancak, tören evleneceklerin istemi üzerine evlendirme memurunun uygun bulacağı diğer yerlerde de yapılabilir.	Eşitlik ve Cinsel ve Toplumsal Cinsiyete dayalı şiddet yasağı (resmi olmayan ve zorla yapılan çoklu evlilikler, çocuk yaşta evlilikler)
	3. Aile cüzdanı ve dinî tören MADDE 143- Evlenme töreni biter bitmez evlendirme memuru eşlere bir aile cüzdanı verir. Aile cüzdanı gösterilmeden evlenmenin dinî töreni yapılamaz.	
	Adalet ve kanun önünde eşitlik ilkesi MADDE 3- (1) Suç işleyen kişi hakkında işlenen fiilin ağırlığıyla orantılı ceza ve güvenlik tedbirine hükmolunur. (2) Ceza Kanununun uygulamasında kişiler arasında ırk, dil, din, mezhep, milliyet, renk, cinsiyet, siyasal veya diğer fikir yahut düşünceleri, felsefi inanç, milli veya sosyal köken, doğum, ekonomik ve diğer toplumsal konumları yönünden ayırım yapılamaz ve hiçbir kimseye ayrıcalık tanınmaz.	Eşitlik (Kesişimsel) Ayrımcılık Yasağı
TÜRK CEZA KANUNU Kanun No: 5237 Kabul tarihi: 26/9/2004	İnsanlığa karşı suçlar MADDE 77- (1) Aşağıdaki fiillerin, siyasal, felsefi, ırki veya dini saiklerle toplumun bir kesimine karşı bir plan doğrultusunda sistemli olarak işlenmesi, insanlığa karşı suç oluşturur: a) Kasten öldürme. b) Kasten yaralama. c) İşkence, eziyet veya köleleştirme. d) Kişi hürriyetinden yoksun kılma. e) Bilimsel deneylere tabi kılma. f) Cinsel saldırıda bulunma, çocukların cinsel istismarı. g) Zorla hamile bırakma. h) Zorla fuhşa sevk etme. (2) Birinci fıkranın (a) bendindeki fiilin işlenmesi halinde, fail hakkında ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına; diğer bentlerde tanımlanan fiillerin işlenmesi halinde ise, sekiz yıldan az olmamak üzere hapis cezasına hükmolunur. Ancak, birinci fıkranın (a) ve (b) bentleri kapsamında işlenen kasten öldürme ve kasten yaralama suçları açısından, belirlenen mağdur sayısına gerçek içtima hükümleri uygulanır. --- (4) Bu suçlardan dolayı zamanaşımı işlemez.	Ayrımcılık yasağı Cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet yasağı

Kanun	İlgili Madde/Metin	İlişkili Norm
TÜRK CEZA KANUNU	<p>İnsan ticareti MADDE 80- (1) (Değişik: 6/12/2006 - 5560/3 md.) Zorla çalıştırmak, hizmet ettirmek, fuhuş yaptırmak veya esarete tâbi kılmak ya da vücut organlarının verilmesini sağlamak amacıyla tehdit, baskı, cebir veya şiddet uygulamak, nüfuzu kötüye kullanmak, kandırmak veya kişiler üzerindeki denetim olanaklarından veya çaresizliklerinden yararlanarak rızalarını elde etmek suretiyle kişileri ülkeye sokan, ülke dışına çıkararak, tedarik eden, kaçırarak, bir yerden başka bir yere götüren veya sevk eden ya da barındıran kimseye sekiz yıldan oniki yıla kadar hapis ve onbin güne kadar adli para cezası verilir.</p> <p>(2) Birinci fıkrada belirtilen amaçlarla girişilen ve suç oluşturduğu fiiller var olduğu takdirde, mağdurun rızası geçersizdir.</p> <p>(3) Onsekiz yaşını doldurmamış olanların birinci fıkrada belirtilen maksatlarla tedarik edilmeleri, kaçırılmaları, bir yerden diğer bir yere götürülmeleri veya sevk edilmeleri veya barındırılmaları hallerinde suça ait araç fiillerden hiçbirine başvurulmuş olmasa da faille birinci fıkrada belirtilen cezalar verilir.</p> <p>(4) Bu suçlardan dolayı tüzel kişiler hakkında da güvenlik tedbirine hükümlenir.</p>	Cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet yasağı
	<p>ALTINCI BÖLÜM - Cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar Cinsel saldırı Madde 102- (Değişik: 18/6/2014-6545/58 md.) (1) Cinsel davranışlarla bir kimsenin vücut dokunulmazlığını ihlâl eden kişi, mağdurun şikâyeti üzerine, beş yıldan on yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Cinsel davranışın sarkıntılık düzeyinde kalması hâlinde iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası verilir. (2) Fiilin vücuda organ veya sair bir cisim sokulması suretiyle gerçekleştirilmesi durumunda, on iki yıldan az olmamak üzere hapis cezasına hükümlenir. Bu fiilin eşe karşı işlenmesi hâlinde, soruşturma ve kovuşturmanın yapılması mağdurun şikâyetine bağlıdır. (3) Suçun; ..... b) Kamu görevinin, vesayet veya hizmet ilişkisinin sağladığı nüfuz kötüye kullanılmak suretiyle, ... d) Silahla veya birden fazla kişi tarafından birlikte, e) İnsanların toplu olarak bir arada yaşama zorunluluğunda bulunduğu ortamları sağladığı kolaylıktan faydalanmak suretiyle, işlenmesi hâlinde, yukarıdaki fıkralara göre verilen cezalar yarı oranında artırılır.</p>	Cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet yasağı
	<p>Nefret ve ayrımcılık MADDE 122- (Değişik: 2/3/2014-6529/15 md.) (1) Dil, ırk, milliyet, renk, cinsiyet, engellilik, siyasi düşünce, felsefi inanç, din veya mezhep farklılığından kaynaklanan nefret nedeniyle; b) Bir kişinin kamuya arz edilmiş belli bir hizmetten yararlanmasını, c) Bir kişinin işe alınmasını, d) Bir kişinin olağan bir ekonomik etkinlikte bulunmasını, engelleyen kimse, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.</p>	Ayrımcılık yasağı

Tablo 1: Türkiye Mevzuatı (Devam)

Kanun	İlgili Madde/Metin	İlişkili Norm
TÜRK CEZA KANUNU Kanun No: 5237 Kabul tarihi: 26/9/2004	<p>Halkı kin ve düşmanlığa tahrik veya aşağılama MADDE 216- (1) Halkın sosyal sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge bakımından farklı özelliklere sahip bir kesimini, diğer bir kesimi aleyhine kin ve düşmanlığa alenen tahrik eden kimse, bu nedenle kamu güvenliği açısından açık ve yakın bir tehlikenin ortaya çıkması halinde, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. (2) Halkın bir kesimini, sosyal sınıf, ırk, din, mezhep, cinsiyet veya bölge farklılığına dayanarak alenen aşağılayan kişi, altı aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. (3) Halkın bir kesiminin benimsediği dini değerleri alenen aşağılayan kişi, fiilin kamu barışını bozmaya elverişli olması halinde, altı aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.</p> <p>Fuhuş MADDE 227- (1) Çocuğu fuhşa teşvik eden, bunun yolunu kolaylaştıran, bu maksatla tedarik eden veya barındıran ya da çocuğun fuhşuna aracılık eden kişi, dört yıldan on yıla kadar hapis ve beşbin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır. Bu suçun işlenişine yönelik hazırlık hareketleri de tamamlanmış suç gibi cezalandırılır. (2) Bir kimseyi fuhşa teşvik eden, bunun yolunu kolaylaştıran ya da fuhuş için aracılık eden veya yer temin eden kişi, iki yıldan dört yıla kadar hapis ve üçbin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır. Fuhşa sürüklenen kişinin kazancından yararlanılarak kısmen veya tamamen geçimin sağlanması, fuhşa teşvik sayılır. ..... (4) Cebir veya tehdit kullanarak, hile ile ya da çaresizliğinden yararlanarak bir kimseyi fuhşa sevk eden veya fuhuş yapmasını sağlayan kişi hakkında yukarıdaki fıkralara göre verilecek ceza yarısından iki katına kadar artırılır. (5) Yukarıdaki fıkralarda tanımlanan suçların eş, üstsoy, kayın üstsoy, kardeş, evlat edinen, vasi, eğitici, öğretici, bakıcı, koruma ve gözetim yükümlülüğü bulunan diğer kişiler tarafından ya da kamu görevi veya hizmet ilişkisinin sağladığı nüfuz kötüye kullanılmak suretiyle işlenmesi halinde, verilecek ceza yarı oranında artırılır. (6) Bu suçların, suç işlemek amacıyla teşkil edilmiş örgüt faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde, yukarıdaki fıkralara göre verilecek ceza yarı oranında artırılır.</p>	<p>Ayrımcılık yasağı</p> <p>Cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet yasağı</p>
AİLENİN KORUNMASI VE KADINA KARŞI ŞİDDETLE MÜCADELE KANUNU Kanun No: 6284 Kabul tarihi: 8/3/2012	<p>MADDE 1 - (1) Bu Kanunun amacı; şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan kadınların, çocukların, aile bireylerinin ve tek taraflı ısrarlı takip mağduru olan kişilerin korunması ve bu kişilere yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla alınacak tedbirlere ilişkin usul ve esasları düzenlemektir. (2) Bu Kanunun uygulanmasında ve gereken hizmetlerin sunulmasında aşağıdaki temel ilkelere uyulur: a) Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ile Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler, özellikle Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi ve yürürlükteki diğer kanuni düzenlemeler esas alınır. b) Şiddet mağdurlarına verilecek destek ve hizmetlerin sunulmasında temel insan haklarına dayalı, kadın erkek eşitliğine duyarlı, sosyal devlet ilkesine uygun, adil, etkili ve süratli bir usul izlenir. c) Şiddet mağduru ve şiddet uygulayan için alınan tedbir kararları insan onuruna yaraşır bir şekilde yerine getirilir. ç) Bu Kanun kapsamında kadınlara yönelik cinsiyete dayalı şiddeti önleyen ve kadınları cinsiyete dayalı şiddetten koruyan özel tedbirler ayrımcılık olarak yorumlanamaz.</p>	<p>Cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet yasağı</p>

Kanun	İlgili Madde/Metin	İlişkili Norm
YABANCILAR VE ULUSLARARASI KORUMA KANUNU Kanun No: 6458 Kabul tarihi: 4/4/2013	Geri gönderme yasağı MADDE 4 - (1) Bu Kanun kapsamındaki hiç kimse, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulacağı veya ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi fikirleri dolayısıyla hayatının veya hürriyetinin tehdit altında bulunacağı bir yere gönderilemez. (2) İşkence, cinsel saldırı ya da diğer ciddi psikolojik, bedensel ya da cinsel şiddete maruz kalan kişilere, bu türden fiillerin neden olduğu hasarlarını giderecek yeterli tedavi imkânı sağlanır.	Geri gönderme yasağı
	Tanımlar MADDE 3 - (1) Bu Kanunun uygulanmasında; l) Özel ihtiyaç sahibi: Başvuru sahibi ile uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerden; refakatsiz çocuk, engelli, yaşlı, hamile, beraberinde çocuğu olan yalnız anne ya da baba veya işkence, cinsel saldırı ya da diğer ciddi psikolojik, bedensel ya da cinsel şiddete maruz kalmış kişiyi , m) Refakatsiz çocuk : Sorumlu bir kişinin etkin bakımına alınmadığı sürece, kanunen ya da örf ve adet gereği kendisinden sorumlu bir yetişkinin refakati bulunmaksızın Türkiye’ye gelen veya Türkiye’ye giriş yaptıktan sonra refakatsiz kalan çocuğu,	Cinsel ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet Yasağı
	Özel ihtiyaç sahipleri MADDE 113 - (1) Başvuru sahiplerinin; refakatsiz çocuk, engelli, yaşlı, hamile, beraberinde çocuğu olan yalnız anne ya da baba veya işkence, cinsel saldırı ya da diğer ciddi psikolojik, bedensel ya da cinsel şiddete maruz kalmış kişi olup olmadığı öncelikle tespit edilir. (2) Uluslararası koruma işlemlerinin herhangi bir aşamasında özel ihtiyaç sahibi olduğu anlaşılanlara, tüm iş ve işlemlerinde öncelik tanınır, gerekli her türlü kolaylık gösterilir ve durumları kayıt altına alınır. (3) Uluslararası koruma kapsamında işlemleri yürütülenlerden işkence, cinsel saldırı ya da diğer ciddi psikolojik, bedensel ya da cinsel şiddete maruz kalmış olduğu değerlendirilenlerin tedavileri için ilgili kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ve uluslararası kuruluşlar ile işbirliği yapılabilir. Uluslararası koruma kapsamında olan insan ticareti mağdurları	(Kesişimsel) Ayrımcılık Yasağı
	Kayıt sırasında dikkat edilecek hususlar Refakatsiz çocuklar MADDE 66 - (Değişik:6/12/2019-7196/82 md.) (1) Uluslararası koruma başvurusunda bulunan refakatsiz çocuklar hakkında aşağıdaki hükümler uygulanır: a) Refakatsiz çocuklarla ilgili tüm işlemlerde çocuğun yüksek yararının gözetilmesi esastır. Başvuru alındığı andan itibaren, haklarında 3/7/2005 tarihli ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu hükümleri uygulanır. b) Fiziki görünümü ile beyan ettiği yaşı uyumlu görülmeyen yabancıların Bakanlıkça sağlık kuruluşlarında yaş tespiti yaptırılarak on sekiz yaşından küçük olduğu tespit edilenler, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı il müdürlüklerine teslim edilir. c) Refakatsiz çocuğun görüşü dikkate alınarak Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından, uygun konaklama yerlerine veya yetişkin akrabalarının veya koruyucu bir ailenin yanına yerleştirilir.	Kesişimsel) Ayrımcılık Yasağı

Tablo 1: Türkiye Mevzuatı (Devam)

Kanun	İlgili Madde/Metin	İlişkili Norm
YABANCILAR VE ULUSLARARASI KORUMA KANUNU Kanun No: 6458 Kabul tarihi: 4/4/2013	Mülakat MADDE 75 - (1) Etkin ve adil karar verebilmek amacıyla, başvuru sahibiyle kayıt tarihinden itibaren otuz gün içinde bireysel mülakat yapılır. Mülakatın mahremiyeti dikkate alınarak, kişiye kendisini en iyi şekilde ifade etme imkânı tanınır. Ancak, aile üyelerinin de bulunmasının gerekli görüldüğü durumlarda, kişinin muvafakati alınarak mülakat aile üleriyle birlikte yapılabilir. Başvuru sahibinin talebi üzerine, avukatı gözlemci olarak mülakata katılabilir. (2) Başvuru sahibi, yetkililerle iş birliği yapmak ve uluslararası koruma başvurusunu destekleyecek tüm bilgi ve belgeleri sunmakla yükümlüdür. (3) Özel ihtiyaç sahipleriyle yapılacak mülakatlarda, bu kişilerin özel durumları göz önünde bulundurulur. Çocuğun mülakatında psikolog, çocuk gelişimci veya sosyal çalışmacı ya da ebeveyni veya yasal temsilcisi hazır bulunabilir. (4) Mülakatın gerçekleştirilememesi hâlinde, yeni mülakat tarihi belirlenir ve ilgili kişiye tebliği edilir. Mülakat tarihleri arasında en az on gün bulunur. (5) Gerekli görüldüğünde başvuru sahibiyle ek mülakatlar yapılabilir. (6) Mülakatlar sesli veya görsel olarak kayıt altına alınabilir. Bu durumda mülakat yapılan kişi bilgilendirilir. Her mülakatın sonunda tutanak düzenlenir, bir örneği mülakat yapılan kişiye verilir.	Cinsel ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet Yasağı
	MADDE 114 - (1) Başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahiplerinden, insan ticareti mağduru olduğu veya olabileceği yönünde kuvvetli şüphe duyulanlar hakkında, aynı zamanda insan ticareti mağdurlarına ilişkin mevzuat hükümleri de uygulanır.	Cinsel ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet Yasağı
	Sınırdışı etme kararı alınacaklar MADDE 54 - (1) Aşağıda sayılan yabancılar hakkında sınır dışı etme kararı alınır: a) 5237 sayılı Kanununun 59 uncu maddesi kapsamında sınır dışı edilmesi gerektiği değerlendirilenler b) Terör örgütü yöneticisi, üyesi, destekleyicisi veya çıkar amaçlı suç örgütü yöneticisi, üyesi veya destekleyicisi olanlar c) Türkiye’ye giriş, vize ve ikamet izinleri için yapılan işlemlerde gerçek dışı bilgi ve sahte belge kullananlar ç) Türkiye’de bulunduğu süre zarfında geçimini meşru olmayan yollardan sağlayanlar d) Kamu düzeni veya kamu güvenliği ya da kamu sağlığı açısından tehdit oluşturanlar e) Vize veya vize muafiyeti süresini on günden fazla aşanlar veya vizesi iptal edilenler ----- ğ) Çalışma izni olmadan çalıştığı tespit edilenler h) Türkiye’ye yasal giriş veya Türkiye’den yasal çıkış hükümlerini ihlal edenler ya da bu hükümleri ihlale teşebbüs edenler ----- i) Uluslararası koruma başvurusu reddedilen, uluslararası korumadan hariçte tutulan, başvurusu kabul edilemez olarak değerlendirilen, başvurusunu geri çeken, başvurusu geri çekilmiş sayılan, uluslararası koruma statüleri sona eren veya iptal edilenlerden haklarında verilen son karardan sonra bu Kanunun diğer hükümlerine göre Türkiye’de kalma hakkı bulunmayanlar ----- k) (Ek: 3/10/2016-KHK-676/36 md. ; Aynen kabul: 1/2/2018-7070/31 md.) Uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından tanımlanan terör örgütleriyle ilişkili olduğu değerlendirilenler. (2) (Değişik: 3/10/2016-KHK-676/36 md. ; Aynen kabul: 1/2/2018-7070/31 md.) Bu maddenin birinci fıkrasının (b), (d) ve (k) bentleri kapsamında oldukları değerlendirilen uluslararası koruma başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişiler hakkında uluslararası koruma işlemlerinin her aşamasında sınır dışı etme kararı alınabilir.	Geri gönderme yasağı

Kanun	İlgili Madde/Metin	İlişkili Norm
YABANCILAR VE ULUSLARARASI KORUMA KANUNU Kanun No: 6458 Kabul tarihi: 4/4/2013	Gönüllü geri dönüş MADDE 60/A- (Ek:6/12/2019-7196/81 md.) (1) Hakkında sınır dışı etme kararı alınmış ve menşe ülkesine gönüllü olarak geri dönmek isteyen düzensiz göçmenlerden Genel Müdürlüğün uygun gördüğü kişilere aynı veya nakdi destek sağlanabilir. (2) Düzensiz göçmenlerin gönüllü geri dönüşlerine ilişkin çalışmalar uluslararası kuruluşlar, kamu kurum ve kuruluşları ve sivil toplum kuruluşlarıyla iş birliği halinde yürütülebilir.	Geri gönderme yasağı
	Yardım ve hizmetlere erişim MADDE 89 - (1) Başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişi ve aile üyeleri, ilköğretim ve ortaöğretim hizmetlerinden faydalanır. (2) Başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerden ihtiyaç sahibi olanların, sosyal yardım ve hizmetlere erişimleri sağlanabilir. (3) Başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerden; a) (Değişik:6/12/2019-7196/87 md.) Herhangi bir sağlık güvencesi olmayan ve ödeme gücü bulunmayanlar uluslararası koruma başvuru kaydından itibaren bir yıl süre ile 31/5/2006 tarihli ve 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu hükümlerine tabidir. Özel ihtiyaç sahipleri ve Bakanlıkça sigorta kaydının devamı uygun görülenler için bir yıl süre sınırı aranmaz. Genel sağlık sigortasından faydalanacak kişilerin primlerinin ödenmesi için Genel Müdürlük bütçesine ödenek konulur. Primleri Genel Müdürlük tarafından ödenenlerden ödeme güçlerine göre primin tamamı veya belli bir oranı talep edilir. Başvurusu hakkında idarece olumsuz karar verilen yabancılar genel sağlık sigortası kapsamından çıkarılır. b) Sağlık güvencesi veya ödeme gücünün bulunduğu veya başvurunun sadece tıbbi tedavi görmek amacıyla yapıldığı sonradan anlaşılanlar, genel sağlık sigortalılıklarının sona erdirilmesi için en geç on gün içinde Sosyal Güvenlik Kurumuna bildirilir ve yapılan tedavi ve ilaç masrafları ilgililerden geri alınır. (4) İş piyasasına erişimle ilgili olarak; a) Başvuru sahibi veya şartlı mülteci, uluslararası koruma başvurusu tarihinden altı ay sonra çalışma izni almak için başvurabilir. b) Mülteci veya ikincil koruma statüsü sahibi, statü almasından itibaren bağımlı veya bağımsız olarak çalışabilir. Yabancıların çalışamayacağı iş ve mesleklere ilişkin diğer mevzuatta yer alan hükümler saklıdır. Mülteci veya ikincil koruma statüsü sahibi kişiye verilecek kimlik belgesi, çalışma izni yerine de geçer ve bu durum kimlik belgesine yazılır. c) Mülteci ve ikincil koruma statüsü sahibinin iş piyasasına erişimi, iş piyasasındaki durum ve çalışma hayatındaki gelişmeler ile istihdama ilişkin sektörel ve ekonomik şartların gerekli kıldığı hâllerde, belirli bir süre için, tarım, sanayi veya hizmet sektörleri, belirli bir meslek, iş kolu veya mülki ve coğrafi alan itibarıyla sınırlandırılabilir. Ancak, Türkiye'de üç yıl ikamet eden veya Türk vatandaşıyla evli olan ya da Türk vatandaşı çocuğu olan mülteci ve ikincil koruma statüsü sahipleri için bu sınırlamalar uygulanmaz.	(Kesişimsel) Ayrımcılık yasağı ve Eşitlik
	Kabul ve barınma merkezleri MADDE 95 - (1) Başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibinin, barınma ihtiyaçlarını kendisinin karşılaması esastır. (2) Genel Müdürlük, başvuru sahibi veya uluslararası koruma statüsü sahibinin barınma, iae, sağlık, sosyal ve diğer ihtiyaçlarının karşılanacağı kabul ve barınma merkezleri kurabilir. (3) Merkezlerde özel ihtiyaç sahiplerinin barındırılmasına öncelik verilir.	Cinsel ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet Yasağı

Tablo 1: Türkiye Mevzuatı (Devam)

Kanun	İlgili Madde/Metin	İlişkili Norm
YABANCILAR VE ULUSLARARASI KORUMA KANUNU Kanun No: 6458 Kabul tarihi: 4/4/2013	Uzun dönem ikamet izni MADDE 42 - (2) Mülteci, şartlı mülteci ve ikincil koruma statüsü sahipleri ile insani ikamet izni sahiplerine ve geçici koruma sağlananlara, uzun dönem ikamet iznine geçiş hakkı tanınmaz.	Eşitlik Ayrımcılık yasağı
	Uyum MADDE 96 - (1) Genel Müdürlük, ülkenin ekonomik ve mali imkânları ölçüsünde, yabancı ile başvuru sahibinin veya uluslararası koruma statüsü sahibi kişilerin ülkemizde toplumla olan karşılıklı uyumlarını kolaylaştırmak ve ülkemizde, yeniden yerleştirildikleri ülkede veya geri döndüklerinde ülkelerinde sosyal hayatın tüm alanlarında üçüncü kişilerin aracılığı olmadan bağımsız hareket edebilmelerini kolaylaştıracak bilgi ve beceriler kazandırmak amacıyla, kamu kurum ve kuruluşları, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ile uluslararası kuruluşların öneri ve katkılarından da faydalanarak uyum faaliyetleri planlayabilir. (2) Yabancılar, ülkenin siyasi yapısı, dili, hukuki sistemi, kültürü ve tarihi ile hak ve yükümlülüklerinin temel düzeyde anlatıldığı kurslara katılabilir. (3) Kamusal ve özel mal ve hizmetlerden yararlanma, eğitime ve ekonomik faaliyetlere erişim, sosyal ve kültürel iletişim, temel sağlık hizmeti alma gibi konularda kurslar, uzaktan eğitim ve benzeri sistemlerle tanıtım ve bilgilendirme etkinlikleri Genel Müdürlükçe kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarıyla da iş birliği yapılarak yaygınlaştırılır.	Eşitlik ve (Kesişimsel) Ayrımcılık Yasağı
GEÇİCİ KORUMA YÖNETMELİĞİ Resmî Gazete Tarihi: 22.10.2014 Resmî Gazete Sayısı: 29153	GEÇİCİ MADDE 1- (1) 28/4/2011 tarihinden itibaren Suriye Arap Cumhuriyeti’nde meydana gelen olaylar sebebiyle geçici koruma amacıyla Suriye Arap Cumhuriyeti’nden kitlesel veya bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşları ile vatansızlar ve mülteciler, uluslararası koruma başvurusunda bulunmuş olsalar dahi geçici koruma altına alınırlar. Geçici korumanın uygulandığı süre içinde, bireysel uluslararası koruma başvuruları işleme konulmaz.	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği
	Tanımlar MADDE 3- (1) Bu Yönetmeliğin uygulanmasında; 1) Özel ihtiyaç sahibi: Bu Yönetmelik kapsamındaki yabancılardan, refakatsiz çocuk, engelli, yaşlı, hamile, beraberinde çocuğu olan yalnız anne ya da baba veya işkence, cinsel saldırı ya da diğer ciddi psikolojik, bedensel ya da cinsel şiddete maruz kalmış kişiyi, --- Özel ihtiyaç sahipleri MADDE 48- (1) Bu Yönetmelik kapsamındaki yabancılardan özel ihtiyaç sahibi olanlara sağlanacak başta sağlık hizmetleri, psiko-sosyal destek, rehabilitasyon olmak üzere, her tür yardım ve destek imkânlar ölçüsünde öncelikli ve bedelsiz olarak sağlanır. (2) Çocuklarla ilgili tüm işlemlerde çocuğun yüksek yararı gözetilerek ilgili mevzuat hükümleri uygulanır. (3) 8/3/2012 tarihli ve 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun ve ilgili Yönetmelik kapsamında şiddet mağduru olduğu değerlendirilen yabancılar hakkında derhal önleyici ve koruyucu tedbirler alınır. (4) Bu Yönetmelik kapsamındaki yabancılardan insan ticareti mağduru olabileceği değerlendirilenler hakkında ilgili mevzuat kapsamında gerekli tedbirler derhal alınır.	Ayrımcılık Yasağı Cinsel ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet Yasağı

Kanun	İlgili Madde/Metin	İlişkili Norm
<p>GEÇİCİ KORUMA SAĞLANAN YABANCILARIN ÇALIŞMA İZİNLERİNE DAİR YÖNETMELİK Resmî Gazete Tarihi: 15.01.2016 Resmî Gazete Sayısı: 29594</p>	<p>MADDE 1- (1) Bu Yönetmeliğin amacı, 4/4/2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 91 inci maddesi uyarınca geçici koruma sağlanan yabancıların çalışmalarına ilişkin usul ve esasların belirlenmesidir.</p> <p>Çalışma izni ve çalışma izni muafiyeti başvurusu</p> <p>MADDE 5- (1) Geçici koruma sağlanan yabancılar, geçici koruma kayıt tarihinden altı ay sonra çalışma izni almak için Bakanlığa başvuruda bulunabilir.</p> <p>(2) Çalışma izni başvuruları, geçici koruma sağlanan yabancıları çalıştıracak işveren tarafından e-Devlet Kapısı üzerinden yapılır.</p> <p>(3) Bağımsız çalışma iznine başvurma hakkı olan geçici koruma sağlanan yabancılar kendi adına başvuru yapar.</p> <p>(4) Mevsimlik tarım veya hayvancılık işlerinde çalışacak geçici koruma sağlanan yabancılar, çalışma izni muafiyeti kapsamındadır. Çalışma izni muafiyeti başvuruları, geçici koruma sağlanan il valiliğine yapılır. Bu başvurular, ilgili valilik tarafından Bakanlığa bildirilir.</p> <p>(5) Bakanlıkça, mevsimlik tarım veya hayvancılık işlerinde çalışacak geçici koruma sağlanan yabancılara ilişkin il ve kota sınırlaması getirilebilir.</p>	<p>Eşitlik Ayrımcılık yasağı</p>
<p>ULUSLARARASI KORUMA BAŞVURU SAHİBİ VE ULUSLARARASI KORUMA STATÜSÜ SAHİBİ KİŞİLERİN ÇALIŞMASINA DAİR YÖNETMELİK Resmî Gazete Tarihi: 26.04.2016 Resmî Gazete Sayısı: 29695</p>	<p>MADDE 1 - (1) Bu Yönetmeliğin amacı, 4/4/2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu uyarınca başvuru sahibi, mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma statüsü sahibi sayılan yabancıların Türkiye'de çalışmalarına ilişkin usul ve esasları belirlemektir.</p> <p>Çalışma izni muafiyeti başvurusu</p> <p>MADDE 9 - (1) Mevsimlik tarım veya hayvancılık işlerinde çalışacak başvuru sahibi ve şartlı mülteci statüsü sahibi yabancılar, çalışma izni muafiyeti kapsamındadır. Çalışma izni muafiyeti başvuruları, uluslararası koruma sağlanan ildeki Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüğüne yapılır.</p> <p>(2) Bakanlıkça, mevsimlik tarım veya hayvancılık işlerinde çalışacak başvuru sahibi ve şartlı mülteci statüsü sahibi yabancılara ilişkin il ve kota sınırlaması getirilebilir.</p>	<p>Ayrımcılık yasağı Eşitlik</p>
<p>SINIRAŞAN ÖRGÜTLÜ SUÇLARA KARŞI BİRLEŞMİŞ MİLLETLER SÖZLEŞMESİNE EK İNSAN TİCARETİNİN, ÖZELLİKLE KADIN VE ÇOCUK TİCARETİNİN ÖNLENMESİNE, DURDURULMASINA VE CEZALANDIRILMASINA İLİŞKİN PROTOKOLÜN ONAYLANMASININ UYGUN BULUNDUĞUNA DAİR KANUN Kanun No: 4804 Resmî Gazete Tarihi: 30.01.2013</p>	<p>MADDE 1. 1. Bu Protokol, Sınıraşan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne ektir. Bu Protokol Sözleşme'yle birlikte yorumlanacaktır. 2. Bu Protokol'de aksine hüküm bulunmadıkça, Sözleşme'de yer alan hükümler bu Protokol için de geçerli olacaktır. 3. Bu Protokol'un 5. maddesinde belirtilen suçlar, Sözleşme uyarınca belirlenmiş suçlar olarak kabul edilecektir.</p> <p>MADDE 2 - Bu Protokol'un amaçları şunlardır: (a) Kadın ve çocuklara özel önem verilerek, insan ticaretini önlemek ve mücadele etmek, (b) Bu tür ticaretin mağdurlarını, onların insan haklarına bütünüyle saygı göstererek korumak ve onlara yardım etmek, (c) Bu amaçlara erişebilmek için Taraf Devletler arasındaki işbirliğini geliştirmek.</p>	<p>Cinsel ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet Yasağı</p>

Tablo 1: Türkiye Mevzuatı (Devam)

Kanun	İlgili Madde/Metin	İlişkili Norm
TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VE EŞİTLİK KURUMU KANUNU Kanun No: 6701 Kabul tarihi: 6/4/2016	<p>MADDE 1 - (1) Bu Kanunun amacı; insan onurunu temel alarak insan haklarının korunması ve geliştirilmesi, kişilerin eşit muamele görme hakkının güvence altına alınması, hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden yararlanmada ayrımcılığın önlenmesi ile bu ilkeler doğrultusunda faaliyet göstermek, işkence ve kötü muameleyle etkin mücadele etmek ve bu konuda ulusal önleme mekanizması görevini yerine getirmek üzere Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumunun kurulması, teşkilat, görev ve yetkilerine ilişkin esasların düzenlenmesidir.</p> <p>Eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağı</p> <p>MADDE 3 - (1) Herkes, hukuken tanınmış hak ve hürriyetlerden yararlanmada eşittir.</p> <p>(2) Bu Kanun kapsamında cinsiyet, ırk, renk, dil, din, inanç, mezhep, felsefi ve siyasi görüş, etnik köken, servet, doğum, medeni hâl, sağlık durumu, engellilik ve yaş temellerine dayalı ayrımcılık yasaktır.</p> <p>(3) Ayrımcılık yasağının ihlali hâlinde, konuya ilişkin görev ve yetkisi bulunan kamu kurum ve kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ihlalin sona erdirilmesi, sonuçlarının giderilmesi, tekrarlanmasının önlenmesi, adli ve idari yoldan takibinin sağlanması amacıyla gerekli tedbirleri almakla yükümlüdür.</p> <p>(4) Ayrımcılık yasağı bakımından sorumluluk altında olan gerçek ve özel hukuk tüzel kişileri, yetki alanları içerisinde bulunan konular bakımından ayrımcılığın tespiti, ortadan kaldırılması ve eşitliğin sağlanması için gerekli tedbirleri almakla yükümlüdür.</p>	Hepsi
KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU KANUNU Kanun No: 6328 Kabul tarihi: 14/6/2012	<p>MADDE 1 - (1) Bu Kanunun amacı; kamu hizmetlerinin işleyişinde bağımsız ve etkin bir şikâyet mekanizması oluşturmak suretiyle, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve önerilerde bulunmak üzere Kamu Denetçiliği Kurumunu oluşturmaktr.</p> <p>Başvuru ve usulü</p> <p>MADDE 17 - (1) Kuruma, gerçek ve tüzel kişiler başvurabilirler. Başvuru sahibinin talebi üzerine başvuru gizli tutulur.</p> <p>(2) Başvuru; başvuru sahibinin adı ve soyadı, imzası, yerleşim yeri veya iş adresini ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları için vatandaşlık kimlik numarasını, yabancılar için pasaport numarasını, başvuru sahibi tüzel kişi ise tüzel kişinin unvanı ve yerleşim yeri ile yetkili kişinin imzasını, varsa, merkezi tüzel kişilik numarasını ve yetki belgesini içeren Türkçe dilekçe ile yapılır. Bu başvuru, yönetmelikte belirlenen şartlara uyulmak kaydıyla elektronik ortamda veya diğer iletişim araçlarıyla da yapılabilir.</p>	Eşitlik ve Ayrımcılık Yasağı

Kanun	İlgili Madde/Metin	İlişkili Norm
KADIN ERKEK FIRSAT EŞİTLİĞİ KOMİSYONU KANUNU Kanun No: 5840 Kabul tarihi: 25/2/2009	<p>Amaç (1) MADDE 1 - (1) Bu Kanunun amacı, kadın haklarının korunması ve geliştirilmesi, kadın erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik olarak ülkemizde ve uluslararası alandaki gelişmeleri izlemek, bu gelişmeler konusunda Türkiye Büyük Millet Meclisini bilgilendirmek, kendisine esas veya tali olarak havale edilen işleri görüşmek, istenildiğinde Türkiye Büyük Millet Meclisine sunulan kanun teklifleri ile olağanüstü hal sırasında çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnameleri hakkında ihtisas komisyonlarına görüş sunmak üzere Türkiye Büyük Millet Meclisinde Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonunun kuruluş, görev, yetki, çalışma usul ve esaslarını düzenlemektir. Komisyonun görevleri</p> <p>MADDE 3 - (1) Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonunun görevleri şunlardır: a) Kendisine esas veya tali olarak havale edilen işleri görüşmek, Başkanlığın talebi üzerine ya da istenildiğinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunulan kanun teklifleri ile olağanüstü hal sırasında çıkarılan Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin kadın erkek eşitliği konusunda T.C. Anayasasına, uluslararası gelişmelere ve yükümlülüklerle uygunluğunu inceleyerek ihtisas komisyonlarına görüş sunmak. b) Her yasama yılının sonunda Türkiye'deki kadın erkek eşitliğinin sağlanmasına yönelik gelişmelere ve Komisyonun o yılki faaliyetlerine ilişkin bir değerlendirme raporu hazırlamak ve bunu Türkiye Büyük Millet Meclisine sunmak. c) Kadın hakları ile kadın erkek eşitliğini sağlamaya yönelik olarak diğer ülkelerdeki ve uluslararası kuruluşlardaki gelişmeleri takip etmek, gerektiğinde yurt dışında incelemelerde bulunmak ve bu gelişmeler konusunda Türkiye Büyük Millet Meclisini bilgilendirmek. ç) Kadın erkek eşitliği konusunda Türkiye Büyük Millet Meclisinin çalışmalarına ilişkin gerekli bilgi ve dokümanları temin etmek. d) Türkiye Cumhuriyetinin taraf olduğu uluslararası anlaşmaların kadın erkek eşitliği ve kadın hakları konusundaki hükümleri ile T.C. Anayasası ve diğer ulusal mevzuat arasında uyum sağlamak için yapılması gereken değişiklikleri ve düzenlemeleri belirlemek. e) Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığınca havale edilen kadın erkek eşitliğinin ihlaline ve toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılığa dair iddialar ile ilgili başvuruları incelemek ve gerekli gördüğü hallerde ilgili mercilere iletmek. f) Kadın erkek eşitliği konusunda kamuyu bilgilendirici etkinlikler yapmak.</p>	Eşitlik Toplumsal Cinsiyet Eşitliği
BELEDİYE KANUNU Kanun No: 5393 Kabul tarihi: 3/7/2005	<p>Hemşehri hukuku MADDE 13- Herkes ikamet ettiği beldenin hemşehrisidir. Hemşehrilerin, belediye karar ve hizmetlerine katılma, belediye faaliyetleri hakkında bilgilendirme ve belediye idaresinin yardımlarından yararlanma hakları vardır. Yardımların insan onurunu zedelemeyecek koşullarda sunulması zorunludur. Belediye, hemşehriler arasında sosyal ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi ve kültürel değerlerin korunması konusunda gerekli çalışmaları yapar. Bu çalışmalarda üniversitelerin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının, sendikaların, sivil toplum kuruluşları ve uzman kişilerin katılımını sağlayacak önlemler alınır. Belediye sınırları içinde oturan, bulunan veya işiği olan her şahıs, belediyenin kanunlara dayanan kararlarına, emirlerine ve duyurularına uymakla ve belediye vergi, resim, harç, katkı ve katılma paylarını ödemekle yükümlüdür.</p>	Ayrımcılık yasağı

Tablo 1: Türkiye Mevzuatı (Devam)

Kanun	İlgili Madde/Metin	İlişkili Norm
TÜRK VATANDAŞLIĞI KANUNU Kanun No: 5901 Kabul tarihi: 29/05/2009	Yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığının kazanılması MADDE 10 - (1) Türk vatandaşlığını kazanmak isteyen bir yabancı, bu Kanunda belirtilen şartları taşıması halinde yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığını kazanabilir. Ancak, aranan şartları taşımak vatandaşlığın kazanılmasında kişiye mutlak bir hak sağlamaz. (2) (Ek: 19/10/2017-7039/28 md.) Bu Kanun uyarınca sonradan Türk vatandaşlığının kazanılmasında uygulanacak temel ilke ve esaslar ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının görüşleri alınmak suretiyle Bakanlıkça belirlenir. Türk vatandaşlığının kazanılmasında istisnai haller MADDE 12 - (1) Millî güvenlik ve kamu düzeni bakımından engel teşkil edecek bir hali bulunmamak şartıyla Cumhurbaşkanı kararı ile aşağıda belirtilen yabancılar Türk vatandaşlığını kazanabilirler a) Türkiye’ye sanayi tesisleri getiren veya bilimsel, teknolojik, ekonomik, sosyal, sportif, kültürel, sanatsal alanlarda olağanüstü hizmeti geçen ya da geçeceği düşünülen ve ilgili bakanlıklarca haklarında gerekçeli teklifte bulunulan kişiler. ----- c) Vatandaşlığa alınması zaruri görülen kişiler.	Eşitlik
TÜRK VATANDAŞLIĞI KANUNUN UYGULANMASINA İLİŞKİN YÖNETMELİKTE DEĞİŞİKLİK YAPILMASINA DAİR YÖNETMELİK Karar Sayısı : 2016/9601	MADDE 1 11/2/2010 tarihli ve 2010/139 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmeliğin 20 nci maddesinin ikinci fıkrasında yer alan “Bakanlığın teklifi ve Bakanlar Kurulu” ibaresi “Cumhurbaşkanı” şeklinde, aynı fıkranın (a) bendinde yer alan “2.000.000 Amerikan Doları”, “Ekonomi Bakanlığınca” ibareleri sırasıyla “500.000 Amerikan Doları veya karşılığı döviz ya da karşılığı Türk Lirası”, “Sanayi ve Teknoloji Bakanlığınca” şeklinde, (b) bendinde yer alan “1.000.000 Amerikan Doları” ibaresi “250.000 Amerikan Doları veya karşılığı döviz ya da karşılığı Türk Lirası” şeklinde, (c) bendinde yer alan “100”, “Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığınca” ibareleri sırasıyla, “50”, “Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığınca” şeklinde, (ç) bendinde yer alan “3.000.000 Amerikan Doları” ibaresi “500.000 Amerikan Doları veya karşılığı döviz ya da karşılığı Türk Lirası” şeklinde, (d) bendinde yer alan “3.000.000 Amerikan Doları”, “Hazine Müsteşarlığınca” ibareleri sırasıyla “500.000 Amerikan Doları veya karşılığı döviz ya da karşılığı Türk Lirası”, “Hazine ve Maliye Bakanlığınca” şeklinde, (e) bendi “En az 500.000 Amerikan Doları veya karşılığı döviz ya da karşılığı Türk Lirası tutarında gayrimenkul yatırım fonu katılma payı veya girişim sermayesi yatırım fonu katılma payını en az üç yıl içinde tutma şartıyla satın aldığı Sermaye Piyasası Kurulunca tespit edilen.” şeklinde değiştirilmiştir.	Eşitlik Ayrımcılık Yasağı

B. İlgili Politikaların Haritalaması: Politika Belgelerinin İnsan Hakları Belgeleriyle Uyumunun Tespiti (Yapısal izleme)

Bu bölümde sırasıyla kalkınma planları, merkezi kamu kurumları olan bakanlıklar ve bakanlıklara bağlı kuruluşlar ile göçün yoğun olduğu CEID proje illerinde mahalli idareler tarafından üretilen politika belgeleri göç ve toplumsal cinsiyet konuları ortak ekseninde incelenmiştir. Burada alana dair politika belgelerinin kısıtlı olacağı öngörülerek göç konusu geniş anlamıyla ele alınmıştır. Kurumların misyon ve vizyonları, stratejik plan ve varsa eylem planları, ayrıca konuyla ilgili uyguladıkları projeler ve yayımladıkları raporlar kullanılan tanımlamaların farklı olacağı da öngörülerek **‘göçmen, mülteci, yabancı, Suriyeli, geçici koruma, uluslararası koruma’ gibi farklı anahtar kelimeler aratarak taranmıştır.** Araştırma ve tarama süreci Mart-Mayıs 2020 arasında tamamlandı. Elde edilen bilgiler daha sonra toplumsal cinsiyet duyarlılıkları temelinde incelenmiştir.⁵⁴ Bu bölümde görüleceği üzere Türkiye’de hem merkezi ve yerel yönetim kurumları hem de sivil toplum kuruluşları nezdinde mültecilere yönelik oldukça fazla program ve proje faaliyetleri görülmesinin yanında bunların esas olarak hizmet sunumu ve hizmetlere erişimi artırma şeklini aldığı, sistemli bir izleme faaliyetinin olmadığı belirtilebilir.

1. Kalkınma Planları

a. Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018)

Kalkınma Bakanlığı’nın hazırladığı ve 2014-2018 yıllarını kapsayan *Onuncu Kalkınma Planı*’nda ‘Nitelikli İnsan, Güçlü Toplum’ ana başlığı altında yer alan ‘Nüfus Dinamikleri’ alt başlığı (2.1.14) Türkiye’ye yönelen uluslararası göçler konusunu kısaca ele almaktadır. Mevcut duruma dair Türkiye’de ekonomik gelişmelerin ve dışa açılma politikalarının üikenin hem göç alan hem veren ülke konumunu güçlendirdiği, uluslararası koruma özelinde de hukuki ve kurumsal düzenleme eksikliklerinin tamamlanması, uluslararası korumadan faydalananlar için sağlık, barınma ve eğitim sorunlarının giderilmesi ihtiyacının devam ettiği aktarılıyor (para. 348). Politika önerisi olarak da yurtdışından gelen göçmen, uluslararası korumaya muhtaç olanlar, kaçak işçiler ve transit geçiş yapanlara ilişkin etkin bir izleme ve takip sistemi oluşturulacağı ve uluslararası koruma statüsü tanınan kişilerin ülkeye uyumunun destekleneceği belirtiliyor (para. 356). Toplumsal cinsiyet eşitliğine dair özel bir vurgu bulunmamaktadır.

b. Onbirinci Kalkınma Planı (2019-2023)

Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı’nın hazırladığı ve 2019-2023 yıllarını kapsayan *Onbirinci Kalkınma Planı*’nda Türkiye’ye yönelen uluslararası göçler konusunun bir öncekine kıyasla çok daha kapsamlı olarak ele alındığı görülmektedir. ‘Plan Öncesi Dönemde Türkiye’de Ekonomik ve Sosyal Gelişmeler’ başlığı altında ülkede bulunan uluslararası koruma ve geçici koruma kapsamındaki nüfusa sağlanan eğitim ve sağlık hizmetleri özetle aktarılıyor (para. 353). ‘Nitelikli İnsan, Güçlü Toplum’ ana başlığı altında yer alan ‘Eğitim’, ‘Çocuk’ ve ‘Gençlik’ gibi farklı konu başlıkları altında uluslararası ve geçici koruma sağlanan kişilere yönelik eğitim imkanlarına erişimi artırma ve sosyal uyumu destekleme gibi hedefler sunulmakta,⁵⁵ fakat ‘Kadın’

54 Bu bölüm boyunca ilgili politika belgeleri alt çizgiyle, **kurum ve alt birimleri** kalın yazımla, *proje, etkinlik ve rapor isimleri* de yatay olarak vurgulanmaktadır.

55 Eğitim (paragraf 548.5), Çocuk (paragraf 616), Gençlik (Paragraf 623).

konu başlığı altında göçmenlik veya mültecilik olgusuna yer verilmemektedir. Planda ‘Dış Göç’ (2.3.12) kendi başına bir alt konu başlığı olarak da yer almakta ve burada ‘insan haklarına uyumlu, insan onuruna yakışır, güvenli, düzenli, veriye dayalı ve kontrol edilebilir dış göç yönetimi’ temel amacı çerçevesinde üç politikaya yer verilmektedir. Buna göre: göç yönetiminin kurumsal yapısı güçlendirilecek ve etkinliği artırılacak (para. 661), uluslararası koruma ve geçici koruma altındakilerin sosyal hayata uyumu artırılacak (para. 662) ve yurt dışında yaşayan vatandaşlarımızın ülkemizle bağları güçlendirilecektir (para. 663). Bu raporu ilgilendiren ikinci politika altında olumsuz algılara yönelik farkındalık çalışmaları, Türkçe dil becerilerinin geliştirilmesi ve öğrencilerin ortaokul ve liseye geçişlerine yönelik tedbirlere yer verilmekte, toplumsal cinsiyet konularıyla ilgili bir vurgu bulunmamaktadır.

2. Kamu Kurum ve Kuruluşları ve İlgili Politikalar

Bu bölümde stratejik planlarda göç konusuna yer veren ve/ya bu alanda projeler yürüten ve/ya raporlar yayınlayan farklı bakanlıklara yer verilmektedir. Araştırma sürecinde bakanlıklar ve ilgili olabileceği düşünülen alt birimlere dair web tabanlı detaylı taramalar yapıldı (hem kurumların websitelerine bakılarak, hem de arama motorlarında kurum isimleri ile beraber göç, mülteci gibi anahtar kelimeleri aratılarak). Ayrıca 2018 yılında değişen Bakanlık yapılanmaları da dikkate alındı. Bakanlıkların Strateji belgelerine ulaşmak görece kolay iken haberleri yapılmasına rağmen ulaşılamayan bazı eylem planı ve raporlar olduğu tespit edildi. Aynı şekilde haber kaynaklarında bahsedilen bazı proje bilgilerine de ilgili bakanlık siteleri üzerinden ulaşılamadı.

Aşağıda görüleceği üzere İç İşleri Bakanlığı dışındaki diğer kurumların misyon ve vizyonlarında göçle ilgili herhangi bir düzenleme olmamasının yanında, konunun artık pek çok kurumun strateji belgelerinde yer almaya başladığı görülmektedir. Fakat göçün yanında toplumsal cinsiyet duyarlılığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü dışında diğer kurumlar tarafından ele alınmamaktadır. Bunun haricinde strateji belgelerinde mülteciler ile ilgili dil birliği olmaması dikkat çekici, örneğin sağlık alanında ‘göçmen’, eğitimde ‘geçici sığınmacı’ gibi farklı tanımlamalar kullanıldığı görülmüştür.

a. İç İşleri Bakanlığı

İç İşleri Bakanlığı 2019-23 Stratejik Planı’nda Bakanlığın misyonu şu şekilde tanımlanmaktadır: ‘Temel hak ve hürriyetleri esas alarak; iç güvenlik, kıyı ve karasularının emniyetini sağlama, etkili sınır yönetimi ve güvenliği, göç politikaları oluşturma, kamu hizmetlerinin koordinasyonu ile etkin il ve ilçe yönetimini tesis etme, afetlere dirençli toplum oluşturma, nüfus ve vatandaşlık hizmetlerini sunma ve sivil toplumu destekleme görevlerini insan odaklı ifa etmek.’ Buna göre İç İşleri Bakanlığı Türkiye’de göç yönetimi konusunu misyonunda barındıran tek Bakanlık olma özelliğini taşımaktadır. Yine strateji belgesinde belirlenen amaçlar arasında birincisi ‘İç güvenlik, göç, sınır yönetimi, afet ve acil durum hizmetlerinin koordinasyonunu evrensel insan hakları çerçevesinde etkin bir şekilde yürüterek güven ve huzur ortamını sağlama’ şeklinde ifade edilmektedir. Fakat bu amaca yönelik belirlenen hedeflere bakıldığında entegre sınır yönetimi ve düzensiz göçü önleme planları sadece öne çıkmakta, iltica rejimi ve entegrasyon süreçlerini de kapsayacak şekilde genel göç yönetimine dair hedef ve stratejilere yer verilmemektedir.

2013 yılında kurulan ve Türkiye’de yabancıların göç alanına ilişkin tüm iş ve işlemlerini yürütmek, ülkeye uyumlarını sağlamak ve göç politikalarını geliştirmekle sorumlu olan **Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün (GİGM)** faaliyet alanları düzenli göç, düzensiz göç, uluslararası koruma, insan ticaretiyle mücadele ve mağdurların korunması, uyum ve iletişim, kurumsal kapasite olarak ayrılmaktadır. GİGM 2017-2021 Stratejik Planı’nda bu altı alana dair farklı stratejilere yer verilmekte, bu raporu özel olarak ilgilendiren Uluslararası Koruma başlığı altında da gerek bireysel, gerek kitlesel olarak koruma talep eden yabancıların tüm iş ve işlemlerini uluslararası temel insan haklarını güvence altına alarak etkin bir şekilde gerçekleştirme amacına yer verilmektedir. Stratejik Planda teşkilatın 192 kadın, 291 erkek, toplam 483 çalışanı bulunduğu belirtilmekte, bunun haricinde toplumsal cinsiyet ile ilişkilendirilebilecek bir bilgiye yer verilmemektedir.

GİGM’den edinilen bilgiye göre, kurumun 54 tamamlanan, 20 devam eden ve 6 başlayacak olan projesi bulunmaktadır. Bu projeler GİGM’in kurumsal kapasitesinin çeşitli alanlarda geliştirilmesi, göç yönetimi politika ve stratejilerinin geliştirilmesi, iltica sisteminin güçlendirilmesi, gönüllü geri dönüş programları ve geri gönderme merkezlerinin desteklenmesi, insan ticaretiyle mücadele gibi çeşitli konuları içermektedir. Bunlar arasında doğrudan toplumsal cinsiyet alanını ilgilendiren bir proje bulunmaktadır. İsveç Kalkınma Ajansı (SIDA) tarafından fonlanan ve Mayıs 2017 - Eylül 2020 arasında uygulanan ‘Türkiye’nin İltica Başvurusu Alanında Bölgesel ve Uluslararası Yükümlülüklerle Uyumunun Artırılması’ projesi ile, ‘uluslararası koruma başvurularının değerlendirilmesi ve sonuçlandırılması sürecinde ve özel ihtiyaç sahipleri, LGBTI, hassas durumdaki yabancılar için ihtiyaçların belirlenerek toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin önlenmesi hedeflenmektedir.’ *GİGM’in Geri Gönderme Merkezleri Kapasitesini Uluslararası İnsan Hakları Standartları Çerçevesinde Güçlendirilmesine Destek Projesi - FAZ II (2019-2021)* hedefleri arasında ‘**merkezlerde yaşayan kadın ve çocuklara yönelik kılavuz hazırlanmasını**’ içermektedir. Yeni başlayacak olan *Türkiye’deki Yabancıların Uyum Projesi* amaçları arasında da ‘toplumsal cinsiyet eşitliğinin yabancıları da kapsayacak şekilde iyileştirilmesi’ bulunmaktadır.

b. Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı

Afet ve Acil Durum Yönetimi (AFAD) 2011-2015 arasında, Türkiye’de bulunan Suriyeli mültecilere yönelik hizmetleri koordinasyonunda birincil sorumluluğa sahip kamu kuruluşuydu fakat 2015’te GİGM’e yetki devri gerçekleşti. Dolayısıyla AFAD 2019-2023 Stratejik Planı’nda da mültecilere yönelik herhangi bir bilgi veya stratejiye yer verilmemektedir. Bununla beraber AFAD’ın diğer kamu kurumlarına kıyasla mülteciler ile ilgili kapsamlı veri sunan ve kamuya açık pek çok rapor çalışmasına imza attığı söylenebilir. Bu raporların detayları aşağıda Tablo 3’de sunulmaktadır.

c. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

2018 yılında Cumhurbaşkanlığı sistemine geçilmesi ile beraber Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının birleştirilmesi neticesinde oluşan fakat bu yıl adı Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olarak değiştirilen, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının (AÇSHB) dezavantajlı gruplara yönelik koruyucu, önleyici ve bakım hizmetlerinden işgücü piyasasının etkinleştirilmesine uzanan geniş bir alanda sorumlulukları bulunmaktadır. ASHB 2019-23 Stratejik Planında göç ve mültecilik konusuna afet ve acil durumlarda ve geçici koruma statüsündeki yabancılar için psikososyal destek hizmetlerinin koordineli ve etkin

bir şekilde sunulması ve hizmet sunum kapasitesinin geliştirilmesi çerçevesinde yer verilmekte (Hedef 1.3), fakat herhangi bir toplumsal cinsiyet vurgusu bulunmamaktadır. Bunun sorumluluğu da **Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü** bünyesinde kurulan Göç, Afet ve Acil Durumlarda Psikososyal Destek Daire Başkanlığı tarafından yerine getirilmektedir. UNFPA ve UNHCR ortaklığında yürütülen ‘*Koruyucu ve Önleyici Hizmetler Kapsamında Sosyal Hizmet Merkezlerinin Desteklenmesi Projesi*’ çerçevesinde mültecilere yönelik hizmetlerin geliştirilmesi amacıyla sosyal hizmet merkezi çalışanlarına yönelik temel mülteci hukukundan psikososyal destek yöntemlerine farklı eğitimler sunulmaktadır. Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü’nün ayrıca 2016 yılında yayımlanan ve içerik olarak oldukça kapsamlı *Suriyeliler ile Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşları Arasındaki Evlilik İlişkileri Araştırması* raporu bulunmaktadır.

Eski adıyla Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, yeni adıyla Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Stratejik Planında özel olarak belirtilmemesine karşın **Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü**’nün (KSGM) de göç ve iltica alanında sorumluluklar aldığı görülmektedir. KSGM’nin toplumsal cinsiyet eşitliğine dair diğer önemli bir belgesi olan Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2018-2023) da göç ve mülteciliğe dair tespit ve stratejilere yer vermektedir. Bu belge beş temel politika eksenine (eğitim, sağlık, ekonomi, karar alma mekanizmalarına katılım, medya) ilişkin mevcut durum, temel amaç, hedefler, stratejiler ve faaliyetler olarak düzenlenmiştir. Bunlar arasında üç başlık altında göçmen ve mültecilere yer verilmektedir.

Eğitim başlığı altında yer alan kız çocuklarının ve kadınların eğitime kayıt, devam ve tamamlama oranlarının artırılması stratejisi çerçevesinde ‘göçmen, mevsimlik tarım işçisi, engelli v.b.’ özel politika gerektiren gruplar olarak yer almaktadır (2.1). Ayrıca ‘geçici korunan ve uluslararası koruma başvuru veya statü sahibi kız çocuklarının örgün eğitime erişim ve devam etme konusunda yaşadığı sorunların tespiti için araştırmalar yapılması’ planlanmıştır (2.2).

Sağlık başlığı altında kadın sağlığı alanında bilimsel çalışmalar yapılması stratejisi çerçevesinde de özel politika/hizmet gerektiren gruplar vurgusu yapılmakta, fakat daha kapsamlı bir şekilde, ‘engelli, erken yaşta ve zorla evlendirilenler, yaşlı, mevsimlik tarım işçisi kadınlar, hükümlü kadınlar, insan ticareti mağduru kadınlar, geçici koruma ve uluslararası koruma statüsündeki veya başvuru sahibi kadınlar, Roman kadınlar gibi’ tanımlanmaktadır (1.3). Sağlık hizmeti sunumunda kadınlara yönelik hizmetlerin nicelik ve nitelik yönünden iyileştirilmesi stratejisi içinde de ulaşım açısından dezavantajlı gruplar ‘kırsal yerleşim yerlerinde yaşayan kadınlar, mevsimlik tarım işçileri, geçici korunan ve uluslararası koruma başvuru veya statü sahibi kadınlar, mülteciler gibi’ tanımlanmış olup bu gruplara yönelik ‘geçici sağlık hizmetleri’ ve ‘mobil sağlık hizmetleri’ de dâhil gerekli çalışmalar yapılması planlanmıştır.

Ekonomi alanında yine diğerleriyle benzer şekilde özel politika gerektiren kadınların ekonomik hayata katılmaları konusunda çalışmaların artırılması stratejisi çerçevesinde, ‘geçici korunan ve uluslararası koruma başvuru veya statü sahibi kadınlara verilecek eğitimlerin, işgücü piyasası ihtiyaç analizlerinden elde edilen sonuçlarla ilişkilendirilmesi’ (6.7) politikasına yer verilmektedir.

KSGM’nin diğer politika belgesi olan Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Eylem Planı (2016-2020) da pek çok farklı hedef ve faaliyet alanı altında özel tedbirler gerektiren hassas gruplar arasında engelli, kız çocukları ve yaşlı kadınlar dışında mülteci ve sığınmacıları da saymaktadır.

Özel olarak da erken yaşta ve/veya zorla evlendirmelerin önlenmesi konusunda yerel ve ulusal düzeyde yürütülen çalışmalara mültecilerin dahil edileceği belirtilmekte (2.6), mülteci ve sığınmacı kadın ve çocukların koruyucu ve önleyici hizmetlerden faydalanmalarının sağlanması ise tek başına bir hedef olarak sunulmaktadır (3.8). Eylem planına dair yapılan 2016-17 yılı izleme ve değerlendirme toplantısı raporu bu iki hedefe yönelik farklı bakanlıklar tarafından yapılan faaliyetleri sıralamaktadır. Bunlar arasında en öne çıkanı KSGM tarafından “Yabancı Uyruklu Şiddet Mağduru Kadınlar Hakkında Yapılacak İş ve İşlemlere İlişkin Esaslar” belgesinin hazırlanması ile Türkiye’de şiddete maruz kalan kadın ve beraberindeki çocuklarının ŞÖNİM ve kadın konukevi hizmetlerinden yararlandırılmasının sağlanmaya başlamasıdır. Buna göre KSGM’nin yabancı/mülteci kadınlara yönelik şiddet konusuna da ağırlık verdiği söylenebilir.

KSGM aynı zamanda mültecilere yönelik toplumsal cinsiyete duyarlı projeler de yürütmektedir. 2013 yılında Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) işbirliği ile hayata geçirilen ‘*Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddetle Mücadele ve Müdahale İnsani Yardım Programı*’ ile Türkiye’ye gelen Suriye vatandaşlarının toplumsal cinsiyete dayalı şiddet konusunda farkındalıklarının artırılması, Suriyelilere hizmet sunan ilgili personelin toplumsal cinsiyete dayalı şiddete müdahale konusunda kapasitelerinin geliştirilmesi ve bu konuda Türkiye’ye teknik destek sağlanması amaçlanmıştır.

AŞHB bünyesinde 2016 yılında 6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanununun yürürlüğe girmesi ile kurulan **Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü** Türkiye’de yaşayan tüm yabancıların çalışma izinlerinin düzenlenmesinden sorumlu birim olarak önemlidir ve bünyesinde **Uluslararası Koruma, Geçici Koruma ve Muafiyetler Daire Başkanlığı**’nı da barındırmaktadır. Genel olarak yabancı işgücü alanına bakıldığında önceki dönemlerin politika belgelerinde kaçak yabancı işçi çalıştırma sorunu ve yabancılara yönelik çalışma izni süreçlerini geliştirme üzerinde durulduğu (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 2009-2013 ve 2014-18 Stratejik Planları), son yıllarda ise nitelikli yabancı istihdamı teşvikine ağırlık verildiği görülmektedir (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı 2017-21 Stratejik Planı ve AŞHB 2019-2023 Stratejik Planı). Diğer sektörlerle kıyasla geçici ve uluslararası koruma sağlanan yabancıların işgücüne katılımı konusunun, özel politika gerektiren gruplar olarak tanımlanma dahil, ulusal istihdam strateji ve eylem planlarında henüz yer almadığı görülmektedir.

d. Millî Eğitim Bakanlığı

Türkiye’de mülteciler konusuna en erken değinen kamu kurumu Millî Eğitim Bakanlığı’dır (MEB). MEB 2015-2019 Stratejik Planı’nda mülteciler, geçici koruma altındakiler ve vatansızlar dezavantajlı grup olarak tanımlanmış olup, bu gruba yönelik eğitim sistemine entegrasyon, denklik işlemlerinde yaşanan sorunların iyileştirilmesi ve yaşanan genel sıkıntıların aşılması için uluslararası kuruluşlar ile işbirliği yapılması konusunda stratejiler belirlenmiştir (1.1.7 ve 1.1.8). MEB 2019-2023 Stratejik Planında ise göç ve mültecilik konusuna erken çocukluk eğitimine erişim ve hayat boyu öğrenme programlarının niteliğinin geliştirilerek geçici koruma altında bulunan yabancıların çocuklarının eğitim ve öğretime erişim imkânları artırılması çerçevesinde yer verilmektedir (3.1 tespit, ve 6.4.1 strateji).

2016 yılında **Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü** bünyesinde kurulan Göç ve Acil Durum Daire Başkanlığı Türkiye’de özellikle Suriyeli ailelerin çocuklarına yönelik eğitim program ve politikaların geliştirilmesi, uygulanması, takibi ve koordinasyonundan sorumludur. Bu birim aynı zamanda Avrupa Birliği tarafından desteklenen ‘Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi’⁵⁶ni (2016-devam etmekte) yürütmektedir. Proje bileşenlerinde toplumsal cinsiyet hassasiyetine dair erişilebilir bilgi mevcut değildir.

Bunun dışında Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde yer alan Psikososyal Önleyici Destek Programı tarafından hazırlanan kitapta⁵⁷ Göç Travması ve Önlenmesi başlığı olması dikkat çekmektedir.

e. Sağlık Bakanlığı

Daha önceki stratejik planlarda yer almamakla beraber, Sağlık Bakanlığı 2019-2023 Stratejik Planı’nda göç sağlığı konusu oldukça önem verilen bir başlık olarak göze çarpmaktadır. Türkiye’de sağlık alanında mevcut durum analizi altında sosyo-kültürel boyuta dair yapılan tespitlerde üç konu başlığından biri göçle ilgilidir.⁵⁸ Artan göçmen nüfusuna karşılık: ‘ülke girişlerinde aşılama ve sağlık kontrollerinin artırılması, göçmenlerin daha iyi sağlık hizmeti almaları için projelerin hazırlanması, göçmen nüfusun aile planlaması konusunda bilinçlendirilmesi ve göçmen nüfus içerisinde nitelikli iş gücünün değerlendirilmesi için’ projelerin üretilmesi öngörülmektedir (sayfa 58).

Bütünleşik sağlık hizmeti modelini hayata geçirme amacı (A4) çerçevesinde değinilen farklı sağlık alanları altında bulaşıcı ve bulaşıcı olmayan hastalıklar, anne ve çocuk sağlığı, ruh sağlığı yanında göç sağlığı konusunda ayrıca yer verilmektedir. Bu alana dair dil ve kültür bariyerleri, göçmenlere yönelik kayıt sisteminde yaşanan aksaklıklar, ve göçmen sayısının fazlalığından kaynaklanan kapasite sorunlarına yer verilmektedir (s.110). Bu sorunları aşmak amacıyla tasarlanan ve birinci basamak sağlık hizmeti işlevi gören Göçmen Sağlığı Merkezi modeli tanıtılmakta (S.112-113) ve göç sağlığı hizmetlerinde etkinliği ve kapasiteyi arttırmaya yönelik iki hedef belirtilmektedir (Hedef 4.8.1 Göç sağlığı hizmetleri ihtiyaçlara uygun modellerle geliştirilecektir. Hedef 4.8.2 Göç sağlığı hizmetlerinde fiziki ve beşeri kapasite artırılabacaktır).

2016 yılında **Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü** bünyesinde kurulan Göç Sağlığı Dairesi Başkanlığı göç, iltica ve bunlara yönelik acil durumlarda sağlık hizmetlerinin planlaması, takibi ve koordinasyonundan sorumlu birimdir. Geçici koruma altındaki Suriyelilere yönelik kurulan **Göçmen Sağlığı Merkezleri** ve farklı ülkelerden gelen göçmen gruplarına yönelik kurulan **Yabancı Uyruklular Polikliniklerini** yönetmektedir. Bu merkezler ağırlıklı olarak birinci basamak sağlık hizmeti sunmak için kurulmuş olmakla beraber, bazı güçlendirilmiş Göçmen Sağlığı Merkezlerinde kadın-doğum, dahiliye, çocuk, psikososyal destek gibi hizmetler de sunulmaktadır. Aşağıda daha detaylı aktarılacağı üzere, bazı Göçmen Sağlığı Merkezleri içinde AB desteğiyle UNFPA tarafından yürütülen **Kadın Sağlığı Danışma Merkezleri** de bulunmakta, bu

56 Piktes. (2017). **Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi**. <https://piktes.gov.tr> (Son Erişim Tarihi: 08.8.2020).

57 Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü. **Psikososyal Destek programı**. <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1455>

58 Diğer ikisi sağlık okuryazarlığı ve sağlık hizmetleri beklentisinde artış.

merkezlerde üreme sağlığı ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle mücadeleyle yönelik çalışmalar yapılmaktadır.

Göç Sağlığı Dairesi Başkanlığı aynı zamanda 2016’dan beri devam eden ve Avrupa Birliği tarafından desteklenen ‘Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Sağlık Statüsünün ve Türkiye Cumhuriyeti Tarafından Sunulan İlgili Hizmetlerin Geliştirilmesi Projesi’⁵⁹ni yürütmektedir. SIHHAT olarak isimlendirilen bu projenin 12 ana faaliyet alanı içinde Kadın ve Üreme sağlığı hizmetlerinin desteklenmesi ayrı bir başlık olarak yer alıyor. Proje bileşenlerinde toplumsal cinsiyet hassasiyetine dair erişilebilir bilgi mevcut değildir.

f. Diyanet İşleri Başkanlığı

Diyanet İşleri Başkanlığı 2012-16 Stratejik Planı hizmet çeşidini ve veriliş, şeklini toplumun farklı kesimlerine hitap edecek şekilde artırma hedefi çerçevesinde (H1.3) Türkiye’ye gelen mültecilere yönelik olarak hizmet alanları üretme stratejisini belirlemiştir. 2017-2021 Stratejik Planında tekrar yer verilmemekle beraber 2019-2023 Stratejik Planında bakanlık tarafından sosyal ve kültürel içerikli manevi destek hizmetleri sunulan çeşitli kurum ve gruplar içinde göçe maruz kalan kişilerin de yer aldığı görülmektedir. Toplumun birlik, beraberlik, barış, ve huzuruna katkıda bulunmak amacıyla göç ve manevi destek merkezleri de dahil çeşitli özel nitelikli merkezler üzerinden çalışmalar yapılması planlanmaktadır (H1.1). Bu merkezler ülkeye sığınan yabancılara, yurt içinde göç etmek durumunda kalan vatandaşlar, mevsimlik işçiler, engelliler, madde bağımlıları, ve denetimli serbestlik kapsamında bulunan vatandaşlar gibi çeşitli gruplara hizmetler sağlıyor ve **Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Göç ve Manevi Destek Hizmetleri Başkanlığı** tarafından yürütülmektedir.

g. Adalet Bakanlığı

Adalet Bakanlığının stratejik planlarında iltica alanına yer verilememektedir. Fakat 2018-19 yıllarında Bakanlığın **Ceza İşleri Genel Müdürlüğü, Mağdur Hizmetleri Daire Başkanlığının** UNDP ve UNHCR işbirliğiyle “Mültecilerin Adalete Erişiminin Kolaylaştırılması Projesi (MAEK)”⁶⁰ yürüttüğü görülmektedir. Proje toplumsal cinsiyet duyarlılığı açısından da önemli gözükmektedir. Katkı sunmayı amaçladığı dört alandan biri cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ile mücadele ederek kadın ve kız çocukları için adalet ve güvenliğin geliştirilmesidir.

h. Güneydoğu Anadolu Projesi Bölge Kalkınma İdaresi

Türkiye’de kayıtlı bulunan geçici koruma altındaki Suriyelilerin çoğunluğu ülkenin güney doğu illerinde ikamet etmektedir. Bu nedenle GAP Bölge Kalkınma İdaresi de önemli kurumlar arasındadır. Nitekim Kalkınma Bakanlığı bünyesinde hazırlanan GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı 2018-2022 Stratejik Planı’nda sosyal kalkınmanın sağlanması amacı çerçevesinde belirlenen hedeflerden bir tanesi mültecilerin sosyal ve ekonomik yaşama adaptasyonunu sağlamaktır (3.6). Fakat GAP İdaresinin Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına taşınması ile beraber revize olan 2019-2023 Stratejik Planı’nda ise bu hedefin kaldırıldığı görülmektedir. Buna karşılık GAP

59 Sihhat Projesi (2016). **Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Sağlık Statüsünün ve Türkiye Cumhuriyeti Tarafından Sunulan İlgili Hizmetlerin Geliştirilmesi**. https://www.sihhatproject.org/proje-faaliyetleri_0-657 (Son Erişim Tarihi: 02.06.2020).

60 <http://www.magdur.adalet.gov.tr/multecilerin-adalete-erisiminin-kolaylastirilmasi-maek-projesi-kapsaminda-istanbul-da-farkindalik-egitimi-01864>

İdaresinin geçici koruma altındaki Suriyelilere yönelik çeşitli projeleri bulunmakta ve çoğu da kadın mültecileri merkeze almaktadır. Proje detayları aşağıda Tablo 2’de görülebilir.

i. Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsmanlık)

Ombudsmanlığın stratejik planlarında göç ve mültecilik konularına yer verilmemekte, fakat bu alanda farklı etkinlik ve rapor çalışmaları bulunmaktadır. Örneğin 2017 yılında hem üst düzeyli *Uluslararası Ombudsmalık: Göç ve Mültecilik Sempozyumu* düzenlenmiş, hem de *Kadın Hakları ve Ombudsmanlık Çalıştayı*’nda göçmen/mülteci/sığınmacı kadınların durumuna dair değerlendirmelere yer verilmiştir. Kurumun ayrıca 2018 yılında yayımlanan *Türkiye’deki Suriyeliler Özel Raporu* bulunmaktadır.

j. TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu - Mülteci Hakları Alt Komisyonu

TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu tarafından bazı dönemlerde mültecileri ilgilendiren basın bildirimleri yapıldığı görülmektedir (Örneğin 2016’da Suriyeli çocuk işçiliğiyle mücadele ve Suriyelilere yönelik ötekileştirici açıklamalara karşı, 2017’de Dünya Mülteciler Günü ve yük paylaşımı ile ilgili, ve 2018’de Türkiye’de doğmuş olan Suriyeli vatansız statüsündeki çocuklar hakkında). Komisyonun ayrıca mevzuat araştırması, kurum ve kuruluş görüşmeleri ve saha ziyaretleri çerçevesinde Mart 2018’de yayınlanan *Göç ve Uyum Raporu* bulunmaktadır.

k. Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK)

‘İnsan haklarını korumak ve geliştirmek, kişilerin eşit muamele görme hakkının güvence altına alınması için çalışmak, işkence ve kötü muameleyle etkin mücadele etmek’ misyonu olan TİHEK’in 2019-2023 Stratejik Planı’nda göç, iltica veya Suriyelilere dair herhangi bir strateji veya hedef bulunmuyor. TİHEK’in hazırladığı *Ayrımcılıkla Mücadele 2018 Yılı Raporu* Suriyelilere yönelik farklı kurumların hazırladıkları projelere dair kısa bilgiler sunuyor. İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi 2018 Yılı Raporu iltica hakkı ve Suriyeli Sığınmacılar başlığı altında hala okullaşma oranlarının yeterli olmaması ve medyada seyreden ayrımcı dil üzerine kısa tespitlerde bulunuyor. İşkence ve Kötü Muameleye Karşı Ulusal Önleme Mekanizması 2018 Yılı Raporu’nda ise göç ve iltica alanında TİHEK’in ulusal işbirliklerinden ve Geçici Barınma Merkezlerinde verilen hizmetlerden özetle bahsediliyor. Her üç raporda da toplumsal cinsiyet temelli sorunlar ve tespitlere yer verilmiyor. **TİHEK’in ayrıca 2019 yılında gerçekleştirdikleri Geçici Barınma Merkezleri ziyaret raporları bulunuyor, fakat bu raporlarda sadece merkezlerde çalışan ve yaşayan kadın sayısı ve kadınlara yönelik sunulan hizmetlerin sıralaması mevcut.**

Tablo 2: Türkiye’de İlgili Kurumların Politika Belgelerinde göç ve toplumsal cinsiyet					
Merkezi Kamu Kurumu /Politika Belgesinin Adı	Tarih	Planda göç		TCE duyarlılığı	
		Var	Yok	Var	Yok
CUMHURBAŞKANLIĞI STRATEJİ VE BÜTÇE BAŞKANLIĞI					
Onbirinci Kalkınma Planı	2019-2023	✓			✓
BAKANLIKLAR					
KALKINMA BAKANLIĞI					
Onuncu Kalkınma Planı	2014-2018	✓			✓
İÇİŞLERİ BAKANLIĞI					
İçişleri Bakanlığı Stratejik Planı	2019-2023	✓			✓
AİLE, ÇALIŞMA VE SOSYAL HİZMETLER BAKANLIĞI (AÇŞHB)					
AÇŞHB Stratejik Planı	2019-2023	✓			✓
MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI (MEB)					
MEB Stratejik Planı	2015-2019	✓			✓
MEB Stratejik Planı	2019-2023	✓			✓
SAĞLIK BAKANLIĞI					
Sağlık Bakanlığı Stratejik Planı	2019-2023	✓			✓
DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI					
Diyanet İşleri Bakanlığı Stratejik Planı	2012-2016	✓			✓
Diyanet İşleri Bakanlığı Stratejik Planı	2017-2021		✓		✓
Diyanet İşleri Bakanlığı Stratejik Planı	2019-2023	✓			✓
ADALET BAKANLIĞI					
Adalet Bakanlığı Stratejik Planı	2019-2023		✓		✓
BAĞLI KURULUŞLAR					
GÖÇ İDARESİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ					
Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Stratejik Planı	2017-2021	✓			✓
AFET VE ACİL DURUM YÖNETİMİ BAŞKANLIĞI					
AFAD Stratejik Planı	2019-2023		✓		✓
KADININ STATÜSÜ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ					
Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı	2018-2023	✓		✓	
Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Eylem Planı	2016-2020	✓		✓	
GÜNEY DOĞU ANADOLU BÖLGE KALKINMA İDARESİ					
GAP İdaresi Stratejik Planı (Kalkınma Bakanlığı)	2018-2022	✓			✓
GAP İdaresi Stratejik Planı (Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı)	2019-2023		✓		✓
KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU					
Kamu Denetçiliği Kurumu Stratejik Planı	2017-2021		✓		✓
TÜRKİYE İNSAN HAKLARI KURUMU					
Türkiye İnsan Hakları Kurumu Stratejik Planı	2019-2023		✓		✓

Tablo 3: Mültecilere yönelik ve toplumsal cinsiyete duyarlı kamu kurumu projeleri

Projenin adı	Yıl	Projenin Amacı
BAKANLIKLAR		
SAĞLIK BAKANLIĞI		
Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin Sağlık Statüsünün ve Türkiye Cumhuriyeti Tarafından Sunulan İlgili Hizmetlerin Geliştirilmesi Projesi (SIHHAT)	2016-devam ediyor	Proje bileşenleri arasında kadın ve üreme sağlığı hizmetlerinin desteklenmesi bulunmaktadır
ADALET BAKANLIĞI		
Mültecilerin Adalete Erişiminin Kolaylaştırılması Projesi	2018-2019	Katkı sunmayı amaçladığı 4 alandan biri cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ile mücadele ederek kadın ve kız çocukları için adalet ve güvenliğin geliştirilmesi olarak geçiyor.
BAĞLI KURULUŞLAR		
GÖÇ İDARESİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ		
Türkiye’nin İltica Başvurusu Alanında Bölgesel ve Uluslararası Yükümlülüklerle Uyumunun Artırılması	2017-2020	Proje bileşenleri arasında uluslararası koruma başvurularının değerlendirilmesi ve sonuçlandırılması sürecinde ve özel ihtiyaç sahipleri, LGBTI, hassas durumdaki yabancılar için ihtiyaçların belirlenerek toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin önlenmesi bulunmaktadır.
KADININ STATÜSÜ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ		
Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddetle Mücadele ve Müdahale İnsani Yardım Programı	2013	Türkiye’ye gelen Suriye vatandaşlarının toplumsal cinsiyete dayalı şiddet konusunda farkındalıklarının artırılması, Suriyelilere hizmet sunan ilgili personelin toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle müdahale konusunda kapasitelerinin geliştirilmesi ve bu konuda Türkiye’ye teknik destek sağlanması.
GÜNEY DOĞU ANADOLU BÖLGE KALKINMA İDARESİ		
Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde Yaşayan Suriyeli Kadınların Sosyal ve Ekonomik Yaşama Adaptasyonu Projesi	2016-2017	Çok Amaçlı Toplum Merkezleri (ÇATOM) üzerinden Suriyeli kadınlara Türkçe dil kursları, psikosozyal destek çalışmaları, kadın sağlığı eğitimleri, kişisel gelişim eğitimleri, gelir getirici faaliyetler, atölye çalışmaları, sosyal kültürel aktiviteler yapılmıştır.
GAP Bölgesi’nde Kadının Güçlendirilmesi Yoluyla Suriyeli ve Ev Sahibi Topluluklar Arasında Sosyal Uyum Projesi	2019-2020	Proje bileşenleri arasında Suriyeli ve ev sahibi toplulukların ekonomik üretime katılımlarının desteklenmesi ve uyuma yönelik sosyal-kültürel faaliyetlerin gerçekleştirilmesi bulunmaktadır.
Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Kadın ve Genç Kızların Sosyal ve Ekonomik İstikrarı ve Dayanıklılığının Güçlendirilmesi Projesi	Planlama aşamasında	Kadınların ve kızların hayat boyu öğrenme fırsatları ile ekonomik hayata ve sürdürülebilir geçim imkanlarına erişimini artırmayı, aynı zamanda kadına yönelik şiddet ile ilgili olarak koruma mekanizmalarına ve psikosozyal destek ve adli yardım hizmetlerine yönlendirmelerinin artırılmasını amaçlamaktadır.

Raporun adı	Yıl	Rapor içerik	TCE	
			Var	Yok
AFET VE ACİL DURUM YÖNETİMİ BAŞKANLIĞI				
Suriyeli Kadınlar	2014	Ülkemizde bulunan Suriyeli kadınların yaşadıkları sorunlar barınma, sağlık, eğitim ve çalışma gibi temalar altında nicel ve nitel araştırma bulguları ışığında incelenmektedir.	✓	
Suriye’den Türkiye’ye Nüfus Hareketleri, Kardeş Topraklarında Misafirlik	2014	AFAD tarafından yürütülen anket saha araştırmasına dayanan rapor, kamp-içi ve kamp-dışı yaşamın ve erkek-kadın deneyimlerinin farklı olduğunu belirterek, elde edilen verileri ayrı ayrı değerlendirmiştir.	✓	
Suriyeli Misafirlerimiz Kardeş Topraklarında	2016	Suriyeli mültecilere dair demografik veriler sağlarken, ülkemizdeki kamp yönetim sistemi ve barınma merkezlerinin işleyişini diğer ülkelerle karşılaştırmalı olarak ele almıştır.		✓
Türkiye’deki Suriyelilerin Demografik Görünümü	2017	Suriyeli mültecilere dair kapsamlı demografik veri sunarken, Suriyelilerin sağlık, çalışma ve konut koşulları ve uyum teması altında gelecek beklentilerine odaklanmıştır.		✓
AİLE VE TOPLUM HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ				
Suriyeliler ile Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşları Arasındaki Evlilik İlişkileri Araştırması	2016	Her iki ülkede karşılaştırmalı olarak savaş öncesi demografik ve sosyo-ekonomik yapılara ve evliliğe dair hukuki düzenlemelere yer verilmekte, raporun konusu hem uluslararası literatür hem de Türkiye’de yapılan derinlemesine mülakat görüşmeleri çerçevesinde değerlendirilmektedir.	✓	
KAMU DENETÇİLİĞİ KURUMU				
Türkiye’deki Suriyeliler Özel Raporu	2018	Geçici koruma altındaki Suriyeli kadın ve çocuklara yönelik bazı devlet kurumları tarafından sunulan hizmetlere, erken yaşta evlilikler ve şiddet mağduru kadınların korunması başta olmak üzere tespit ve önerilere yer verilmektedir.	✓	
TBMM İNSAN HAKLARINI İNCELEME KOMİSYONU- MÜLTECİ HAKLARI ALT KOMİSYONU				
Göç ve Uyum Raporu	2018	Göç ve iltica alanında uluslararası ve ulusal mevzuata, konuyla ilgili çalışmalar yürüten kurum ve kuruluşların paylaştıkları bilgilere ve saha ziyaretleri (ör. geçici barınma merkezleri) gözlemlerine yer vermekte ve bu doğrultuda çeşitli konu başlıkları altında değerlendirme ve önerilere yer vermektedir.	✓	

3. Proje İllerinde Mahalli İdareler ve İlgili Politikalar

Bu bölümde mültecilerin yoğun olarak ikamet ettiği ve CEİD projesinde yer alan illerde çalışan Belediye Birlikleri ve Büyükşehir Belediyelerinin stratejik plan ve projelerine bakıldı. Stratejik Planlar hakkında genel olarak gözlemlenen olgu bu şehirlere yönelen göçün bir tehdit olarak algılandığı, demografik veriler sunularak bu göçmenlerin çoğunluğunun düşük eğitimli ve vasıfsız olarak nitelendiği, ayrıca göçün ve bununla ilintili hızlı nüfus artışının çarpık kentleşme, altyapı yetersizliği, kayıtdışı istihdam ve kent hayatına sosyal-kültürel adaptasyon gibi alanlarda olumsuz etkilere neden olduğunun vurgulanmasıdır. Fakat 2020 yılı öncesi planlarda bu

olgulardan tamamen iç göçler çerçevesinde bahsedilmekte iken, 2020 yılı itibariyle ‘Suriyeliler’ konusunun belirginleştiği görülmektedir. Ama önceki dönemlere kıyasla bu nüfusun demografik bilgileri paylaşılmamaktadır (Adana hariç), nitel genellemeler yapılmaktadır.

a) Türkiye Belediyeler Birliği

Türkiye Belediyeler Birliği 2020-2024 Stratejik Planı’nda ‘Belediye gelirlerinin, belediye görev ve sorumluluklarındaki artışa uyumlu olarak düzenlenmesi ile mali kaynaklarının artırılmasını sağlamaya yönelik çalışmalar yapmak’ (H 1.5) hedefi çerçevesinde ‘Toplumsal olaylardan ve yoğun göç hareketlerinden etkilenen belediyelerin mali kaynak ihtiyacının karşılanması amacıyla yasal düzenlemeler yapılması için öneriler sunulması’ stratejisine yer verilmektedir.

Türkiye Belediyeler Birliği, Marmara Belediyeler Birliği, ve Çukurova Belediyeler Birliği ile beraber İsveç Yerel Yönetimler ve Bölgeler Birliği tarafından yürütülen, ve İsveç Kalkınma Fonu (SIDA) tarafından fonlanan Türkiye’de göç alanında yerel yönetimler ve merkezi hükümet arasındaki iletişimin güçlendirilmesi ve işbirliklerinin artırılmasını ve projenin pilot belediyelerinde Göç Ana Planı geliştirilmesini hedefleyen “Yerel Yönetişimde Rezilyans” (RESLOG) projesinin ortaklarından. Projenin özel olarak bir toplumsal cinsiyet bileşen bilgisi bulunmamakla beraber, proje kapsamında bu belediyelere ‘Göç Ana Planlarına Toplumsal Cinsiyetin Dahil Edilmesi Atölyeleri’ yapıldığı bilgisi mevcut.⁶¹

b) Marmara Belediyeler Birliği

Marmara Belediyeler Birliği 2020-2024 Stratejik Planı’nda birliğin teşkilat yapısı içinde yer alan farklı birimlerin tanımlaması yapılmakta, ve bunlar arasında göç ve mültecilikle ilgili çalışmalar yürütmekle sorumlu bir **Göç Politikaları Merkezi** ve **Göç Platformu** olduğu görülmektedir. Çeşitli proje, sempozyum, atölye ve benzeri faaliyetleri bulunan Göç Politikaları Merkezinin yayınları arasında yer alan *Kent Mültecilerine Hizmette Belediyelerin Rolü Çalıştay Raporu (2015)* mültecilerin yaşadıkları çeşitli sorunların ve çözüm önerilerini sıralamakta, mülteci kadınlara dair ise kadın barınaklarının aşırı yoğunluktan dolayı ihtiyacı olan kadınlara yeterli barınma imkanı sunamadığı sadece tespit edilmekte. *Kopuş’tan Uyum’a Kent Mültecileri: Suriyeli Mülteciler ve Belediyelerin Süreç Yönetimi: İstanbul Örneği (Ocak 2017)* raporunda ise sadece bir İstanbul belediyesinin kadın konuk evi hizmetinin bilgisi kısaca paylaşılmaktadır.

Marmara Belediyeler Birliği, yukarıda bahsi geçen “Yerel Yönetişimde Rezilyans” (RESLOG) projesi ortağıdır. Proje çerçevesinde seçilen pilot belediyelerde (Sultanbeyli, Zeytinburnu, Şişli, Bursa Büyükşehir, Orhangazi ve Osmangazi) Göç Master Planı hazırlama ve uygulama kapasitelerinin gelişimi desteklenmektedir.

c) Çukurova Belediyeler Birliği

Çukurova Belediyeler Birliği’ne ait stratejik plan bulunmamıştır. Fakat Çukurova Belediyeler Birliği, yukarıda bahsi geçen “Yerel Yönetişimde Rezilyans” (RESLOG) projesi ortağıdır. Proje çerçevesinde seçilen pilot belediyelerde (Adana Büyükşehir, Sarıçam, Seyhan, Hatay Büyükşehir, Reyhanlı ve Mezitli) Göç Master Planı hazırlama ve uygulama kapasitelerinin gelişimi

61 Reslog (2018). **Göç Ana Planlarına Toplumsal Cinsiyetin Dahil Edilmesi Atölyesi - Bursa**. <http://www.reslogproject.org/galeri/goc-ana-planlarına-toplumsal-cinsiyetin-dahil-edilmesi-atölyesi-bursa/> (Son Erişim Tarihi: 10.06.2020).

desteklenmektedir. Proje çerçevesinde Adana’da 30 Temmuz 2019’da ‘Göç Ana Planlarına Toplumsal Cinsiyetin Dahil Edilmesi Atölyesi’ düzenlenmiştir.⁶²

d) Güneydoğu Anadolu Bölgesi Belediyeler Birliği

Güneydoğu Anadolu Bölgesi Belediyeler Birliği 2015-2019 ve 2020-2024 Stratejik Planları’nda sadece mevcut duruma dair sunulan SWOT⁶³ analizinde yoğun dış göçün üye belediyelere yansımaları ve mali yük getirmesi bir tehdit olarak belirtilmektedir.

e) Adana Büyükşehir Belediyesi

Adana Büyükşehir Belediyesi 2020-2024 Stratejik Planı’nda göç ile ilgili konularda iç göçle gelenler dışında Adana nüfusunun %15’ini oluşturan ve il genelinde yerleşik düzene geçtiği görülen geçici koruma statüsü altında yaşayan Suriyelilere de yer verildiği görülmektedir. Ayrıca Stratejik Plan hedefleri altında ‘il sınırı içerisinde yaşayan göçmen nüfusun ihtiyaçlarının karşılanmasına ve sosyal yaşama uyumuna yönelik proje üretmek ve uygulamak’ başlığına yer verilmektedir (H 4.4). Stratejik planda Adana Büyükşehir Belediyesi tarafından yukarıda bahsi geçen “Yerel Yönetişimde Rezilyans” (RESLOG) projesi çerçevesinde hazırlanması planlanan Göç Ana Planı’nın bilgisi de aktarılmaktadır.

Belediye tarafından yürütülen bir diğer proje de Uluslararası Göç Örgütü iş birliğinde kurulan **Göçmen Koordinasyon ve Uyum Merkezi**’ni kapsamaktadır. Bu merkezde kadın göçmenler ve ev sahibi topluluk arası sosyal uyumu arttırmaya yönelik faaliyetler yapıldığı görülmektedir.⁶⁴

f) Ankara Büyükşehir Belediyesi

Göç konusuna ilk olarak Ankara Büyükşehir Belediyesi 2020-2024 Stratejik Planı’nda hem iç hem dış göç kapsamında farklı politik, ekonomik, sosyo-kültürel ve çevresel etkilerinin aktarımı çerçevesinde yer verilmektedir.

Ankara Büyükşehir Belediyesi Yerel Eşitlik Eylem Planı 2019-2020 altında ise hem göç hem de toplumsal cinsiyet temelli yerel politikalara yer verilmektedir. Eğitimle ilgili ‘Kentteki kadın ve kız çocuklarının eğitime katılım oranının artırılması’ hedefi altında (H.1) okula gidemeyen mülteci kızların tespiti ve okullaştırılmasına öncelik verilmektedir (1.1.1 ve 1.1.2). ‘Kadınların Sağlıklı Yaşam Hakkında Eşit Biçimde Yararlanmalarını Sağlamak’ (H.4) hedefi mülteci kadınlara aile planlaması ve üreme sağlığı konusunda eğitim verilmesini (4.1.7) kapsıyor. ‘Kadınların ekonomik hayata eşit katılımını sağlamak’ (H.5) hedefi altında da ‘mülteci kadınlar için meslek kurslarının düzenlenmesi’ faaliyetlerine yer veriliyor (5.1.8).

Belediyenin **Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı, Kadın ve Aile Şube Müdürlüğü**’ne bağlı **Kadın Danışma Merkezi** bünyesinde Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ortaklığıyla yürütülen kadınların istihdam olanaklarının artırılmasını da dahil eden *Mülteci Kadın ve Çocuklar Destek Projesi* ve hem kız çocukları hem annelerine yönelik eğitim faaliyetleri de içeren *Mülteci Kız Çocuklarının Okullaştırılması* (2018) projeleri bulunmaktadır.

62 <http://www.cbb.gov.tr/category/restlog-projesi/>

63 Güçlü ve Zayıf Yönler, Tehditler ve Fırsatlar

64 <http://adana.bel.tr/haber/gocle-gelen-kadinlara-teraryumlu-rehabilitasyon>

g) Gaziantep Büyükşehir Belediyesi

Gaziantep Büyükşehir Belediyesi 2020-2024 Stratejik Planı’nda ilin aldığı yoğun dış göçün yarattığı fırsat ve tehditlere ve buna karşılık yapılması gerekenlere yer veriliyor. Dış paydaş analizlerinde Gaziantep’in en temel altı sorunu arasında ‘Suriyeliler’ başlığı bulunuyor. Planda belediye bünyesinde **Göç Yönetimi Şube Müdürlüğü** kurulmuş olduğu bilgisi geçiyor. ‘Kadınlara, çocuklara ve ihtiyaç sahibi diğer toplumsal kesimlere yönelik hizmetlerin kapsamını ve niteliğini artırmak, ailenin korunmasına ve bireylerin kişisel, sosyal ve meslekî gelişiminin desteklenmesine yönelik programlar gerçekleştirmek’ stratejik hedefi çerçevesinde (3.1) göç kapsamında verilen hizmetlerden memnuniyet oranı performans göstergeleri arasında geçiyor (PG. 3.1.10).

Göç Yönetimi Şube Müdürlüğü’nün mültecilere yönelik yürüttüğü çeşitli projeleri mevcut. Bu projeler arasında toplumsal cinsiyeti merkeze alan, UN Women, Uluslararası Çalışma Örgütü ve Sığınmacı ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği ortaklığında yürütülen *SADA-Kadın Güçlendirme ve Dayanışma Merkezi Projesi* bulunuyor. Bu proje: ‘Suriyeli kadın ve kız çocuklarının geçim kaynağı fırsatlarına erişimlerini artırmayı, sosyal ve ekonomik istikrarını sağlamayı ve kendilerine yetebilir olmalarını hedeflemektedir. Türkçe dil kurslarının yanı sıra, bilgisayar işletmenliği, kuaförlük gibi meslek edindirme kursları ile geçim kaynağı fırsatlarına erişimleri sağlanmaktadır. Ayrıca; şiddete karşı mücadele hizmetleri, psiko-sosyal destek ve hukuki danışmanlıklar sağlanarak, kadın ve kız çocuklarının Gaziantep’teki ekonomik ve sosyal hayata uyumlarının güçlendirilmesi amaçlanmaktadır.’⁶⁵ Ayrıca yine Gaziantep Belediyesi bünyesinde yürütülen *Gelin Etmeyin, Okula Gönderin* projesi bölgedeki Suriyeli kız çocuklarının evlendirilmesini engellemeyi amaçlıyor.

h) İstanbul Büyükşehir Belediyesi

İstanbul Büyükşehir Belediyesi 2020-24 Stratejik Planı’nda ‘göçmenler ve sığınmacılar’ konusunun İstanbul’un en önemli ilk dört sorunu arasında yer almakta ve bu konuda kalıcı çözümler üreten politika ve uygulamaların geliştirilmesi gerekliliğine vurgu yapılmaktadır.⁶⁶ Amaç ve hedefler arasında ise özel olarak göç konusuna yer verilmemektedir.

İBB Sosyal Politikalar Daire Başkanlığı 2019 yılı sonlarında *Göç ve Uyum Strateji Belgesi Geliştirme ve Eylem Planı*’nın hazırlık sürecine başladı ve buna yönelik farklı paydaşlarla toplantılar gerçekleştirdi. Burada Kapasite Geliştirme Başlığı altında, ‘Özellikle toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, çocuk evlilikleri ve çocuk işçiliği gibi alanlarda eğitimler, bilgilendirme/ farkındalık çalışmaları ve etkinlikler gerçekleştirilmesi’ hedefi geçiyor.

i) İzmir Büyükşehir Belediyesi

İzmir Büyükşehir Belediyesi 2020-2024 Stratejik Planı göçlerden kaynaklı farklı fırsat ve tehditleri ve bunlara karşılık yapılması gerekenlere dair detaylı bir analiz sunmaktadır. Bunun haricinde ‘Kent Yaşamında Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Desteklenmesi, Kadınların Toplumdaki Konumu Güçlendirilmesi; Çocuklara, Gençlere ve Tüm Dezavantajlı Topluluklara Eşit Yaşam

65 Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği ve Birleşmiş Milletler Kadın Birimi. **Sada Kadın Güçlendirme ve Dayanışma Merkezi Projesi.** <https://sgdd.org.tr/sada-kadin-guclendirme-ve-dayanisma-merkezi-projesi/#more-4174> (Son Erişim Tarihi: 13.08.2020).

66 Hem kurum çalışanları hem de vatandaşlarla yapılan anket çalışmalarına göre, bkz. S 48-50. Diğer üçü: Deprem, Afet ve Acil Durum Yönetimi, İmar ve Kentsel Dönüşüm, Ulaşım.

Hakkı Sağlanması’ hedefi (H.4.2) çerçevesinde hem toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamaya yönelik faaliyetler ve kadınların toplumdaki konumunu güçlendirmeye yönelik faaliyetlere, hem de mültecilere yönelik sosyal içerme faaliyetleri gibi alanlara yer verilmektedir.

Tablo 5: Türkiye’de Mahalli İdarelerin Politika Belgelerinde göç ve toplumsal cinsiyet

Mahalli İdare /Politika Belgesinin Adı	Tarih	Planda göç		TCE duyarlılığı	
		Var	Yok	Var	Yok
TÜRKİYE BELEDİYELER BİRLİĞİ					
TBB Stratejik Planı	2020-2024	✓			✓
MARMARA BELEDİYELER BİRLİĞİ					
Marmara Belediyeler Birliği Stratejik Planı	2020-2024	✓			✓
GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ BELEDİYELER BİRLİĞİ					
GABBB Stratejik Planı	2015-2019	✓			✓
GABBB Stratejik Planı	2020-2024		✓		✓
ADANA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ					
Adana Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planı	2020-2024	✓			✓
ANKARA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ					
Ankara Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planı	2020-2024	✓			✓
Ankara Büyükşehir Belediyesi Yerel Eşitlik Eylem Planı	2019-2020	✓		✓	
GAZİANTEP BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ					
Gaziantep Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planı	2020-2024	✓		✓	
İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ					
İstanbul Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planı	2020-2024	✓			✓
İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ					
İzmir Büyükşehir Belediyesi Stratejik Planı	2020-2024	✓		✓	

C. Sivil Toplum Örgütleri ve Diğer Kamusal Aktörlerin Kapasitelerinin Haritalaması (Yapısal İzleme)

Bu bölümde Türkiye’de mültecilere yönelik hak ve hizmetler alanında önemli rol oynayan sivil toplum örgütleri ve diğer kamusal aktörlerin toplumsal cinsiyet temelli izleme kapasiteleri incelenecektir. Araştırmaya dahil edilen 30 sivil toplum örgütü çalışma alan ve önceliklerine göre 5 başlık altında sınıflandırılmış olup, göç dahil farklı alanlarda çalışan, sadece göç ve mültecilik ile ilgili çalışan, ayrıca kadın, LGBTI+ ve cinsel sağlık çalışan örgütleri içermektedir. Bunun dışında diğer kamusal aktörler olarak 2 meslek kuruluşu ve 8 Birleşmiş Milletler kuruluşu da

incelenmiştir. Bir önceki bölümde olduğu gibi bu örgütlerin toplumsal cinsiyet eşitliği izleme kapasiteleri internet üzerinden erişilebilir bilgiler temelinde değerlendirildi. Araştırma ve tarama süreci de aynı şekilde Mart-Mayıs 2020 tarihleri arasında tamamlandı. Burada incelenen çeşitli kuruluşların toplumsal cinsiyet eşitliği izleme kapasiteleri yürütmekte oldukları projeler ve yayınladıkları raporlar çerçevesinde değerlendirildiğinde, özellikle eğitim ve sağlık alanında kamusal hizmetlere erişimi ve çalışma hayatına katılımı arttırmaya, ayrıca sosyal uyumu desteklemeye yönelik projelere yoğunluk verdikleri, yayınladıkları rapor çalışmalarında da çeşitli alanlarda mevcut duruma dair tabloyu aktardıkları, fakat izleme bakımından yetersiz kaldıkları tespit edilmiştir.

1. Çeşitli Alanlarda Çalışan STK’lar

a) Anadolu Kültür

2002 yılında İstanbul’da kurulan Anadolu Kültür, sanatın değişik alanlarından, iş dünyasından ve sivil toplumdan kişilerin, kültür ve sanatın İstanbul dışındaki şehirlerde üretilmesi ve izlenmesini desteklemek için bir araya gelmesiyle, kâr amacı gütmeyen bir kültür kurumu olarak kurulmuştur.

Anadolu Kültür ve Açık Toplum Vakfı’nın 2015 yılında ortak yayınladıkları *Bekleme Odasından Oturma Odasına Suriyeli Mültecilere Yönelik Çalışmalar Yürüten Sivil Toplum Kuruluşlarına Dair Kısa Bir Değerlendirme* raporu Suriyeli mültecilere destek veren sivil toplum kuruluşlarının ve yürüttükleri çalışmaların bir dökümünü yapmıştır. Kadınlara yönelik çalışmaları olan STK’lara dair bilgiler veren raporun en önemli gözlemi kadın ve LGBTİ mültecilere hizmet sunan ve bu alanlarda hak savunuculuğu yapan STK sayısının çok az olduğudur.

Anadolu Kültür 2017 ve 2019 tarihleri arasında *Hep Beraber* isimli hedef grubu mülteci çocuklar olan bir proje yürütmüştür. Stiftung Mercator destekli bu proje kapsamında göç ve sosyal uyum alanında faaliyetler düzenlenmiştir, fakat proje ile ilgili toplumsal cinsiyet perspektifine rastlanmamıştır.

b) Halklararası Dayanışma Köprüsü Derneği (Halkların Köprüsü)

2014 yılında İzmir’de kurulan dernek, halklar arasında kamusal dostluk ve dayanışma duygusunu geliştirmek/güçlendirmek ve toplumsal-siyasal felaketler ve toplumsal bir felakete dönüşen doğa olayları karşısında halkların birbiriyle dayanışmasına aracılık etmek ve bu amaçla dayanışma etkinlikleri düzenlemektedir.

Halkların Köprüsü’nün toplumsal cinsiyeti ve göçü bir araya getiren projeleri olmasa da dernek bünyesinde düzenlenen göç ile alakalı faaliyetlerde toplumsal cinsiyete yer verilmektedir. 2016 yılında düzenlenen *Birinci Alan Kurdi Mülteci Çalıştay*’nda ‘Göç, Mültecilik, Sağlık ve Kadın’ başlıklı bir sunum yapılmıştır.

Derneğin 2017 yılında yayınladığı *Türkiye Mülteci Raporu*’nda, mülteci kadınların toplumsal cinsiyet temelli kırılganlıklarının olduğu not edilmiş ve bunların başında, cinsel şiddet, çocuk yaşta evlilikler ve zorunlu seks işçiliği olduğu söylenmiştir.

2018 yılında Halkların Köprüsü tarafından düzenlenen Üçüncü Alan Kurdi Mülteci Çalıştayında kadın ve LGBTİ mültecilerin sahip oldukları toplumsal cinsiyet temelli kırılabilirlikler yüzünden şiddetten korunabilecekleri sığınma mekanlarına duydukları ihtiyaçtan bahsedilmiştir. Buna ek olarak, kadınların iş hayatına katılabilmeleri için adımlar atılması gerektiği söylenmiştir.

Dernek, yıllık faaliyet raporu yerine, yürüttüğü her faaliyete dair internet üzerinde günlük raporlar yayınlamaktadır. Bu raporlar incelendiğinde, kadın mültecilere dair faaliyetlerin yürütüldüğü görülmektedir. Bu faaliyetlerin arasında, yalnız yaşayan mülteci kadınlara barınma ihtiyaçlarını karşılama, sağlık ve sosyal destek haklarına erişimlerinde arabuluculuk yapma vardır.

c) Hayata Destek Derneği

2005 yılında İstanbul’da kurulan Hayata Destek, afetlerden etkilenmiş toplulukların temel hak ve ihtiyaçlarına erişimlerini sağlamayı amaçlayan bir insani yardım kuruluşudur. Dernek, temel olarak Acil Yardım, Mülteci Destek, Çocuk Koruma ve Sivil Toplum Güçlendirme ve Koordinasyon çalışmaları yürütmektedir.

Hayata Destek’in 2013, 2014 ve 2015 yıllarına dair hazırlanmış faaliyet raporları içerisinde mülteci kadınlara ve kız çocuklara verilen hizmetlere dair detaylar vardır. *Anne ve Çocuk Beslenme Eğitim Projesi (2013)*, *Gıda Güvenliği Programı (2014)* ve *Toplumsal Etki Projeleri (2015)* kapsamında mülteci kadın ve kız çocuklarına nakdi ve psiko-sosyal yardımlarda bulunulmuştur.

Hayata Destek’in 2016 yılında yayımladığı İstanbul’daki Suriyeli Mültecilere İlişkin Zarar Grebilirlik Değerlendirme Raporu kadın mültecilere dair birçok önemli veri içermektedir. 744 mültecinin katılımıyla yapılan anketlerin sonuçlarını ortaya koyan rapor kadın mültecilere dair birçok önemli veri içermektedir: hane reisi olan mülteci kadın ve hamile ve emziren mülteci kadın oranı, mülteci kadınların erkeklere göre günlük ayrımcılığı ve ırkçılığı daha çok hissettiğini gösteren sayılar, açıklıkla mücadele amaçlı ailenin kadın fertlerinin gıda tüketimini kısıtlayan aile sayıları, gibi.

Derneğin 2018 yılı Faaliyet Raporuna bakıldığında, Hayata Destek’in mülteci kadınlara yönelik faaliyetlerini çeşitlendirdiği görülmektedir. Sadece hizmet değil aynı zamanda hak savunuculuğu odaklı çalışmalar da yürütülmeye başlanmıştır. Dernek, Birleşmiş Milletler Kadın Birimi (UN Women) destekli *Mülteci Kadınların Adalet Hizmetlerine Erişimde Farkındalıkların Artırılması* projesinde cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet farkındalığı oluşturmak ve mülteci kadınların ihtiyaç duydukları koruma hizmetlerine erişimlerini sağlamak amacıyla faaliyetler düzenlemiştir. Projenin çıktılarını bir araya getirdiği *Medeni Haklar ve Hizmetlere Erişimle İlgili Mülteci Kadınların Güçlendirilmesi Raporu*’nu 2018 yılında yayınlamıştır. Rapor, medeni haklara erişimin yanı sıra cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet başlıklarında yapılan bilgilendirme ve farkındalık çalışmalarının Suriye krizinden etkilenen mülteci kadın ve kız çocuklarının yaşamlarında yarattığı somut etkilere odaklanmaktadır. Rapor ayrıca mülteci kadınların farklı hak alanlarında (şiddetle ilgili haklar, geçici korumada haklar, evliliğin sona erdirilmesi, evlenme ve cinsel suçlarda haklar) farkındalıklarını ölçmeye yönelik yürütülen anket çalışmalarının sonuçlarını da vermektedir.

2019 yılı Faaliyet Raporunda da derneğin toplumsal cinsiyet eşitliğinin anaakımlaştırılmasına yönelik kurumsal kapasitelerini artırma çalışmaları yaptıkları görülüyor.

d) İnsan Hakları Derneği (İHD)

İnsan Hakları Derneği 1986 tarihinde, ırk, din, dil, cinsiyet gözetmeksizin temel insan hakları savunuculuğu yapmak, ölüm cezası, işkence ve militarizm gibi olgulara karşı durmak amacıyla kurulmuştur.

İHD’nin toplumsal cinsiyet ve göçü bir araya getiren projeleri olmasa da göç alanında yürütülen faaliyetlerde mülteci kadınlara ve kız çocuklarına yer verilmiştir.

2013 yılında yayımlanan *Yok Sayılanlar: Kamp Dışında Yaşayan Suriye’den Gelen Sığınmacılar Raporu* Suriyeli kadınların yaşadıkları hak ihalelerini ortaya koyan bir metin olmuştur. Rapora göre, Suriyeli kadınlar kamp ortamında yaşanan cinsiyete yönelik ayrımcılık ve şiddet yüzünden kamplarda kalmak istememişlerdir. Rapor ayrıca Suriyeli kadınların günlük hayatlarında çektikleri zorlukları, da örneğin kalabalık ve çoklu kullanılan evlerde yaşamının getirdiği iş yükü, mahremiyetten yoksunluk, güvenlik kaygısı gibi, gözler önüne sermektedir.

2014 yılında yayımlanan *Türkiye İnsan Hakları İhlalleri Raporu*’nda, Türkiye’ye sığınan mülteci kadınların ekonomik, sosyal ve kültürel hak ihlallerine ve şiddete maruz kaldıkları not edilmiştir.

2019 yılında, İHD Merkezi Kadın Komisyonu’nun hazırladığı *Toplumsal Cinsiyet Temelli Yasalar, Sözleşmeler, Yönetmelikler Raporu* mülteci ve sığınmacı kadınların Türkiye’de yaşadıkları hak ihlallerine dair genel bir tablo çizmektedir. Raporda özellikle sosyo-ekonomik zorluklarla ilişkilenen seks işçiliği, çok eşli ve zorla evlendirmeler, cinsiyete dayalı şiddete karşı koruma sağlanamaması gibi konularda mülteci ve sığınmacı kadınların sorun yaşadıklarını aktarmaktadır.

e) İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma Derneği (MAZLUMDER)

MAZLUMDER 1991 tarihinde İstanbul’da insan hakkı ihlallerine karşı mücadele etmek, insan hakları konusunda mağdur olmuş kişilere ve ailelerine her türlü maddi, manevi ve hukuki yardımlarda bulunmak amacıyla kurulmuştur.

Mültecilere yönelik çalışmaları da mevcut olan derneğin, toplumsal cinsiyet ve göç alanını kapsayan iki raporu vardır.

2013 yılında derneğin yayımladığı *Türkiye’de Suriyeli Mülteciler: İstanbul Örneği Raporu*, Suriyeli mültecilerin Türkiye’ye ilk geldikleri dönemde yaşanan sorunları ortaya koyan bir yazı niteliğindedir ve mülteci kadınların özellikle sağlığa erişim konusunda zorluklar çektiklerini not etmiştir.

Derneğin Kadın Komisyonu tarafından 2014 yılında hazırlanan *Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacılar Raporu*, Suriyeli kadınların yaşam koşullarına ve kadın olmaları nedeniyle ayrıca yaşadıkları sıkıntılara odaklanmaktadır. Rapor, mülteci kadınlara ve onların korunmasına ilişkin yasal bir çerçeve çizdikten sonra Suriyeli kadınların barınma ve istihdam olanaklarına, sağlık ve eğitim hizmetlerine erişimlerine, sosyal yaşamlarına ve giyim ve öz bakım olanaklarına

dair analizlerde bulunmuştur. Bunlara ek olarak rapor, Suriyeli kadınların maruz bırakıldıkları cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılık ve şiddet, erken yaşta ve çok eşli evlilik, insan ticareti ve emek sömürsü gibi konuları da ele almıştır.

f) İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı (İKGV)

1988 yılında, İstanbul’da kurulan İKGV, insan kaynağına ilişkin ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeyi olumsuz yönde etkileyen sağlık, eğitim ve istihdamla ilgili sorunların çözümüne katkıda bulunmak amacıyla faaliyet göstermektedir. İKGV uzun yıllardır üreme sağlığı, insan ticaretiyle mücadele ve göç alanlarında çalışmalar yürütmektedir. Burada sadece mültecilere yönelik çalışmalarına yer verilmektedir. 1999 yılında UNHCR ile başlayan işbirliği ile İKGV, Türkiye’deki sığınmacı ve mültecilere danışmanlık ve hizmet sunumu çalışmalarını göç programına dahil etti.

İKGV 2014 yılında İstanbul Esenler’de Suriyeli mültecilere psikolojik ve sosyal destek sunduğu, hakları konusunda bilgilendirdiği ve Türk vatandaşları ile uyum içinde yaşamalarına katkı sağlayacak etkinlikler yaptığı bir merkez kurmuştur. 2018 yılında yayımlanan *Göç Yolunda Bir Durak: Esenler* raporu, Esenler Çok Amaçlı Destek Merkezi kapsamında mültecilere sunulan hizmetleri detaylandırmaktadır. Rapora göre 2015 Mart ayından itibaren merkeze yalnız kadınların ve yalnız annelerin yaptığı başvurular artmıştır. Her ay on yalnız kadının başvurusuyla birlikte merkezde “kadın dayanışma grubu” kurularak toplum merkezi çalışmalarının ilk adımları atıldı. Buna ek olarak rapor, birçok derneğin aksine, merkeze gelen danışanların cinsiyet ve cinsel kimlik dağılımını vermiştir. Rapor cinsiyet ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet sebebiyle yapılan başvurulara, ayrıca 18 yaşın altında kız çocukların evlendirmesine ve hamileliklerine dair nitel bilgiler de sunuyor.

g) Kırkayak Kültür Sanat ve Doğa Derneği (Kırkayak)

Kırkayak, dünyada ve Türkiye’de kültür ve sanatın gelişimine destek, demokratik değerlerin teşvik edilmesi ve zengin kültürü olan bir hayatın koşullarını kurmak amaçlarıyla, 2011 yılında Gaziantep’te kurulmuştur.

Kırkayak’ın mülteci ve göçmen kadınlar için ve onlarla beraber yürüttüğü projeler vardır. Derneğin bünyesinde 2015 yılında kurulan *Mutfak/Matbakh Kadın Atölyesi* göçmen ve Türkiyeli kadınların ortak sosyal ve kültürel üretim gerçekleştirdiği bir dayanışma modelidir. Atölyeden çıkan sanat eserleri *Sanatta Kadın Birliği* gibi sergilerde yerini bulurken, yemek ve tekstil ürünleri de satılarak mülteci ve göçmen kadınlara gelir kaynağı olmaktadır.

Dernek 2019 yılında hem yerel ve göçmen kadın sanatçıları dinlemeye yönelik *Göç, Sanat ve Toplumsal Cinsiyet Çalıştayı*’nı, hem de alana dair yürütülen akademik araştırmalara dinlemeye yönelik *Göç ve Toplumsal Cinsiyet Atölyesi*’ni düzenlemiştir.

Domlar, Suriyenin ‘Öteki’ Sığınmacıları: Ayrımcılık, İzolasyon ve Sosyal Dışlanmışlık Raporu dernek tarafından 2017 yılında yayımlanmıştır. Bu rapor, *Lübnan, Ürdün ve Türkiye’ye Sığınan Suriyeli Dom ve İlgili Diğer Grupların Haklarının Desteklenmesi Projesi*’nin ön çıktıları detaylandırmaktadır. Raporda istatistik veriler sağlanmasa da Dom göçmen kadınların Türkiye’de yaşadığı cinsel taciz ve şiddet, sağlığa erişim, düşük ücretli çalışma gibi çeşitli sorunlara dair detaylar verilmiştir.

h) Mavi Kalem Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği (Mavi Kalem)

Mavi Kalem Derneği bir grup gönüllü tarafından 2000 yılında kurulmuştur. Kadının insan hakları ve kadın sağlığı, gençlerin güçlendirilmesi, çocuk hakları ve eğitimi, afet durumlarında müdahale yöntemleri ve sivil katılımın yaygınlaştırılması üzerine çalışmalar yürütmektedir. Çalışmalarında kadın bakış açısı ve toplumsal cinsiyet perspektifiyle toplumsal dayanışmanın ve gönüllülüğün yaygınlaştırılması hedeflenmektedir.

Mavi Kalem’in toplumsal cinsiyet ve göçü bir araya getirdiği birçok projesi olmuştur.

- *Suriyeli Göçmenlerle İlgili Alan Araştırmaları:* 2013 - 2014 tarihleri arasında Hatay ve Gaziantep şehirlerinden yürütülen proje kapsamında Suriyeli mültecilerin ihtiyaç değerlendirilmeleri yapılmış ve kadın mültecilerin ihtiyaçları belgelenmiştir.
- *Suriyeli Kadın ve Çocuklarla Atölyeler:* İstanbul’da 2014 - 2015 tarihleri arasında yürütülen projede Suriyeli kadınlara Türkçe dersleri verilmiştir.
- *Suriyeli Kız Çocuklarının Eğitime Kazandırılması ve Savunuculuk Projesi:* Malala Fund tarafından desteklenen ve 2017 yılında başlayan projenin amacı, İstanbul’da yaşayan Suriyeli kız çocuklarının okullaşma oranını artırmanın yanı sıra, eğitim hayatlarında yaşadıkları sorunları belirlemek ve çözülmesi konusunda destek sağlamaktır.
- *Kızlar Güçleniyor Projesi:* İstanbul’da 2018 yılında başlayan projenin amacı Suriyeli ve Türkiye’li genç kızların sosyal uyumunu ve eğitime katılımlarını desteklemektir.
- *Kadınların Güçlendirilmesi için Erkek Katılımı Pilot Çalışması:* Ekim 2018 tarihinde İstanbul’da başlayan çalışmanın amacı, Suriyeli erkeklerin, Suriyeli kadın ve kız çocuklarının güçlendirilmesi ve toplumsal cinsiyet temelli şiddetin azaltılmasına yönelik destekleyici olmalarını sağlamaktır.

Mavi Kalem *Yerelden Genele Suriyeli Kız Çocuklarının Okullaşmasını Desteklemek Toplantı Raporu*’nu 2017 yılında yayımlamıştır. 24 kurumdan katılan 33 temsilci, kendi kurumlarında yürüttükleri çalışmalar sonucunda Suriyeli kız çocuklarının okullaşmasında gözlemedikleri temel sorunları not düşmüşlerdir.

2017 yılında yayımlanan *Kız Çocukları Okur, Dünya Değişir Toplantı Raporu* Mavi Kalem’in yürüttüğü *Suriyeli Kız Çocuklarının Eğitime Kazandırılması ve Savunuculuk Projesi*’nin çıktılarını içermektedir. 10-14 yaş arası 182 Suriyeli kız çocuğu ile görüşülen araştırma kız çocuklarının okullaşma oranına ve okullaşmanın önündeki temel nedenlere dair (ayrımcılık, bakım işleri, gibi) dair veriler sağlamaktadır.

Mavi Kalem, *Suriyeli Çocukların Eğitime Dair Model Oluşturma Projesi* kapsamında *Suriyeli Çocukların Eğitimi Araştırması*’nı yürütmüş ve araştırmanın raporu 2019 yılında yayımlanmıştır. Rapor durum tespiti amaçlı olup, mülteci ve çocuk haklarına dair bilgi ve izleme sağlamamaktadır. Suriyeli çocukların eğitime dair genel bir durum tespiti yapan rapor, aynı zamanda toplumsal cinsiyet perspektifiyle Suriyeli kız öğrencilerin ihtiyaçlarına dair gözlemlerde bulunmaktadır.

Mavi Kalem’in, BMMYK tarafından desteklenen Çocuk Koruma Projesi, İstanbul’un Fatih ve Zeytinburnu bölgelerinde, Suriyeli ve Suriyeli olmayan mültecilerin çocuk işçilik ve çocuk evlilik

gibi konulara dair algılarını ve farkındalıklarını ölçmeyi hedeflemiştir. Bu amaçla yürütülen anket çalışmalarının sonuçları 2018 ve 2019 tarihlerinde Farkındalık Araştırması I ve II olmak üzere iki ayrı raporda yayımlanmıştır. Anket çalışmaları algı ve farkındalık odaklı olduğundan, çocuk işçiliğe ve çocuk evliliğe maruz kalanların sayılarına dair bilgi sağlamasa da kız çocuklarının ve erkek çocuklarının çalışmalarına ve evlenmelerine dair sahip olunan algı farklılıklarını ölçmek için önemli bir adım olmuştur.

i) Türk Kızılay

1868 yılında kurulan Türk Kızılay’ın amacı afetlerde ve olağan dönemde ihtiyaç sahipleri ve korunmasızlara yönelik yardım sağlamak, toplumda yardımlaşmayı geliştirmek, güvenli kan teminini gerçekleştirmek ve zarar görebilirliği azaltmaktır.

Kızılay’ın bünyesinde kurulan Göç ve Mülteci Hizmetleri Müdürlüğü, mültecilere hizmet sağlanması amacıyla birçok program yürütmektedir. Kızılay’ın toplumsal cinsiyet ve göçü bir araya getiren projeleri olmasa da yine hizmet odaklı faaliyet raporlarına bakıldığında, pek çok programda kadın yararlanıcıların %70’in üstünde olduğu görülmektedir. Raporlar mültecilerin toplumsal cinsiyet temelli haklarına dair bilgi vermemektedir.

j) YUVA Derneği

2010 yılında İstanbul’da kurulan derneğin amacı dünyayı değiştirmek, onu daha iyi, daha adil ve daha sürdürülebilir bir yer yapmak ve tüm canlılar için bir yuva olarak kalmasını sağlamaktır.

YUVA, projelerin adında açıkça geçmese de mülteciler için yürüttüğü tüm faaliyetlerde toplumsal cinsiyet duyarlılığı sergilemektedir. Derneğin faaliyet raporlarına bakıldığında, psikososyal destek, dil eğitim, profesyonel beceriler, meslek eğitimi, gelir getirici ve sosyal uyum gibi dernek faaliyetlerinin katılımcılarının çoğunu kadınların oluşturduğu görülmektedir.

2018 yılında yayımlanan *Yerinde Erişim Projesi Değerlendirme Raporu*, YUVA’nın Suriyeli mülteciler alanında yaptığı çalışmaları detaylı bir şekilde anlatmakta ve proje çerçevesinde yapılan anket çalışmalarının sonuçlarına yer vermektedir. Raporda mülteci kadın ve kız çocuklarına dair 18 yaş altı evlilik, toplumsal cinsiyet temelli şiddet, sağlık hizmetlerine erişim sorunları, çalışma hayatına katılamama gibi konulara da yer verilmektedir.

Tablo 6: Çeşitli alanlarda çalışan STK’ların Kadın Mülteci Hakları İzleme kapasitelerinin haritalaması

STK	Rapor	Yıl	Hak temelli izleme yapma durumu*		İçerik	TCE duyarlılığı	
			Var	Yok		Var	Yok
Anadolu Kültür	Bekleme Odasından Oturma Odasına Suriyeli Mültecilere Yönelik Çalışmalar Yürüten Sivil Toplum Kuruluşlarına Dair Kısa Bir Değerlendirme	2015		✓	-	✓	
Halkların Köprüsü	Türkiye Mülteci Raporu	2017		✓	-	✓	
Hayata Destek	İstanbul’daki Suriyeli Mültecilere İlişkin Zarar Görebilirlik Değerlendirme Raporu	2016		✓	-	✓	
	2018 Faaliyet Raporu	2019		✓	-	✓	
	Medeni Haklar ve Hizmetlere Erişimle İlgili Mülteci kadınların Güçlendirilmesi Raporu	2018		✓	-		
	2019 Faaliyet Raporu	2020		✓	-	✓	
İHD	Yok Sayılanlar: Kamp Dışında Yaşayan Suriye’den Gelen Sığınmacılar Raporu	2013		✓	-	✓	
	Türkiye İnsan Hakları İhlalleri Raporu	2014		✓	-	✓	
	Toplumsal Cinsiyet Temelli Yasalar, Sözleşmeler, Yönetmelikler Raporu	2019		✓	-	✓	
MAZLUMDER	Türkiye’de Suriyeli Mülteciler: İstanbul Örneği Raporu	2013		✓	-	✓	
	Kamp Dışında Yaşayan Suriyeli Kadın Sığınmacılar Raporu	2014		✓	-	✓	
İKGV	Göç Yolunda Bir Durak: Esenler	2018		✓	-	✓	
Kırkayak	Domlar, Suriyenin ‘Öteki’ Sığınmacıları: Ayrımcılık, İzolasyon ve Sosyal Dışlanmışlık Raporu	2017		✓	-	✓	
Mavi Kalem	Kız Çocukları Okur, Dünya Değişir Toplantı Raporu	2017		✓	-	✓	
	Suriyeli Çocukların Eğitimi Araştırması	2019		✓	-	✓	
	Çocuk Koruma Projesi Farkındalık Araştırması Raporu I	2018		✓	-	✓	
	Çocuk Koruma Projesi Farkındalık Araştırması Raporu II	2019		✓	-	✓	
Türk Kızılay	-	-	-	-	-	-	-
YUVA	Yerinde Erişim Projesi Değerlendirme Raporu	2018		✓	-	✓	

2. Göç ve Mülteciler Alanında Çalışan STK’lar

a) İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi (İGAM)

İGAM ‘mülteci haklarının bütün dünyada ve Türkiye’de gözetilmesi ve ilerletilmesine katkıda bulunmak; iltica ve göç olgularının, ülkede ve dünyadaki farklı sosyo-ekonomik etkileriyle ilgili kamusal alanda farkındalık yaratmak’ ve ‘hak savunuculuğu bağlamında; tespit ve çözüm

önerileri geliştirmek’ misyonu ile 2013 yılında kurulmuştur. Derneğin mültecileri toplumsal cinsiyet perspektifinden ele alan ve MALALA Vakfı ile ortak yürüttüğü *Mülteci Kız Çocuklarının Okullaşması Projesi* (2018-2021) bulunmaktadır.

İGAM’ın mülteciler hakkında hazırladıkları çeşitli rapor çalışmalarında, toplumsal cinsiyet perspektifi ile yapılan analizlere rastlamak mümkündür.

2016 yılında yayımlanan *Türkiye’de Mülteci Entegrasyonu Alanındaki Zorluklar ve İmkanlar* raporunda Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi çerçevesinde mülteci kadınlara sağlanan haklardan bahsedilmektedir. Ayrıca mülteci kadınların toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılık yüzünden iş piyasasına erişimlerinin kısıtlı olduğu not edilmiştir.

2019 yılında yayımlanan *Medya İzleme Raporu*’nda, haber ve yazılarda göçmen ve mülteci kadınların temsilleri incelenmiş, *Türkiye’deki Suriyeli Mültecilerin Ekonomiye Katılımı* isimli raporda da, mülteci kadınların işgücü piyasasına katılımının önündeki engeller incelenmiş ve en kilit engelin toplumsal cinsiyete dayalı şiddet olduğu belirtilmiştir.

2020 yılında *Türkiye’de Mülteci Barındırmaya dair Güzel Uygulama Örnekleri* raporu kapsamında, mültecilerin haklarını ve yaşam koşullarını geliştirme odaklı olan projeler incelenmiştir. Rapor toplumsal cinsiyet ve göç kesişiminde yürütülen projelere dair önemli veriler sağlamaktadır. Örneğin, rapor kapsamında incelenen projelerin sadece %3’ü mülteci kadınlara karşı şiddet alanında çalışmalar yürütmektedir. Buna ek olarak, rapor mülteci kadınların işgücü piyasasına katılımı, mülteci kadınlara yönelik Türkçe dil eğitimleri, mülteci kadınlara yönelik sosyal uyum etkinlikleri, kadın haklarının geliştirilmesi gibi alanlarda proje yürüten STK’ların izlemesini yapmıştır.

b) Mülteci Hakları Merkezi Derneği (MHD)

2014 yılında İstanbul’da kurulan MHD, ‘savaş ve zulüm sebebiyle ülkelerini terk edip Türkiye’de sığınma arayan yabancıların hukuki koruma mekanizmalarına erişimi; sığınmacılara yönelik hukuki destek kapasitesinin artırılması; kamuoyunda ve toplum hayatında sığınmacılara yönelik hoşgörü ve dayanışmanın güçlenmesi; ve sığınma alanındaki mevzuat, politika ve uygulamaların uluslararası standartlarla uyum içinde gelişmesi için uzmanlığa dayalı faaliyetler yürüten dernek statüsünde bir sivil toplum örgütüdür’. Derneğin temel çalışma alanı, Türkiye’de sığınma başvurusu yapan ya da yapmak isteyen bütün yabancılar için kapsamlı ve ücretsiz hukuki danışma ve destek hizmetleri yürütmektir.

MHD’nin Türkiye’nin iltica rejimi, adli yardıma erişim, refakatiz mülteci çocuklar ve idari gözetim gibi konularda temel hak ve yükümlülüklerin çerçevelerini çizen yayınları arasında sığınmacı ve mülteci kadınlara özel olarak bir vurgu yapılmamaktadır. **MHD’nin 2015 yılında İltica Bilgi Veritabanı (AIDA) için hazırladığı ülke raporunda göç alanında toplumsal cinsiyet eşitliği konusu kısıtlı olarak ele alınmıştır.** Rapor istatistikî bilgi sağlamamakla beraber, **sığınmacı ve mülteci kadınların yabancı kimlikleri olmadıkları için sığınma evlerine kabul edildiklerini belirtmektedir.** Yine aynı şekilde, sığınmacı ve göçmen kadınların çocuk ve çok eşli evlilik konularında, istatistikî bilgi vermeden, yaşadıkları sorunlara değinilmiştir.

c) Mültecilerle Dayanışma Derneği (Mülteci-Der)

2008 yılında İzmir’de kurulan Mülteci-Der, ‘dil, din, ırk, cinsiyet, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, yaş, engellilik, politik görüş farklılığı ve diğer nedenlere dayalı hiçbir ayırım gözetmeksizin ülkesinden ayrılmış mültecilerin, sığınmacıların, göçmenlerin, geçici sığınma hakkı arayan, ikincil koruma prosedürüne girebilecek insanların ve uluslararası koruma ihtiyacı olan insanların sorunları hakkında çalışan bir insan hakları ve insani dayanışma örgütüdür.’

Hem mültecileri hem de toplumsal cinsiyeti ele alan projeleri olmamakla beraber hazırlamış oldukları yayınlarda (bilgilendirme broşürleri gibi) evlenme/boşanma, aile içi şiddete karşı koruma ve insan ticareti gibi konulara dair haklar ve koruma mekanizmalarına dair bilgiler sunuluyor. Örneğin *Ayrımcılık ve Nefret Suçu* isimli broşürü cinsiyeti, cinsel yönelimi ve cinsiyet kimliğini ayrımcılık ve nefret suçları kapsamı içine almıştır.

Derneğin internet sitende 2018’de yayımlanan *Mülteci Kadınların Durumuna İlişkin Bir Değerlendirme* isimli yazı, toplumsal cinsiyet temelli iltica sürecinin hukuki çerçevesini detaylı bir şekilde anlatmıştır. Yazı ayrıca cinsel ve toplumsal cinsiyet temelli şiddete maruz kalan mülteci kadınların koruyucu önlemlere erişme haklarını, İstanbul Sözleşmesine referansla, açıkça ortaya koymuştur. Yazının bir diğer önemli katkısı ise erkekler tarafından öldürülen mülteci kadın ve mülteci çocuk hamilelik sayılarına dair verdiği bilgilerdir.

Derneğin *Sonsuz Geçiciliğe Çare: Suriyeli Mülteciler Türkiye Vatandaşlığı Hakkında Ne Düşünüyor?* (2017) raporunun küçük bir kısmında, sığınmacı ve göçmen kadınlar yaşadıkları sorunlardan ve Türkiye vatandaşı olmanın onlar için muhtemel getirilerinden bahsetmektedir.

d) Mülteciler ve Sığınmacılar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği (Mülteciler Derneği)

Mülteciler Derneği ‘ülkesinden ayrılmış ve uluslararası koruma ihtiyacı olan insanların sorunlarına çözüm aramak... tüm yaşamsal ihtiyaçlarının giderilmesine destek olmak ve toplumsal uyumlarının hızlı bir biçimde sağlamak’ amacıyla 2014 yılında İstanbul’da kurulmuştur. Koruma faaliyetleri, sosyal uyum, mesleki eğitim ve sağlık hizmetleri dahil çok geniş bir yelpazede çalışmalar yürütmektedir. 2018 yılında yayımlanan faaliyet raporuna göre, derneğin öncelikleri içerisinde ‘kadınların güçlendirilmesi’ ve ‘erken yaşta evlilikleri önlemek için koruyucu hizmetlerin sunulması’ vardır.

Dernek, bu öncelikleri hayata geçirebilmek amacıyla önemli adımlar atmıştır. Derneğin 2016 yılında kurulan *Kadın Konuk Evi* Türkiye’de eşi tarafından şiddete uğrayan, boşanma veya ölüm sebebi ile çocukları ile yalnız kalıp barınma imkânı bulamamış, ev içinde istismara maruz kalmış kadınlara ve varsa çocuklarına barınma imkânı sağlamaktadır. Konukevinde kalan kadın ve çocuklara yönelik destek ve güçlendirme faaliyetleri yürütülmektedir. 2018 yılında *Kadın Dayanışma Merkezi* kurulan Mülteciler Derneği, konukevinde kalanlara ek olarak dışarıdan gelen katılımcılara yönelik eğitimler vermektedir. Örneğin mülteci ve sığınmacı kadınların iş hayatına katılımlarını artırma amacıyla girişimcilik eğitimi verilmiştir. Ayrıca dernek *Erken Yaşta Evlilikle Mücadele Projesi* yürütmektedir.

Derneğin *Faaliyet Raporları* dışında yayınları görülmektedir. Derneğin 2017 ve 2018 yılı faaliyet raporlarında geliştirmiş oldukları SUKOM isimli veri tabanı üzerinden yaklaşık 20 bin kayıtlı Suriyeli’ye dair erken yaşta tespit edilen hamilelikler, kadın ve kız çocuklarının okullaşma oranı ve iş piyasasına katılımları gibi veriler sunulmaktadır. Fakat bu veriler 2019 yılı raporunda gözükmemektedir.

e) Sığınmacılarla ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD-ASAM)

Bugün daha çok ASAM ismiyle tanınan dernek, 1995 yılında Ankara’da ‘tüm sığınmacı ve göçmenlerin temel hak ve hizmetlerde yararlanabildiği ve yerel halkla uyum içinde yaşayabildikleri bir yer yaratma’ vizyonu ile kurulmuştur. Derneğin amaçları içerisinde, mültecilerin temel hak ve hizmetlere erişimini sağlamak, sağlık, psiko-sosyal ve hukuki danışmanlık sağlamak, koruma sağlamak, hassas durumdaki kişilere yardım sağlamak, sosyal uyuma yardımcı olmak, toplumsal farkındalık uyandırmak, STK’ları ve kamu kuruluşlarını bilgilendirmek vardır. SGDD’nin yürütmekte olduğu çeşitli projeler içinde toplumsal cinsiyete odaklı olanlar şunlardır:

- *Sığınmacı Kadın ve Kız Çocuklarının Sağlık Hizmetlerine Erişimlerinin Güçlendirilmesi* (Devam ediyor)
- *Gaziantep SADA-Kadın Güçlendirme ve Dayanışma Merkezi Projesi* (Devam ediyor)
- *Kadınlar ve Kız Çocukları için Güvenli Alan* (Devam ediyor)
- *Suriyeli Kadınlara Yönelik İhtiyaç Belirleme Projesi* (Ağustos 2016-Mart 2017)
- *Nevşehir Kadın Hakları Projesi*

ASAM, hizmet odaklı bu projeler kapsamında kadın sağlığı, cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve çocuk ve erken yaşta evlilik gibi konularda danışmanlık ve koruma sağlamaktadır.

ASAM’ın yayınları arasında sığınma başvurusunda bulunan kişilere yönelik hazırlanmış olan *Haklarımı Biliyorum* isimli kılavuz kitapçığında evlenme/boşanma hakkı ve ev içi şiddete ve insan ticaretine karşı korunma hakları ve mekanizmalarına dair bilgiler sunuluyor. UN Women ortaklığında hazırlanan *Suriyeli Kadın ve Kız Çocukların İhtiyaç Analizi Raporu* (2018) Türkiye’de barınma, sağlık, eğitim, istihdam, sosyal uyum gibi farklı alanlarda mevcut durum ve ihtiyaçları sergilemekte, fakat haklara dair bir çerçeve sunmamaktadır. Raporun sunduğu veriler arasında, kız çocuklarının okullaşma oranı ve okulu bırakma sebepleri, kız çocukları özelinde çocuk işçilik oranı, kadınların iş piyasasına katılma oranı, kadınlara özgü sağlık hizmetlerine, psiko-sosyal hizmetlere ve aile planlamasına erişebilen kadın oranları vardır. Raporun bir diğer önemli katkısı da Suriyeli kadınların ve kız çocuklarının büyük bir oranının şiddet ve tacize maruz kaldıklarında nereden yardım alacaklarını bilmediklerini ortaya koymasıdır.

f) Uluslararası Göçmen Kadınlarla Dayanışma Derneği (UGKDD)

2018 yılında İstanbul’da ‘dil, din, mezhep, ırk, renk, ulus, sınıf, statü, siyasal düşünce, yaş, toplumsal cinsiyet, cinsel yönelimlerde hiçbir ayırım gözetmeksizin; Türkiye’ye gelmiş olan göçmen, mülteci, sığınmacı, yerinden edilmiş, vatansız, belgesiz, engelli geçici koruma altında olan kadınlar, çocuklar ve LGBTİ bireylerin eşit bir yaşam sürdürebilmeleri ve hak temelli yaklaşımla barınma, sağlık, eğitim, istihdam, kişisel bakım, cinsel, hukuki, kültürel ve sosyal haklar gibi alanlarda destekleyici çalışmalar yürütmek; her türlü koruma mekanizmaları oluşturmak amacı

ile kurulmuş bir sivil toplum kuruluşudur.’ UGKDD temel olarak kadına yönelik şiddet ve toplumsal cinsiyet alanında ayrımcılığı görünür kılmak ve farkındalık yaratmak üzere çalışmalar yürütmektedir.

2018 yılında farklı milletlerden kadın göçmenlere yönelik toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, kadın emeği ve feminist dayanışma pratikleri gibi farklı konu başlıkları etrafında şekillenen çeşitli atölye etkinlikleri düzenlemişlerdir. Kadın Sığınakları ve Da(ya)nışma Merkezleri Kurultay bileşeni de olan UGKDD, *Kurultay Bildirileri*’nde yayınlandığı üzere Türkiye’de özellikle şiddete maruz kalan mülteci ve göçmen statüsündeki kadınların karşılaştıkları hak ihlallerini gündemde tutmaya çalışmaktadır. 22. Kurultay Bildirisi, mülteci ve göçmen kadınların ve LGBTİ bireylerin, cinsiyet temelli şiddete maruz bırakıldıklarını ve geri gönderilme korkusunun ve dil bariyerinin şiddeti artırdığını belirtmiştir. 21. Kurultay Bildirisi ise, 6284 sayılı yasaya ve İstanbul Sözleşmesine ilişkin yaşanan ihlallere, örneğin mülteci ve göçmen kadınların sığınaklara kabul edilmemesi, dikkat çekmektedir.

Tablo 7: Göç ve mülteciler çalışan STK’ların Kadın Mülteci Hakları İzleme kapasitelerinin haritalaması

STK	Rapor	Yıl	Hak temelli izleme yapma durumu*		İçerik	TCE duyarlılığı**	
			Var	Yok		Var	Yok
İGAM	Türkiye’de Mülteci Entegrasyonu Alanındaki Zorluklar ve İmkanlar	2016	✓		CEDAW’ın 14. maddesi çerçevesinde mülteci ve göçmen kadınların haklarından bahsediyor	✓	
	Medya İzleme Raporu	2019		✓	-	✓	
	Türkiye’deki Suriyeli Mültecilerin Ekonomiye Katılımı	2019		✓	-	✓	
	Türkiye’de Mülteci Barındırmaya dair Güzel Uygulama Örnekleri	2020		✓	-	✓	
MHD	Ülke Raporu: Türkiye	2015		✓	-	✓	
Mülteci-Der	Sonsuz Geçiciliğe Çare: Suriyeli Mülteciler Türkiye Vatandaşlığı Hakkında Ne Düşünüyor?	2017		✓	-	✓	
	Mülteci Kadınların Durumuna İlişkin Bir Değerlendirme	2018	✓		İstanbul Sözleşmesi’nin 60. maddesindeki mülteci kadınlara yönelik haklardan bahsediyor	✓	
Mülteciler Derneği	2018 Faaliyet Raporu	2019		✓	-	✓	
SGDD-ASAM	Suriyeli Kadın ve Kız Çocukların İhtiyaç Analizi Raporu	2018		✓	-	✓	
UGKDD	-	-	-	-	-	-	-

3. Kadınlarla Çalışan STK’lar

a) Kadın Çalışmaları Derneği (KÇD)

KÇD, 2011’de Ankara’da kuruldu. Dernek, kadınların birey olarak, çeşitli çalışma grupları ile ya da tüzel oluşumlar içerisinde güçlenmesi için toplumsal cinsiyet duyarlılığı ve farkındalığı temelinde destekleyebileceği yerel, bölgesel ve uluslararası çalışmalar yapmayı amaçlamaktadır.

KÇD, Avrupa Birliği ve UN Women destekleriyle *Sığınmacı Kadınlara Yönelik Şiddete Karşı: Medya Dilini ve Zihniyetleri Değiştirebilmek* projesini gerçekleştirmiştir. Projenin bir çıktısı 2018’de yayımlanan *Mülteci Kadınlarla Çalışan STK’lar için El Kitabı*’dır. El kitabı, kadın mültecilerin haklarını genel bir çerçeveden ele aldıktan sonra onları toplumsal cinsiyet temelli şiddetten koruyacak yasaları ve mekanizmaları anlatmaktadır.

Aynı projenin bir diğer çıktısı ise *Medyada mülteci kadınlar: Yerel medya çalışanları için hak odaklı habercilik rehberi “Etik ve Politik Olarak Sorumlu Habercilik (2018)* raporudur. Rapor medyada mülteci kadınlara yönelik temsilleri hem kötü hem iyi örnekler çerçevesinde incelemekte, hak ve kadın odaklı haberciliğin nasıl yapılması gerektiğine dair önemli bilgiler paylaşmaktadır.

b) Kadın Dayanışma Vakfı (KDV)

KDV 1993 yılında Ankara’da kurulmuştur. KDV kadın dayanışması yoluyla, kadına yönelik her türlü şiddetle mücadele etmeyi amaçlayan ve feminist ilkelerle çalışma yürüten bağımsız bir kadın örgütüdür.

KDV, *Mülteci Kadınlara Yönelik Toplumsal Cinsiyet Temelli Ayrımcılık ve Şiddetle Mücadelede Sivil Toplum Örgütleri ve Yerel Kurumlar Arası Diyalogun Geliştirilmesi Projesi* kapsamında *Mülteci Kadınlara Yönelik Toplumsal Cinsiyet Temelli Ayrımcılık ve Şiddetle Mücadele* el kitapçığını 2019 yılında yayımlamıştır. El kitapçığı, mülteci kadınlara yönelik toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılık ve şiddetle mücadelede yasal çerçeveyi vermekte, ayrıca mülteci kadınlara yönelik şiddetle mücadele mekanizmalarını detaylandırmaktadır. El kitapçığı ayrıca mülteci kadınların toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında yaşadıkları sorunlar ve ihtiyaçları analiz etmiştir.

c) Kadınlarla Dayanışma Vakfı (KADAV)

KADAV 1999 Marmara Depreminin ardından, bölgedeki kadınlara destek olmaya koşan bir grup kadının dayanışma pratiklerinden doğmuş, sonrasında, 2001 yılında resmi olarak İstanbul’da kurulmuştur. KADAV şu alanlarda çalışmalar yürütmektedir: Kadına yönelik şiddet, ev-içi şiddetle mücadele ve danışmanlık desteği; göçmen kadınlara yönelik cinsiyet temelli şiddet ve ayrımcılıkla mücadele; kadın ve LGBTİ mahpuslarla dayanışma çalışmaları; kadın emeği ve istihdamı.

KADAV, mülteciler için toplumsal cinsiyet duyarlılığı olan birçok proje yürütmüştür. 2016 yılında, Küçükçekmece’de kadınlar için bir toplum merkezi açmıştır ve gelenlerin çoğunluğunu mülteci kadınların oluşturmaktadır. KADAV bu merkezde 2017’de, GIZ destekli bir projede Suriyeli kadınlara mesleki eğitim vermiş, UNHCR destekli bir projede de cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle karşı koruma sağlamıştır. KADAV’ın 2017 yılında düzenlediği bir konferans, Kadın Kadının Yurdudur platformunun kurulmasında önemli bir rol oynamıştır. KADAV, BM Kadın Birimi tarafından 2018 yılı boyunca desteklenen platforma gönüllü desteğini sürdürmüştür.

KADAV’ın hala devam etmekte olan projeleri şöyledir:

- Sivil Toplum Destek Vakfı tarafından destekli *Yerinden Edilen Çocukluk* (kız çocuklarının evlendirilmesi üzerine) araştırması (Nisan 2019- Ağustos 2020)
- UNHCR tarafından destekli *Türkiye’deki Mültecilere Karşı Cinsel ve Toplumsal Cinsiyet Temelli Şiddetin Önlenmesi için Toplum Temelli Koruma projesi* (Ocak-Aralık 2020)
- AB Delegasyonu tarafından destekli Türkiye’deki *Tüm Milletlerden Gelen Kadınların Hakları için “Aynı Dili Konuşmak” projesi* (Mart 2020-Aralık 2021)

d) Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV)

KEDV, kadınların yaşamlarını iyileştirme çabalarına destek olmak ve yerel kalkınmadaki liderliklerini güçlendirme ve bu doğrultuda bireysel ve kolektif kapasite geliştirme, kooperatifleşme, ekonomik güçlenme ve afet/göç alanlarında programlar yürütme amaçlarıyla 1986 yılında İstanbul’da kuruldu. KEDV bu doğrultuda içinde göçün de bulunduğu alanlarda faaliyetler yürütmekte. KEDV’in web sitesinde belirtildiğine göre dernek Suriyeli mülteci kadınların sosyal ve ekonomik entegrasyonuna yönelik çalışmalar yürütmektedir. Bununla ilgili proje veya rapor türünden bilgilere ulaşmak mümkün olmamıştır.

e) Kadın ve Demokrasi Derneği (KADEM)

KADEM 2013 yılında İstanbul’da, kadın hakları savunuculuğu yapmak ve kadın çalışmaları alanında akademik çalışmalar yürütme amacıyla kurulmuştur.

KADEM’in de bir parçası olduğu *Sivil Toplum Diyaloğu Kadınlar Göç Yolunda Projesi* kapsamında AB ve Türkiye’de Mülteci ve Sığınmacılar Raporu 2016 yılında yayımlanmıştır. Rapor Türkiye’de Suriyeli mültecilere ilişkin mevcut hukuki çerçeveyi verdikten sonra Türkiye’de kadın mültecilere dair iyi uygulama olarak ele alınan projelere dair detaylar vermiştir.

Aynı proje kapsamında 2017’de *Türkiye’deki Suriyeli Kadınlar: Sosyoekonomik ve Hukuki Sorunlar* raporu yayımlanmıştır. İstanbul ve Gaziantep’te yapılan anketlerden yola çıkarak hazırlanan bu raporda eğitim seviyesi ve okur yazarlık, aylık gelir, geçici koruma statüsüne başvuru sürecine dair bilgi seviyesi, geçici koruma statüsünden doğan hakların kullanılabilme oranı, yardım kuruluşlarının faaliyetlerine dair bilgi seviyesi, Türk Medeni Kanunu’na dair bilgi seviyesi, hak ihlali durumunda başvurulabilecek kurumlara dair bilgi seviyesi, fiziksel ve psikolojik istismar durumunda sahip olunan haklara dair bilgi seviyesi gibi konularda detaylı veri sunulmaktadır.

2018’de yayımlanan *Sığınmacı Kadınlar Merkezi: Profil Tarama Çalışması Raporu* İstanbul ve Ankara illerinde yaşayan sığınmacı kadınların eğitim, sosyal hizmetler, iş hayatı başta olmak üzere farklı alanlarda dil bilmeme, çalışma izni ve koşulları hakkında bilgi sahibi olmama gibi karşılaştıkları sorunları ele almaktadır.

f) Kadının İnsan Hakları - Yeni Çözümler Derneği (KİH-YÇ)

İstanbul’da 1993 yılında kurulan KİH-YÇ, Türkiye’de ve dünyadaki kadın haklarını savunmak, kadının insan haklarını temel alan eğitim programları geliştirmek ve kadınlarda, LGBTİQ

bireylerde ve aktivistlerde farkındalık oluşturmak, yerel ve ulusal dayanışma ağları kurmayı amaçlamaktadır.

KİH-YÇ’nin göçü ve toplumsal cinsiyeti özel olarak bir araya getiren projesi yoktur. Fakat yürütmekte oldukları projeler kapsamında, Suriyeli kadınların da gözetildiği faaliyetler yapıldığı görülmektedir. KİH-YÇ’nin düzenli olarak yayımladığı *Kadınlarla Mor Bülten*’lerinin Eylül 2017 tarihli olanı, kadın mültecilere dair kapsamlı bilgiler sağlamıştır. Bülten Suriyeli mülteci kadınlara yönelik başta cinsel şiddet olmak üzere artan şiddeti ve konuya ilişkin ulusal ve uluslararası yasal mevzuatı aktarıyor.

g) KAMER Vakfı

KAMER 1997 yılında ‘cinsiyetçi değerlerin biçimlendirdiği kültür ve geleneklerin kadın ve çocuklara zarar veren uygulamalarını tespit etmek, alternatiflerini geliştirmek ve uygulanabilir olmalarını sağlamak’ amacıyla kurulmuştur. KAMER beş çalışma alanlarından bir tanesini sığınmacı kadın ve çocuklara destek olarak belirlemiştir. KAMER’in bu çalışma alanındaki amacı Türkiye’ye sığınan herkesin vatandaşların sahip olduğu hak ve fırsatlara sahip olması gerektiği bilinciyle hareket ederek sığınmacı kadın ve çocuklar için hem ayrı programlar yapmak hem de yürütülen tüm çalışmalara dahil olmalarını sağlamaktır.

KAMER, 2013 yılında Türkiye’ye gelen Suriyeli mültecilerin ilk ve acil ihtiyaçlarını belirleme amacıyla önce *Suriyeli Mülteciler İhtiyaç Analizi Anketi* yapmış, daha sonra *Sığınmacı Kadınlar 5 İl Raporu*’nu yayımlamıştır. Bu raporlarda mülteci kadınların sorun ve ihtiyaçları çalışma hayatına katılım, evlilik durumları, dil bilme, barınma ve beslenme, ayrımcılık gibi konular etrafında incelenmektedir.

KAMER 2015-2016 tarihleri arasında *Dışarıda Kalan Kadın ve Kız Çocukları için Güvenli Mekanlar Projesi* yürütmüştür. Projenin amacı Gaziantep’te sığınmacı kadın ve kız çocukları için fiziksel ve duygusal açıdan kendilerini güvenli hissedebilecekleri bir mekân oluşturarak ihtiyaç sahiplerine psiko-sosyal destek sağlamaktır. KAMER ayrıca Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) Türkiye ofisinin ve Avrupa Birliği Sivil Koruma ve İnsani Yardım ofisinin ortaklığıyla Güneydoğu Anadolu’da 7 şehirde Kadın Sağlığı Danışma Merkezlerinin yürütücülüğünü yapmaktadır. Bu merkezlerden hizmet alan 19 kadının kendi hikayelerini anlattıkları 2017 yılında yayımlanan *Biz de VARIZ* kitabı, bu kadınların Suriye’de ve Türkiye’de yaşadıkları sorunlardan ve KAMER bünyesinde aldıkları hizmetlerden bahsetmektedir.

h) Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı 1990 yılında kadına yönelik şiddetle mücadele etmek amacıyla feministler tarafından kuruldu. Mor Çatı’nın amacı, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için şiddete maruz kalan kadınlarla dayanışmak ve onlara sığınak hizmeti sağlamak, ulusal ve uluslararası sözleşme, kanun ve yönetmeliklerin uygulamaları izlemek, raporlamak ve karar vericilere gerekli politikalara dair öneriler sunmaktır.

Toplumsal cinsiyet ve göçü özel olarak bir araya getiren projeleri olmayan Mor Çatı, göçmen ve mülteci kadınların haklarına ve koruma mekanizmalarına erişimlerine dair önemli gözlemlerde bulunmuş ve kamuoyuna sunmuştur. Mor Çatı’nın *18. Kadın Sığınakları ve Dayanışma Merkezleri*

Kurultayı Bildirgesi göçmen ve mülteci kadınların şiddete maruz kaldıklarında başvuracakları ve ihtiyaç duydukları destekleri alabilecekleri mekanizmaların, İstanbul Sözleşmesi’nin, ikametgâh durumunu düzenleyen 59. ve toplumsal cinsiyete dayalı sığınmacı başvurularını düzenleyen 60. maddeleri de dikkate alınarak oluşturulmasını talep etmiştir. 20. ve 21. *Kadın Sığınakları ve Da(ya)nışma Merkezleri Kurultayı Bildirgeleri* ise, göçmen ve mülteci kadınların sığınma başvurusu yaptıklarında karşılaştıkları sorunlara dikkat çekmiştir. Bildirilere göre, bu kadınlardan şiddete ilişkin rapor/belge isteniyor ve sığınak kabulleri yapılmıyor. Bildiri bu tür uygulamaların yasalara aykırı olduğunu belirtmiştir. Son olarak bildiriler, göçmen ve mülteci kadınların koruma mekanizmalarına daha iyi şekilde ulaşabilmeleri için ŞÖNİM’ler ve belediyelerin danışma merkezleri ve sığınaklarında tercüman bulundurulması gibi çeşitli önerilerde bulunmuştur.

2017 yılında yayımlanan Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi’nin hükümlerini yürürlüğe koyan yasal ve diğer tedbirler hakkında *Türkiye’nin İlk Raporuna İlişkin Sivil Toplum Örgütlerinin Gölge Raporu*’nu hazırlayan kurumlardan bir tanesi de Mor Çatı olmuştur. Rapor ‘Göç ve İltica’ alt başlığı ile, Türkiye’de yaşamakta olan göçmen ve mülteci kadınların haklarına dair geniş yasal bir çerçeve çizmiştir. Sonrasında rapor bu kadınların Türkiye’de karşılaştıkları sorunları sıralamıştır; cinsiyet temelli şiddet biçimleri örneğin erken ve zorla evlendirme ve çoklu evlilikler, dil bariyeri ve hukuk sistemine hâkim olmama gibi nedenlerle şiddete maruz kalan kadınların haklarını ve başvuracakları mekanizmaları bilmemeleri gibi. Rapor ayrıca erken ve zorla yapılan evliliklerin sebepleri, göçmen ve mülteci kadınların iş hayatında yaşadıkları sorunlara gibi konulara da detaylı olarak yer vermektedir.

Mor Çatı’nın *Faaliyet Raporları* göçmen ve mülteci kadınlara sunulan hizmetlere dair önemli detaylar içermektedir. Örneğin 2018 ve 2019 yılı raporları göçmen ve mülteci kadınların yaşadıkları çok katmanlı ayrımcılık ve şiddete dair önemli ve detaylı bilgiler sunmakta, şiddet mağduru kadınların Türkiye’de sığınaklara erişim dahil destek hizmetlerine erişimde yaşadıkları sorunlara değinmektedir.

i) Uçansüpürge Vakfı

1996 yılından itibaren farklı oluşum şekillerinde var olan Uçansüpürge, 2017’de vakıf halini almıştır. Vakfın amacı kadın örgütlenmesini desteklemek ve kadın örgütlerinin birbirleriyle olan iletişimini güçlendirmektir.

Vakfın 2018’de yürütmeye başladığı Çocuk Yaşta Erken ve Zorla Evlilikler Projesi için yapılan faaliyetler mülteci ve göçmen çocukları da kapsamaktadır. Vakfın *Faaliyet Raporlarında* projeye dair mülteci ve göçmen anne, baba ve çocuklara sunulan eğitimler ile ilgili bilgiler verilmektedir. Projenin yayımlanmış bir raporu henüz yoktur.

Tablo 8: Kadınlarla çalışan STK’ların Kadın Mülteci Hakları İzleme kapasitelerinin haritalaması

STK	Rapor	Yıl	Hak temelli izleme yapma durumu*		İçerik	TCE duyarlılığı**	
			Var	Yok		Var	Yok
KÇD	Mülteci Kadınlarla Çalışan STK’lar için El Kitabı	2018	✓		İstanbul Sözleşmesi’nin 60. ve 61. maddelerindeki mülteci kadınlara yönelik haklardan bahsediyor	✓	
	Medyada mülteci kadınlar: Yerel medya çalışanları için hak odaklı habercilik rehberi “Etik ve Politik Olarak Sorumlu Habercilik	2018		✓	-	✓	
KDV	Kadınlara Yönelik Toplumsal Cinsiyet Temelli Ayrımcılık ve Şiddetle Mücadele	2019	✓		YUKK 3. maddesi ve İstanbul Sözleşmesi 60. ve 61. maddelerindeki mülteci kadınlara yönelik haklardan bahsediyor	✓	
KADAV	-	-	-	-	-	-	-
KEDV	-	-	-	-	-	-	-
KADEM	AB ve Türkiye’de Mülteci ve Sığınmacılar Raporu	2016		✓	-	✓	
	Türkiye’deki Suriyeli Kadınlar: Sosyoekonomik ve Hukuki Sorunlar Raporu	2017		✓	-	✓	
	Sığınmacı Kadınlar Merkezi: Profil Tarama Çalışması Raporu	2018		✓	-	✓	
KİH-YÇ	-	-	-	-	-	-	-
KAMER	Sığınmacı Kadınlar 5 İl Raporu	2013		✓	-	✓	
	Biz de VARIZ	2017		✓	-	✓	
Mor Çatı	Türkiye’nin İlk Raporuna İlişkin Sivil Toplum Örgütlerinin Gölge Raporu (hazırlayan derneklerden bir tanesi)	2017	✓		YUKK 67. maddesindeki mülteci kadınlara dair haklardan bahsediyor olması ve 6284 sayılı Kanun’da vatandaş şartının aranmadığını belirtiyor	✓	
	Faaliyet Raporu 2018	2018		✓	-	✓	
	Faaliyet Raporu 2019	2019		✓	-	✓	
Uçan Süpürge	-	-	-	-	-	-	-

4. LGBTİ+lar ile Çalışan STKlar

a) Hak, Eşitlik, Varoluş İçin LGBTİ Dayanışma Derneği (Hêvî LGBTİ)

Hêvî LGBTİ 2015 yılında İstanbul’da, LGBTİ politikalarının geniş bir siyasi çerçevede ele alınması gerektiği düşüncesiyle kurulmuştur. Sınıf, etnisite, cinsiyetçilik, sömürgecilik konuları ile insan ve doğanın hak ve özgürlüklerini LGBTİ politikalarının ayrılmaz bileşenleri olarak görür.

Hêvî LGBTİ’nin *Mülteci ve Göçmen Komisyonu* vardır ve kurulduğu tarihten itibaren LGBTİ mültecilerle birlikte ve onlarla ilgili faaliyetler düzenlemektedir. Hêvî LGBTİ’nin Friedrich Ebert Vakfı ve Açık Toplum Vakfı’nın destekleriyle hazırladığı *Mülteci LGBTİ’ler* kitabı 2017 yılında basılmıştır. Kitap, LGBTİ bireylerin öznel göç hikayelerinden yola çıkarak, Türkiye’deki mültecilik başvuru sürecinin hukuki hatlarını çizmekte ve LGBTİ mültecilerin barınma, sağlık ve çalışma haklarından yararlanamama sebeplerinden bahsetmektedir.

Dernek 2019 yılında, Henrich Böll Stiftung Türkiye Temsilciliği tarafından desteklenen *LGBTİ+ Alanında İrkçılık ile Mücadele Eğitim Programı* raporunu yayımlamıştır. *Türkiye’nin Mülteci LGBTİ+’lar ile İmtihani: İrkçılık* isimli raporda STK’lara yönelik düzenlenen eğitimlerin detaylarına yer vermekte ve LGBTİ mültecilerin Türkiye toplumu içinde, Türkiyeli LGBTİ bireylerle ve diğer LGBTİ mültecilerle etkileşimlerinde yaşadıkları ırkçılığa ve ayrımcılığa dair nitel veri sağlamaktadır.

b) Kaos Gey ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği (Kaos GL)

Kaos GL, 1994’te ‘Türkiyeli eşcinsellerin bir araya gelerek, maruz bırakıldıkları ayrımcılığa karşı mücadele ederek özgürleşmek amacıyla Ankara’da kurulmuş, eşcinsellerin kurtuluşunun heteroseksüelleri de özgürleştireceği fikrini şiar edinmiş bir örgüttür.’

2007 yılından beri LGBTİ mültecilerle çalışmalar yürüten Kaos GL, bu alanda faaliyet gösteren en eski derneklerdendir. Geniş kapsamlı çalışma alanlarından biri tanesi olan İnsan Hakları Programı, LGBTİ mültecilere yönelik çalışmalar yürüten bir alt gruba sahiptir. Derneğin LGBTİ mültecilere sağladığı sağlık, sosyal ve hukuki danışmanlık hizmetlerinin detayları, Temmuz 2017 - Haziran 2019 tarihleri arasında, derneğin internet sitesinde *Aylık Raporlar* halinde kamuya sunulmuştur.

2016 yılında yayımlanan *Tekin Olmayı Beklerken: LGBTİ Mültecilerin Ara Durağı Türkiye* raporu, öncelikle uluslararası hukuk ve Türkiye hukukundaki cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve interseks durumu temelli uluslararası korumanın yasal çerçeveleri özetlemektedir. Ayrıca Türkiye’de yaşamakta olan İranlı LGBTİ mültecilerin mültecilik başvurusu, barınma, sağlık, sosyal yardım, çalışma hayatı, homofobik ve transfobik şiddet ve cinsel taciz gibi alanlarda mevcut durumlarına dair bilgi sağlamaktadır.

LGBTİ+’ların İnsan Hakları 2018 Yılı Raporu, Türkiye’de yaşamakta olan LGBTİ bireylerin 23 farklı alanda insan haklarına ilişkin bulgular sunmaktadır. Bu alanlardan bir tanesi olan yabancılar ile sığınmacı, göçmen ve mültecilerin hakları alt-başlığında, LGBTİ+ mültecilere yönelik hak ihlallerine ilişkin üç vaka raporlanmıştır. Üç vakaya dair hak ihlaline maruz kalan kişilerin beyanına

ve polis raporlarına dayanarak yaşanan olaylara, harekete geçirilen hukuki koruma mekanizmalarına ve sosyal dayanışma ağlarına dair detaylar verilmiştir.

Kaos GL ve BMMYK’nın 2017 yılında ortak yürüttüğü *Türkiye’deki Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans, İnterseks (LGBTİ) Mültecilerin İnsan Haklarının Geliştirilmesi Projesi* kapsamında hazırlanan *Türkiye’nin LGBTİ Mülteciler ile İmtihanı* isimli rapor 2019 yılında yayımlanmıştır. Rapor ilk olarak cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve interseks durumu sebebiyle ülkelerinden kaçan kişilerin Türkiye’deki hak ve sorumluluklarını detaylı bir şekilde ele almıştır. Rapor LGBTİ mültecilerin, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ve interseks durum beyanlarına göre dağılımı, Türkiye’ye geliş sebepleri ve Türkiye’de maruz bırakıldıkları toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılığa (örneğin iltica başvurusundan, ev ve iş bulmaya ve bu alanlardaki deneyimlere) dair önemli istatistiksel bilgiler sağlamaktadır.

c) Sosyal Politikalar Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği (SPoD)

2011 yılında İstanbul’da kurulan SPoD, LGBTİ+’ların yaşadığı sorunlara kalıcı ve kapsamlı çözümler üretmek ve yine LGBTİ+’ların maruz kaldığı baskı, şiddet ve ayrımcılığı azaltmak için çalışmaktadır. SPoD’un faaliyet alanları arasında hukuki, sosyal ve psikolojik danışmanlık, dava takibi, ilgili meslek grubu eğitimleri, akademik araştırmalar, seminer ve paneller, trans, sakat ve mülteciler için destek grupları bulunmaktadır.

SPoD 2018 ve 2019 yılları arasında, toplumsal cinsiyet ve göç perspektiflerini bir araya getiren *Kilit Mülteci Nüfusunun Koruma Hizmetlerine Erişiminin Önündeki Engellerin Azaltılması* projesinin uygulama partnerlerinden bir tanesi olmuştur. Avrupa Birliği Sivil Destek ve İnsani Yardım Ofisi (ECHO) tarafından finanse edilmekte olan bu proje, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) Türkiye ve onun uygulayıcı ortakları tarafından hala yürütülmektedir: Kırmızı Şemsiye ve Pozitif Yaşam. SPoD projenin uygulama ortaklığından 2019 tarihinde ayrılmıştır ve proje dönemindeki çalışmalarına dair bir rapor yayımlanmamıştır. Proje detayları aşağıda paylaşılacaktır.

Tablo 9: LGBTİ+’lar ile çalışan STK’ların Kadın Mülteci Hakları İzleme kapasitelerinin haritalaması

STK	Rapor	Yıl	Hak temelli İzleme yapma durumu*		İçerik	Kesişimsel Ayrımcılık LGBTİleri içermesi**	
			Var	Yok		Var	Yok
Hak, Eşitlik, Varoluş için LGBTİ Dayanışma Derneği (Hévi LGBTİ)	Mülteci LGBTİ’ler kitabı	2017		✓	-	✓	
	Türkiye’nin Mülteci LGBTİ+’lar ile İmtihanı: Irkçılık	2019		✓	-	✓	
Kaos Gey ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği (Kaos GL)	Tekin Olmayı Beklerken: LGBTİ Mültecilerin Ara Durağı Türkiye	2016		✓	-	✓	
	LGBTİ+’ların İnsan Hakları 2018 Yılı Raporu	2019		✓	-	✓	
	Türkiye’nin LGBTİ Mülteciler ile İmtihanı	2019		✓	-	✓	
Sosyal Politikalar Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği (SPoD)	-	-	-	-	-	-	-

5. Cinsel Sağlık Çalışan STK’lar

a) Kırmızı Şemsiye Cinsel Sağlık ve İnsan Hakları Derneği

2014 yılında Ankara’da kurulan Kırmızı Şemsiye, Türkiye’deki savunmasız ve dezavantajlı toplumsal gruplar içerisinde yer alan seks çalışanlarının cinsel sağlık ve insan hakları noktasındaki sorunlarını gündeme taşımak, bu sorunlara karşı çözüm önerileri geliştirmek ve yetkililer nezdinde toplumsal cinsiyet eşitliği, adalete erişim, sosyal politikaların geliştirilmesi, kamu sağlığı, ayrımcılık ve nefret suçları ile mücadele ve benzeri diğer konularda savunuculuk çalışmaları yapmak niyetiyle projeler geliştirmek amacını taşır.

Kırmızı Şemsiye, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) Türkiye Ofisi tarafından finansal olarak desteklenen *Türkiye’deki Suriyeli Seks İşçiliğinin Cinsel Sağlık Durumunun İyileştirilmesi Projesi* kapsamında bir saha çalışması yürütmüştür. Bu saha çalışmasının sonuçları 2017 yılında yayımlanan *Türkiye’de “Geçici Koruma” Altında Suriyeliler ve Seks İşçiliği* isimli raporda tartışılmıştır. Rapor öncelikle geçici koruma altında olup seks işçiliği yapmakta olan ve içlerinde LGBTİ bireylerin de bulunduğu Suriyeli mültecilerin haklarına dair önemli bilgiler sunmaktadır. Rapor seks işçiliği yapan bireylerin yaşadıkları toplumsal cinsiyet temelli şiddet, polis zorbalığı ve haklara erişememe gibi konulara dair erişilmesi zor olan gözlemler ortaya koymaktadır.

Avrupa Birliği Sivil Destek ve İnsani Yardım Ofisi (ECHO) tarafından finanse edilmekte olan *Kilit Mülteci Nüfusunun Koruma Hizmetlerine Erişiminin Önündeki Engellerin Azaltılması Projesi*, UNFPA Türkiye ve onun iki uygulayıcı ortağıyla birlikte yürütülmektedir. Kırmızı Şemsiye ve Pozitif Yaşam. 2018 yılında başlayan projenin hedef kitlesi LGBTİ bireyler, HIV ile yaşayan bireyler ve seks işçileridir. Projenin diğer uygulama ortaklarıyla beraber beş adet mülteci destek merkezi ve bir adet mülteci destek hattı kurulmuştur. Merkezler ve destek hattı hedef gruplara farklı konularda danışmanlık ve psiko-sosyal destek hizmetleri sunmaktadır. Hala devam etmekte olan projenin henüz yayımlanmış bir raporu yoktur.

b) Pozitif Yaşam Derneği

2005 yılında İstanbul’da kurulan Pozitif Yaşam Derneği, ‘HIV ile yaşayan bireylerin temel haklarını savunmak, örgütlenerek güçlenmelerini ve dayanışmalarını sağlamak, bilgi düzeylerini artırmak, önyargılarla mücadele etmek ve HIV farkındalığını arttırmak’ amacıyla kuruldu. Pozitif Yaşam’ın amaçlarının içerisinde HIV ile ilgili doğru ve güncel bilgilere sahip, HIV ile yaşayanlara yönelik her türlü ön yargıdan ve ayrımcılıktan arınmış, tüm bireylerin önlem, erken tanı, destek, tedavi ve bakıma yönelik kaliteli ve ücretsiz hizmetlere kolaylıkla erişebildiği ve bu bireylerin tüm haklarının etkin bir şekilde uygulanan yasalarla korunduğu bir toplum yaratmak vardır.

Pozitif Yaşam’ın göçe toplumsal cinsiyet penceresinden baktığı çalışmaları olmuştur. Derneğin 2009, 2010 ve 2014 tarihli *Faaliyet Raporlarına* bakıldığında Türkiye’de HIV ile yaşayan mültecilere sağlık ve hukuk alanında hizmetler verildiği görülmektedir. Yine aynı raporlara göre Pozitif Yaşam, mülteciler alanında çalışan STK’lar için HIV/AIDS ile yaşayan bireylerin hakları üzerine seminerler düzenlemiştir. Dernek 2017 yılında da LGBTİ mültecilerin HIV farkındalığını arttırmak, korunma materyallerine erişimlerini kolaylaştırmak, mahremiyet içerisinde ücretsiz test hizmetlerinden yararlanmalarını sağlamak, HIV tanısı alan bireylerin danışmanlıklarını vermek ve tedaviye erişimlerini kolaylaştırmak üzerine HIV danışmanlığı çalışmaları yürütmüştür.

Bu çalışmanın yayımlanan bir raporu yoktur.

Yukarıda aktarılan Kırmızı Şemsiye gibi ECHO tarafından finanse edilmekte olan *Kilit Mülteci Nüfusunun Koruma Hizmetlerine Erişiminin Önündeki Engellerin Azaltılması Projesi* uygulama ortaklarından biridir.

Tablo 10: Cinsel sağlık çalışan STK’ların Kadın Mülteci Hakları İzleme kapasitelerinin haritalaması

STK	Rapor	Yıl	Hak temelli izleme yapma durumu*		İçerik	Kesşimsel Ayrımcılık	
			Var	Yok		Var	Yok
Kırmızı Şemsiye Cinsel Sağlık ve İnsan Hakları Derneği	Türkiye’de “Geçici Koruma” Altında Suriyeliler ve Seks İşçiliği	2017		✓	-	✓	
Pozitif Yaşam Derneği	-	-	-	-	-	-	-

6. Meslek Kuruluşları

a) Türk Tabipleri Birliği (TTB)

TTB 2014 yılında *Suriyeli Sığınmacılar ve Sağlık Hizmetleri Raporu*’nu yayımlamıştır. Raporun mülteci kadınların sağlık durumunu tartıştığı bir alt başlığı vardır ve burada kötü barınma koşullarıyla ilişkili sağlık sorunları, dil bilmemeden kaynaklı sağlık hizmetlerinden yararlanamama, çoklu evlilik, çocuk yaşta evlendirilme ve seks ticaretine zorlanma gibi sorunlara yer verilmiştir.

2016 yılında çıkan *Savaş, Göç ve Sağlık* isimli yayın, sığınmacıların sağlık sorunlarını ve sığınmacılara sunulan sağlık hizmetleri ve yaşanan sorunları tartışmaktadır. Raporda çocuk bezi ve kadına yönelik ihtiyaçlara gereksinim, aile hekimine kayıt olmadıkları için bebek izlemi, gebe izlemi, 15-49 yaş kadın izlemi hizmetlerinden yararlanamama, cinsel saldırı, taciz, zorla evlilikler, çok eşlilik vb. cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz kalma gibi sorunlar not edilmektedir.

b) Türkiye Barolar Birliği (TBB)

TBB mülteciler alanında çalışmalar yürütmektedir. 2018 yılında, TBB ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) ve Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) ortaklığında yürütülen *Adli Yardım Ortak Projesi* kapsamında avukatlara yönelik uluslararası koruma eğitimleri verilmiştir. UNHCR ile birlikte yürütülen *Türkiye’de Mülteci, Sığınmacı, Geçici Koruma Altındaki Kişilerin Adalete Erişimlerinin Desteklenmesi Projesi*’nin bir alt bileşeni olarak cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ile mücadele ederek kadın ve kız çocukları için adalet ve güvenliğin geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

2016 yılında TBB’in yayımladığı *Sığınmacılar ve Mülteciler Raporu*’nda mülteci kadınların sorunlarına yer verilmiştir. Rapor ilk olarak mülteci kadınların uluslararası ve Türkiye düzlemindeki haklarından bahsetmekte, ayrıca Türkiye’deki mülteci kadınların seks işçiliği, insan ticareti, çoklu evlilik, dini nikah gibi konular temelinde yaşadıkları sorunları aktarmaktadır.

Tablo 11: Meslek Kuruluşlarının Kadın Mülteci Hakları İzleme kapasitelerinin haritalaması

Kuruluş	Rapor	Yıl	Hak temelli izleme yapma durumu*		İçerik	TCE duyarlılığı**	
			Var	Yok		Var	Yok
Türk Tabipleri Birliği (TTB)	Suriyeli Sığınmacılar ve Sağlık Hizmetleri Raporu	-	-	-	-	-	-
	Savaş, Göç ve Sağlık	-	-	-	-	-	-
Türkiye Barolar Birliği (TBB)	Sığınmacılar ve Mülteciler Raporu	2016		✓	-	✓	

7. Birleşmiş Milletler Kuruluşları

a) Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)

UNDP, GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı ortalığı ile *Kadınların Güçlenmesi Yoluyla Sosyal Uyumun Desteklenmesi Projesi*'ni yürütmektedir. Projenin amaçları şöyledir; Suriyeli ve ev sahibi topluluk mensubu kadınların sosyal ve ekonomik yeteneklerinin geliştirilmesi, iki topluluk arasında sosyal uyum ve entegrasyonun sağlanması ve sosyal bakım ve sosyal destek hizmetlerinin tasarlanması ve pilot uygulamaların gerçekleştirilmesi. Devam etmekte olan projenin herhangi bir raporu yoktur.

UNDP Türkiye Toplumsal Cinsiyet Eşitlik Stratejisi 2017-2020 raporu (2020), UNDP'nin göç alanında yürüttüğü toplumsal eşitlik stratejilerine de yer vermektedir. Rapor öncelikle savaşın ve ilticanın yıkıcı etkilerinin toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim, yaş ve engelli olma durumlarına göre değişkenlik göstereceğini, Suriyeli kadın ve kız çocuklarının eğitim, insana yakışır iş, sağlık hizmetleri, adalet gibi temel hizmetlere erişimde sorun yaşadıklarını, ayrıca LGBTİ bireylerin, kadınların ve çocukların insan ticareti karşısında daha kırılgan olduklarını belirtmektedir.

b) Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF)

2016-2020 Türkiye-UNICEF İş Birliği için Ülke Planlanması, 2018 Yılı Raporu'na göre, UNICEF toplumsal cinsiyete dayalı şiddete maruz kalma riski olan ve bu çeşit şiddetten kurtulmuş kız çocukları için toplum temelli ve çok yönlü önleme ve koruma hizmetleri sunmaktadır. Bu çerçevede UNICEF tarafından kurulan *Kız Çocukları için Güvenli Alanlarda* Suriyeli kız çocuğu ve kadınlar da hizmet almaktadır. Rapor özellikle alt sosyo-ekonomik statüde olan mülteci kız çocuklarının çocuk, erken veya zorunlu evlilik tehlikesi altında olduğunu belirtmiştir. UNICEF'in teknik desteği ile, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı *Erken ve Zorunlu Evliliklerle Mücadele için Ulusal Strateji Dokümanı ve Hareket Planı*'nı oluşturmuştur. UNICEF'in önderliğinde hayata geçen *Çocuk, Erken ve Zorunlu Evliliklerin Önlenmesi için BM Ortak Planı* kapsamında, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve STK çalışanlarıyla birlikte öğretmenlere eğitim verilmiştir.

c) Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA)

UNFPA Türkiye’de toplumsal cinsiyet ve göçü bir araya getiren farklı projeler yürütmekte ve desteklemektedir. Bunların başında 2016 yılında başlayan ve Avrupa Birliği tarafından desteklenen

En kırılgan mülteci kadın ve kız çocuklarının Cinsel ve Üreme Sağlığı ile Cinsel ve Toplumsal Cinsiyet temelli Şiddet Hizmetlerine Erişimlerinin Arttırılması Projesi gelmektedir. Bu proje çerçevesinde UNFPA Suriye krizinden etkilenen kadın ve kız çocuklarının korunması ve güçlendirilmesi amacıyla *Kadın ve Kız Çocukları için Güvenli Alanlar ve Kadın Sağlığı Danışma Merkezleri* kurmaktadır. Bu merkezler İstanbul, Eskişehir, Şanlıurfa, Diyarbakır’da birer ve Hatay’da iki merkez olmak üzere 5 il 6 merkezde ASAM, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Harran Üniversitesi ve KAMER ortaklığı ile hizmet vermeye devam etmektedir.

Ayrıca UNFPA, *Kilit Mülteci Nüfusunun Koruma Hizmetlerine Erişiminin Önündeki Engellerin Azaltılması* projesini de 2018’den beri yürütmektedir. Projenin hedef kitlesi LGBTİ bireyler, HIV ile yaşayan bireyler ve seks işçileridir, ve cinsel şiddete maruz kalmış ya da maruz kalma ihtimali yüksek olan erkek ve oğlan çocukları için de hizmet verilmektedir. Proje Kırmızı Şemsiye ve Pozitif Yaşam Dernekleri ortaklığı ile İstanbul, Ankara, Eskişehir, Denizli, Yalova ve Mersin illerinde hizmet vermeye devam etmektedir. Proje çerçevesinde beş adet mülteci destek merkezi ve bir adet mülteci destek hattı kurulmuştur. Merkezler ve destek hattı hedef gruplara psiko-sosyal yardımlarda bulunmaktadır. Her iki projeye dair henüz yayımlanmış raporlar yoktur.

d) Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği / BMMYK (UNHCR)

UNHCR Suriye mülteci krizi ile ilgili yıllar içinde düzenli olarak birçok *Eylemsel Güncelleme* ve *Eylemsel Önemli Noktalar Raporları* yayımlamıştır. Aylık ve senelik yayımlanan bu raporlarda UNHCR’in Türkiye’de yürüttüğü cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti (CTCDŞ) önleme ve şiddete maruz kalanları destekleme faaliyetlerini görmek mümkündür. Örneğin, *2019 yılı Eylemsel Önemli Noktalar Raporuna* göre, UNHCR STK çalışanlarına toplumsal cinsiyet eşitliği ve CTCDŞ alanında eğitimler vermiş, aralarında trans ve interseks mültecilerin bulunduğu hassas gruplara yönelik nakdi yardım sağlamış ve LGBTİ mültecilere yönelik ‘Burada Güvendesiniz’ posterleri hazırlamış ve bu posterleri İl Göç İdarelerine dağıtmıştır.

Bunların yanında, UNHCR’in Türkiye’de yaşayan kadın mültecileri özel olarak hedeflediği projeleri de olmuştur. Örneğin *Kentte Yaşayan Mülteci Kadınlar Ağı* projesi, kentte yaşayan mülteci kadınların birbirlerini destekleyerek, güçlenecekleri ve koruma mekanizmalarına erişimlerini arttırabilecekleri ağlar kurmalarını teşvik etmektedir.

e) Birleşmiş Milletler Kadın Birimi (UN Women)

UN Women 2016 yılında *Suriyeli Kadın ve Kız Çocuklarının ve Ev sahibi Toplulukların Dayanıklılıklarının Güçlendirilmesi* projesini başlattı. Projenin iyileşme ve geçim fırsatlarına daha fazla erişim imkânı yaratmak, kadınların ekonomik anlamda güçlendirilmesine yardımcı olmak, kadınların barışın tesisi, uzlaşma, çatışmaların önlenmesi ve hakların korunması konularında öncülük etmelerini teşvik etmek gibi amaçları bulunmaktadır. Proje aktivitelerinin çoğu Gaziantep’te bulunan ve projenin uygulama ortağı olan ASAM tarafından yönetilen SADA Toplum Merkezinde gerçekleştirilmektedir. Proje hala devam ettiği için kapsamlı bir rapor yoktur.

UN Women ayrıca Türkiye’deki STK’ların toplumsal cinsiyet perspektifi olan göç projeleri yürütmesinde yardımcı olmaktadır. Örneğin:

- Sığınmacılarla ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği ortaklığıyla hazırlanan *Suriyeli Kadın ve Kız Çocukların İhtiyaç Analizi Raporu* (2018).
- Hayata Destek Derneği’nin *Mülteci Kadınların Adalet Hizmetlerine Erişmede Farkındalıkların Artırılması* projesi ve çalışmanın çıktılarını bir araya getirdiği *Medeni Haklar ve Hizmetlere Erişimle İlgili Mülteci Kadınların Güçlendirilmesi Raporu* (2018).
- Kadın Çalışmaları Derneği’nin *Sığınmacı Kadınlara Yönelik Şiddete Karşı: Medya Dilini ve Zihniyetleri Değiştirebilmek* projesi ve projenin çıktılarından biri olarak hazırlanan *Mülteci Kadınlarla Çalışan STK’lar için El Kitabı* (2018).
- Kadın Dayanışma Vakfı’nın *Mülteci Kadınlara Yönelik Toplumsal Cinsiyet Temelli Ayrımcılık ve Şiddetle Mücadelede Sivil Toplum Örgütleri ve Yerel Kurumlar Arası Diyalogun Geliştirilmesi Projesi* ve proje kapsamında hazırlanan *Mülteci Kadınlara Yönelik Toplumsal Cinsiyet Temelli Ayrımcılık ve Şiddetle Mücadele* el kitapçığı.

f) Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Programı (WFP)

WFP 2016-2020 arasında Avrupa Birliği tarafından fonlanan ve dünyanın en büyük sosyal yardım programlarından bir olarak tarihe geçen *Sosyal Uyum Yardımı* (SUY) Programını Kızılay Derneği ile beraber yürüttü. Bu program dahilinde kapsamlı rapor çalışmalarına da ulaşmak mümkün.

2016 yılında WFP Türkiye’de *Temel İhtiyaçlar Programlaması: Hedef Ölçütlerin ve Asgari Masraf Sepetinin Belirlenmesi Raporu*’nu yayımlamıştır. Rapor, geçimini mülteci kadınların sağladığı hanelerin ve hamile ve emziren kadınların kırılganlıklarının yüksek olduğunu ve yardımların buna göre ayarlanması gerektiğini belirtmiştir.

WFP, Türk Kızılay ortaklığı ile, 2017 ve 2020 yılları arasında *Türkiye’deki Sığınmacılar: Kapsamlı Zarar Görebilirlik İzleme Çalışması* çerçevesinde dört ayrı rapor yayımlamış, ilki için 600, sonucunda ise 1400’e yakın hane halkı ile görüşülmüştür. Detaylı veri analizleri sunan bu raporlarda, hayat koşulları, gelir güvenilirliği ve baş etme stratejilerinin uygulanmasını da içeren çoğu göstergeye göre reisi kadın olan hanelerin, reisi erkek olan hanelere kıyasla daha hassas bir durumda oldukları ortaya konulmaktadır.

WFP’nin 2017 ve 2020’de yayınlanan *Türkiye’de Sosyal Uyum: Mülteci ve Ev Sahibi Toplulukla Online Anket* isimli iki raporu bulunmaktadır. Bu raporlar kadınların sosyal uyuma dair düşüncelerini, Türkiyeli bireylerle sosyal etkileşime açıklıkları, Türkçe öğrenme hızları gibi konulara bakmaktadır.

2019 yılında WFP ve Türk Kızılay *Türkiye’deki Mülteciler: Geçim Kaynağı Anketi Sonuçları* yayımladı. Bu rapor için 19 şehirde 5332 anket yapılmıştır. Raporda çalışmaya uygun olmadığını söyleyen mülteci kadınların büyük bir çoğunluğu sebep olarak çocuk bakmakla yükümlü olduklarını belirtmişlerdir. Rapora göre geçimini kadının sağladığı haneler dışarıdan gelecek yardımlara çok daha fazla bağımlıdır.

Yapılan bu raporlar çerçevesinde WFP’nin izlemeye yönelik önemli katkılar sunduğu söylenebilir. Fakat bu çalışmalar SUY projesi çerçevesinde gerçekleştiği ve WFP artık proje ortağı olmadığı için devamlılığına dair bilgi sunmak mümkün değildir.

g) Dünya Sağlık Örgütü (WHO)

WHO Türkiye’de yaşamakta olan kadın mültecilere dair birçok faaliyet yürütmektedir. 2019 yılında yayımlanan Şanlıurfa’da Yaşayan Yerel Nüfusa ve Suriyelilere Doğum Öncesi Servislerin Sağlanması isimli raporda, mülteci kadınlara verilen doğum öncesi hizmetler detaylandırılmaktadır. Aynı zamanda rapor Şanlıurfa’da yaşayan hamile mülteci kadınlara dair istatistiksel bilgiler vermekte (18 yaş altı hamilelikler, akraba evliliği, doğum yapma, ölü doğum yapma, düşük yapma ve kürtaj yaptırma oranları gibi) ve mülteci kadınların hamilelik döneminde ne sıklıkla sağlık hizmetlerine erişebildiklerini göstermektedir.

Sağlık Statüsü, Servislerden Yararlanabilme ve Sağlık Belirteçleri üzerine Anket: Türkiye’deki Suriyeli Mülteci Nüfusu raporu 2019 yılında yayımlanmıştır ve yine kadın mültecilere dair önemli bilgiler barındırmaktadır. Rapor için 11,000 kişi ile görüşme yapılmıştır ve bunların 3486’sı kadındır. Rapor kadınların smear testi farkındalığı ve kullanımı, kadınların mamografi farkındalığı ve kullanımı, kadınların doğum öncesi sağlık hizmetlerine erişimi ve hamilelik statüsü hakkında geniş bir yelpazeden bilgi sağlamaktadır. Rapor ayrıca ankete katılan kadınlar arasında işsizliğin büyük bir sorun olduğunu ortaya koymuştur; kadınların %97’si çalışmamaktadır. Rapor ayrıca kadınların fiziksel ve psikolojik sağlık sorunlarına dair detaylı bilgiler vermektedir.

WHO’nun senelik yayımladığı *Suriye Arap Cumhuriyeti’ndeki Krize Acil Sağlık Müdahalesi* isimli rapor serisinin 2019 yılı versiyonunda, Türkiye’de yaşamakta olan Suriyeli mültecilere dair bilgi bulmak da mümkündür. WHO’nun ortaklığında işletilen sağlık merkezlerinde toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, cinsel sağlık ve üreme sağlığı eğitimleri verilmektedir. WHO eğitimlere katılanların %84’nin kadın olduğunu not düşmüştür. WHO ayrıca Hatay ve İzmir’de Suriyeli kadınlara ücretli çalışma olanakları sunmaktadır. Rapor ayrıca üreme yaşında olan Suriyeli kadınların, ekonomik, sosyal ve kültürel engeller yüzünden cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerine ulaşamadığını belirtmiştir.

h) Uluslararası Göç Örgütü (IOM)

IOM Türkiye’de kriz sırasında göçmenlerin ihtiyaçlarını karşılama, işgücü entegrasyonu, sosyal uyum, göç yönetimi ve sınır yönetimi gibi çeşitli alanlarda çalışmaktadır.

IOM’un 2018 yılı Üçüncü Ülkeye Yerleştirme Raporu’nda, Türkiye de dahil olmak üzere, birçok ülkede üçüncü ülkeye yerleştirme sürecinde çalışan kişilere yönelik toplumsal cinsiyet eşitlik eğitimleri verildiğini görüyoruz. Eğitimlerin amacı, çalışanlara kadın ve LGBTİ mültecilerin ve ev içi ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet gören kişilerin özel ihtiyaçlarını anlatmaktır.

IOM’un 2019 yılında yayımladığı *Göç Krizi İşleyiş Çerçevesi* raporu da kadın ve kız çocuklara insani yardım yapılırken toplumsal cinsiyetten kaynaklı eşitsiz güç ilişkilerini göz önünde bulunduranın önemini belirtmektedir.

2019 yılında yayımlanan İstanbul’da Temel Değerlendirmesi: Saha Gözlem Raporu, farklı milletlerden göçmen kadın gruplarının çalışma alanları ve yaşadıkları ayrımcılık deneyimlerine dair bilgiler sağlamaktadır.

i) Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)

ILO, IOM ile ortaklık halinde *Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler ve Ev Sahibi Topluluklar için İş Yaratma ve Girişimcilik Fırsatları Projesi*’ni (2018-2021) yürütmektedir. Türkiye tarafında koordinasyon, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü tarafından üstlenilmiştir. Proje işgücü piyasası ihtiyaçlarına uygun becerilerin geliştirilmesini, istihdam yaratmanın desteklenmesini, işgücü piyasası yönetim mekanizmalarının desteklenmesini amaçlamaktadır. Proje gençlere ve kadınlara öncelik vermektedir. Projenin herhangi bir raporu yoktur.

Bir diğer proje ise, *Geçici Koruma Altındaki Suriyeliler ve Türk Vatandaşları için İnsana Yakışır İş Fırsatlarının Desteklenmesi*’dir (2018-2022). Proje, AÇSHB, ulusal kamu kurumları ve sosyal ortaklar ile yakın işbirliği içinde ILO tarafından uygulanmaktadır. Proje Geçici Koruma Altındaki Suriyelilerin ve Türk Vatandaşlarının işgücü piyasasına erişimini kolaylaştırmayı, beceri ve yetkinliklerini geliştirmeleri ve güçlendirmelerine destek olmayı amaçlamaktadır. Proje kadınların kayıtlı istihdamına özel bir önem verip, yararlanıcıların en az yüzde 30’unun kadın olması öngörülmektedir. Projenin herhangi bir raporu yoktur.

Tablo 12: Birleşmiş Milletler Kuruluşlarının Kadın Mülteci Hakları İzleme kapasitelerinin haritalaması

Kurum	Rapor	Yıl	Hak temelli izleme yapma durumu*		İçerik	TCE duyarlılığı**	
			Var	Yok		Var	Yok
IOM	Üçüncü Ülkeye Yerleştirme Raporu	2018		✓	-	✓	
	Göç Krizi İşleyiş Çerçevesi Raporu	2019		✓	-	✓	
	İstanbul’da Temel Değerlendirmesi: Saha Gözlem Raporu	2019		✓	-	✓	
ILO	-	-	-	-	-	-	-
UNDP	UNDP Türkiye Toplumsal Cinsiyet Eşitlik Stratejisi 2017-2020	2020		✓	-	✓	
UNICEF	2016-2020 Türkiye-UNICEF İş Birliği için Ülke Planlanması, 2018 Yılı Raporu	2019		✓	-	✓	
UNFPA	-	-	-	-	-	-	-
UNHCR	2019 yılı Eylemsel Önemli Noktalar Raporuna	2020		✓	-	✓	
UN Women	Suriyeli Kadın ve Kız Çocukların İhtiyaç Analizi Raporu	2018		✓	-	✓	
	Medeni Haklar ve Hizmetlere Erişimle İlgili Mülteci kadınların Güçlendirilmesi Raporu	2018		✓	-		
	Mülteci Kadınlarla Çalışan STK’lar için El Kitabı	2018	✓		İstanbul Sözleşmesi’nin 60. ve 61. maddelerindeki mülteci kadınlara yönelik haklardan bahsediyor	✓	
	Kadınlara Yönelik Toplumsal Cinsiyet Temelli Ayrımcılık ve Şiddetle Mücadele	2019	✓		YUKK 3. maddesi ve İstanbul Sözleşmesi 60. ve 61. maddelerindeki mülteci kadınlara yönelik haklardan bahsediyor	✓	
WFP	Temel İhtiyaçlar Programlaması: Hedef Ölçütlerin ve Asgari Masraf Sepetinin Belirlenmesi Raporu	2016		✓	-	✓	
	Türkiye’deki Sığınmacılar: Kapsamlı Zarar Görebilirlik İzleme Çalışması	2017-2020		✓	-	✓	
	Türkiye’de Sosyal Uyum: Mülteci ve Ev Sahibi Toplulukla Online Anket, 1-2-3 Turları	2017, 2020		✓	-	✓	
	Türkiye’deki Mülteciler: Geçim Kaynağı Anketi Sonuçları	2019		✓	-	✓	
WHO	Şanlıurfa’da Yaşayan Yerel Nüfusa ve Suriyelilere Doğum Öncesi Servislerin Sağlanması	2019		✓	-	✓	
	Sağlık Statüsü, Servislerden Yararlanabilme ve Sağlık Belirteçleri üzerine Anket: Türkiye’deki Suriyeli Mülteci Nüfusu	2019		✓	-	✓	
	Suriye Arap Cumhuriyeti’ndeki Krize Acil Sağlık Müdahalesi	2019		✓	-	✓	

IV. GÖSTERGE VE VERİ KAYNAKLARI

Bu bölümde mülteciler ve toplumsal cinsiyet eşitliği alanına dair uluslararası gösterge ve veri kaynakları konusu yer almaktadır. Uluslararası alana bakıldığında bu tematik alana dair herhangi bir küresel endeks listelemesi görülmektedir. Mültecilere dair uluslararası veriler Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, Uluslararası Göç Örgütü ve EUROSTAT tarafından tutulmakla beraber, bu verilerin toplumsal cinsiyet eşitliğine dair detaylı bilgiler sunduğu söylenemez.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği sığınmacı ve mültecilere dair verileri yayınlayan başlıca kurumlardandır.⁶⁷ Bu veriler ayrıca yaşadıkları ülkeler içinde zorla yerinden edilmiş ve vatansız kişileri de kapsamaktadır. Mültecilere dair temel olarak sığınma süreçlerinin coğrafyası (gelenen ve gidilen ülkeler) ve başvuru süreçlerine (kararlar, verilen statüler) odaklanmakta, ayrıca 2001 yılı itibarıyla toplam mülteci ve sığınmacı nüfuslarının yaş ve cinsiyet dağılımları da bildirilmektedir. Buna göre 2019 yılında dünyadaki toplam 16.7 milyon mültecinin 8 milyonu, 1.7 milyon sığınmacının da 715 bini kadınlardan oluşmaktaydı. Bu veriler ayrıca BMMYK’nın yıllık ve altı aylık İltica Eğilimleri raporlarında da yer almaktadır.

Uluslararası Göç Örgütü’ne (IOM) bağlı Küresel Göç Data Analiz Merkezi tarafından geliştirilen ve yönetilen ve 2017 yılı sonunda faaliyete geçen **Migration Data Portal** web sitesi⁶⁸ uluslararası göç alanında farklı kurum ve kuruluşlarca hazırlanan çeşitli veri kaynaklarını sistemli bir şekilde ve birçok farklı tematik başlıklar altında görsel haritalama da kullanılarak bir araya getirmektedir. Dolayısıyla burada da mülteci ve sığınmacıların toplam sayıları, geldikleri ve gittikleri ülkelere dair esas olarak BMMYK verileri ‘zorunlu göç’ tematik başlığı altında sunulmaktadır. Burada cinsiyetlendirilmiş verilere yer verilmemekle beraber, ‘toplumsal cinsiyet ve göç’ tematik başlığı⁶⁹ da bulunmakta ve ülkelerdeki yabancı uyruklu göçmen nüfuslarının cinsiyet dağılımı bilgileri paylaşılmaktadır.

EUROSTAT Avrupa Birliğinde 2008 yılı itibarıyla yapılan sığınma başvurularına dair detaylı veriler sunmaktadır.⁷⁰ Buna göre 2019’da toplam 612.700 yeni başvuru yapılmış. İlk başvuruda bulunan kişilerin ağırlıklı olarak Suriye, Afganistan ve Venezuela vatandaşı oldukları ve en çok sığınma talep edilen ülkelerin Almanya, Fransa ve İspanya olduğu görülmektedir. Sığınma verileri ayrıca yaş ve cinsiyet dağılımı eğilimlerini de göstermekte, buna göre 2019 yılında yapılan ilk sığınma başvuru sahipleri %47 oranında 18-34 yaş aralığında ve %61.9 oranında erkektir. Bunlar dışında sığınma başvurusunda bulunan refakatsiz küçüklerin sayısı ve sığınma başvuruları karar sayıları ve kararlar neticesinde verilen statülere dair bilgiler sunulmaktadır, fakat

67 UHCHR (2020). **Welcome to UNHCR’s Refugee Population Statistics Database**, 18 June 2020. <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/> (Son Erişim Tarihi: 19.08.2020)

68 Migration Data Portal (2019). **Total Number of International Migrants at Mid-Year 2019**. https://migrationdataportal.org/data?i=stock_abs_&t=2019 (Son Erişim tarihi: 06.08.2020)

69 Migration Data Portal (2020). **Gender and Migration**. <https://migrationdataportal.org/themes/gender-and-migration> (Son Erişim Tarihi: 03.08.2020)

70 Eurostat (2020). **Asylum Statistics**. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Asylum_statistics (Son Erişim Tarihi: 17.07.2020).

hepsi toplam sayılar üzerinden bildirilmektedir. Yine EUROSTAT tarafından hazırlanan Sığınma Çeyrek Yıl Raporları bulunuyor.⁷¹ Bu raporlar da sığınma süreçleri coğrafyasına vurgu yapmaktadır, yani sığınmacıların en çok hangi ülkelerden geldikleri ve hangi ülkelere gittikleri analizi yapılmakta, ayrıca ülkelere göre sığınma başvuru kararları bildirilmektedir. Bu verilere dair cinsiyetlendirilmiş analizler sunulmamaktadır.

71 Eurostat. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Asylum_quarterly_report
(Son Erişim Tarihi: 15.09.2020)

V. TÜRKİYE’DE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTLİĞİ HARİTALAMASI

Giriş kısmında aktarıldığı üzere Türkiye 1951 Mülteci Sözleşmesi’ne ilk taraf olan ülkeler arasındadır. Sözleşme’nin taraf ülkelere tanıdığı bir yetki ile Türkiye 1967 Protokol’ünü onayladıktan sonra koruma kapsamı açısından “coğrafi sınırlama” ile uygulamayı seçmiş ve bugün hala uygulayan sayılı birkaç ülkeden biridir. Bu sınırlamaya göre Türkiye Avrupa Konseyi üyesi ülkeler dışından başvuru yapan sığınmacılara uluslararası hukukta tanımlandığı şekliyle mülteci statüsü vermemektedir. Dolayısıyla Türkiye iltica sistemi temelinde **Avrupalı olan ve olmayanlar ayırımı etrafında şekillenen ikili bir yapıya** sahiptir. 2011 yılı itibarıyla Suriye’den gelen kitlesel zorunlu göç ile beraber bu ikili yapı yeni bir boyut kazanmış, bireysel başvuruları kapsayan uluslararası koruma ile kitlesel olarak uygulanan geçici koruma sistemi şeklinde bir ayırım uygulamaya konulmuş, böylelikle statülerin verildiği ülkeler açısından da Suriyeli olan ve olmayan ayrımı da oluşmuştur. Buna göre Türkiye’de mülteci, şartlı mülteci, ikincil koruma ve geçici koruma olmak üzere dört ayrı koruma statüsü tanınmaktadır. Buna paralel olarak Türkiye’ye sığınma başvurusunda bulunan kişilere dair çeşitli hak ve yükümlülükler (kayıt ve mülteci statüsü inceleme süreçleri, yerleşim ve seyahat hakları, sağlık, çalışma, eğitim, sosyal hizmetler ve adalet erişim, statünün sonlandırılması, vb.) uluslararası koruma statüsü için Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’na göre, geçici koruma statüsü için de Geçici Koruma Yönetmeliği’ne göre düzenlenmektedir.

Bu yasal tanımlamalar çerçevesinde bugün Türkiye’de ‘mülteci’ olarak statü sahibi olan kişi sayısı esasen yok denecek kadar azdır, diğer koruma statüleri altında ülkede yaşayan kişilerin sayısı ise azımsanmayacak büyüklüktedir. Dolayısıyla hukuki tanımlamalardan bağımsız olarak ülkeye sığınan gruplar anlamında bakıldığında, Türkiye bugün dünyanın en büyük mülteci nüfusuna sahiptir. Bu raporda da mülteci ifadesi bu anlamıyla kategorik olarak kullanılmakta, Türkiye’de ‘şartlı mülteci’, ‘ikincil koruma’ ve ‘geçici koruma’ altında yaşayan ve bu statüler için başvuru yapmış tüm kesimleri kapsamaktadır.

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü’nün (GİGM) web sitesi Türkiye’de her sene yapılan **uluslararası koruma statüsü başvurusu sayılarını** uyruk bilgilerini de dahil ederek sağlamaktadır.⁷² Buna göre 2016’da 66 bin, 2017’de 112 bin, 2018 yılında 114 bin olan başvuru sayıları 2019 yılında 56 bine düşmüştür. Fakat bu sayılar Türkiye’de statü başvurusu aktif olarak devam eden veya statü sahibi toplam nüfusa dair bir bilgi sunmamaktadır. Örneğin BMMYK tarafından sunulan aylık operasyonel güncellemelere göre **Aralık 2020’de Türkiye’de Suriyeli olmayan sığınmacı ve mülteci sayısı 330 bindir.**⁷³ GİGM tarafından geçici koruma alanında sağlanan istatistikler daha detaylı olup, yıllara göre **geçici koruma altına alınan Suriyelilerin sayısı**, illere göre dağılımı, 2014-2019 yılları arasında Suriyelilerin yerleştirildikleri üçüncü ülkeler ve AB ile

72 T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2020). **Uluslararası Koruma**. <https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-koruma-istatistikler> (Son Erişim Tarihi: 15.09.2020)

73 <https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2020/11/UNHCR-Turkey-Operational-Update-September-2020.pdf> (Son Erişim Tarihi: 20.01.2021)

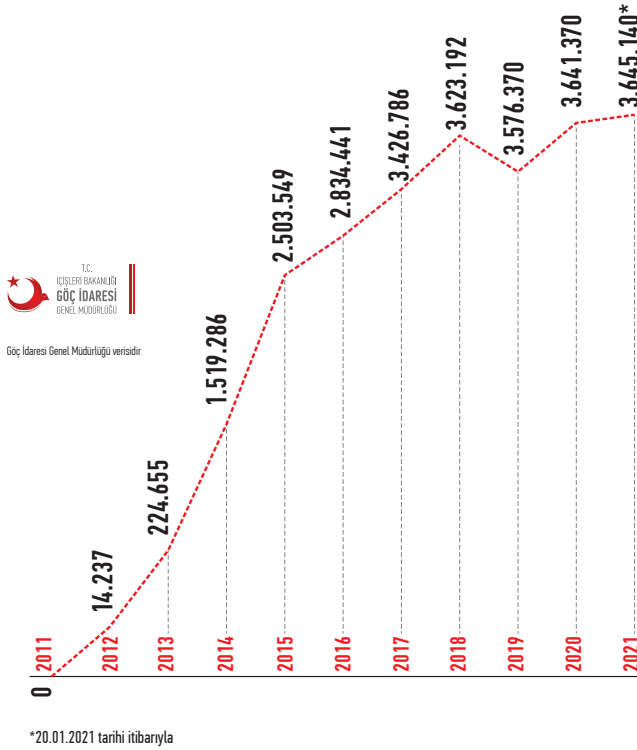
bire bir formülü kapsamında ülkeden çıkışı sağlananların toplam sayıları mevcuttur. Buna göre 2015 yılında 1.5 milyon olan **Suriyeli sayısı bugün 3.6 milyonu aşmıştır.**

Uluslararası koruma alanında kamuya açık, güncel olan ve cinsiyetlendirilmiş bir veri bulunmamaktadır. 2018 yılında Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün (GİGM) resmi verilerine dayanarak yapılan bir rapor çalışması **kadınların %44.8'lik bir kesimi oluşturduğunu** gösteriyor, ve bu oranın Iraklılar arasında %25, Afganlarda ise %16 olarak değiştiğini vurguluyor (Biehl vd., 2018: 35).

Geçici koruma altında olan Suriyelilerin 2011 yılı itibariyle değişen toplam sayıları, ayrıca güncel nüfusun yaş ve cinsiyet dağılımı GİGM tarafından paylaşılmaktadır (Bknz. Şekil 1 ve Tablo 13). Buna göre bugün **kadınlar toplam Suriyeli nüfusun %46.2'sini** oluşturuyor.

Şekil 1: 20.01.2021 İtibariyle Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler⁷⁴

YILLARA GÖRE GEÇİCİ KORUMA KAPSAMINDAKİ SURIYELİLER

74 T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2020). İtibariyle Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> (Son Erişim Tarihi: 25.01.2021).

Tablo 13: Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyet Dağılımı⁷⁵

YAŞ	ERKEK	KADIN	TOPLAM
TOPLAM	1.960.782	1.684.358	3.645.140
0-4	254.986	237.950	492.936
5-9	288.025	270.540	558.565
10-14	216.388	203.300	419.688
15-18	136.349	116.921	253.270
19-24	279.962	211.013	490.975
25-29	218.822	158.741	377.563
30-34	165.052	119.798	284.850
35-39	123.878	97.026	220.904
40-44	84.647	73.768	158.415
45-49	57.364	56.049	113.413
50-54	45.516	44.351	89.867
55-59	34.624	34.679	69.303
60-64	22.850	23.565	46.415
65-69	14.888	15.704	30.592
70-74	8.812	9.687	18.499
75-79	4.337	5.361	9.698
80-84	2.376	3.161	5.537
85-89	1.132	1.675	2.807
90+	774	1.069	1.843

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından hazırlanan ve önemli demografik veriler aktaran *2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları (TNSA) Suriyeli Göçmenler Örneklem raporu* için 1826 hanede yaşayan 15-49 yaş arası 2216 kadın ile görüşmeler yapılmıştır. Bu araştırmaya göre **Türkiye’de Suriyeli hanehalkı başına ortalama 6 kişi düşmekte olup hane reisi kadın olan hanelerin oranı %10’dur.** 15-49 yaş aralığında olan kadınların **%22’sinin okuryazarlığı yoktur, %19’unun herhangi bir eğitimi yoktur, %47’si de ilkokul mezunudur.** Türkiye’de yaşayan ve kadın hane reisleri dahil **hassas grup olarak tanımlanabilecek mülteci kadınların üçte biri derin yoksulluk içinde yaşamaktadır.** UN Women ve SGDD ortaklığında hazırlanan, 7 ilde 1291 Suriyeli kadın ve kız çocuğu ile yapılan anketlere dayanan *Suriyeli Kadın ve Kız Çocukların İhtiyaç Analizi Raporu* (2018)’nda çalışmaya katılan kadınlar arasında dul olanların neredeyse yarısının, boşanmış kadınların %36’sının ve bekar/evlenmemiş kadınların %32’sinin aylık yaklaşık 160\$’ın (700 TL) altında bir gelir ile yaşadıkları tespit edilmiştir. Bu

75 T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2020). **Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyet Dağılımı.** <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> (Son Erişim Tarihi: 25.01.2021)

şekliyle bu kadınlar Türkiye’de 2018 yılı yoksulluk ve açlık sınırlarının (sırasıyla 4.979 TL ve 1.518 TL) çok altında ve asgari ücretin (1.600 TL) yarısından azı kadar gelir sahibidirler.

Genel olarak Türkiye’de yaşayan **mülteci kadınların işgücüne katılım oranları düşük seyretmekte**, ve kadınlar **ekonomik geçimleri için erkeklere ve/ya maddi desteklere bağımlı** kalmaktadır. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından en güncel olarak 2019 yılında yayımlanan Türkiye’de yabancılara verilen çalışma izinleri sayılarına bakıldığında toplam 145.232 çalışma izninin 63.789’unun Suriye Arap Cumhuriyeti Vatandaşlarına verildiği, bunların içerisinde ise sadece **4.383’ünün (%6.8) kadın** olduğu görülmektedir.⁷⁶ KADEM’in 2018 yılında İstanbul ve Ankara’da 40 kadınla yapılan görüşmelere dayanan *Sığınmacı Kadınlar Merkezi: Profil Tarama Çalışması Raporu*’nda kadınların yaşadıkları sorunlar arasında çalışma izni ve Türkiye’de çalışma koşulları hakkında bilgi eksikliği öne çıkmıştır. Kadınların %58’i çalışma izni alamazken, %23’ü de çalışma koşulları hakkında bilgi sahibi değildir.

Türkiye’de mültecilerin kayıtdışı sektörde yoğun olarak çalıştıkları bilinmektedir, buna rağmen kadınların bu sektörde de çalışma oranlarının daha düşük olduğunu söylemek mümkün. TNSA (2018) raporunda araştırmaya katılan 15-49 yaş grubundaki **Suriyeli kadınların sadece %9’u çalışırken**, %2’si de araştırmadan önceki son 12 ayda çalışmışlardır. UN Women ve SGDD ortaklığında hazırlanan, 7 ilde 1.291 Suriyeli kadın ve kız çocuğu ile yapılan anketlere dayanan *Suriyeli Kadın ve Kız Çocukların İhtiyaç Analizi Raporu* (2018)’na göre çalışmaya katılan kadınların sadece %15’i gelir getirici bir işe sahip. IGAM tarafından hazırlanan *Türkiye’deki Suriyeli Mültecilerin Ekonomiye Katılımı* (2019) raporuna göre de Suriyeli kadınların sadece %14’ü istihdam edilirken, YUVA Derneği’nin *Yerinde Erişim Projesi Değerlendirme Raporu*’nda (2018) bu oran %11’e kadar düşmektedir. IGAM (2019) raporunda ayrıca çalışan Suriyeli kadınların erkeklerle aynı işi yapmalarına rağmen **daha düşük ücret aldıkları** ve **daha uzun çalışma saatleri** olduğu, çalışma izni başvurularının da çoğunlukla Suriyeli erkekler için alındığı belirtiliyor. TNSA (2018) raporunda çalışmayan Suriyeli kadınların çalışmama nedenlerine de yer verilmektedir: kadınların **%44’ü ev kadını olmak, %22’si çocuk bakmak ve %14’ü eşlerinin ya da ailelerinin çalışmalarına izin vermemesi, %6’sı ise öğrenci olmak** şeklinde neden belirtmiştir. %3’ü işsiz olduğunu ve iş aradığını beyan etmiştir. 2019 yılında WFP ve Türk Kızılay’ın 19 şehirde 5332 ankete dayanan *Türkiye’deki Mülteciler: Geçim Kaynağı Anketi Sonuçları* raporunda da çalışmaya uygun olmadığını söyleyen mülteci kadınların büyük bir çoğunluğu sebep olarak çocuk bakmakla yükümlü olduklarını belirtmişlerdir. **Dil bilmeme** de önemli bir engeldir, *UN Women-SGDD (2018)* raporuna göre anket katılımcılarının %70’i Türkçe konuşmamaktadır ve evde bakım yükümlülükleri yine aynı şekilde dil öğrenmeye engel teşkil etmektedir. IGAM (2019) raporu ise mülteci kadınların iş gücü piyasasına katılımının önündeki en kilit engellerden birinin **toplumsal cinsiyete dayalı şiddet** olduğunu belirtmiştir.

Türkiye’de **mülteci çocukların okullaşma oranları artan yaşla beraber ciddi oranda düşüş göstermektedir**. MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü’nün 2019-2020 öğretim yılı verilerine dayanan çalışmasında Suriyeli çocukların toplamda okullaşma oranlarının okul

76 T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2019). **Yabancıların Çalışma İzinleri**. <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/63117/yabanciizin2019.pdf> (Son Erişim Tarihi: 30.01.2021)

öncesi, ilkökul, ortaokul ve lise için sırasıyla %25, %80, %79 ve %40 olduğu görülmektedir.⁷⁷ **Cinsiyetlendirilmiş okullaşma** oranlarını sunan TNSA (2018) raporunda da Türkiye’de 6-13 yaş arası Suriyeli kız çocuklarının %78’inin, oğlan çocuklarının da %74’ünün ilkökul veya ortaokula devam ettiği gösterilmektedir. Lise düzeyi verilerine bakıldığında ise MEB’in verilerinden farklı olarak net okullaşma oranının lise düzeyinde 14-17 yaş arası kız çocuklar arasında %17’ye, oğlan çocuklar arasında %12’ye düştüğü görülmektedir. Bu fark TSNA’nın 2018 yılında yürütülmüş olması ve örneklemin kısıtlı olmasından kaynaklı olabilir. Netice olarak Suriyeli kız çocuklarının eğitime katılım oranının oğlan çocuklarından daha yüksek olması dikkat çekicidir ve bunun erkeklerin ailenin geçimine katkıda bulunmaları gerekmesinden kaynaklandığının söylemek mümkün. Suriyeli kız çocuklarının lise eğitiminde okullaşma oranlarındaki düşüşe işaret eden UN Women-SGDD (2018) raporu bu düşüşün temel nedenlerine de değinmekte, bunlar arasında erken yaşta evlilik, aile baskısı, çalışma, ev ve bakım sorumluluklarını göstermektedir. Yüksek Öğrenim Kurumunun 2019-2020 öğretim yılı verilerine göre **yüksek öğrenimde kayıtlı olan Suriye uyruklu öğrencilerin %36’sı kadındır**, buna kıyasla Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü’nin istatistiklerine göre 2014-2019 yılları arasında **yaygın eğitim programlarından yararlananlar arasında Suriyeli kadınlar %60 ile çoğunluktadır**.

Mülteci kadınlar **cinsel ve üreme sağlığı, hijyen, aile planlaması, beden ve ruh sağlığı gibi konularda yeterli destek alamamaktadır**. Türk Tabipler Birliği tarafından hazırlanan *Savaş, Göç ve Sağlık* (2016) raporuna göre çocuk bezi ve kadına yönelik ihtiyaçlara gereksinim duyan her iki Suriyeliden biri bunlara zor veya çok zor ulaşmıştır. Suriyelilerin aile hekimine kayıt olmadıkları için bebek izlemi, gebe izlemi, 15-49 yaş kadın izlemi hizmetlerinden yararlanamadıkları not edilmiştir. Kırkayak Derneği’nin 2017’de yayımlanan *Domlar, Suriyenin ‘Öteki’ Sığınmacıları: Ayrımcılık, İzolasyon ve Sosyal Dışlanmışlık Raporu* da kadınların cinsel sağlık alanında yeterli bilgiye sahip olmadıkları, maddi nedenlerden dolayı hijyen materyallerine ulaşamadıkları ve hamile kadınların düzenli olarak sağlık kontrolü yaptıramadıklarını belirtmektedir. YUVA Derneği tarafından 2018 yılında 1.453 mülteci ile yapılan anket çalışmasına dayanan *Yerinde Erişim Projesi Değerlendirme Raporu* da görüşme yapılan hamile mülteci kadınların yaklaşık yarısının düzenli sağlık kontrolü yaptıramadığını belirtmiştir. TNSA (2018) raporuna göre de araştırmadan önceki 5 yılda canlı doğumu olan 15-49 yaş arası **Suriyeli kadınların %64’ü 4 ya da daha fazla sayıda doğum öncesi bakım almış, %29’u 1-3 kez arası bakım hizmeti almış, %7’si ise hiç bakım almamıştır**. Araştırmadan önceki 2 yıl içinde doğum yapan kadınların da **%86’sı doğum sonrası ilk iki günde, %89’u da doğum sonrası 41 günde bakım alırken, %10’u doğum sonrasında hiç bakım almamıştır**. Bunun haricinde hala evli kadınlar içinde **%64’ünün aile planlaması talebi** olup, %21’i karşılanmamış aile planlaması ihtiyacı içindedir. Dünya Sağlık Örgütü tarafından 2019’da hazırlanan *Sağlık Statüsü, Servislerden Yararlanabilme ve Sağlık Belirteçleri üzerine Anket: Türkiye’deki Suriyeli Mülteci Nüfusu* raporu **ekonomik, sosyal ve kültürel engeller** yüzünden mülteci kadınların cinsel sağlık ve üreme sağlığı hizmetlerine ulaşamadığını belirtmiştir.

Mülteci kadınların Türkiye’de maruz kaldığı pek çok **cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet türleri** bulunmaktadır. Öncelikle Hayata Destek’in 2016 yılında hazırladığı İstanbul’daki

77 T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü istatistikleri (2021). <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1457>

Suriyeli Mültecilere İlişkin Zarar Görebilirlik Değerlendirme Raporu’nda aktarıldığı üzere mülteci kadınlar erkeklere göre **günlük ayrımcılığı ve ırkçılığı daha çok hissetmektedirler**. Mor Çatı’nın 2017 yılında hazırlanmasına katkıda bulunduğu, Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi hakkında *Türkiye’nin İlk Raporuna İlişkin Sivil Toplum Örgütlerinin Gölge Raporu* göçmen ve mülteci kadınların Türkiye’de karşılaştıkları cinsiyet temelli şiddet biçimleri arasında özellikle **erken ve zorla evlendirme ve çoklu evliliklere** değinmekte, bu evliliklerin Türkiye’ye gelindikten sonra yaşandığını ve pek çoğunun Türkiyeli din hizmetleri görevlileri tarafından gerçekleştirildiğini belirtmektedir. TNSA (2018) raporu bulgularına göre 25-49 yaş grubundaki Suriyeli kadınların %55’i 20 yaşından, **%38’i 18 yaşından ve %12’si 15. doğum günlerinden önce evlenmektedir**, halen evli olan Suriyeli kadınlar içinden de **%10’u eşlerinin kendilerinden başka eşleri de olduğunu beyan etmiştir**. Aynı araştırma **ev içi şiddete dair kadınların tutumlarına** yer vermektedir. Buna göre 15-49 yaş grubundaki Suriyeli kadınlar içinden çocuklarını ihmal etmesi, eşine karşılık vermesi ve eşinden habersiz dışarı çıkması gibi nedenler söz konusu olduğunda **%3-4 oranında erkeklerin fiziksel şiddet uygulamasının doğru bulunduğunu** beyan etmiştir.

Mor Çatı’nın 2019 yılı 6 aylık *Faaliyet Raporu* da kendi ülkelerinde erkek şiddetine maruz bırakılan mülteci kadınların, göç yolunda ve Türkiye’ye geldikten sonra da **fiziksel ve cinsel şiddet sarmalı içinde yaşadıklarını** belirtmektedir. Kadınların özellikle fiziksel anlamda sıcak şiddete maruz olmadıkları durumlarda ŞÖNİM’e bağlı sığınaklara alınmadığını, sığınak başvurusunda fiziksel şiddetle ilgili kanıt istendiğini ve şikâyete zorlandığını, şiddetin üzerinden zaman geçtiyse ya da yalnızca psikolojik şiddete maruz kaldıysa yine sığınaklara alınmakta ciddi anlamda dirençle karşılaştıklarını not etmiştir. 2019 yılında İHD Merkezi Kadın Komisyonu’nun hazırladığı *Toplumsal Cinsiyet Temelli Yasalar, Sözleşmeler, Yönetmelikler Raporu* da benzer şekilde sosyoekonomik sebeplerle veya korunma amacıyla yapılan erken yaşta, çok eşli ve/ya zorunlu evliliklerden ve mülteci kadınlara yönelik cinsiyete dayalı şiddetin eksik bildirilmesi ve uzmanlaşmış hizmetlerin sınırlı kullanılabilirliğinden bahsetmektedir. Buna ek olarak mülteci ve sığınmacı kadınların ve kızların (özellikle 15-20 yaşları arasındakiler) temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için **seks işçiliği yapmaya mecbur kaldıklarından** da bahsedilmektedir. 2017 yılında Kırmızı Şemsiye Derneği’nin UNFPA ortaklığıyla hazırladığı *Türkiye’de “Geçici Koruma” Altında Suriyeliler ve Seks İşçiliği* raporu istatistiki bilgi vermese de seks işçiliği yapan bireylerin yaşadıkları toplumsal cinsiyet temelli şiddetler, polis zorbalığı ve haklara erişememe gibi konulara dair erişilmesi zor olan gözlemler ortaya koymaktadır. Hayata Destek’in 2018 yılında hazırladığı *Medeni Haklar ve Hizmetlere Erişimle İlgili Mülteci Kadınların Güçlendirilmesi Raporu’na* göre mülteci kadınların bu şiddete maruz kalmalarının en önemli iki nedeni, cinsel ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet odaklı **destek mekanizmalarının nasıl işlediğine dair bilgi eksikliği ve dil engelidir**. Bu konuyla ilgili sivil toplumun da yeterli desteği sağlayamadığı görülmektedir. IGAM’ın 2020 yılında *Türkiye’de Mülteci Barındırmaya dair Güzel Uygulama Örnekleri* raporu kapsamında incelenen **STK projelerinin sadece %3’ü mülteci kadınlara karşı şiddet alanında çalışmalar yürütmektedir**.

Yukarıda aktarılan rapor çalışmalarına önceki bölümlerde sunulan bilgiler çerçevesinde bakıldığında üç alanda özellikle veri eksikliğine işaret etmek mümkün. İlk olarak çalışmalar neredeyse

tamamen Suriyeli kadınlara odaklıdır, dolayısıyla **uluslararası koruma altında olan kadın mültecilerin durumuna dair bilgi çok daha sınırlıdır**. Eğitim, sağlık, istihdam ve sosyal hizmetler gibi alanlara erişim ile ilgili çokça (nitel ağırlıklı) bilgi sağlanırken **iltica süreçlerine ve adalete erişim noktasında yeterli veri bulunmamaktadır**. İltica hakkının en temel ögesi olan **geri gönderme yasağı**, ayrıca Türkiye’de bazı koşullarda mültecilere yönelik de uygulanan **idari gözetim ve sınır dışı süreçlerinin kadınlar açısından nasıl deneyimlendiğine dair veri oldukça kısıtlıdır**.

Tablo 14: Türkiye’de Verisi Toplanan Mevcut Gösterge Değerleri

GÖSTERGE NUMARASI	MEVCUT GÖSTERGE DEĞERLERİ	Kadın	Erkek
1.	Geçici koruma kapsamındaki Suriyelileri cinsiyete göre dağılımı (GIGM 2021)	1,684,358 46.2%	1,960,782 53.8%
EĞİTİM			
2.	Geçici koruma kapsamında ve eğitim çağındaki nüfusun okullaşma oranları		
2.1	Örgün eğitime erişimi sağlanan geçici koruma kapsamındaki nüfusun cinsiyete göre dağılımı (MEB HOB 2020)	337,806 49.0%	393,118 51.0%
2.2	Okul öncesi eğitimi alan geçici koruma kapsamındaki nüfusun cinsiyete göre dağılımı (MEB HOB 2020)	15,794 48.4%	16,818 51.6%
2.3	İlkokul eğitimi alan geçici koruma kapsamındaki nüfusun cinsiyete göre dağılımı (MEB HOB 2020)	170,887 48.4%	181,968 51.6%
2.4	Ortaokul eğitimi alan geçici koruma kapsamındaki nüfusun cinsiyete göre dağılımı (MEB HOB 2020)	134,292 48.9%	140,155 51.1%
2.5	Lise eğitimi alan geçici koruma kapsamındaki nüfusun cinsiyete göre dağılımı (MEB HOB 2020)	56,833 51.2%	54,177 48.8%
2.6	Yükseköğretimde kayıtlı Suriye vatandaşı öğrenci sayısı	13,413 36.0%	23,823 64.0%
3.	Geçici koruma kapsamındaki kadınların eğitim düzeylerine göre dağılımı		
3.1	Okur yazar olmayanların oranı (TNSA 2018)	21.9%	
3.2	Hiç okula gitmemiş veya ilk okulu bitirmemişlerin oranı (TNSA 2018)	19.2%	
3.3	İlkokul mezunu olanların oranı (TNSA 2018)	47.2%	
3.4	Ortaokul mezunu olanları oranı (TNSA 2018)	19.5%	
3.5	Lise mezunu olanların oranı (TNSA 2018)	14.0%	
İSTİHDAM			
4.	Çalışma izni verilen Suriye vatandaşı sayısı (AÇSHB 2019)	4,383 6.8%	59,406 93.2%
5.	Geçici koruma kapsamındaki nüfusta geçim kaynağı faaliyetlerine katılan kadın oranı (TNSA 2018)	9.0%	
SAĞLIK			
6.	Geçici koruma kapsamındaki kadınların aile planlaması hizmetlerine erişim ve karşılanma oranı (TNSA 2018)	64.0%	
7.	Geçici koruma kapsamındaki kadınların doğum öncesi bakım hizmetlerine erişim oranı (TNSA 2018)	92.9%	
8.	Geçici koruma kapsamındaki kadınların doğum sonrası bakım alma oranı (TNSA 2018)	86.0%	

VI. GÖSTERGELER

1. Türkiye’de Verisi Toplanmakta Olan ve/veya Kullanılan Mülteci Kadınlar ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ile İlgili Göstergeler

Tablo 15: Eğitim - Geçici Koruma

Konu	İlgili insan Hakkı/Hakları	Gösterge (verisi mevcut)	Veri Kaynağı	Veri Toplama Yöntemi	Veri Toplama Sıklığı
Eğitim	Eğitim Hakkı, Ayrımcılık Yasağı, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	1. Kız çocuklarının ilköğretime katılımı 1.1. Çocukların ilkokulda cinsiyete dayalı okullaşma oranı 1.2. Çocukların orta okulda cinsiyete dayalı okullaşma oranı 1.3. Çocukların lisede cinsiyete dayalı okullaşma oranı 1.4. Yükseköğretimdeki öğrencilerin cinsiyete göre dağılımı 2. Kadınların eğitim düzeylerine göre dağılımı 2.1. Okur Yazar olmayanların oranı 2.2. Hiç okula gitmemiş veya ilk veya orta okula devam etmişlerin oranı 2.3. Ortaokul üzeri eğitim görmüşlerin oranı MHDİS Md. 22, ESKHS Md.2/13, ÇHS Md. 28	MEB Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü	MEB Eğitim İstatistikleri	Yılda 1

Tablo 16: İstihdam - Geçici Koruma

Konu	İlgili insan Hakkı/Hakları	Gösterge (verisi mevcut)	Veri Kaynağı	Veri Toplama Yöntemi	Veri Toplama Sıklığı
İstihdam	Çalışma hakkı Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ayrımcılık Yasağı	1. Geçici koruma altındaki Suriyeli mültecilerden çalışma izni olanların cinsiyete göre dağılımı 2. Suriyeli kadınlar içinde çalışanların oranı KSHS M. 2&3, ESKHS M.2&3&6&7 CEDAW M.11	AÇSHB	Çalışma İzni İstatistikleri, Bakanlık web sitesi	Yılda 1

Tablo 17: Sağlık - Geçici Koruma

Konu	İlgili insan Hakkı/Hakları	Gösterge (verisi mevcut)	Veri Kaynağı	Veri Toplama Yöntemi	Veri Toplama Sıklığı
Sağlık	Sağlık Hakkı Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ayrımcılık yasağı	1. Suriyeli kadınların aile planlaması hizmetlerine erişim oranı 2. Suriyeli kadınların doğum öncesi bakım hizmetlerine erişim oranı 3. Suriyeli kadınların doğum sonrası bakım alma oranı KSHS M.2&3, ESKS M.2&3, 12, IAOKS M.5, CEDAW M.12	STK raporları	Nitel ve nicel çalışmalar sonucu -temsili-	Yılda 1

2. Türkiye’de Kullanılması Önerilen Mülteci Kadınlar ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ile İlgili Göstergeler

Konu	İlgili insan Hakkı/ Hakları	Gösterge (verisi mevcut, veri talep edilmesi gereken, hesaplanabilir)	Veri Kaynağı	Veri Toplama Yöntemi	Veri Toplama Sıklığı
Uluslararası korumaya erişim	İltica Arama Hakkı Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ayrımcılık yasağı	1. Türkiye sınırlarına düzensiz yollardan gelen sığınmacıların (havalimanı, deniz ve transit alanlar dahil) cinsiyetlendirilmiş menşee ülkeye dayalı iltica başvurusu oranları 2. Türkiye’de uluslararası koruma başvurusu kaydı alınmayan kadın sığınmacı sayısı 3. Geçici koruma başvurusu kaydı alınmayan kadın başvuru sayısı 4. İkili iltica sisteminden kaydı silinen kadın başvurucuların sayısı ve toplam kayıttan düşülen dosyaya oranı İHEB M.14, İstanbul Sözleşmesi M.60, 1951 Mülteci sözleşmesi M.31	Jandarma Genel Komutanlığı Sahil Güvenlik Komutanlığı GiGM	Jandarma Genel Komutanlığı ve Sahil Güvenlik Komutanlığı’nın sınırda durdurulan& yakalananlara dair istatistikleri GiGM istatistikleri	6 Ayda 1
Uluslararası Korumaya Erişim	İltica Arama Hakkı Cinsel ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet Yasağı Kesişimsel Ayrımcılık Yasağı	1. Başvuruda cinsiyete duyarlı kabul usulleri 1. 1. Toplumsal cinsiyet temelli şiddet nedeniyle sığınma başvurusunda bulunan kadın sayısı 1. 2. İltica başvurusunda bulunan kadınların toplumsal cinsiyete duyarlı kabul usullerinden yararlandırılma oranı 1. 3. Sığınma başvurusu reddedilen kadınların dosyalarındaki ret gerekçeleri 1.4. TCE ve CTCDŞ ve mülteci hukuku konusunda verilen eğitimlerin sayısı 1.4.1 Sınırdaki görevli personel 1.4.2. Mülteci statü belirleme ve iltica sistemi içerisinde çalışan personel 1.4.3. GGM’ler ile sığınmacı ve mültecilerin kapalı tutulduğu diğer mekanlarda çalışan personel 2. Türkiye’deki sığınmacı ve mülteci kadınların iltica süreci boyunca ülke içinde devlet ve özel kişiler tarafından maruz kaldıkları her türlü şiddet vakasının kaydının tutulması 2.1. Kayda alınan şikayet sayısı 2.2. Şiddet vakaları için açılan dava sayısı 2.2.1. İnsan ticareti 2.2.2. Tecavüz 2.2.3. Çocuk yaşta zorla ve/veya para karşılığı evlendirme 2.2.4. Seks işçiliğine zorlama 2.3. Şikayet kaydı alınanlardan koruma için talepte bulunanların sığınaklara, ŞÖNİM’lere yerleştirilme oranları	GiGM	GiGM istatistikleri	Yılda 1

Tablo 18: Sığınma Sistemine Erişim, Ülkeye Kabul (Devam)

Konu	İlgili insan Hakkı/ Hakları	Gösterge (verisi mevcut, veri talep edilmesi gereken, hesaplanabilir)	Veri Kaynağı	Veri Toplama Yöntemi	Veri Toplama Sıklığı
Uluslararası Korumaya Erişim	Kesişimsel Ayrımcılık Yasağı	1. Türkiye’de sınırlarda sığınma başvurusunda bulunan engelli kadınların cinsiyet, yaş, menşe ülke, etnik köken, işkence ve/veya şiddet görüp görmediği ve sağlık durumuna ilişkin ayrıştırılmış veri tutulması	GİGM	GİGM istatistikleri	Yılda 1
Kesişimsel Ayrımcılık	Cinsel ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet Yasağı	2. Sınırdaki görevli personelin TCE ve CTCDS ve mülteci hukuku konusunda kaç eğitim aldığı	GİGM	GİGM yıllık göç raporları	Yılda 1
Geliştirme	Ayrımcılık yasağı Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Güçlendirme	Sınırdaki görevli personelin TCE ve CTCDS ve mülteci hukuku konusunda kaç eğitim aldığı	GİGM	GİGM istatistikleri ve yıllık göç raporları	Yılda 1
İzleme	İltica Arama Hakkı, İşkence ve CTCDS’den koruma	Kadın ve kız çocuklarının (özellikle şiddet -her türlü- ve işkence görmüş) uluslararası korumaya erişim oranlarının takibini yapan bir mekanizmanın varlığı	GİGM	GİGM istatistikleri ve yıllık göç raporları	Yılda 1
Destek	Cinsel ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet Yasağı İşkence yasağı	Ülkeye girişte uluslararası koruma talebinde bulunan kadınlar için CTCDS konusunda eğitilmiş kadın tercümanların varlığı bilgisi ve farklı dillerde hazırlanmış broşürler sağlanması	GİGM	GİGM web sitesi	Sürekli
Önleme	Cinsel ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet Yasağı İşkence yasağı	1. Sınırdaki koruma talebinde bulunmuş kadın ve kız çocuklarının kabul sayıları ve oranları, 2. Ret sayıları ve oranları, 3. Reddedilme sebeplerine göre sayıları	TİHEK Meclis İnsan Hakları İnceleme Göç ve İltica Alt Komisyonu	İzleme raporları STK raporları Politika belgeleri	Yılda 1

Tablo 19: Mülteci Statü Belirleme Mülakatı ve Süreçlerinde TCE Açısından Dikkat Edilecek Hususlar

Konu	İlgili insan Hakkı/Hakları	Gösterge	Veri Kaynağı	Veri Toplama Yöntemi	Veri Toplama Sıklığı
Uluslararası Koruma	İltica Arama Hakkı& Uluslararası Koruma Cinsel ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet Yasağı İşkence Yasağı	Türkiye’de mülteci statüsü belirleme mülakatlarında (RSD) cinsiyetin kendisinin ve şiddetin kadın ve kız çocukları için 1951 Mülteci Sözleşmesi’ne göre statü verirken zulüm sebebi sayılma oranı İstanbul Sözleşmesi M.60 & CEDAW 32. No’lu Genel Yorum	GİGM (+2015 öncesi BMMYK)	GİGM VE BMMYK istatistikleri	Yılda 1
Kesşimsel Ayrımcılık	İltica Arama Hakkı& Uluslararası Koruma Kesşimsel Ayrımcılık Yasağı	Türkiye’de sığınma başvuru sürecinin tamamı için hassas grup tanımı içinde yer alanlar dahil, kadınların özel ihtiyaçlarına yönelik kriterler belirlenmiş olması ve yayınlanmış olması İstanbul Sözleşmesi M.60 & CEDAW 32. No’lu Genel Yorum, EHS Komitesi’nin 3 No’lu Genel Yorumu	GİGM	GİGM ve BMMYK istatistik ve raporları	
Ayrımcılık Yasağı	İltica Arama Hakkı& Uluslararası Koruma Ayrımcılık yasağı	1. Türkiye’de yapılan uluslararası koruma ve geçici koruma başvurularında kadının ailesinden ayrı bir başvuru dosyası sahibi olma oranı, 2. Bu dosyalarda kadın tercüman talebi (işaret dili bilen dahil)İstanbul Sözleşmesi M.60&CEDAW Komitesi 32. No’lu Genel Yorum	GİGM	GİGM ve BMMYK istatistikleri	Yılda 1
Geliştirme	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Güçlendirme	Mülteci statü belirleme ve iltica sistemi içerisinde çalışan personelin TCE ve CTCDŞ ve mülteci hukuku konusunda kaç eğitim aldığı, ESKHS M.2&13, Grevio Türkiye Raporu 342-345 para.	GİGM	GİGM yıllık raporları	Yılda 1
İzleme	İltica hakkı	1. Türkiye’deki uluslararası koruma başvurusu reddedilen kadın sığınmacı sayısı 2. Ret kararı çıkan dosyalardaki ret gerekçeleri 3. Geçici koruma başvurusu kaydı alınmayan kadın başvuru sayısı 4. İkili iltica sisteminden kaydı silinen kadın başvuruların sayısı ve toplam kayıttan düşülen dosyaya oranı	GİGM	GİGM yıllık raporları	Yılda 1
Destek	Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Güçlendirme	1. Toplumsal cinsiyete dayalı kabul usüllerinin varlığı 2. Sistemdeki kadın çalışan sayısının tüm personele oranı 3. Kadın haklarını savunan ve alanda çalışan STKlara ve hukuki desteğe erişim	GİGM, BMMYK STKlar	GİGM web sitesi ve yıllık raporları	Yılda 1
Önleme	(Kesşimsel) Ayrımcılık Yasağı Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	Cinsiyet temelli ve CTCDŞ’e dayanan uluslararası koruma taleplerinin mülakat aşamasında reddedilmesini önleyecek mekanizmanın varlığı	GİGM, TİHEK Meclis İnsan Hakları İnceleme Göç ve İltica Alt Komisyonu	STK raporları Politika belgeleri Araştırma raporları İzleme raporları	

Tablo 20: Ülke İçinde Şiddetten Korunma

Konu	İlgili insan Hakkı/Hakları	Gösterge	Veri Kaynağı	Veri Toplama Yöntemi	Veri Toplama Sıklığı
Cinsel ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet	Cinsel ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet Yasağı	1. Türkiye’deki sığınmacı ve mülteci kadınların iltica süreci boyunca ülke içinde devlet ve özel kişiler tarafından maruz kaldıkları her türlü şiddet vakasının kaydının tutulması 2. Şiddet vakaları için dava sayısı; 2.1. İnsan ticareti 2.2. Tecavüz, 2.3. Çocuk yaşta zorla ve/veya para karşılığı evlendirme 2.4. Seks işçiliğine zorlama vb. İstanbul Sözleşmesi M.4(1), CEDAW Komitesi 32. No’lu Genel Yorum, BM İşkence Karşıtı Komite’nin 2 ve 3 No’lu Genel Yorumları	AÇSHB Kadının Statüsü Genel Md. TÜİK	AÇSHB Kadının Statüsü Genel Md. İzleme ve değerlendirme raporları TÜİK istatistikleri	Yılda 1
Ayrımcılık Yasağı	Cinsel ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet Yasağı Kesişimsel Ayrımcılık Yasağı	Türkiye’deki şiddet mağduru sığınmacı ve mülteci kadınların iltica sürecinde hassas konumda (engelli, yaş kaynaklı, etnik kimlik, din, medeni durum, cinsel yönelim, yalnız anne olma vb.) olmalarından kaynaklanabilecek özel ihtiyaçlarının belirlenmesi için ihtiyaç analizinin varlığı İstanbul Sözleşmesi M.4/3, AİHS M.14, CEDAW Komitesi 32. No’lu Genel Yorum	GİGM	GİGM yıllık raporları	Yılda 1
Geliştirme	Cinsel ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet Yasağı Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	CTCDŞ mağduru mülteci kadın ve kız çocuklarının spesifik ihtiyaçlarına cevap verebilen profesyonel kadroların (Sosyal hizmet uzmanları ve tercümanlar gibi) aldığı hizmet içi eğitimin sayısı İstanbul Sözleşmesi M.15, M.60 Yorumları ve Grevio Türkiye raporu para. 121.	GİGM	GİGM yıllık raporları	Yılda 1
İzleme	Cinsel ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet Yasağı	1. Türkiye’de CTCDŞ mağduru kadın sığınmacı ve mültecilerin, 1.1 Şikayetlerinin kayda alınma oranı, 1.2 Kaydı alınanlardan koruma için talepte bulunanların sığınaklara, ŞÖNİMLere yerleştirilme oranları 1.3 Şikayet sonrası adli yardımdan yararlanma oranı 1.4 Mağdur sığınmacı veya mülteci kadınların dava açma oranları 1.5 Davalarda suç türüne göre kadınlar lehine ceza çıkma oranları	AÇSHB Kadının Statüsü Genel Md. TÜİK Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Md.	Politika belgeleri izleme değerlendirme raporları STK raporları	Yılda 1
Destek	Cinsel ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet Yasağı	CTCDŞ konusunda eğitimli sosyal hizmet uzmanları ve tercümanların varlığı ve iltica sisteminin her aşamasında erişilebilir olması	GİGM	GİGM web sitesi, İl müdürlüklerinin web siteleri	Sürekli
Önleme	Cinsel ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddetin Önlenmesi	Türkiye’deki kadın sığınmacı ve mültecilerin uğradıkları cinsiyet ve toplumsal cinsiyete dayalı şiddet vakalarının önüne geçecek tedbirlerin varlığı	AÇSHB Kadının Statüsü Genel Md. TİHEK	Web sitesi Tematik Raporlar	Yılda 1

Konu	İlgili İnsan Hakkı/ Hakları	Gösterge	Veri Kaynağı	Veri Toplama Yöntemi	Veri Toplama Sıklığı
Sağlık	Sağlık hakkı ve Ayrımcılık Yasağı, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	Türkiye’de uluslararası koruma başvurusu yapmış ve geçici koruma altında bulunan mültecilerin sağlık sistemine cinsiyetlendirilmiş kayıt olma ve sağlık sigortasından yararlanma oranları KSHS M.2&3, ESKS M.2&3, 12, IAOKS M.5, CEDAW M.12	GİGM Sağlık Bilgi Sistemleri Genel Md.	GİGM yıllık raporları TÜİK ve Sağlık Bakanlığı Yıllık Sağlık İstatistikleri	Yılda 1
Sağlık ve Ayrımcılık yasağı	Sağlık hakkı ve Ayrımcılık Yasağı, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	Türkiye’de uluslararası koruma başvurusu yapmış ve geçici koruma altında bulunan mültecilerin Sağlık Bakanlığının kadın ve üreme sağlığına ilişkin bilgilendirici eğitim ve hizmetlerinden yararlanma oranları KSHS M.2&3, ESKS M.2&3, 12, IAOKS M.5, CEDAW M.1&12	GİGM Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Md. Kadın ve Üreme Sağlığı Daire Başk.	GİGM yıllık raporları Sağlık Bakanlığı Yıllık Sağlık İstatistikleri TÜİK	Yılda 1
Geliştirme	Sağlık hakkı Ayrımcılık Yasağı	Sağlık Bakanlığı personelinin mülteci hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği ile CTCDŞ konusunda aldığı eğitimlerin sayısı ESKHS M.2&12, İKS M.2, CEDAW M.1&12	Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Md. GİGM	GİGM yıllık faaliyet raporları Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Md. Program raporları	Yılda 1
İzleme	Sağlık hakkı	Türkiye’de bulunan kadın ve kız çocuğu sığınmacı ve mültecilerin sağlık hizmetlerine erişememesinin ve/veya onlardan yararlanamamasının nedenleri üzerine araştırmaların varlığı	GİGM Sağlık Bakanlığı	Yıllık raporlar Sağlık Bakanlığı Yıllık Sağlık İstatistikleri	Yılda 1
Destek	Sağlık, güçlendirme	Sağlık Bakanlığı’na bağlı sığınmacı ve mülteci kadınların yararlandığı tüm kurumlarda (işaret dili dahil) kadın sığınmacı ve mültecilere ihtiyaç halinde kadın tercüman desteğinin var olması	Sağlık Bakanlığı GİGM	Web siteleri	Sürekli
Önleme	Ayrımcılık yasağı Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	1. Türkiye’de yaşayan kadın sığınmacı ve mültecilerin belli sağlık birimlerinde hizmet almasını önleyecek kriterlerin varlığı 2. Türkiye’de yaşayan kadın sığınmacı ve mültecilerin sadece belli doktora yönlendirilmesini önleyecek kriterlerin varlığı 3. Hastanede ve sağlık hizmeti alımı sırasında dil sorunu yaşamalarını önleyecek kriterlerin varlığı	TİHEK TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu Göç ve İltica Alt Komisyonu	TİHEK ve Alt Komisyon raporları STK raporları Politika belgeleri	Sürekli

Tablo 22: Eğitim Hakkı

Konu/Kkk Konu	İlgili İnsan Hakkı/ Hakları	Gösterge	Veri Kaynağı	Veri Toplama Yöntemi	Veri Toplama Sıklığı
Eğitim	Eğitim Hakkı, Ayrımcılık Yasağı, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	1. Türkiye’de sığınmacı ve mülteci olarak bulunan çocukların zorunlu temel eğitim (ilkokul ve ortaokul) ve lise düzeyinde cinsiyete dayalı okullaşma oranları 2. Sığınmacı ve mülteci kız çocuklarının okul terk oranları ve terk nedenleri ESKHS M.2&13 KSHS M.2 ÇHS M.2&28	MEB	MEB VE TÜİK Eğitim İstatistikleri	Yılda 1
Kesşimsel Ayrımcılık	Eğitim Hakkı, Ayrımcılık Yasağı, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	Türkiye’de sığınmacı ve mülteci olarak bulunan çocuklarının anadillerinde temel eğitime erişimlerinin cinsiyetlendirilmiş oranı IAOKS M.2(2) & 5(v) ÇHS M.30	MEB	MEB VE TÜİK Eğitim İstatistikleri	Yılda 1
Kesşimsel Ayrımcılık	Eğitim Hakkı, Kesşimsel Ayrımcılık Yasağı, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	Sığınmacı ve mülteci olan engelli çocukların cinsiyete göre farklı eğitim düzeylerinde okullaşma oranları ÇHS M.2&28 EHS M.3&5&7	MEB	MEB VE TÜİK Eğitim İstatistikleri	Yılda 1
Geliştirme	Eğitim Hakkı, Ayrımcılık Yasağı	Eğitim sistemi içerisinde görevli personele mülteci hakları konusunda verilen eğitim sayısı ÇHS M.2&30, ESKHS M.2&13,	MEB	MEB Öğretmen Yetiştirme ve Geliştirme Genel Md.	Yılda 1
İzleme	Eğitim hakkı	1. Sığınmacı ve mülteci kız çocuklarının okul terk oranları ve terk nedenleri üzerine izleme mekanizmasının varlığı 1.1 Okul terk oranları 1.2 Orta ve yüksek öğrenime geçiş oranları	MEB TÜİK	Eğitim İstatistikleri	Yılda 1
Destek	Eğitim hakkı, güçlendirme	Sığınmacı ve mülteci öğrenci çocukların ihtiyaç duyan velilerine tercüman desteğinin varlığı	MEB GİGM	web siteleri	Sürekli
Önleme	Ayrımcılık yasağı	Sığınmacı ve mülteci çocukların belirli okullarda veya okul içinde belirli sınıflarda toplanmasını önleyecek kriterlerin varlığı	MEB TİHEK STKlar	Politika belgeleri izleme raporları	Sürekli

Tablo 23: Çalışma Hakkı

Konu	İlgili İnsan Hakkı/ Hakları	Gösterge	Veri Kaynağı	Veri Toplama Yöntemi	Veri Toplama Sıklığı
İstihdam	Çalışma Hakkı, Ayrımcılık Yasağı, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	1. Sığınmacı ve mülteci kadınların istihdama katılımı için farklı meslek edindirme ve eğitim programlarının sayısı 2. İşgücü istatistiklerinde kişilerin sığınmacı ve mülteci statüsü bilgisinin varlığı KSHS M. 2&3, ESKHS M.2&3&6&7 CEDAW M.11	AÇSHB Uluslararası İşgücü Genel Md.	AÇSHB Uluslararası İşgücü Genel Md. ve TÜİK İstatistikleri	Yılda 1
Kesşimsel Ayrımcılık Yasağı	Çalışma Hakkı, Ayrımcılık Yasağı, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği	Farklı engelli gruplarından sığınmacı ve mülteci kadınların iş piyasasına katılan sığınmacı ve mülteci kadınlar içerisindeki oranının araştırılması KSHS M. 2, ESKHS M. 2, EHS M. 4&5	AÇSHB Uluslararası İşgücü Genel Md.	AÇSHB Uluslararası İşgücü Genel Md. ve TÜİK İstatistikleri	Yılda 1
Geliştirme	Çalışma Hakkı, Ayrımcılık Yasağı	Türkiye’deki sığınmacı ve mülteci kadınların istihdama katılımı için farklı meslek edindirme ve eğitim programlarının sayısı CEDAW M.3&11	AÇSHB Çalışma Genel Md.	AÇSHB Çalışma Genel Md.	Yılda 1
İzleme	Çalışma Hakkı	İşgücü istatistiklerinde kişilerin sığınmacı ve mülteci statüsü bilgisinin varlığı	TÜİK GİGM	Çalışma Hayatı İstatistikleri	Yılda 1
Destek	Çalışma Hakkı İstihdama Katılım Kesşimsel Ayrımcılık Yasağı Güçlendirme	Çalışma izni alma, istihdama katılım konusunda farklı dillerde bilgilendirici materyaller hazırlanması	AÇSHB GİGM	Websiteleri, Bakanlıkların İl Müdürlükleri	Yılda 1
Önleme	Ayrımcılık Yasağı	Çalışma İl Müdürlüklerine yapılan şikayet başvurularının cinsiyet ve mülteci/sığınmacı statüsüne göre tasnifi bilgisinin varlığı	AÇSHB TİHEK Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Md.	Websiteleri Kurumların İzleme Raporları STK Raporları Adli İstatistikler	Yılda 1

Tablo 24: Geri Gönderme Yasağı

Konu	İlgili İnsan Hakları/Hakları	Gösterge	Veri Kaynağı	Veri Toplama Yöntemi	Veri Toplama Sıklığı
Geri Göndermeme	İşkence Yasağı ve Geri Gönderme Yasağı <i>(non-refoulement)</i>	Türkiye’de statüsüve ikamet durumu ne olursa olsun koruma ihtiyacı olan tüm sığınmacı ve mülteci kadınların ve özellikle de şiddet mağdurlarının (devlet ve devlet-dışı ajanlardan kaynaklı) hayatlarının risk altında olabileceği veya işkenceye veya insanlık dışı muameleye veya cezalandırılmaya maruz kalabilecekleri hiçbir ülkeye hiçbir durum altında iade edilmeyeceklerini güvence altına alan gerekli yasal düzenlemelerin iç hukukta varlığı ve uygulaması İstanbul Sözleşmesi M.60, AİHS M.3, 1951 Mülteci Sözleşmesi M.33, BM İKS M.3	GİGM YUUKve mevzuatı - Uygulama Talimatı	Nitel veri analizi ile Göç raporları İdare Mahkemesi kararları Anayasa Mahkemesi tedbir kararlarını incelemek	3 Ayda 1
Geri Göndermeme Ayrımcılık	Geri Gönderme Yasağı	Anne veya -babası- sınırdan durdurulan ve/veya idari gözetime alınan ve hakkında sınır dışı kararı alınıp uygulanacak kişiler açısından çocuğun yüksek yararı ilkesi gereği, geri gönderilecek ülkenin güvenliğinin, eğitim, sağlık ve hatta hukuk sisteminin şiddetten korunma anlamında yeterli olup olmadığının devletçe bağımsız izlemesini yapabilecek kriterler ve mekanizmanın varlığı Çocuk Hakları Komitesi M. 22’ye dair Genel Yorumu, GİAHS M. 1&7 bağlantılı ayrımcılık yasağı gereği	GİGM	Nitel veri analizi ile Göç raporları İdare Mahkemesi kararları Anayasa Mahkemesi tedbir kararlarını incelemek	3 ayda 1
Geri Göndermeme Geliştirme	Geri Gönderme Yasağı Güçlendirme	Geri gönderme yasağını genişleten insan hakları hukuku ve İstanbul Sözleşmesi’nin 61. Maddesi üzerine GİGM personeline ve sınırdan görevli jandarma ve ilgili personele verilen eğitimlerin sayısı İstanbul Sözleşmesi M. 61 Çocuk Hakları Komitesi M.22 Genel Yorumu	GİGM	GİGM Göç Raporları	Yılda 1
Geri Göndermeme İzleme	Geri Gönderme Yasağı (Kesişimsel) Ayrımcılık Yasağı Cinsel ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet Yasağı	1. Sınırdan durdurulup idari gözetime alınan sığınmacılar içinde şiddet mağduru ve/veya engelli, yalnız ve çocuklu kadınların oranı 2. Ülkeye düzensiz giriş yaptığı için idari gözetime alınan kadın sığınmacılar içinde şiddet mağduru ve/veya engelli olanların, yalnız çocuklu kadınların sınır dışı edilme oranı 3. Uluslararası koruma başvurusu reddedilenler ve hakkında sınır dışı kararı alınanların içinde şiddet mağduru ve/veya engelli ve/veya yalnız çocuklu kadınların oranı	GİGM Jandarma Genel Komutanlığı	Göç İstatistikleri, Raporları Jandarma Genel Komutanlığı Asayiş İstatistikleri	3 ayda 1
Geri Göndermeme Destek	Geri Gönderme Yasağı Güçlendirme	Düzensiz giriş yaparken sınırdan durdurulan/ idari gözetimde tutulan şiddet mağduru ve/veya engelli ve/veya yalnız çocuklu kadınların tercümana ve sosyal hizmet uzmanlarına erişiminin olması	GİGM	GİGM ve İl Müdürlükleri web siteleri	Sürekli
Geri Göndermeme Önleme	Geri Göndermeme İlkesi	1. Geri gönderme yasağı kapsamında değerlendirilmesi gerekirken hakkında sınır dışı kararı verilen kadınların adli yardıma erişim oranı, 2. Adli yardıma erişenlerden davası kabul edilip, lehine sonuçlananların oranı	TİHEK Anayasa Mahkemesi Sınırdışı Karşı Bireysel Başvuru ve İhtiyati Tedbir Kararları	GİGM yıllık raporları Baroların adli yardım istatistikleri Anayasa Mahkemesi kararlarının nitel analizi STKların ve TİHEK’in websiteleri	Yılda 1

Tablo 25: Geri Gönderme Merkezlerinde Uyulması Gereken Standartlar

Konu	İlgili insan Hakkı/Hakları	Gösterge	Veri Kaynağı	Veri Toplama Yöntemi	Veri Toplama Sıklığı
Özgürlüğünden Yoksun Bırakma	Özgürlük ve Güvenlik Hakkı İşkence Yasağı	1. Türkiye’ye düzensiz giriş yapmış olsa da, kadın sığınmacıların (idari gözetime alınmasının (havalimanı ve karakollar dahil) son çare olmasını sağlayacak, 2. Bu konuda cinsiyet ve toplumsal cinsiyete duyarlı ve hassas durumda olanları bu uygulamadan hariç tutacak (engelli, şiddet mağduru, travma yaşayan, lezbiyenler, kız çocukları, hamileler vb) kriterlerin varlığı Örneğin; mevzuatta idari gözetimin, 2.1. Belli bir süresinin olması 2.2. Haklı bir gerekçeye dayanması 2.3. Bağımsız bir otorite tarafından gerekliliğinin devamının izlenmesi 2.4. Destek programlarının sağlanması İşkence Karşıtı Komite 4 No’lu Yorumu CEDAW 32 No’lu Tavsiye Kararı, CPT standartları	GİGM	GİGM Göç raporları	6 Ayda 1
Özgürlüğünden Yoksun Bırakma	İşkence ve kötü Muamele Yasağı	1. Özgürlüğünden yoksun bırakılan (GGM, havalimanı, polis veya jandarma karakolu) sığınmacı ve mülteci kadınların özel ihtiyaçlarının karşılanması konusunda düzenlemelerin varlığı 2. Kadın ve erkeklerin ayrı tutulması 3. Kadınlar için kadın personel görevlendirilmesi 4. Ailelerin çocukları ile birarada kalabilmesi 5. Kadınların jinekolojik muayene ve kanser taramaları ile özellikle hamile olanların kadın ve üreme sağlığı kontrollerinin düzenli yapılması 6. Kadınların hijyen ve özel bakım malzemelerine erişimlerinin sağlanması 7. Şiddet mağduru, engelli, hasta, yaşlı, hamile, lezbiyen kadınların kapalı mekanda daha hassas konumda olduklarının ve daha farklı ihtiyaçları olacağını farkında olunması ve gerekli tedbirlerin alınması CPT Standartları, İşkence Karşıtı Komite 4 No’lu Yorumu CEDAW 32 No’lu Tavsiye Kararı	GİGM TİHEK	GİGM raporları TİHEK raporları, ziyaret inceleme raporları	6 Ayda 1
Ayrımcılık	Kesşimsel Ayrımcılık Yasağı				

Tablo 25: Geri Gönderme Merkezlerinde Uyulması Gereken Standartlar (Devam)

Konu	İlgili insan Hakkı/Hakları	Gösterge	Veri Kaynağı	Veri Toplama Yöntemi	Veri Toplama Sıklığı
Geliştirme	İşkence ve Kötü Muamele Yasağı Güçlendirme	1. GGMLer ile sığınmacı ve mültecilerin kapalı tutulduğu diğer mekanlarda çalışan personele, 0.1 İnsan hakları, 0.2 İşkence ve kötü muamelele karşı standartlar, hassas grupta yer alanların ihtiyaçları, 0.3 Kesişimsel ayrımcılığa uğraması muhtemel kadınların (engelli, lezbiyen, işkence ve savaş travması mağduru) ihtiyaçları konusunda CTCDŞ üzerine verilen hizmet-içi eğitimlerin sayısı CPT Standartları, İşkence Karşıtı Komite 4 No’lu Yorumu CEDAW 32 No’lu Tavsiye Kararı GREVİO Türkiye raporu para.345	GİGM	GİGM raporları	Yılda 1
İzleme	İşkence ve Kötü Muamele Yasağı Kesişimsel Ayrımcılık Yasağı	GGMLerde ve diğer kapalı mekanlarda tutulan kadın sığınmacı ve mültecilerin özel ihtiyaçları, hukuki destek için, STKlara ve Barolara erişebilmesi	GİGM Barolar STKlar	GİGM raporları Baro Adli Yardım istatistikleri STK raporları ve STK temsilcileri ile nitel görüşme ile veri elde etme	Yılda 1
Destek	İşkence ve Kötü Muamele Yasağı Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet Yasağı	Kapalı mekanda tutulan kadın sığınmacıların ve mültecilerin o mekan içinde uğrayabileceği kadına yönelik şiddet vakaları konusundave özel ihtiyaçlarını sağlamak için Toplumsal cinsiyete duyarlı prosedürler, Kılavuzlar hazırlanması; Destek hizmetleri geliştirilmesi STKlara GGMLere erişimlerinin sağlanması	GİGM	GİGM websitesi ve yıllık raporları	Sürekli
Önleme	Özgürlük ve Güvenlik Hakkı İşkence ve Kötü Muamele Yasağı	1. Kapalı mekanlarda tutulan sığınmacı ve kadın mültecilerden işkence ve kötü muamele konusunda yapılan/iletilebilen şikayetlerin oranı 1.1 Bu şikayetlerin kovuşturma, soruşturma konusu olma oranı 1.2 İlgili personelin idari ve/veya cezai yaptırım görme oranı	TİHEK TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu Göç ve İltica Alt Komisyonu Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Md.	TİHEK GGM ziyaret raporları ve web sitesi açıklamaları Göç ve İltica Alt Komisyonu raporları STKların hazırladığı raporlar Adli istatistikler	Yılda 1

VII. İLGİLİ TEMATİK ALAN İÇİN KAVRAMLAR VE TEKNİK TERİMLER LİSTESİ

Aşağıdaki liste Kadın Çalışmaları Derneği tarafından 2018’de yayınlanan *Mülteci Kadınlarla Çalışan STK’lar için El Kitabı*⁷⁸ ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan *2016 Türkiye Göç Raporu*’ndan⁷⁹ faydalanarak hazırlanmıştır.

Düzensiz Göç: Yabancıların yasa dışı yollarla bir ülkeye girişini, ülkede kalışını, ülkeden çıkışını veya yasal yollarla girip yasal süresi içerisinde çıkmamasını,

Düzensiz Göçmen: Yasa dışı yollarla Türkiye’ye giren, Türkiye’de kalan ve Türkiye’den çıkan veya yasal yollarla girip yasal süresi içerisinde çıkmayan kişiyi,

Geçici Barınma Merkezi: Geçici koruma kapsamındaki yabancıların toplu olarak barınma ve işlerinin sağlanması amacıyla kurulan merkezleri,

Geçici Koruma: Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirilmeye alınamayan yabancılara sağlanan korumayı,

Geri Gönderme Merkezi: İdari gözetim kararı alınan yabancıların geçici olarak tutulduğu ve bu süre zarfında temel insani ihtiyaçların karşılandığı merkezi,

Göç: Yabancıların, yasal yollarla Türkiye’ye girişini, Türkiye’de kalışını ve Türkiye’den çıkışını ifade eden düzenli göç ile yabancıların yasadışı yollarla Türkiye’ye girişini, Türkiye’de kalışını ve Türkiye’den çıkışını ve Türkiye’de izinsiz çalışmasını ifade eden düzensiz göçü ve uluslararası korumayı,

Göçmen Kaçakçısı: Doğrudan doğruya veya dolaylı olarak maddî menfaat elde etmek amacıyla, yasal olmayan yollardan; bir yabancıyı ülkeye sokan veya ülkede kalmasına imkân sağlayan kişiyi,

İdari Gözetim: Hakkında idari gözetim kararı alınan yabancıların Geri Gönderme Merkezinde tutulmasını,

İdari Gözetim Kararı: Hakkında sınır dışı etme kararı alınanlardan; kaçma ve kaybolma riski bulunan, Türkiye’ye giriş veya Türkiye’den çıkış kurallarını ihlal eden, sahte ya da asılsız belge

78 Kadın Çalışmaları Derneği (2018). **Mülteci Kadınlarla Çalışan STK’lar için El Kitabı**. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1459>

79 T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. **Yıllık Göç Raporları**. <https://www.goc.gov.tr/yillik-goc-raporlari> (Son erişim tarihi: 15.8.2020). <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/351>

kullanan, kabul edilebilir bir mazereti olmaksızın Türkiye’den çıkmaları için tanınan sürede çıkmayan, kamu düzeni, kamu güvenliği veya kamu sağlığı açısından tehdit oluşturanlar hakkında valilik tarafından alınan kararı,

İkamet izni: Yabancılara Türkiye’de kalma hakkı veren izni,

İkincil Koruma: Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde; ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek, işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak, uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak olması nedeniyle menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statüyü, (YUKK-Madde 63)

İnsan taciri: Zorla çalıştırmak veya hizmet ettirmek, esarete veya benzeri uygulamalara tâbi kılmak, vücut organlarının verilmesini sağlamak maksadıyla tehdit, baskı, cebir veya şiddet uygulamak, nüfuzu kötüye kullanmak, kandırmak veya kişiler üzerindeki denetim olanaklarından veya çaresizliklerinden yararlanarak rızalarını elde etmek suretiyle kişileri tedarik eden, kaçıran, bir yerden başka bir yere götüren, sevk eden veya barındıran kişiyi,

İnsan ticareti mağduru: İnsan ticareti suçuna maruz kalan veya kaldığı yönünde kuvvetli şüphe duyulan kişiyi,

Kabul ve Barınma Merkezi: Başvuru sahibi veya uluslararası koruma statü sahiplerinin temel insani ihtiyaçlarının karşılaştığı merkezi,

Kadına yönelik şiddet: İster kamu ister özel yaşamda meydana gelsin, kadınlara fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik zarar veya ıstırap veren veya verebilecek olan toplumsal cinsiyete dayalı her türlü eylem ve bu eylemlerle tehdit etme, zorlama veya keyfi olarak özgürlükten yoksun bırakma” olarak tanımlanır. “Kadın” terimi 18 yaşın altındaki kız çocuklarını da kapsamakta ve çeşitli şiddet biçimlerini barındırmaktadır:

- Fiziksel şiddet
- Cinsel şiddet
- Psikolojik/Duygusal şiddet
- Ekonomik şiddet
- Dijital şiddet
- Flört şiddeti
- Tek Taraflı Israrlı Takip
- Kadın Ticareti
- Erken Yaşta Evlilik
- Zorla Evlilik

- Ensest
- Gelenekler Yoluyla Kadınların Maruz Kaldığı Şiddet Biçimleri

Daha detaylı tanımlamaları için bakınız: Mülteci Kadınlarla Çalışan STK’lar için El Kitabı

Kadınlara karşı ayrımcılık: Siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel, kişisel veya diğer alanlardaki kadın ve erkek eşitliğine dayanan insan haklarının ve temel özgürlüklerin, medenî durumları ne olursa olsun kadınlara tanınmasını, kadınların bu haklardan yararlanmalarını veya kullanmalarını engelleme veya hükümsüz kılma amacını taşıyan veya bu sonucu doğuran cinsiyete dayalı herhangi bir ayırım, dışlama veya kısıtlama,

Mağdur Destek Hizmetleri: Düşünme süresinde ve sonrasında mağdurun güvenliği, sağlığı, özel durumu gözetilerek, bilgilendirme ve rıza esasına dayalı olarak verilen mağdur destek programı ile gönüllü ve güvenli geri dönüş programını,

Mülteci: Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statüyü, (YUKK-Madde 61)

Sığınmaevi: Mağdurun güvenli şekilde barındırıldığı yeri,

Sınır Dışı Etme: Türkiye’de kalma hakkı bulunmayan yabancıya; menşe ülkesine, transit geçeceği ülkeye, Türkiye’ye gelmek üzere transit geçtiği ülkeye ya da başka bir üçüncü ülkeye gönderilmek üzere, ülkeden çıkarılması işlemini,

Sınır Kapısı: Bakanlar Kurulu kararıyla Türkiye’ye giriş ve Türkiye’den çıkış için tespit edilen, fiziki olarak dış çevreden ayrılmış veya böyle addedilen kara, hava, deniz ve demiryolu sınır geçiş noktalarını,

Şartlı Mülteci: Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statüyü, (YUKK-Madde 62)

Taciz, cinsel taciz: Taciz, bir kişinin cinsiyeti ile ilgili istenmeyen davranışların, kişinin onurunu çiğneme ve yılgınlık uyandırıcı, hasmane, haysiyet kırıcı, aşağılayıcı veya saldırgan bir çevre yaratma amacıyla veya bu sonucu doğuracak şekilde ortaya çıkması hâlidir. Cinsel taciz, özellikle yılgınlık uyandırıcı, hasmane, haysiyet kırıcı, aşağılayıcı veya saldırgan bir ortam yarattığı zaman, kişinin onurunu çiğneme amacıyla veya bu sonucu doğuracak şekilde, arzu edilmeyen sözle,

söz dışında veya cinsel içerikli fiziksel davranışın herhangi bir biçiminin ortaya çıkması hâlleri olarak tanımlanmıştır,

Toplumsal cinsiyet: Toplumsal cinsiyet, biyolojik cinsiyetten farklı olarak kadınlara ve erkeklere atfedilen sosyo-kültürel algı ve değerlere işaret eder. Bu algı ve değerler, aile, cemaat, toplum, etnik köken gibi çoklu yapılar ve kültür, dil, eğitim, medya ve din gibi araçlar vasıtasıyla yaratılır ve sürdürülür. Toplumsal cinsiyet, kadınlar ve erkekler arasında devam eden toplumsal ilişkiler sistemini anlatır ve farklı zaman mekân ve kültürlerde değişiklik taşıyabilir,

Toplumsal cinsiyet eşitliği: Toplumsal cinsiyet eşitliği, kadınların ve erkeklerin eşit muamele görmesi ve eşit olanaklara sahip olmasına işaret eder. Toplumsal cinsiyet eşitliği, kadınların ve erkeklerin siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmelere katkıda bulunma ve onlardan faydalanmada eşit insan haklarına erişimleri için uygun koşulların sağlanmasını ifade eder. CEDAW’ın eşitlik kavramı, ayrımcılığa karşılık, devletin yükümlülüğü ve güçlü eşitlik ya da sonuçların eşitliği ilkelerini barındırır,

Toplumsal cinsiyeti anaakımlaştırma: Toplumsal cinsiyet perspektifinin bütün politikalara ve uygulamalara entegrasyonu,

Uluslararası Koruma: YUKK’taki mülteci, şartlı mülteci veya ikincil koruma statüsünü,

Vize: Türkiye’de en fazla doksan güne kadar kalma hakkı tanıyan ya da transit geçişini sağlayan iznini,

Vize muafiyeti: Vize alma gerekliliğini kaldıran düzenlemeyi,

Yabancı: Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile vatandaşlık bağı bulunmayan kişiyi, ifade eder.

KAYNAKÇA

BM ULUSLARARASI SÖZLEŞMELERİ

- BM. (1948). İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi. http://ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/22_1.pdf
- BM. (1951). Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme. http://ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/127_1.pdf
- BM. (1965) Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme. http://ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/437_1.pdf
- BM. (1966). Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi. http://ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/191_1.pdf
- BM. (1966). Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi. http://ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/688_1.pdf
- BM. (1984). İşkence ve Diğer Zalimane Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme. http://ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/441_1.pdf
- BM. (1980). Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Sözleşme. http://ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/192_1.pdf
- BM. (1989). Uluslararası Çocuk Hakları Sözleşmesi. http://ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/442_1.pdf
- BM (2007). Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme. http://ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/448_1.pdf
- BM. (2017). Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunması Sözleşmesi. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/622/ekutuphane2.1.1.13.pdf?sequence=1&isAllowed=y> BM. (2018)
- BM Küresel Mülteci Mutabakatı. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1453>

BM SÖZLEŞME-İÇİ DENETİM MEKANİZMALARI VE ORGANLARININ KARARLARI, GENEL YORUMLARI VE TÜRKİYE İLE İLGİLİ RAPORLARI

BM İşkence Karşıtı Komite (CAT) Genel Yorumları ve Tavsiye Kararları

- UN Committee Against Torture. (2008). Specific information on the implementation of articles 1-16 of the Convention, including with regard to the Committee’s previous recommendations. 27 December 2018. CAT/C/TUR/QPR/5
- UN Committee Against Torture. (2008). General Comment No. 2 Convention Against Torture and Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. 24 January 2008. CAT/C/GC/2
https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=1&DocTypeID=11
- UN Committee Against Torture. (2012). General Comment No.3 Convention Against Torture and Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment. 13 December 2012. CAT/C/GC/3
https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=1&DocTypeID=11
- UN Committee Against Torture. (2017). General Comment No. 4 on the implementation of article 3 of the Convention in the context of article 22. 4 September 2018. CAT/C/GC/4.
https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/TBSearch.aspx?Lang=en&TreatyID=1&DocTypeID=11

BM İşkence Karşıtı Komitenin Alt Komitesinin (SPT) Raporu

- The Subcommittee on Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (SPT). (2019). Report on the visit made by the Subcommittee on Prevention of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment for the purpose of providing advisory assistance to the national preventive mechanism of Turkey. 12 December 2019. CAT/OP/TUR/1. https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Countries.aspx?CountryCode=TUR&Lang=EN

BM İnsan Hakları Komitesi (HRC)

- Human Rights Committee, Sixty-eighth session Adopted: 29 March 2000 (1834th meeting) General Comment No. 28 Article 3 (The equality of rights between men and women) (Replaces general comment No. 4) <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1460>

BM İnsan Hakları Komitesi Türkiye Raporu

- UN Human Rights Committee (HRC). (2011). Consideration of reports submitted by States parties under article 40 of the Covenant : International Covenant on Civil and Political Rights : initial reports of States parties : Turkey. 13 April 2011. CCPR/C/TUR/1. <https://www.refworld.org/docid/506436e82.html>

BM İnsan Hakları Komitesi (HRC) Bireysel Başvuru Kararı

- UN Human Rights Committee (HRC). (2013). M.I. v. Sweden - Views adopted by the Committee at its 108th session (8-26 July 2013). 26 September 2013. Comm. No. 2149/2012. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1429>

BM Çocuk Hakları Komitesi Genel Yorumu

- UN Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families (CMW). (2017). Joint general comment No. 3 of the Committee on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families and No. 22 (2017) of the Committee on the Rights of the Child on the general principles regarding the human rights of children in the context of international migration. 16 November 2017. CMW/C/GC/3-CRC/C/GC/22. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1434>

BM Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi (CERD)

Tavsiye Kararı

- UN Committee on the Elimination of Racial Discrimination (CERD). (2004). General Recommendation 30 Discrimination against non-citizens 23 February-12 March 2004, 64th session. CERD/C/64/Misc.11/rev.3. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1461>

BM Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi (CERD) Türkiye

Raporu

- UN Committee on the Elimination of Racial Discrimination (CERD). (2016). Concluding observations on the combined fourth to sixth periodic reports of Turkey. 11 January 2016. CERD/C/TUR/CO/4-6. <https://undocs.org/pdf?symbol=en/CERD/C/TUR/CO/4-6>
<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1462>

BM Engelli Hakları Komitesi (CRPD) Genel Yorumları

- UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD). (2016). General comment No. 3 (2016) on women and girls with disabilities. 25 November 2016. CRPD/C/GC/3. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1442>
- UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD). (2018). General comment No. 6 (2018) on equality and non-discrimination. Committee on the Rights of Persons with Disabilities. 26 April 2018. CRPD/C/GC/6. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1441>

BM Engelli Hakları Komitesi (CRPD) Türkiye Raporu

- UN Committee on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD). (2018). Concluding observations on the initial report of Turkey. 1 October 2019. CRPD/C/TUR/CO/1. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1440>

BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi (CESCR) Beyanatı

- UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR). (2017). The Duties of States Towards Refugees and Migrants under the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights Statement. 24 February 2017. E/C.12/2017/1. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1430>

BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi (CESCR) Genel

Yorumlar

- UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR). (2006). General Comment No. 18: The right to work. 6 February 2006. E/C.12/GC/18. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1432>
- UN Committee on Economic, Social and Cultural Rights (CESCR). (2009). General comment No. 20: Non-discrimination in economic, social and cultural rights (art. 2, para. 2, of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights). 2 July 2009. E/C.12/GC/20. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1463>

BM Kadınlara Yönelik Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme (CEDAW) Komitesi Genel Tavsiye Kararları, Görüşleri ve Türkiye Raporu

- UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women (CEDAW). (2016). Concluding observations on the seventh periodic report of Turkey. 25 July 2016. CEDAW/C/TUR/CO/7. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1437>
- UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women (CEDAW). (2013). General recommendation No. 30 on women in conflict prevention, conflict and post-conflict situations. 1 November 2013. CEDAW /C/GC/30. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1438>
- UN Committee on the Elimination of Discrimination Against Women (CEDAW). (2014). General recommendation No. 32 on the gender-related dimensions of refugee status, asylum, nationality and statelessness of women. 5 November 2014. CEDAW/C/GC/32. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1439>
- General recommendation XXII on article 5 of the Convention on refugees and displaced persons, Forty-ninth session (1996), Contained in document A/51/18. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1464>

BMMYK (UNHCR)

- UN High Commissioner for Refugees (UNHCR). (2016). Evaluation of UNHCR’s Emergency Response to the influx of Syrian Refugees into Turkey. March 2016. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1446>

- UN High Commissioner for Refugees (UNHCR). (1991). Guidelines on the Protection of Refugee Women. July 1991. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1465>
- UN High Commissioner for Refugees (UNHCR). (1995). Sexual Violence Against Refugees: Guidelines on Prevention and Response. 8 March 1995. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1466>
- UN High Commissioner for Refugees (UNHCR). (2008). UNHCR Handbook for the Protection of Women and Girls. January 2008. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1467>
- UN High Commissioner for Refugees (UNHCR). (2016). UNCHR Mid-Year Trends 2016 Report. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1447>
- UHHCR (2020). Welcome to UNHCR’s Refugee Population Statistics Database, 18 June 2020. <https://www.unhcr.org/refugee-statistics/>
- UHHCR (2020). Turkey Operational Update. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1547>

BM Mülteciler Yüksek Komiserliği Programı İcra Komitesi (EXCOM)

- UN Executive Committee of the High Commissioner’s Programme (EXCOM). (1985). Conclusion No. 39 (XXXVI), para. (k), Refugee Women and International Protection No. 39 (XXXVI) - 1985. 18 October 1985. <https://www.refworld.org/docid/3ae68c43a8.html>
- UN Executive Committee of the High Commissioner’s Programme (EXCOM). (1988). Conclusion No. 54 (XXXIX) Refugee Women- 1988. 10 October 1988. No. 54 (XXXIX), <https://www.refworld.org/docid/3ae68c4370.html>

AVRUPA KONSEYİ SÖZLEŞMELERİ, DENETİM MEKANİZMLARI VE ONLARIN KARAR VE RAPORLARI

- Avrupa Konseyi. (1950). İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Sözleşme. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/720>
- Avrupa Konseyi. (1987). İşkencenin ve Gayri İnsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelelerin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi. <https://www.ihd.org.tr/iencen-ve-sanlikdi-yada-ktceza-veya-muamelen-lenmese-k-avrupa-slees/>
- Avrupa Konseyi. (2011). Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi. http://ceidizleme.org/ekutuphapheresim/dosya/681_1.pdf
- Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi İzleme Mekanizması Sekretaryası (2018). GREVIO (İlk) Değerlendirme Raporu TÜRKİYE (Gayriresmi Çeviri). GREVIO/ Inf(2018) 6. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1134>
- Avrupa Konseyi Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Strateji Belgesi (2014-2017). <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1468>

Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamelenin veya Cezanın Önlenmesi Komitesi (CPT) Bilgi Notları

- Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamelenin veya Cezanın Önlenmesi Komitesi (CPT). (2017). Gözetim Altında Tutulan Yasa Dışı Göçmenler. Mart 2017. CPT/Inf (2017) 3. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1449>
- Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamelenin veya Cezanın Önlenmesi Komitesi (CPT) (2000). Özgürlüğünden Mahrum Edilen Kadınlar. 2000. CPT/Inf(2000)13-part. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1450>
- Council of Europe (2015). Council of Europe Anti-torture Committee Visits Turkey. <https://www.coe.int/en/web/cpt/-/council-of-europe-anti-torture-committee-visits-turkey>.

CPT Standartları: <https://www.coe.int/en/web/cpt/standards>

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve İçtihadı (AİHM)

- European Court of Human Rights. (2020). Guide on Article 14 of the Convention (prohibition of discrimination) and on Article 1 of Protocol No. 12 (general prohibition of discrimination). 31 August 2020. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1443>
- N. and Others v. the United Kingdom. Application no. 16458/12. 15 March 2012. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1444>

- Tarakhel v. Switzerland, Application no. 29217/12. 4 November 2014. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1469>
- S.J. v. Belgium, ECtHR, Application no. 70055/10. 19 March 2015. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1445>
- Report of the fact-finding mission to Turkey by Ambassador Tomáš Boček, Special Representative of the Secretary General on migration and refugees, 30 May – 4 June 2016, https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680699e93

AVRUPA BİRLİĞİ BELGELERİ

- Türkiye Cumhuriyeti İle Katılım Ortaklığında Yer Alan İlkeler, Öncelikler, Ara Hedefler ve Koşullara İlişkin 8 Mart 2001 tarihli Konsey Kararı. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1470>

ULUSLARARASI RAPORLAR VE BELGELER

- BM Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/733/ekutuphane2.2.1.1.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- UN Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences, with the Office of the High Commissioner for Human Rights. 25 Years In Review of the Beijing Platform for Action - OHCHR. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1452>
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (2020). Bölgesel Mülteci ve Dayanıklılık Planı (3RP) Bölgesel Strateji Tanıtımı 2020-2021. <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/73116>
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği. (1991). Guidelines on the Protection of Refugee Women. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1465>
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği. (2016). UNHCR Review of Gender Equality in Operations. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1472>
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği. (2012). Women and Girls Fleeing Conflict: Gender and the Interpretation and Application of the 1951 Refugee Convention. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1473>
- Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu. (2015). Women and Girl Safe Spaces: A Guidance Note Based on Lessons Learned from the Syrian Crisis. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1474>
- Inter-American Commission on Human Rights (2019). Inter-American Principles on the Human Rights of All Migrants, Refugees, Stateless Persons and Victims of Human Trafficking. Resolution 04/19 approved by the Commission on December 7, 2019. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1451>
- Save the Children International (2019a). A Better Tomorrow: Syria’s Children Have Their Say. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1475>
- Save the Children International. (2019b). Change for Children: 2018 Annual Report. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1476>
- Save the Children International. (2019c). Stop the War on Children: Protecting Children in 21st Century Conflict. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1477>
- Save the Children International. (2020a). Changing Lives in Our Life Time: Global Childhood Report 2019. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1478>
- Save the Children International. (2020). Stop the War on Children: Gender Matters. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1479>
- Women’s Commission for Refugee Women and Children. (2002). UNHCR Policy on Refugee Women and Guidelines on Their Protection: An Assessment of Ten Years of Implementation. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1480>

TÜRKİYE HAKKINDA RAPOR VE BELGELER

Resmi Rapor ve Belgeler:

- Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu. (2018). Turkey - UNICEF Country Programme Of Cooperation 2016-2020 Annual Report 2017. <https://www.unicef.org/turkey/en/reports/turkey-unicef-country-programme-cooperation-2016-2020-annual-report-2017>
- Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu. (2019). Turkey - UNICEF Country Programme Of Cooperation 2016-2020 Annual Report 2018. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1481>
- Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Programı. (2017). Social Cohesion in Turkey: Refugee and host community online survey, rounds 1-2-3. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1482>
- Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Programı. (2018a). Corporate Emergency Evaluation of the WFP Regional Response to the Syrian Crisis (January 2015-March 2018). <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1483>
- Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Programı. (2018b). Türkiye’deki Sığınmacılar: Kapsamlı Zarar Görebilirlik İzleme Çalışması #1. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1484>
- Birleşmiş Milletler Dünya Sağlık Örgütü. (2018). WHO in Turkey Health Emergency Response to the Crisis in the Syrian Arab Republic Annual Report 2017. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1485>
- Birleşmiş Milletler Dünya Sağlık Örgütü. (2019). WHO in Turkey Health Emergency Response to the Crisis in the Syrian Arab Republic Annual Report 2018. https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0007/400489/AR-2018-web-1.pdf
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı. (2015). Country Programme Document for Turkey (2016-2020). <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1486>
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı. (2020). Turkey Gender Equality Strategy 2017-2020. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1158>
- Birleşmiş Milletler Küresel Mülteci Mutabakatı (2018). UN Global Compact on Refugees <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1453>
- Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği. (2017). Urban Refugee Women’s Network - Turkey. <https://www.refworld.org/pdfid/5a38e20a4.pdf>
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği. (2018a). 3RP Livelihoods And Employment Data Analysis: 2017 Progress and Way Forward for 2018-2019. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1487>
- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği. (2018b). Türkiye Bölgesel Mülteci ve Dayanıklılık Planı (3RP) Kapsamında Kamu Kurumlarına Destek. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1488>

- Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (2019). Turkey: 3RP Country Chapter- 2019/2020. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1489>
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2018). Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması Suriyeli Göçmen Örnekleme. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1490>
- Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Psikososyal Destek programı. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1455>
- Uluslararası Af Örgütü. (2019). Sent to a War Zone: Turkey’s Illegal Deportations of Syrian Refugees. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1491>
- Uluslararası Göç Örgütü. (2018). MCOF: Göç Krizi Operasyonel Çerçevesi 2018-2019. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1492>
- Uluslararası Göç Örgütü. (2019). Baseline Assessment in Istanbul: Field Observation Report. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1493>
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (2018). İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Mülteci Hakları Alt Komisyonu Göç Ve Uyum Raporu. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1494>
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2016). Suriyeliler ile Türkiye Cumhuriyeti Vatandaşları Arasındaki Evlilik İlişkileri Araştırması. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1495>
- T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu. (2018). Türkiye’deki Suriyeliler: Özel Rapor. https://www.ombudsman.gov.tr/suriyeliler/ozel_rapor.pdf
- T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü. (2018). Yabancıların Çalışma İzinleri. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1497>
- T.C. Adalet Bakanlığı. Mültecilerin adalete Erişiminin Kolaylaştırılması Maek Projesi <http://www.magdur.adalet.gov.tr/multecilerin-adalete-erisiminin-kolaylastirilmesi-maek-projesi-kapsaminda-istanbul%E2%80%99da-farkindalik-egitimi-01864>

SİVİL TOPLUM ÖRGÜTÜ VE/VEYA KİŞİSEL BELGE VE RAPORLAR

- Altın, U. & Görel, Ö. (2016). Sığınmacılar ve Mülteciler Raporu. Türkiye Barolar Birliği. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1498>
- Biehl, K., Chatelard, G., Kaya, E., Loughna, S., Özlale, Ü., Öztürk, S., Üökardeşler, E. (2018). Technical Assistance to the EU Facility for Refugees in Turkey, Needs Assessment Report. European Commission. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1499>
- CARE International. (2014). Rapid Gender and Protection Assessment Report Kobane Refugee Population, Suruç, Turkey. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1500>
- Cloeters, G. & Osseiran, S. (2019). Healthcare Access for Syrian Refugees in Istanbul: A Gender-Sensitive Perspective Workshop Report. İstanbul: İstanbul Politika Merkezi. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1501>
- Demir, A.O. & Moiz, M. (2016). Türkiye’deki Suriyeli Kadınlar: Sosyoekonomik ve Hukuki Sorunlar. Kadın ve Demokrasi Derneği. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1502>
- Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ). (2019). GIZ’s Support to Refugees and Host Communities (SRHC) Cluster in Turkey: Roadmap into Future. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1503>
- Erdoğan, M.M. (2017). Suriyeliler Barometresi “Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi.” İltica ve Göç Araştırmaları Derneği
- Eurostat. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Asylum_quarterly_report
- Günel, Z. & Yapar, Z. (2017). Göç ve Uyum Sempozyumu: Kadın ve Demokrasi Derneği Gözlem Raporu. Kadın ve Demokrasi Derneği. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1504>
- Hayata Destek. (2016a). İstanbul’daki Suriyeli Mültecilere İlişkin Zarar Görebilirlik Değerlendirme Raporu. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1505>
- Hayata Destek. (2016b). Türkiye’de Çocuk İşçiliği Sorunu: Suriye’den Gelen Mülteciler Sonrası Mevcut Durum ve Çözüm Önerileri Konferans Raporu. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1506>
- Hayata Destek. (2019). Hayata Destek Panoraması. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1507>
- Hayata Destek ve Birleşmiş Milletler Kadın Birimi. (2018). Medeni Haklar ve Hizmetlere Erişimle İlgili Mülteci Kadınların Güçlendirilmesi Hatay Sahası İyi Uygulamalar ve Öğrenilmiş Dersler Raporu. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1508>
- İltica ve Göç Araştırmaları Derneği. (2017). Türkiye’de Mültecilerin Entegrasyonu: İhtimaller ve Mevcut Kapasite. https://www.multecilerinuyumu.org/files/UlusalRapor_tr-eng_bask%C4%B1.pdf

- İltica ve Göç Araştırmaları Derneği. (2018). Uluslararası Mülteci Kongresi 2018 İstişare Raporu. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1509>
- İltica ve Göç Araştırmaları Derneği. (2019a). Türkiye’deki Suriyeli Mültecilerin Ekonomiye Katılımı. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1510>
- İltica ve Göç Araştırmaları Derneği. (2019b). Yabancıların İstihdam Yoluyla Sosyal Uyumu Konferans Raporu 27-28 Haziran 2019. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1511>
- İstanbul Sözleşmesi İzleme Platformu (2017). Shadow NGO Report on Turkey’s First Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence, <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1139>
- İnsan Hakları Derneği. (2013). Yok Sayılanlar; Kamp Dışında Yaşayan Suriye’den Gelen Sığınmacılar İstanbul Örneği. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1512>
- İnsan Hakları İzleme Örgütü (2018). Submission by Human Rights Watch to the Committee on Economic, Social and Cultural Rights concerning Mexico 63rd plenary session February 2018. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1448>
- Kadın ve Demokrasi Derneği. (2016). AB ve Türkiye’de Mülteci ve Sığınmacıları. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1513>
- Kadın ve Demokrasi Derneği. (2018). Kadem Sığınmacı Kadınlar Merkezi Profil Tarama Çalışması Raporu. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1514>
- Kadın Merkezi Vakfı. (2017a). Biz de Varız. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1515>
- Kadın Merkezi Vakfı. (2017b). Sığınmacı Kadınlar: 5 İl Raporu. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1516>
- Kadın Çalışmaları Derneği (2018). Mülteci Kadınlarla Çalışan STK’lar için El Kitabı. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1459>
- Kaos GL Derneği. (2019a). LGBTİ+’ların İnsan Hakları 2018 Yılı Raporu. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1063>
- Kaos GL Derneği. (2019b). Türkiye’nin LGBTİ Mülteciler ile İmtihani. https://kaosglderneği.org/resim/yayin/dl/lgbti_multeciler_ile_imtihani_web.pdf.
- Kara, H. & Çalış, D. (2016). “Tekin Olmayı” Beklerken: LGBTİ Mültecilerin Ara Durağı Türkiye. Kaos GL Derneği. http://www.kaosglderneği.org/resim/yayin/dl/tekin_olmayi_beklerken_lgbti_multecilerin_ara_duragi_turkiye.pdf.

- Kılıç, G. & Özkor D. (2019). Suriyeli Çocukların Eğitim Araştırma Raporu: Durum Tespiti ve Çözüm Önerileri. Mavi Kalem Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1517>
- Kutlu, Z. (2015). Bekleme Odasından Oturma Odasına: Suriyeli Mültecilere Yönelik Çalışmalar Yürüten Sivil Toplum Kuruluşlarına Dair Kısa Bir Değerlendirme. Anadolu Kültür. http://panel.stgm.org.tr/vera/app/var/files/b/e/bekleme-odasından-oturma-odasına_view.pdf
- Mavi Kalem Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği. (2016). Afet ve Acil Durumlarda Kadın Çalıştayı Sonuç Kitabı. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1518>
- Mavi Kalem Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği. (2018). Awareness Research Analysis Report for Faith & Zeytinburnu Districts. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1519>
- Migration Data Portal (2020). Gender and Migration. <https://migrationdataportal.org/themes/gender-and-migration>
- Migration Data Portal (2019). Total Number of International Migrants at Mid-Year 2019. https://migrationdataportal.org/data?i=stock_abs_&t=2019
- Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı. (2019). 2018 Yılı Faaliyet Raporu. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1520>
- Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı. (2020). 2019 Yılı Faaliyet Raporu. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1521>
- Mülteci Hakları Merkezi. (2015). AIDA Asylum Information Database Country Report: Turkey. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1522>
- Mülteciler ve Sığınmacılar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği. (2018). 2017 Yılı Faaliyet Raporu. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1523>
- Mülteciler ve Sığınmacılar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği. (2019). 2018 Yılı Faaliyet Raporu. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1524>
- Ördk, K. (2017). Türkiye’de “Geçici Koruma” Altında Suriyeliler ve Seks İşçiliği. Kırmızı Şemsiye Cinsel Sağlık ve İnsan Hakları <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/464>
- Piktes. (2017). Suriyeli Çocukların Türk Eğitim Sistemine Entegrasyonunun Desteklenmesi Projesi. <https://piktes.gov.tr>
- Pozitif Yaşam Derneği. (2017). Pozitif Yaşam Derneği Faaliyet Raporu 2016. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1525>
- Reslog (2018). Göç Ana Planlarına Toplumsal Cinsiyetin Dahil Edilmesi Atölyesi - Bursa. <http://www.reslogproject.org/galeri/goc-ana-planlarina-toplumsal-cinsiyetin-dahil-edilmesi-atolyesi-bursa/>

- Saygılıgil, F. (2019). Suriyeli Kız Çocuklarının Eğitimine Toplumsal Cinsiyet Açısından Bakmak. Mavi Kalem Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1526>
- Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği ve Birleşmiş Milletler Kadın Birimi. (2018). Türkiye’de Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Kadın ve Kız Çocukların İhtiyaç Analizi. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/861>
- Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği ve Birleşmiş Milletler Kadın Birimi. Sada Kadın Güçlendirme ve Dayanışma Merkezi Projesi. <https://sgdd.org.tr/sada-kadin-guclendirme-ve-dayanisma-merkezi-projesi/#more-4174>
- Soykan, C., Hanbay Çakır, E. & Tarıkçı, S. (2018). (2018). Mülteci Kadınlarla Çalışan STK’lar İçin El Kitabı. Kadın Çalışmaları Derneği. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1459>
- Türk Kızılay ve Birleşmiş Milletler Dünya Gıda Programı. (2019). Refugees In Turkey: Livelihoods Survey Findings. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1527>
- Türk Tabipleri Birliği. (2014). . Ankara: Türk Tabipleri Birliği Yayınları. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1528>
- Türk Tabipleri Birliği. (2016). Savaş, Göç ve Sağlık. Ankara: Türk Tabipleri Birliği Yayınları. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1529>
- Türk Tabipleri Birliği. (2018). Çalışma Raporu 1 Haziran 2016 – 31 Mayıs 2018. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1530>
- Türk Tabipleri Birliği. (2019). Çalışma Raporu 1 Haziran 2018 – 31 Mayıs 2019. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1531>
- Uçan Süpürge Vakfı. (2020). 2019 Çalışma Raporu. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1532>
- Yılmaz, H. (2013). Türkiye’de Suriyeli Mülteciler – İstanbul Örneği – Tespitler, İhtiyaçlar ve Öneriler. İnsan Hakları ve Mazlumlar için Dayanışma Derneği. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1533>
- Yuva Derneği. (2016). 2015 Faaliyet Raporu. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1534>
- Yuva Derneği. (2019). 2018 Faaliyet Raporu. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1535>

BAKANLIK RAPOR VE İSTATİSTİKLERİ

- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü Göç ve Acil Durum Eğitim Daire Başkanlığı. (2020). Ocak 2020 Bülten. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1536>
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. Yıllık Göç Raporları. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1537>
<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1539>
<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1538>
<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1537>
<https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1540>
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2020). Uluslararası Koruma. <https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-koruma-istatistikler>
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2020). Yıllara Göre Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2020). Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyet Dağılımı. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>

ÜNİVERSİTE ARAŞTIRMA MERKEZİ RAPORLARI

- The New School Zolberg Institute on Migration and Mobility, <https://zolberginstitute.org/covid-19/>

AKADEMİK KAYNAKLAR

Kitaplar

- Aybay, R. (2015). İnsan Hakları Hukuku. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları
- Gözler, K. (2000). Türk Anayasa Hukuku. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları
- Gülmez, M. (2004). Birleşmiş Milletler Sisteminde İnsan Haklarının Korunması. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayını
- Schuster, L. (2003). The Use and Abuse of Political Asylum in Britain and Germany. London ve Portland, OR: Frank Cass

Makaleler

- Edwards, A. (2010). Transitioning Gender: Feminist Engagement with International Refugee Law and Policy. *Refugee Survey Quarterly*, 29(2), 21-45.
- Ferris, E.E. & Martin, S.F. (2019). The Global Compacts on Refugees and for Safe, Orderly and Regular Migration: Introduction to the Special Issue. *International Migration*, 57(6), 5-18.
- Gil-Bazo, M.T. (2015). Introduction: The Role of International Organizations and Human Rights Monitoring Bodies in Refugee Protection. *Refugee Survey Quarterly*, 34, 1-10.
- Gottardo, C. & Cymant, P. (2019). The Global Compact for Migration: What Could It Mean for Women and Gender Relations?. *Gender&Development*, 27(1), 67-83.
- Harvey, C. (2015). Time to Reform? Refugees, Asylum Seekers and Protection under International Human Rights Law. *Refugee Survey Quarterly*, 34, 43-60.
- Hennebry, J.L. & Petrozziello, A.J. (2019). Closing the Gap? Gender and the Global Compacts for Migration and Refugees. *International Migration*, 57(6), 115-138.
- Johnsson, A.B. (1989). The International Protection of Women Refugees: A Summary of Principal Problems and Issues. *International Journal of Refugee Law*, 1(2), 221-232.
- Kuttner, S. (1997). Gender-related Persecution as a Basis for Refugee Status: The Emergence of an International Norm. *Refuge: Canada’s Journal on Refugees*, 16(4), 17-21.
- Martin, S. (2017). “UNHCR Policy on Refugee Women: A 25-Year Retrospective”, içinde *Gender, Violence, Refugees*, (der.) Susanne Buckley-Zistel ve Ulrike Krause, New York ve Oxford: Berghahn Books; s. 21-43.
- Osaki, K. (1997). When Refugees are Women: Emergence of the Issue on the International Agenda. *Refuge: Canada’s Journal on Refugees*, 16(4), 9-16.
- Soykan, C. (2012). The New Draft Law on Foreigners and International Protection in Turkey. *Oxford Monitor of Forced Migration*, 2(2): 38-47.

EKLER

EK 1: İnsan Hakları ile İlgili Uluslararası Sözleşmeler

Sözleşmenin Adı	Kısaltması	İmzalanma Tarihi	Yürürlük tarihi	TR’nin taraf olma durumu/tarihi	Kaynak
Birleşmiş Milletler Şartı ⁸⁰	UN Charter	1945	1945	EVET, 1945	BM
İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ⁸¹	UDHR	1948		EVET, 1949	BM
İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi) ⁸²	AİHS	1950	1953	1950’de imzalandı, 1954’te yürürlüğe girdi	Avrupa Konseyi
Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi ⁸³	1951 Mülteci Sözleşmesi	1951	1954	EVET, 1961	BM
Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşmesi’ne Ek Protokolü ⁸⁴	1967 Protokolü	1967	1967	-	BM
Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme ⁸⁵	IAOKS	1965	1969	1973’te imzalandı, 2002’de yürürlüğe girdi	BM
Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi ⁸⁶	ESKHS	1966	1976	2000’de imzalandı, 2000’de yürürlüğe girdi	BM
Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi ⁸⁷	KSHS	1966	1976	1966’da imzalandı, 1976’da yürürlüğe girdi	BM
Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Sözleşme ⁸⁸	CEDAW	1980	1981	EVET, 1985	BM
İşkence ve Diğer Zalimane Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme ⁸⁹	İKS	1984	1987	1988	BM
İşkencenin ve Gayri İnsani ya da Küçültücü Ceza veya Muamelelerin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi ⁹⁰	CPT	1987	1989	1988’de imzalandı, 1999’da yürürlüğe girdi	Avrupa Konseyi
Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ⁹¹	ÇHS	1989	1990	1990’da imzalandı, 1995’te yürürlüğe girdi	BM
Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi ⁹²	İstanbul Sözleşmesi	2011	2014	2011	Avrupa Konseyi
Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme ⁹³	EHS	2007			BM
Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunması Sözleşmesi ⁹⁴	GİAHKS	2017		-	BM

80 http://ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/126_1.pdf

81 http://ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/22_1.pdf

82 http://ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/589_1.pdf

83 http://ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/127_1.pdf

84 http://ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/811_1.pdf

85 http://ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/437_1.pdf

86 http://ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/191_1.pdf

87 http://ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/688_1.pdf

88 http://ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/192_1.pdf

89 http://ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/441_1.pdf

90 <https://www.ihd.org.tr/iencen-ve-sanlikdi-yada-ktceza-veya-muamelen-lenmese-k-avrupa-slees/>

91 http://ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/442_1.pdf

92 http://ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/681_1.pdf

93 http://ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/448_1.pdf

94 <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/622/ekutuphane2.1.1.13.pdf?sequence=1&isAllowed=y> BM.

EK 2: Diğer Uluslararası Belgeler

Belgenin Adı	Tarihi	Kaynak
Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu ⁹⁵	1995	BM
1951 Mülteci Sözleşmesi’nin Yürütme Komitesi 39 No’lu kararı: Kadın Mülteciler ve Uluslararası Koruma	1985	BMMYK
1951 Mülteci Sözleşmesi’nin Yürütme Komitesi 54 No’lu kararı: Kadın Mülteciler	1988	BMMYK
Kadın Mültecilerin Korunması İçin İlkeler	1991	BMMYK
Koruma ve Mültecilere Karşı Cinsel Şiddete Çözüm Üzerine İlkeler	1995	BMMYK
Dahili Kaçış/Yer Değiştirme Alternatifi Üzerine Kılavuz	2003	BMMYK
Kadın ve Kız Çocuklarının Korunmasına İlişkin El Kitabı	2008	BMMYK
Küresel Mülteci Mutabakatı ⁹⁶	2018	BM

95 http://ceidizleme.org/ekutuphaneresim/dosya/61_1.pdf

96 <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1453>

EK 3: Mevzuat Listesi

Kanunlar	Resmi Gazete Tarihi - Resmi Gazete Sayısı
Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun ⁹⁷	08.03.2012-28239
Belediye Kanunu ⁹⁸	03.07.2005-25874
Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu Kanunu ⁹⁹	25.02.2009-27179
Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu ¹⁰⁰	14.06.2012-28338
Sınırışan Örgütlü Suçlara Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesine Ek İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın Ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokolün Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun ¹⁰¹	30.01.2013-25014
Türk Ceza Kanunu ¹⁰²	26.09.2004-25611
Türk Medeni Kanunu ¹⁰³	22.11.2001-24607
Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu ¹⁰⁴	06.04.2016-29690
Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ¹⁰⁵	04.04.2013-28615
T.C. 1982 Anayasası ¹⁰⁶	18.10.1982-17863
Türk Vatandaşlığı Kanunu ¹⁰⁷	29.05.2009- 27256
Yönetmelikler/tüzükler	Resmi Gazete Tarihi - Resmi Gazete Sayısı
6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanuna İlişkin Uygulama Yönetmeliği ¹⁰⁸	18.01.2013-28532
Geçici Koruma Yönetmeliği ¹⁰⁹	22.10.2014-29153
Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik ¹¹⁰	15.01.2016 - 29594
Uluslararası Koruma Başvuru Sahibi ve Uluslararası Koruma Statüsü Sahibi Kişilerin Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik ¹¹¹	26.04.2016 - 29695
Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik ¹¹²	17.03.2016-29656
Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik ¹¹³	18.09.2018-106

97 <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1541>

98 <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/129>

99 <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1542>

100 <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/274>

101 <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/02/20030204.htm#12>

102 <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1543>

103 <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1544>

104 <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/127>

105 <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/264>

106 <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/126>

107 <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/266>

108 <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/308>

109 <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1545>

110 <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/305>

111 <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/304>

112 <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/264>

113 <https://dSPACE.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1546>

EK 4: İlgili STK’lar ve Uluslararası Kuruluşlar

Çeşitli Alanlarda Çalışan STK’lar
Anadolu Kültür
Halklararası Dayanışma Köprüsü Derneği
Hayata Destek Derneği
İnsan Hakları Derneği
İnsan Hakları ve Mazlumlar için Dayanışma Derneği (MAZLUMDER)
İnsan Kaynağını Geliştirme Vakfı (İKGV)
Kırkayak Kültür Sanat ve Doğa Derneği
Mavi Kalem Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği
Türk Kızılai
YUVA Derneği

Göç ve Mülteciler Alanında Çalışan STK’lar
İltica ve Göç Araştırmaları Merkezi Derneği (İGAM)
Mülteci Hakları Merkezi Derneği
Mültecilerle Dayanışma Derneği (Mülteci-Der)
Mülteciler ve Sığınmacılar Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği
Sığınmacılarla ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği (SGDD-ASAM)
Uluslararası Göçmen Kadınlarla Dayanışma Derneği (UGKDD)

Kadınlarla Çalışan STK’lar
Kadın Çalışmaları Derneği
Kadın Dayanışma Vakfı
Kadınlarla Dayanışma Vakfı
Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı
Kadın ve Demokrasi Derneği
Kadının İnsan Hakları - Yeni Çözümler Derneği
KAMER Vakfı
Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı
Uçansüperge Vakfı

LGBTİ+lar ile Çalışan STK’lar

Hak, Eşitlik, Varoluş İçin LGBTİ Dayanışma Derneği (Hevi LGBTİ)

Kaos Gey ve Lezbiyen Kültürel Araştırmalar ve Dayanışma Derneği (KAOS GL)

Sosyal Politikalar Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği (SPoD)

Cinsel Sağlık Çalışan STK’lar

Kırmızı Şemsiye Cinsel Sağlık ve İnsan Hakları Derneği

Pozitif Yaşam Derneği

Meslek Kuruluşları

Türk Tabipleri Birliği (TTB)

Türkiye Barolar Birliği (TBB)

Birleşmiş Milletler Kuruluşları

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

Birleşmiş Milletler Kadın Birimi

Birleşmiş Milletler Gıda Programı

Dünya Sağlık Örgütü

Uluslararası Göç Örgütü

Uluslararası Çalışma Örgütü

“Bu yayın Avrupa Birliği’nin maddi desteği ile hazırlanmıştır. İçerik tamamıyla Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği’nin (CEİD) sorumluluğu altındadır ve Avrupa Birliği’nin görüşlerini yansıtmak zorunda değildir.”

CEİD ADRES

Yıldızevler Mahallesi
721. Sokak, No: 4/9
Çankaya/Ankara - Türkiye
Tel: 0 312 440 04 84
www.ceid.org.tr
www.ceidizler.ceid.org.tr

ISBN: 978-625-7666-13-8